

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

*Збірник тез Міжнародної наукової конференції
«Дев'яті осінні юридичні читання»
(м. Хмельницький, 12-13 листопада 2010 року)*

ЧАСТИНА ПЕРША:

*Теорія держави і права
Історія політичних та правових вчень
Філософія права
Міжнародне право
Порівняльне правознавство*

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
Видавництво Хмельницького університету
управління та права
2010

А 43 Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Дев'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 12-13 листопада 2010 року): У 4-х частинах. — Частина перша: «Теорія держави і права. Історія політичних та правових вчень. Філософія права. Міжнародне право. Порівняльне правознавство». — Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010. — 163 с.

ISBN 978-966-8823-39-8

У збірнику представлені кращі тези доповідей, які були оприлюднені на Міжнародній науковій конференції «Дев'яті осінні юридичні читання», що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права 12-13 листопада 2010 року.

Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямків: «Теорія держави і права», «Історія політичних та правових вчень», «Філософія права», «Міжнародне право», «Порівняльне правознавство».

Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів юридичного напрямку, практичних працівників і широкий читацький загал.

Адреса організаційного комітету:

29013, м. Хмельницький, вул. Театральна, буд. 8

тел./факс: (0382) 71-80-80

Ел. пошта: nauka@univer.km.ua

www.univer.km.ua

Організаційний комітет Міжнародної наукової конференції «Дев'яті осінні юридичні читання» не завжди поділяє думку учасників конференції.

В збірнику максимально точно збережена орфографія, пунктуація та стилістика, які були запропоновані учасниками конференції.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

ISBN 978-966-8823-39-8

© Колектив авторів, 2010

© Хмельницький університет
управління та права, 2010

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ
ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW
HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL STUDIES
PHILOSOPHY OF LAW

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ОМБУДСМЕНА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

Питання захисту прав і свобод людини і громадянина на сьогодні є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики усіх держав світової спільноти. Стан справ у сфері забезпечення прав і свобод особи, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому.

Парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [1, ст. 101]. Його діяльність безпосередньо спрямована на охорону прав і свобод людини, розширення обізнаності громадян про порушення їхніх прав і свобод органами влади, посадовими особами. Це саме той інститут, який забезпечує розвиток демократичності України. У суспільстві він виступає своєрідним арбітром між людиною та владою, тому має діяти незалежно і неупереджено. Проте для того, щоб забезпечити якісне виконання омбудсменом своїх повноважень, він повинен мати незалежний статус.

Правовий статус омбудсмена закріплений в Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», в якому закріплено, що Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб.

Якщо проаналізувати зазначений Закон, то можна зробити висновок, що незалежність статусу омбудсмена складається з двох аспектів: зовнішнього та внутрішнього.

Зовнішній аспект незалежності Уповноваженого Верховної Ради з прав людини виявляється у:

- високому статусі посади омбудсмана;
- обранні омбудсмана парламентом держави, що забезпечує його незалежність від усіх гілок влади, включаючи законодавчу;
- неприпустимості і прямій забороні втручання у його діяльність органів державної влади, політичних партій, громадських організацій, засобів масової інформації;
- можливості не давати пояснення по суті справ, які закінчені або перебувають у його провадженні;
- недоторканості за весь час своїх повноважень. Він не може бути без згоди Верховної Ради України притягнутий до кримінальної відповідальності або підданий заходам адміністративного стягнення, що накладаються в судовому порядку, затриманий, заарештований, підданий обшуку, а також особистому огляду. Кримінальну справу проти Уповноваженого може бути порушено лише Генеральним прокурором України [2, ст. 20].

Внутрішній аспект незалежності омбудсмана передбачає наявність у нього достатніх фінансових ресурсів для виконання своїх повноважень. Фінансування діяльності Уповноваженого з прав людини відбувається з Державного бюджету України та щорічно передбачається в ньому окремим рядком. Уповноважений з прав людини розробляє, подає на затвердження Верховної Ради України та виконує кошторис своїх витрат. Також, з огляду на персоніфікованість інституції - незалежність проявляється у здійсненні кадрової та організаційної політики. Структура секретаріату, розподіл обов'язків та інші питання щодо організації його роботи регулюються Положенням про секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Положення та кошторис секретаріату затверджуються Уповноваженим у межах кошторису витрат, пов'язаних із діяльністю Уповноваженого. Призначення на посаду та звільнення працівників секретаріату здійснюються Уповноваженим [2, ст. 10].

Отже, в Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» закріплена незалежність омбудсмена як основа його правового статусу та встановлює гарантії дотримання незалежності.

Як було зазначено вище, омбудсмен призначається та звільняється з посади Верховною Радою України таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів. У зв'язку з цим важливо, що строк перебування на посаді Уповноваженого з прав людини не збігається зі строком повноважень парламенту України [2, ст. 5].

Проте в той же час Закон "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" не обмежує граничних термінів перебування Омбудсмена на посаді. Це створює сприятливі умови для використання Омбудсменом підтримки парламентської більшості для його переобрання на новий строк. Таке положення законодавства можна розглядати як залежність Уповноваженого з прав людини від партії влади, що перешкоджає ефективному захисту конституційних прав і свобод людини від незаконних дій влади.

Тому необхідною умовою для створення демократичного, незалежного інституту Уповноваженого з прав людини в Україні є обмеження граничного строк перебування омбудсмена на займаній посаді двома каденціями.

У зв'язку з цим статтю 5 ЗУ «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» необхідно доповнити частиною 4 такого змісту: «Одна й та сама особа не може бути Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини більше ніж два строки підряд».

Інститут омбудсмана здатний дієво впливати на стан забезпечення прав людини в державі. Але це може відбуватися лише за наявності належної організації його функціонування, що викликає необхідність подальшого удосконалення його правового статусу, зокрема незалежності.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28 черв. 1996р., № 254к-96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – N 30. – Ст. 141.
2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 20. – Ст. 99

Александров Александр Николаевич
Студент 2-го курса юридического факультета
Северо-Западной Академии Государственной Службы.

ИДЕИ СОЗДАНИЯ ПРЕДСТАВИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ В РОССИЙСКОМ ГОСУДАРСТВЕ В XVI – ПЕРВОЙ ЧЕТВЕРТИ XIX ВЕКА

Для государственной власти в России на отдельных этапах исторического развития было характерно существование при верховной власти органа, выполняющего законосовещательную или законодательную функцию. В организации современных государственных органов необходимо учитывать не только опыт работы ныне действующих зарубежных органов, выполняющих те же функции, но и существовавшие прежде отечественные учреждения. В этом заключается актуальность данной темы исследования. Объектом данной работы являются идеи создания представительных органов, существовавшие в России со времен появления первого общероссийского сословно-представительного органа, до одного из самых бурных периодов в истории развития идей о государственном устройстве – эпохи правления Александра I. Предмет исследования – сравнительный анализ устройства и степени влияния на принимаемые решения существовавших за указанный период органов.

Прежде всего, стоит упомянуть существовавший издавна на Руси совещательный орган – Боярскую думу. О важности данного органа в законодательном процессе говорит хотя бы тот факт, что во вступлении к Судебникам 1497 г. и 1550 г. упоминается, что «уложил князь великий Иван Васильевич всея Руси с детми своими и с бояры» [1, с. 24] и «царь и великий князь Иван Васильевич всеа Руси и с своею братьею из бояры сесь Судебник уложил» [1, с. 40] соответственно. Однако Боярская дума формировалась из

приближенных к царю людей через пожалование боярского чина, либо же из людей получивших этот чин по наследству и потому мы не можем назвать этот орган представительным в полной мере.

Действительно представительным мы можем назвать лишь собранный впервые в 1549 г. Земский собор. Помимо бояр из Боярской думы, как представителей высшей знати, в его состав вошли представители церкви, дворянства и горожан. Сословный состав данного органа был уже много шире, что позволяет утверждать о появлении первого общероссийского сословно-представительного органа. В разные времена компетенция Земского собора была различной: от решения финансовых вопросов (в первую очередь установление новых налогов) до рассмотрения важнейших вопросов внутренней и внешней политики и выборов нового царя. В целом полномочия соборов определялись целью их созыва. Характер соборов менялся с течением времени. Так, в XVI в. основной задачей представителей было умение давать советы по государственным вопросам и приводить в действие решения соборов. В связи с этим на собор было возможно попасть по должности. На рубеже XVI и XVII вв. главным вопросом стал выбор новых царей. В XVII в. главной задачей стало представительство на соборе от разных слоев и территорий. Последним Земским собором стал собор, созванный по вопросу «вечного мира» с Польшей. Земское представительство угасло в связи с централизацией управления.

Следующая за тем эпоха ознаменовалась становлением абсолютизма в России. Коллегиальные органы тех лет, такие как Правительствующий сенат, Верховный тайный совет и Кабинет министров состояли из приближенных монарха. Вновь идея народного представительства ожила в начале XIX в., с воцарением Александра I Павловича. Новый монарх, имевший весьма либеральные взгляды, стремился реформировать систему государственного управления. Так был образован Государственный Совет Российской империи (ставший впоследствии одной из палат российского парламента) – новый законосовещательный орган при императоре [1, с. 219]. Государственный совет формировался из людей, назначенных на эту должность императором, при этом не было ограничений по чину или происхождению назначаемых, а так же из министров, входивших в госсовет по должности (п. 6 Манифеста об образовании Государственного совета). Совет в разное время насчитывал от 40 до 80 членов и состоял из 5 департаментов. Так же следует отметить, что Государственный Совет работал непрерывно, в отличие от подобных советов XVIII в., собираемых по воле монарха.

Не стоит упускать из внимания и проекты представительных органов, авторами которых были участники движения декабристов. Два проекта были составлены лидерами Северного и Южного обществ – «Русская правда» П. И. Пестеля и «Конституция» Н. М. Муравьева. Согласно проекту Пестеля, представительным органом должно было стать однопалатное Народное вече. Формироваться оно должно было путем выборов члена Народного вече на наместных собраниях округа (территориальной единицы) на 5 лет. Каждый год 1/5 членов вече должна была переизбираться. Глава парламента должен был избираться каждый год из числа членов парламента, заседающих последний год. К компетенции вече было отнесено право издания законов, объявлять войну и заключать мир. Распустить Народное вече не имел право никто. По проекту «Конституции» Никиты Муравьева, представительным органом должно было стать тоже Народное вече, но уже двухпалатное. Палаты должны были называться Верховной думой и Палатой народных представителей (ст. 59 Конституции). В палату представителей должны были быть Члены, выбранные от 50 тысяч населения на 2 года. Вводился ценз гражданства в 7 лет. Верховная дума формировалась из представителей держав (по 3 от каждой), московской (2 представителя) и донской (1 представитель) областей на основе выборов в законодательных органах областей. Представители должны были быть представлены на 6 лет, с переизбранием 1/3 каждые 3 года. Для членов Верховной думы имущественный (имущество на 1500 фунтов серебра) и возрастной (30 лет) ценз, а так же ценз гражданства (9 лет). Народное вече должно было издавать законы, обладала правом объявлять амнистию, объявлять войну, вводить налоги, решать вопрос о регентстве над императором (ст. 92 Конституции).

Таким образом, в период с середины XVI в. до начала XIX в. российские идеи о народном представительстве нашли отражение в проектах и законосовещательного органа при царе и полноценного законодательного органа, разделенного на палаты, со сложной системой формирования и широкими полномочиями.

Использованные источники:

1. *Титов Ю.П. Хрестоматия по истории государства и права России – М.: Проспект, 2010.*

Аманбаев Ринат Аманбаевич,
*адъюнкт кафедры теории государства и права
Санкт-Петербургского университета МВД России,
старший лейтенант МВД Кыргызской Республики*

ПРАВОВАЯ СИСТЕМА КЫРГЫЗСТАНА: ПОНЯТИЕ, СТРУКТУРА, ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ

В теории права сложилось множество подходов к понятию правовой системы. Сторонниками широкого подхода справедливо отмечалось, что при узком понимании правовой системы вообще нет смысла вводить в научный оборот новое понятие – «правовая система». «Если бы выражение «правовая система» было лишь простым синонимом «объективного права» или «позитивного права», – отмечал известный французский социолог права Ж. Карбонье, – то его значение было бы сомнительным». В теории права постепенно утвердился широкий подход к правовой системе, согласно которому содержание правовой системы не сводится к праву и законодательству (которые являются лишь нормативной основой, центральным связующим звеном, компонентом правовой системы – узкий подход), а включает в себя кроме системы правовых норм теоретические и мировоззренческие компоненты (правовую теорию, правовое сознание, правовую политику и др.), а также юридическую практику.

Применительно к исследованию собственно правовой системы следует отметить, что ряд авторов (Н. И. Матузов, В. К. Бабаев, В. Н. Протасов) допускают отождествление понятий «правовая система» и «механизм правового регулирования».

Другие ученые (А. Ф. Черданцев, Н. А. Богданова, С. Ю. Марочкин, В. Н. Княгинин и др.) представляют правовую систему как синтезированное понятие, отражающее весь комплекс юридических явлений, встречающихся в обществе, то есть рассматривают ее как беспредельно широкую категорию.

Таким образом, в основе разных по смыслу, а не только по словесным формулировкам, определений правовой системы, предлагаемых отечественными теоретиками-правоведами, по сути дела, лежат разные типы правопонимания, разные подходы к вопросу о том, что является «ядром» правовой системы, ее стержнем. Отношение, тем самым, к правовой системе как понятию и теоретической категории – неодинаковое.

Однако при всем разнообразии взглядов на понятие правовой системы выработалось определенное совпадение по ее основным вопросам. В предлагаемых исследователями определениях понятия правовой системы делается акцент на целостности взаимосвязанных явлений, непосредственно обеспечивающих государственно-нормативное регулирование общественных отношений юридическими средствами. В этом смысле данное понятие охватывает как внутригосударственные, так и межгосударственные отношения, иными словами, национальные и международную правовые системы.

Когда речь идет о правовых системах, имеются в виду целостные образования, множества правовых явлений, существующих в конкретных государствах (или на международном уровне) и образующих механизм правового регулирования, соответствующий экономическим и политическим системам. При их изучении с точки

зрения системного анализа главное внимание уделяется структурно-функциональным моментам, характеру существующих в правовой системе взаимосвязей, взаимодействий их элементов. И тогда оказывается, что при одном типе права существуют разные правовые системы, отличающиеся друг от друга механизмом правового регулирования общественных отношений.

Понятие правовой системы структурировано. К ее элементам относятся: система юридических норм, система правоотношений, правосознание, правовой менталитет граждан, система субъектов права и другие, причем структура правовой системы является многоуровневой и включает не только элементы, но и их части: отрасли, институты, подотрасли права, частное и публичное право, правовую идеологию и правовую психологию, объектность и субъектность права. К элементам правовой системы относятся и взаимосвязи между ее элементами.

Не детализируя определение понятия правовой системы, отметим, что в юридической науке Кыргызской Республики оно находится в стадии формирования, необходимы проведение дальнейших исследований, конкретизация и детализация этого сложного комплексного понятия.

Вместе с тем в качестве существенного замечания по определению понятия «правовая система» следует отметить, что его формирование, по нашему мнению, обусловлено требованиями экономической формации, социальной действительности, необходимостью воспитания правосознания, адекватного требованиям построения демократического правового государства и развития рыночной экономики. В этом отношении наша позиция отличается от подхода, предложенного другими авторами, которые считают, что появление научного понятия правовой системы невозможно объяснить факторами социальной действительности, на его создание оказывают предпосылки юридического знания, его качеств, методологии исследования, процессов, в нем происходящих. И хотя история становления и развития правовых систем происходит на протяжении тысячи лет, по нашему мнению, развитие правовой системы невозможно выделить из исторического развития общества и государства.

В Кыргызской Республике в процессе перестройки, а затем в период переходной экономики явственно проявилась потребность в формировании новой правовой системы. По справедливому замечанию профессора В. А. Туманова, «развитие права в рамках национальной государственности по-прежнему остается одной из важнейших закономерностей правовой эволюции». Конечно, правовая система, действовавшая в стране в период командной (социалистической) экономики, вполне соответствовала ее требованиям, но оказалась недееспособной уже в период перехода к рыночной экономике.

В первых же документах, положивших официальную правовую основу суверенитета Республики Кыргызстан, – декларациях «О государственной независимости Республики Кыргызстан» (1990 г.) и «О государственном суверенитете Республики Кыргызстан» (1991 г.) была провозглашена решимость республики построить правовое государство, гарантировать права и свободы человека. В последующем в Конституции Кыргызской Республики, принятой 5 мая 1993 г. были конкретизированы и еще раз закреплены их соответствующие гарантии. Бесспорно, Конституция является своеобразным стержнем правовой системы государства. Как отмечает по этому поводу академик М. Т. Баймаханов, «Конституция охватывает государство как одно целое, обеспечивает его комплексное регулирование. В государстве нет другого правового акта, который мог бы решать такую задачу. Она под силу только конституции и выражает ее отличительную особенность и специфику... Высшая юридическая сила и прямое действие конституции также ведут к тому, что если задача перехода к правовому государству получает конституционное значение, то ее выполнение приобретает ранг непререкаемой обязательности, которая не нуждается в дополнительном подтверждении и санкционировании».

Следует также согласиться с мнением Т. Б. Айтматовой, что «благоприятные цели, которые ставит перед собой государство, так и останутся утопией, если не совершенствовать и не исполнять законы, если не вести борьбу по искоренению преступности, если не формировать у тех, кто работает в органах государственной власти, политических партий,

общественных объединений, в отраслях рыночного хозяйства, у граждан - словом, всего общества - высокий уровень правовой культуры».

Формирование в Кыргызской Республике национальной правовой системы происходит сегодня в условиях значительной криминализации общества, возникновения новых типов антисоциальных поведений, нарушения прав и свобод человека, в условиях явного несоответствия прилагаемых усилий по регулированию правовой ситуации и достигаемых результатов.

Для реформирования современной правовой системы Кыргызстана потребуется глубокое научное исследование изменений, произошедших в отношении понимания права в целом, истории его возникновения и развития и источников права, лежащих в основе правовой системы. При этом необходимо помнить, что нельзя допускать восхваления системы для сокрытия реального положения вещей, так как чрезмерное доверие к системе может привести к социальным бедствиям, если она не отвечает целям, на которые рассчитывает общество.

Использованные источники:

1. Матузов Н. И. Правовая система и личность. Саратов, 1987. С. 14.
2. Карбонье Ж. Юридическая социология. М., 1986. С. 176.
3. Матузов Н. И. Правовая система и правовая жизнь: методологический аспект // Вопросы теории и истории государства и права: Актуальные проблемы современного российского государства и права: Межвуз. сб. науч. тр. / Под ред. М. И. Байтина. Саратов, 2003. Вып. 4 (13). С. 19.
4. См. например: Аюпова З. К. Понятие и структура правовой системы // История государства и права. 2005. № 8. С. 25.
5. Туманов В. А. Вступительная статья // Давид Р. Основные правовые системы современности. М., 1988. С. 12.
6. Баймаханов М. Т. Избранные труды по теории государства и права. Алматы: Академия юриспруденции - Высшая школа права «Адилет», 2003. С. 379.
7. Айтматова Т. Б. Правовое сознание и правовая культура в гражданском обществе. Ош, 1999. С. 3.
8. См. например: Кыргызская Республика: новые перспективы развития. Комплексная основа развития Кыргызской Республики до 2010 года. Общациональная стратегия // Слово Кыргызстана. 22 мая 2001 года.

Анохін Вадим Олександрович

старший викладач кафедри права

Дніпропетровського університету економіки і права

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ В АНАЛІТИЧНІЙ РОБОТІ

Аналітична робота юридичної служби ОДПС полягає у вивченні закономірностей практично всіх процесів і явищ суспільного життя, що можуть тією чи іншою мірою вплинути на діяльність органів ДПС.

Інформація може бути класифікована по ряду позицій, зокрема: за призначенням; за можливістю зберігання; за ступенем готовності для використання; за повнотою; за ступенем надійності.

Однак, основною складовою інформаційно-аналітичного забезпечення правової роботи органів ДПС є інформаційна база, яка за загальними принципами поділяється на: 1) зовнішню і 2) внутрішню.

До зовнішніх джерел відноситься інформація, отримана від: органів державного управління; виконавчих органів місцевих рад; органів контролю тощо.

Перелік всіх вхідних повідомлень, що надходять на кожний рівень ДПС, надто значний і розкрити їх сутність повністю в межах роботи неможливо.

Підвищення якості відбору суб'єктів підприємницької діяльності для податкового аудиту потребує запровадження нових методів при організації процесів перевірки податкової, фінансової звітності та інформації із зовнішніх джерел.

Існує позиція, яка поділяється науковцями що доцільно включити аудиторські фірми (аудиторів) до переліку зовнішніх джерел інформації в системі „кабінетного аудиту” та надати відповідне право органам ДПС, державного фінансового моніторингу та правоохоронним органам України на отримання, у межах їх компетенції, інформації щодо результатів аудиторських перевірок безпосередньо з аудиторських фірм.

Були відповідні спроби реалізувати вищевказане у Законі України «Про внесення змін до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" шляхом внесення змін, і викладення статті 8 Закону України „Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму” в новій редакції.

Тому відповідна пропозиція може бути логічно послідовним кроком у приведенні податкового законодавства України до європейських стандартів.

Методологія аналізу зовнішньої інформації про доходи та витрати платника податків передбачає отримання даних про діяльність СПД офіційним шляхом від організацій та їх підпорядкованих структур.

Треба пам'ятати, що джерелом інформації для визначення реальної бази оподаткування методами економічного аналізу можуть бути дані, отримані тільки в установленому законодавством порядку.

Балашова Ирина Евгеньевна,
*слушатель 5-го курса факультета подготовки оперативных работников
Санкт-Петербургского университета МВД России*

МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОЕ УЧЕНИЕ О ГОСУДАРСТВЕ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ОФИЦИАЛЬНОГО ПРАВОПОНИМАНИЯ В СОВЕТСКОЙ РОССИИ

Особую роль в понимании сущности и роли права в общественной жизни сыграло I Совещание по вопросам науки советского государства и права, состоявшееся в Москве 16–19 июня 1938 г. Совещание явилось разделительной чертой, отделяющей период, характеризовавшийся многообразием в подходах к пониманию классового права, от периода, ознаменованного господством нормативного, или «узконормативного», подхода к праву.

Данное Совещание было собрано по инициативе Генерального прокурора СССР Андрея Януарьевича Вышинского. В работе Совещания участвовали ученые-теоретики и практики из различных регионов страны, что придало ему всесоюзный характер [см: 2], сделав тем самым все решения Совещания обязательными к исполнению всеми членами советского общества.

Цель Совещания состояла в принятии единой общеобязательной марксистско-ленинской концепции понимания права вообще и советского права в частности. Данная концепция во многом была подчинена репрессивной практике тоталитаризма, отвергая при этом иные подходы к пониманию права как враждебные [3, с. 158].

Однако марксистско-ленинское понимание права существовало в России и до Совещания. Идеи К. Маркса начали распространяться в России еще в 70-е годы XIX в. Данное учение стало идеологической основой большевизма [5, с. 57]. В. И. Ленин, как политический лидер партии большевиков не только внедрил идеи Маркса в Программу партии, но и предложил свою трактовку отдельных положений. Основные положения такой теории заключались в классовости государства, диктатуре пролетариата, руководящей роли

партии. Положение о классовости государства во многом повлияло на понимание права, именно как классового. При этом в учении Ленина государство понималось как орудие диктатуры господствующего класса. Однако, на наш взгляд, выражать волю определенной группы населения возможно лишь посредством подчинения данной цели правовых норм. Поскольку именно право является регулятором общественных отношений, позволяющим обязать кого-либо к определенным надлежащим действиям. При этом для осуществления данных функций были созданы специальные государственные органы – Советы, которые одновременно и издавали законы и исполняли, контролируя их выполнение. При этом говорить о демократическом государстве с главенствующим принципом разделения властей не приходится.

Таким образом, в практику активно внедрялось представление о новом революционном, пролетарском праве. Идеи Ленина поддержал и стал активно продвигать в жизнь нарком юстиции в 1918–1928 гг. Д. И. Курский. По Курскому, право в условиях диктатуры пролетариата – это прежде всего выражение интересов пролетариата. В таких условиях общее ценится в разы больше, чем частное, а поэтому места для признания и защиты прав и свобод индивида просто нет. Более того, новое, революционное право разрушило три основных института буржуазного права:

- само государство, на смену которому пришли Советы,
- крепостную семью, заменив ее семьей свободной с принципом общественного воспитания детей,
- частную собственность, замененную собственностью пролетарского государства на все орудия производства [4, с. 87].

Такого рода глобальные преобразования осуществлялись в основном за счет развитой системы принудительных норм.

Данные положения в своем большинстве эволюционировали в принятое на I Совещании по вопросам науки советского государства и права в единственно верном узконаправленном понимании права. Так, в своем письменном докладе А. Я. Вышинский дал единогласно принятое всеми членами Совещания определение права, которое господствовало вплоть до 50-х годов. Так, по Вышинскому, «право – совокупность правил поведения, выражающих волю господствующего класса, установленных в законодательном порядке, а также обычаев и правил общежития, санкционированных государственной властью, применение которых обеспечивается принудительной силой государства в целях охраны, закрепления и развития общественных отношений и порядков, выгодных и удобных господствующему классу» [1, с. 118]. Из основных положений марксистско-ленинской теории особый упор в данном случае сделан на диктатуру господствующего класса.

Таким образом, марксистско-ленинский подход к пониманию государства как идеологическая основа партии большевиков, с приходом их к власти получил широкое распространение, выражая основные политические веяния, сложившиеся к тому времени. В соответствии с чем было принято и «единственно верное» понимание права во многом оправдывающее политику государства.

Использованные источники:

1. *История политических и правовых учений / Под общ. ред. В.С. Нерсисянца. М., 2010.*
2. *История политических и правовых учений : учебно-методическое пособие / Е. А. Кочеткова. Оренбург, 2010.*
3. *История политических правовых учений: Хрестоматия / Сост. Е.А. Воротилин и, М.Ф. Мачин. М., 1996.*
4. *Курский Д.И. Избранные речи и статьи. М., 1948*
5. *Плотниекс А.А. Становление и развитие марксистско-ленинской общей теории права в СССР. Рига, 1978.*

ПРАВООХРАНИТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА ГОСУДАРСТВА: ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СУЩНОСТИ И ВЫДЕЛЕНИЯ СТРУКТУРНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ

В современной юридической литературе широко используются понятия «правоохранительная сфера», «правоохранительная область», «правоохранительная система». При этом авторское определение понятия «правоохранительная система» исследователи приводят не всегда. В работах Ю. Е. Аврутина, А. Г. Братко., И. Н. Зубова, В. В. Лазарева, Т. Г. Матвеева, Н. С. Нижник, правоохранительная система как социо-юридический феномен предстала специальным предметом исследования. Авторы подвергли анализу понятие, структуру правоохранительной системы, специфику ее функционирования в современных условиях.

При характеристике правоохранительной системы чаще всего анализу подвергаются правоохранительные органы или правоохранительная деятельность – структурно-функциональные элементы правоохранительной системы (например, работы В. С. Авдонкина, Р. А. Беленкова, В. Н. Галузо, Э. П. Григониса, М. А. Ковалева, М. П. Полякова, В. П. Божьева, С. А. Насонова, А. В. Гриненко и др.).

В. В. Лазарев под правоохранительной системой понимает совокупность государственно-правовых средств, методов и гарантий, обеспечивающих защищенность человека от противоправных нарушений.[9., с. 267] А. Г. Братко воспринимает правоохранительную систему как соответствующую идеям правового государства совокупность взаимосвязанных и взаимообуславливающих государственно-правовых средств, методов и гарантий, используемых в целях охраны естественных прав человека, человеческого достоинства, прав и свобод граждан, интересов общества и государства.[3., с. 48]

При этом возникают вопросы: В. В. Лазарев основывается на «гарантиях, обеспечивающих защищенность человека от противоправных нарушений»; получается, что в государстве, которое не гарантирует защиту прав человека, не существует правоохранительной системы? В конструкции определения правоохранительной системы А. Л. Братко «преобладающими институтами выступают правовые, а затем государственные институты». При этом известно, что далеко не все государственно-правовые режимы отдают приоритет праву, получается, эти режимы не могут иметь правоохранительной системы?

В. Ю. Пиотровский отмечает, что правоохранительная система – «... соответствующая идеям правового государства совокупность взаимосвязанных взаимообусловленных государственно-правовых средств, методов и гарантий, используемых в целях охраны естественных прав человека, человеческого достоинства, прав и свобод граждан, интересов общества и государства. Правоохранительная система – составная часть правовой системы». [7., с. 46] М. А. Буганова под правоохранительной системой понимает «совокупность государственно-правовых средств, методов и гарантий, обеспечивающих защищенность человека от противоправных нарушений, а также охрану интересов государственных, коммерческих и общественных организаций». [4., с. 121] О. М. Ланцова говорит о системе правоохраны, под которой понимает «комплекс государственно-правовых средств, методов и гарантий, обеспечивающих защиту общественных отношений от противоправных посягательств»[5., с. 78].

Неоднозначность и проблемность интерпретации понятия «правоохранительная система» порождает интерес к данной проблематике со стороны научного сообщества.

Характеризуя феномен «правоохранительная систем», нужно иметь в виду не только то, какой эта система должна быть, но и то, что она представляет из себя на самом деле, в действительности, в реальной жизни.

Правоохранительная система – сложное, полифункциональное образование, во внутренней своей структуре содержащее:

- нормативную составляющую (правовые предписания, регламентирующие правоохранительную деятельность);
- субъектную составляющую (государственные правоохранительные органы и негосударственные субъекты, принимающие участие в правоохранительной деятельности);
- функциональную составляющую (объекты правоохранительной деятельности, взаимосвязи и взаимодействия, обеспечивающие действенность правоохранительной системы, а также отношения, возникающие в процессе правоохранительной деятельности, в ходе практического воплощения правовых предписаний и реализации целей правоохранительной системы) [1, с. 96].

Существуют различные подходы и к выделению объектов правоохранительной системы. Так, Ю. Е. Аврутин и И. Н. Зубов классифицируют их в соответствии с основными сферами общественной жизни (применительно к сферам общественной жизни различают социально-экономические, политические, идеологические и собственно юридические отношения; комплексный межотраслевой объект правоохранительной системы – социальная защищенность человека)[1., с. 26].

По мнению же Н. С. Нижник и Ч. Н. Ахмедова корректней говорить об объектах правоохранительной деятельности как структурном элементе функциональной составляющей правоохранительной системы. В данном контексте «объекты правоохранительной системы» суть «объекты правоохранительной деятельности»[8., с. 29].

Поскольку правоохранительная деятельность является не только гарантом права, но и легальным средством его ограничения, в структуре правоохранительной системы необходимо выделять две подсистемы: охраны публичного права и охраны частного права. При этом охрана частного права представленного субъективными законными интересами индивидуальных и коллективных лиц является специализированной функцией правового регулирования и реализуется государственными структурами, наделенными определенными полномочиями, делегированными государством.

Именно такая – плюралистическая модель правоохранительной системы является оптимальной для демократического правового государства, построение которого является насущной задачей для Российской Федерации в XXI веке [2, с. 6].

Использованные источники:

1. Аврутин Ю. Н., Зубов И. Н. Органы внутренних дел в государственном механизме Российской (государственно-правовые и социальные вопросы функционирования и перспектив развития). СПб., 1998.
2. Ахмедов Ч. Н. Правоохранительная система государства: теоретико-методологические основания исследования. СПб, 2008.
3. Братко А. Г. Правоохранительная система (вопросы теории) М., 1991.
4. Буганова М. А. Правоохранительная система субъекта Российской Федерации. Дис. ... канд. юрид. наук. М., 2002.
5. Ланцова О. М. Органы внутренних дел как структурный элемент правоохранительной системы современной России. Дис. ... канд. юрид. наук. СПб., 2003.
6. Нижник. Н. С., Ахмедов Ч. Н. Правоохранительная система государства: дифференциация структурно-функциональных элементов // История государства и права. 2008. №9.
7. Пиотровский В. Ю. Правоохранительная система в условиях формирования правового государства в России: Историко-правовой и теоретико-правовой аспекты: Дис. ... канд. юрид. наук. СПб., 2003.
8. Правоохранительная система Российской империи: структурно-функциональный анализ. / Ахмедов Ч.Н., Нижник Н.С. СПб., 2008.
9. Теория государства и права: Учебник / Под. ред. В. В. Лазарева. М., 2001.

Бись Олена Станіславівна
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
онституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права*

ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВІРНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ АПОСТОЛЬСЬКОГО ПРЕСТОЛУ

Розглядаючи характерні риси міжнародної правосуб'єктності Апостольського Престолу відмічають такі його повноваження як: право посольства, право укладення міжнародних угод, участь в міжнародних конференціях та конгресах, представництво при міжнародних організаціях.

Кожна держава, як суб'єкт міжнародного права, володіє правом посольства (*ius legationis*), тобто здатністю акредитувати дипломатичних представників в інші держави, а також приймати представників іноземних держав на своїй території.

Протягом усієї історії існування «церковної держави» право посольства Ватикан здійснював керуючись «духовним суверенітетом», який не залежав від «володіння» Папи римського «земною владою» і вважався правом первинного характеру [1,84]. Натомість представники доктрини міжнародного права вважають, що Папа римський має тільки право внутрішнього посольства, яке обмежується виключно внутрішньо церковними відносинами.

Згідно Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року активне і пасивне право посольства Апостольський Престол реалізує у відкритті своїх представництв в іноземних державах, керуючись при цьому також дипломатичними звичаями [5,145-147; 6].

Право посольства складається з двох складових: права активного посольства – направлення своїх дипломатичних представників до інших держав, та права пасивного посольства – прийняття дипломатичних представників іноземних держав.

Право активного посольства надається Святому Престолу на загальновизнаній основі міжнародною спільнотою, про що свідчить велика кількість держав, в яких перебувають папські представники, а також давня історія дипломатичних відносин Ватикану з деякими державами.

Право пасивного посольства Апостольська Столиця реалізує починаючи з XV століття, а встановлення постійних представництв при Ватикані сягають більш ранніх періодів.

Під правом активного та пасивного посольства розуміють також направлення та прийняття постійних, тимчасових і спеціальних місій [2,120-121].

Міжнародна правосуб'єктність Апостольської Столиці передбачає також право укладення міжнародних угод (*ius contrahendi*), однак обґрунтування його більш складне [4,161-173]. На думку багатьох західних вчених, правосуб'єктність Апостольського Престолу не вимагає окремих повноважень у сфері укладання міжнародних договорів, оскільки усі держави визнають його суб'єктом міжнародного права. Це підтвердила конференція, яка проводилася під егідою Комісії з міжнародного права ООН, присвячена праву міжнародних договорів, у якій брали участь представники Ватикану, в результаті чого ними також був підписаний остаточний варіант тексту Віденської конвенції про право міжнародних договорів [3, 81-131; 7].

Право Апостольського Престолу укладати міжнародні угоди поширюється як на двохсторонні угоди, конкордати та багатосторонні угоди. Традиційно сфера конкордатів передбачає регулювання питань, які належать до юрисдикції церкви або зачіпають інші релігійні проблеми, окремі світські справи та статус римсько-католицької церкви в даній країні.

Багатосторонні угоди мають широку сферу дії, пов'язані майже з кожною галуззю міжнародного життя. Серед них є угоди, що створюють нові суспільно необхідні інституції, що визначають юридичний статус міжнародних просторів і територій; угоди відносно правової гуманізації війни; конвенції, які кодифікують певні галузі права або регулюють міжнародний товарообіг.

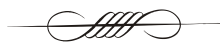
Окремим аспектом в діяльності Апостольського Престолу є участь в угодах, пов'язаних із заборонаю розповсюдження ядерної зброї від 1968 року. Очевидно, сенс участі Ватикану в таких видах угод далекий від фактичного (матеріального) або тільки легітимного їх застосування. Йдеться перш за все про моральне і політичне значення даних договорів. Велика кількість угод, які укладає Святий Престол, має свою дійсну екзистенцію і вони виконуються згідно міжнародних зобов'язань [2,122-123; 6].

У зв'язку із приєднанням Апостольського Престолу до щораз більшої кількості багатосторонніх міжнародних угод з дуже диференційованим предметом і розширенням сфери справ, виникає питання – на скільки необмежена здатність цього суб'єкта міжнародного права до укладення міжнародних угод? Вимагає це також обговорення питання участі Святого Престолу в міжнародних конференціях, в контексті загальної здатності до участі в них і в міжнародних конгресах, тим більш, що велика кількість багатосторонніх міжнародних угод укладається саме на них.

Ватикан як особливий суб'єкт міжнародних правовідносин бере участь у міжнародних конференціях, передбачених для держав. В якості прикладу є його участь у Віденській конференції присвяченій дипломатичному праву 1961 року, трьом конференціям з морського права, Нараді з Безпеки і Співробітництва в Європі 1973-1975 років, а також конференції щодо права міжнародних договорів (Відень, 1968-1969) [2,124; 6; 7]. Приймаючи участь в цих зустрічах, Апостольський Престол користувався правом голосу та всіма формальними повноваженнями нарівні з іншими представниками. З боку великих держав не було заперечень щодо його участі в цих конференціях.

Використані джерела:

1. *Cardinale I. Le Saint - Siège et la diplomatie. Paris-Tournei, 1962.*
2. *Czaja J. Prawnomiędzynarodowy status Watykanu. Warszawa, 1983.*
3. *Kościsz H. Problem współdziałania Stolicy Apostolskiej i ONZ w latach 1945-1964 // Kościół i Prawo. – T. IX. Lublin, 1991.*
4. *Krukowski J. Kościół i państwo. Lublin, 2000.*
5. *Pawluk P. Przedstawicielstwo papieskie w Kościele partykularnym i dyplomacja Stolicy Apostolskiej // Prawo Kanoniczne. Warszawa, 1990. – N 3-4.*
6. *Віденська конвенція про дипломатичні зносини 18 квітня 1961 року. / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_048*
7. *Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року. / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_118*

Болдинов Ярослав Викторович,
студент 2 курса юридического факультета
Санкт Петербургского филиала Государственного университета – Высшей школы
экономики

НОВГОРОДСКОЕ ВЕЧЕ НА РУБЕЖЕ XIV – XV ВЕКОВ: ДРЕВНЕРУССКАЯ ДЕМОКРАТИЯ ИЛИ ТИПИЧНАЯ ОЛИГАРХИЯ?

Сейчас Российская Федерация, как и большинство бывших республик СССР переживают период становления демократической модели управления государством. И вполне естественно, что в данном процессе нельзя не учитывать особенностей региона, в котором планируется проведение демократических преобразований. С этой точки зрения, для России демократия не самый привычный тип политической системы, так как все же большую часть своей истории (а именно с XV века) Россия являлась мощным

централизованным государством с мощным государственным аппаратом и крайне слабо развитыми органами представительного народовластия.

Конечно, российской истории хорошо известно время представительной монархии в Московии в XVI веке. Более того, история России знает время, когда она была демократической буржуазной республикой. Но все эти периоды были либо слишком краткосрочны, либо демократическими их можно было назвать лишь отчасти. Поэтому сейчас действительно важно понять, каким же образом строить демократию, какой исторический опыт использовать.

И этот вопрос является, действительно, не простым. Путь российского государства был отличным от пути большинства европейских и восточных государств [1]. Но выход, по моему мнению, есть. Просто стоит обратиться к тому историческому периоду, когда еще не существовало единого Московского государства. В нашей истории есть примеры так называемой прямой вечевой демократии, существовавшей в Новгородской республике и ее колониях. Именно на вече чаще всего ссылаются сегодня, говоря о том, что демократия – явление не чуждое России.

Для начала следует определить, что есть «вече». Основываясь на материалах Большого юридического словаря вече следует понимать как «народное собрание в древней и средневековой Руси в X–XIV вв. Решало вопросы войны и мира, призывало и изгоняло князей, принимало законы, заключало договоры с другими землями и т. д. В Новгородской и Псковской республиках вече принадлежала высшая законодательная и судебная власть»[4]. Данное определение подтверждает тезис о существовании в Новгородской земле прямой демократии.

Но не все так просто.

Сам вечевой институт не является оригинальным, сходные институты были характерны для многих раннесредневековых государств. Достаточно вспомнить скандинавский тинг или англосаксонским витенагемот. Это объясняется тем, что в это время начинается отход от общинно-родовой военной демократии и право голоса получает более широкий круг лиц. И первоначально вече действительно являлось органом прямой демократии. По мнению известного исследователя В. Л. Янина, новгородское вече являлось главным управленческим органом межплеменной федерации на территории Новгородской земли. Ведь Новгород как полноценное государственное образование сформировался лишь к концу XI в. Первоначально вече являлось собранием различных племен проживавших на территории будущего Новгорода [3]. Этим первоначальное вече напоминает древнескандинавский альтинг, т. е. межплеменное народное собрание, куда собирались представители разных соседствующих племен, для решения совместных вопросов и разбора важнейших дел, что и не удивительно, ведь скандинавская и славянская культура оказали колоссальное влияние друг на друга [5].

Но позже со становлением Великого Новгорода ситуация изменилась. Сама структура вече очень быстро утратила свою «прямоту», и уже в XI в. вече являлось сложным, многоступенчатым органом, где кроме городского веча имелись также собрания концов и улиц. Таким образом, вече уже во многом становится органом представительной демократии, а никак не прямой [3]. Более того, уже к XIII в., по мнению многих исследователей, таких как Ю. Г. Алексеев и В. Л. Янин, происходит вырождение вече, даже как общегородского органа. Подтверждается это тем, что в 1264 г. был создан «ряд» «старейших» (т. е. знаменитых бояр) и «меньших» (т. е. прочих свободных новгородских сословий). С этого времени воля «меньших» учитывалась лишь косвенно, ведь простые новгородцы с этого времени не всегда допускались даже на предварительные вечевые собрания [2]. Более того, многие источники говорят о так называемых «300 золотых поясах», т. е. о 30–40 наиболее богатых и влиятельных фамилиях Новгорода, которые могли влиять на многие решения веча. Что уже во многом было признаком скорее олигархии, чем демократии.

Оно и понятно, новгородскому боярству было необходимо контролировать вече, ведь именно вече решало наиболее важные для боярства вопросы, такие как вопросы владения, выборы архиепископов и посадников, и т. д. [6, с. 9–11] А ведь посадники выбирались

исключительно из боярских семей и были фактически городскими магистратами. Интересно отметить, что до 1354 г. посадник в Новгороде был один, после же реформы 1354 г. их количество было увеличено до шести, а в XV в. достигло восемнадцати [6]. С одной стороны, это было обусловлено разрастанием Новгородских земель, но так же фактически это означало увеличение бюрократического аппарата и усиления власти бояр.

Таким образом, новгородское вече к XIV в. становится лишь формально демократическим органом, на самом деле являясь, скорее, олигархической структурой. Этой точки зрения придерживаются многие современные специалисты. В своих лекциях историк Д. В. Панченко сравнивал Новгородскую вечевую республику XIV–XV вв. с Афинской республикой периода заката, когда мнения простых граждан уже ничего не значило.

Таким образом, можно заключить, что Новгородская вечевая демократия практически сразу стала эволюционировать в олигархию. Ввиду этого не удивительно, что присоединение Новгорода к Московскому государству Иваном III не было чересчур болезненным и длительным процессом: новгородские граждане уже не имели фактической власти, и чем-то реально рисковали лишь аристократы.

О какой-либо демократии на Руси можно говорить лишь в ее раннесредневековый период, а поэтому, если и можно говорить о каком-то заимствовании или перенимании опыта в наши дни, то лишь о заимствовании отдельных принципов, и, скорее, взятых не из истории древнего Новгорода, а из куда более поздних периодов нашей истории.

Использованные источники:

1. Алексеев Ю. Г. «К Москве хотим»: Закат боярской республики в Новгороде. — Л.: Лениздат. — 158 с.
2. Алексеев Ю. Г. Псковская судная грамота и её время. Развитие феодальных отношений на Руси XIV—XV вв. / Под ред. Н. Е. Носова. — Л.: Наука. Ленингр. отд-ние. — 242 с.
3. Янин В. Л. У истоков новгородской государственности // Вестник Российской академии наук. — 2000. — Том 70, № 8. — С. 675-680.
4. Большой юридический словарь. 3-е изд., доп. и перераб. / Под ред. проф. А. Я. Сухарева. — М.: ИНФРА-М, 2007. — VI, 858 с.
5. Гуревич А. Я. «Эдда» и сага. М.: Наука, 1979.
6. Грамоты Великого Новгорода и Пскова. — М. — Л., 1949.

Бондар Євген Володимирович,
*аспірант кафедри теорії прокурорської діяльності та кримінального процесу
Національної академії прокуратури України*

РОЛЬ ПРИНЦИПУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Суттєву роль в такій діяльності виконує прокуратура України.

Засади, принципи прокурорського нагляду визначають не тільки його природу і спрямованість у теоретичному плані, а мають і суто практичне значення, вказують на те, що органи прокуратури функціонують на демократичних засадах права.

Принципи організації та діяльності прокурорів відображають об'єктивні властивості, що обумовлені закономірностями розвитку системи органів прокуратури, сукупністю історично притаманних інтересів так і суб'єктивні начала, потреби суспільства, протиріччя і компроміси державного механізму, інтереси груп та класів населення.

Під принципом розуміють основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.

З точки зору ґносеології важливо підкреслити, що категорія «принцип» надзвичайно тісно пов'язана з категоріями «закономірність» і «сутність». Характер цих понять дає підстави визначати правові принципи через закономірності розвитку суспільства (загальносоціальні принципи) і права (юридичні принципи), а також через сутність і головний зміст останнього.

Термін «принцип» походить від латинського слова «*princīpum*», яке означає основні найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу і соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості. До найбільш суттєвих ознак принципів права треба віднести, насамперед, їх регулятивність.

Принципи, насамперед як регулятори організації та діяльності прокурорів, мають також і загальну цілеспрямованість, тому що багато в чому визначають перспективи розвитку не тільки права, а й суспільства і держави і тим самими сприяють усуненню прогалин або ж інших недоліків чинного законодавства.

Так, в коментарі до Закону України «Про прокуратуру» вказується, що принципи – це закріплені в Конституції і Законі основоположні начала (положення), що розкривають сутність прокурорського нагляду, визначають характер повноважень прокурорів та правових заходів їх здійснення [1].

П.Шумський розглядає як принципи організації і діяльності прокуратури основні вихідні положення, відповідно до яких створюються і функціонують органи прокуратури [6,76], а О.Михайленко та О.Малюга вважають, що «принципи організації та діяльності органів прокуратури (прокурорського нагляду) – це першооснови, положення, обумовлені практикою держави, що визначають сутність, зміст організації та діяльності прокуратури» [3,26].

Узагальнюючи можна вказати, що принципи організації та діяльності прокуратури – це базові ідеї, положення, обумовлені метою і завданнями прокуратури, що стосуються напрямків її діяльності, визначають організаційні основи побудови прокуратури та умови її функціонування, правові і моральні норми поведінки прокурорсько-слідчих працівників при реалізації ними повноважень.

Принципи прокурорської системи визначені в ст.6 Закону України «Про прокуратуру». У пункті 2 ч.1 зазначеної статті по суті об'єднано два окремих принципи: законності в діяльності прокуратури та її незалежності при здійсненні повноважень.

Принципи незалежності прокурорів в організації та діяльності прокуратури, відносяться до галузевих правових принципів.

З поміж інших державних структур принцип незалежності та його практична реалізація мають чи не найважливіше значення саме для прокуратури. Принцип незалежності тісно пов'язаний з особливим правовим статусом прокуратури. Крім того, він значною мірою обумовлений характером її завдань і функцій. Будучи залежною від інших державних органів і недержавних структур, прокуратура не зможе була б реалізовувати інші притаманні їй функції.

Незалежність якоїсь частини державного апарату в демократичній правовій державі певною мірою є проявом суверенітету самої держави у внутрішніх відносинах суспільства. Вона має декілька сутностних характеристик.

Передусім, це стан, в якому перебуває орган держави і його посадові особи у стосунках з іншими частинами державного апарату та складовими елементами громадянського суспільства, і який характеризується певною ступеню самостійності при здійсненні компетенції.

Далі, це можливість безперешкодно в межах закону реалізовувати свої повноваження, розраховуючи якщо не на співробітництво тих, на кого поширюються повноваження державного органу (це не завжди можливо в умовах конфліктів на ґрунті реалізації права), то принаймні, на відсутність активного опору законним рішенням і діям посадових осіб.

І, нарешті, з суб'єктивного боку, це внутрішнє відчуття правової, соціальної і особистої захищеності суб'єкта правозастосування. Все це повною мірою стосується прокуратури та її працівників.

Незалежність прокурорської системи, її органів та окремих представників, як і будь-якої іншої системи державних органів, не можна абсолютизувати. В умовах цілісності державного організму - а лише цілісний державний організм може бути дієздатним – відносини різних гілок влади ґрунтуються на системі взаємодії та взаємоконтролю, стримування і протидії, що є властивим будь-якому демократичному суспільству.

Як відзначив Президент міжнародної асоціації прокурорів І.Барнс, "незалежність не являє собою благо само по собі - вона служить більш високій меті". Незалежність прокуратури є тим більш необхідна, що "завжди буде існувати напруга між владою і прокурорами, завжди буде напруга між політикою і прокурорами, але ця напруга носить здоровий характер, і саме прокурор повинен діяти обережно, безсторонньо, виконуючи надзвичайно важливу функцію, яку йому ввірено"[4,144]. Колишній Генеральний прокурор СРСР О.Реунков підкреслював, що незалежність прокурора не означає його відокремленості. "Прокурор не може виконувати покладені на нього завдання наодинці" [5,5-6].

В тих чи інших словесних формулюваннях принцип незалежності зафіксовано в законодавстві про прокуратуру постсоціалістичних країн Східної Європи, а також в конституційних актах деяких держав соціально-демократичної орієнтації.

Норма закону України в плані незалежності прокуратури не є чіткою, а саме її формулювання від "будь-яких органів державної влади". Тому, необхідно виходити з принципового положення про те, що незалежне виконання прокуратурою, її органами і посадовими особами своїх функцій означає непідпорядкованість, непідконтрольність і непідзвітність нікому, крім тих, на кого покладено цей обов'язок в межах Конституції і законів України.

Визначають два аспекти цього принципу – зовнішній і внутрішній. Законодавством врегульовано зовнішній аспект цього принципу - незалежність від різних органів державної влади, місцевого самоврядування, управлінських структур та громадських організацій, посадових осіб, громадян. Внутрішній аспект незалежності прокуратури пов'язаний з існуванням централізації в системі органів прокуратури, а саме забезпечення незалежності оперативних працівників прокуратури, які мають самостійно приймати рішення на основі власного внутрішнього переконання, що формується на основі досліджених обставин справи та доказового матеріалу. Самостійність у прийнятті рішень характеризується можливістю прокурора в межах своєї компетенції розпоряджатися своїми повноваженнями.

Використані джерела:

1. Закон України «О прокуратуре». Научно практический комментарий. – Харьков. 1993. - С.17-24.
2. Колодій А.М. Принципи права України: Монографія.-К.: Юрінком Інтер. 1998.- 208 с.
3. Михайленко О., Малюга В.Поняття, значення принципів організації та діяльності прокуратури//Вісник прокуратури.- 2001.- №3.-С.22-27
4. Прокуратура в правовом государстве // Многосторонняя встреча, организованная Советом Европы совместно с прокуратурой Российской Федерации.- М.:1997.-160 с.
5. Реунков А. Принципы организации и деятельности прокуратуры // Социалистическая законность.-1980.-№7.- С.3-8
6. Шумський П.В. Прокуратура України: Монографія: К.: Вентури, 1998.-336с.

Виговський Леонід Антонович

Хмельницький університет управління та права, завідувачий кафедрою філософії та соціально-гуманітарних наук, доктор філософських наук, професор.

Виговська Тетяна Вікторівна

Хмельницький університет управління та права, доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук, кандидат біологічних наук, доцент.

РЕЛІГІЙНІ ІНСТИТУЦІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ФАКТОР СТАНОВЛЕННЯ ТА УТВЕРДЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗАСАД В УКРАЇНІ

Сучасна суспільно-політична ситуація в українській державі характеризується, на жаль, високим рівнем соціальної напруги. Пояснюється це перш за все тим, що наш соціум загалом є розколотим на дві політичні сили, стратегічна мета яких протилежна. Так, одна з них вектор розвитку суспільства бачить лише на Сході, інша – на Заході. Зрозуміло, що це само по собі породжує гостре протистояння різних партійно-політичних рухів. Однією із причин такого стану стала відсутність в державі розвинутих демократичних структур. Тому в таких умовах актуалізується проблема утвердження та подальшого розвитку в Україні демократичних засад.

Демократія, як відомо, є типом політичної будови держави чи політичної системи суспільства, при якому єдино легітимним джерелом влади в державі є її громадяни. При цьому управління державою може здійснюватися або безпосередньо (пряма демократія), або опосередковано, через вибраних представників. Варто зазначити, що в сучасній політичній науці термін «демократія» застосовується як для позначення теоретичної ідеальної моделі (нормативний підхід), так і для опису реально існуючих державних систем в країнах, де політичний процес відносно повно відповідає вимогам, що висовуються до демократії як ідеалу (емпіричний підхід).

Головною ознакою демократії є законодавчо забезпечені виборні форми як пропорційного представництва у владі (колективний орган), так і авторитарного представництва (президент). При цьому обов'язково має бути задіяна ефективна система захисту інтересів меншості.

Одним із суттєвих факторів процесу демократизації суспільства може виступає така соціальна інституція як Церква. В історії суспільства, як показала практика, вона може серйозно гальмувати такий процес або, навпаки, суттєво його прискорювати. В «Рекомендації 1396 (1999) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Релігія і демократія» вказується на те, що «демократія та релігія не повинні протистояти одне одному, але навпаки. Демократія довела, що вона є найкращим шляхом до свободи мислення. Зі свого боку релігія, через мораль та етику, свої головні цінності, її критичний підхід та культуру може бути цінним партнером демократичного суспільства».

Вплив Церкви на процес формування та розвиток демократичних засад в суспільстві, діяльність релігійних організацій в процесі утвердження ідеології демократії завжди цікавила філософів та релігієзнавців. До цієї теми в тому чи іншому контексті звертались Т.Гоббс, Р.Белла, Е.Дюркгейм, Г.Зіммерман, та інші. Їх основоположні ідеї отримали розвиток в працях російських релігієзнавців В.Гараджі, Ю.Левади, О.Сухова, І.Яблокова. Значний доробок в цьому плані мають українські дослідники М.Бабій, В.Бондаренко, А.Колодний, Л.Филипович.

Водночас, роль релігійного комплексу та його інституалізованих форм у процесі розробки теорії демократичного суспільства, її практичної реалізації досліджена ще не достатньо. Тим більше, що сама Церква історично еволюціонувала від повного несприйняття у свій час ідей демократичного суспільства як секулярного явища до визнання його як основної цінності сучасної цивілізації.

Питання сутності демократичного суспільства, причин та необхідних умов його формування стали темою дослідження суспільствознавців ще у кінці 18 століття. В той час таке суспільство розглядалось як не релігійна форма контролю за діяльністю

секуляризованої держави. Започаткована і розвинута на основі активності громадян та їхньої самоорганізації нова форма суспільного контролю за діяльністю держави отримала назву громадянського суспільства.

Варто зазначити, що в умовах радянської держави ідея демократичного суспільства розвитку не отримала, оскільки вона явно вступала в протиріччя з монопольним положенням такої держави у суспільстві, з проголошенням і реалізацією нею принципу пріоритету державних інтересів над особистим. Звідси і жорстке протиставлення соціалістичної демократії до буржуазної з відповідними соціальними наслідками.

Нині для нас успіхи демократичного суспільства в країнах Заходу очевидні. Саме воно поставило державу під жорсткий і ефективний контроль людей. Тому така держава змушена служити народу не на словах, а на ділі. Як свідчить практика, демократизація значно зменшила ступінь відчуженості органів державної влади від рядового громадянина. Влада у такій ситуації змушена у власній діяльності орієнтуватись на створення сприятливих умов для реалізації матеріальних і духовних потреб громадян власної держави. Саме в результаті діяльності демократичного суспільства витворено сучасну західноєвропейську цивілізацію на засадах пріоритету свободи та прав людини.

З набуттям Україною державної незалежності і проголошенням головною цінністю буття людини актуальною стала проблема формування і розбудови інституцій демократичного суспільства. Це пояснюється в першу чергу тим, що попередня радянсько-партійна форма державного управління в очах більшості людей себе повністю дискредитувала. Нова українська держава, яка практично розбудовувалась на руїнах радянської, об'єктивно успадкувала її основні негативні риси. До них в першу чергу потрібно віднести утвердження пріоритету інтересів держави над інтересами людини, зумовлену таким підходом відчуженість влади від народу, "махровий" бюрократизм, масове використання можливостей влади для особистого збагачення державних чиновників, невиправдані для них соціальні пільги. Іншими словами, нова українська влада продовжувала бути самодостатньою, оскільки практично не залежала від власних громадян. За роки незалежності вона, зокрема, не зуміла створити справедливі і прозорі умови перерозподілу державної власності. В результаті невелика група людей з явного потурання влади стала володарем основних засобів виробництва. Ті матеріальні цінності, котрі створювались цілими поколіннями людей за дуже короткий період стали власністю окремих людей, часто з кримінальним минулим. Майнове розшарування в країні для громадян цивілізованого світу досягло просто непристойного характеру. Таким чином, українська держава не забезпечує в повному обсязі проголошені нею ж базові соціальні права та свободи.

Але при цьому варто зауважити, що в Україні, попри вказане, все ж об'єктивно закладаються підвалини для становлення і подальшого розвитку демократичного суспільства, оскільки реально існує багатопартійність, багатокладність економіки, порівняно розвинута публічна сфера. В той же час, з об'єктивних і суб'єктивних причин структури такого суспільства є не чисельними та досить організаційно слабкими. Більш того, часто вони не мають необхідного сприяння з боку владних структур, нерідко саме від неї зазнають утисків. І це зрозуміло, адже в ній ще багато працюють тих людей, які психологічно можуть сприймати контроль тільки вищестоящих органів, але не рядових громадян. До цього необхідно додати і досить високий рівень пасивності самих громадян, які часто прагнуть не конфліктувати з представниками державних органів.

В таких умовах об'єктивно існує суспільна потреба в тих силах, які могли б реально взятися за вирішення даної суспільно-необхідної проблеми. Однією із таких духовних сил могла б виступити саме Церква. Це пояснюється тим, що більша частина громадян, незалежно від їх релігійного самовизначення, звертають увагу на важливість соціальної діяльності і місії Церкви, ратують за її активну участь у вирішенні суспільно-значимих проблем. Сьогодні це практично єдиний суспільний інститут, котрий користується найвищим рівнем довіри з боку громадян.

Варто відмітити, що нині ряд християнських Церков переосмислюють свою суспільну роль в соціумі, форми і методи її реалізації. І, як свідчить практика, поки що однозначної

відповіді немає. Про це, зокрема, говорить той факт, що, зокрема, в керівництві Православної церкви по цьому питанні є принципове розмежування. Такий поділ в принципі проходить по відомій лінії, яка умовно поділяє клір на “консерваторів” та “лібералів”. Перші, побоюючись, що Церква, беручи активну участь у світському житті, втратить свою ідентичність, стоять на позиції збереження літургіко-історичної спадщини. “Ліберали”, навпаки, визнають потребу в постійному оновленні форм і методів церковного життя, постійного діалогу з “зовнішнім” світом і ставлять собі завдання про перетворення всієї повноти суспільного життя на засадах християнських цінностей. Хоч нині серед християнських богословів під впливом реального життя набуває поширення думка про те, що “Церква повинна цілком серйозно прийняти секулярну сферу й довести, що християнське служіння можливе й необхідне і в ній, а не тільки в монастирі чи в парафії” [3, с.183]. Такий підхід можливий на засадах переосмислення сутності самої людини. Тепер вона вже розглядається як суб’єкт, осереддя та мета суспільства, що вимагає шанувати її разом із її універсальними та невід’ємними “людськими правами”. Через те відбувається переосмислення змісту і форм суспільної діяльності віруючих. Дискутуються, наприклад, питання щодо можливостей створення віруючими політичних партій, незалежних від держави та адміністрації профспілок, можливості боротьбі віруючих за свої громадянські права.

Соціальна місія християнської Церкви така ж давня як і вона сама. З часу свого виникнення вона пропагувала положення Євангелія щодо суспільної, політичної, економічної поведінки віруючих, регламентувала їх обов’язки щодо відношення до світської влади.

У своїй соціальній діяльності Церква намагалась захищати вбогих, викривала несправедливість у суспільстві, сприяла утвердженню справедливості та милосерддю. Практично до 18 століття саме Церква контролювала діяльність держави. І проблема створення демократичного суспільства виникла, як вже зазначалось, у зв’язку із секуляризацийними процесами в суспільстві, оскільки держава виходила з під контролю Церкви.

Реакцією на питання щодо місця і ролі Церкви у сучасному суспільному житті стали соціальні доктрини, соціальні вчення християнських церков. Вони відображають погляди і настанови Церкви не лише щодо особистої поведінки віруючих, але й з при воду обов’язків християнина щодо суспільства в цілому, тобто його соціальної відповідальності. Виходячи з релігійного уявлення про людину та її гідність, соціальна доктрина покликана дати основні методологічні принципи, які орієнтуватимуть віруючих як громадян у їхніх соціально-політичних поглядах.

Сьогодні християнські Церкви вважають своїм обов’язком виступати на захист демократичних прав і свобод громадян у випадках, коли владні структури своїми діями зумовлюють погіршення соціально-економічного положення віруючих та інших громадян, або вдавалися до обмеження задекларованих конституційних прав та свобод особистості. Той факт, що “місія Церкви є духовного порядку, насправді не протиставляє її світові. Надія на вічне спасіння та змагання (діяльне прагнення) до підтримки людей – це різні речі, і варто це пам’ятати, однак вони не роздільні, адже саме на землі, в історії, в конкретних умовах життя кожна людина готує, вирішує і наперед переживає свою вічну долю. Несправедливість, визиск, нещасття, які в межах суспільства нерідко консолідуються у справжні “структури гріха”, є великими ворогами людини, бо вони впливають на моральну поведінку людини, позбавляють її гідності особи, перешкоджають їй здійснити своє покликання”[3, с.15].

Очевидно, що ефективна реалізація позитивного потенціалу Церкви на процес формування та становлення демократичного суспільства можлива при гармонізації її зусиль з зусиллями самого суспільства та держави. У цьому плані варто нагадати, що у світовій практиці історично склалося фактично три базові моделі відносин між державою і Церквою – сепараційна, коопераційна та протекціоністська (патерналістська). Перша передбачає безумовне відокремлення Церкви від держави. У цій ситуації сфери діяльності Церкви та держави жорстко розмежовані. Остання законодавчо забезпечує звужене поле діяльності релігійних організацій та здійснює контроль за їх роботою в сферах суспільного життя.

Друга модель передбачає співпрацю Церкви та держави, участь релігійних організацій в реалізації соціальних, культурних, освітніх та інших програмах, що фінансуються державою. Це створює досить широке поле для діяльності Церкви. І остання – третя модель передбачає відкрити підтримку Церкви державою, в тому числі і фінансову. У цьому випадку Церква практично перетворюється на політичний інститут підтримки діючих владних структур і аж ніяк не може бути до них опозиційною. Зрозуміло, що саме друга модель – коопераційна – створює оптимальні можливості участі Церкви в процесі формування та розвитку засад громадянського суспільства.

В Україні чинним законодавством фактично передбачена перша модель – сепараційна. Це значно обмежує поле діяльності Церкви у названому процесі. Хоч і в таких умовах її вплив на формування суспільної свідомості очевидний. Цьому слугує і те, що ієрархи діючих у країні церков нерідко в публічній формі дають досить критичну оцінку тим чи іншим діям влади.

Зрозуміло, що Церква як частина суспільства, як специфічна структурна складова демократичного суспільства не може стояти осторонь тих процесів, котрі відбуваються в державі. Через те для кожної з існуючих в Україні церков сьогодні є актуальною проблема її самовизначення щодо присутності у процесі становлення і розвитку такого суспільства в нашій країні. Зрозуміло, що підвищення рівня соціальної активності віруючих людей позитивно вплине і на загальний рівень такої активності в суспільстві. Правда, в цьому плані традиційні християнські конфесії мають певні власні проблеми. Адже у них існує започаткований ще в епоху Середньовіччя поділ на клір і мирян, “професіоналів”, “владу” і “темний люд”. І якщо духовенство вже в силу свого соціального статусу займало соціально активну позицію, то “миряни в Україні мають ознаки одночасно активності та безсилля, оптимізму та розчарувань, впевненості й значних вагань” [2, с.4]. Цікаво зазначити, що частина духовенства, особливо парафіяльна, в принципі не зацікавлена в підвищенні рівня соціальної активності своїх парафіян. Це пояснюється тим, що з такими віруючими працювати набагато складніше. І це зрозуміло, адже краще біля себе мати мирян, які знають тільки три речі – молитися, слухати й давати гроші. Через те “егоїстичні інтереси духовенства часто домінують над його душ пастирськими обов’язками, через що ініціативи згори щодо створення на парафіях мирянських осередків завершується створенням “кишенькових” утворень – слухняних і безініціативних” [2,с.4].

В цьому плані потрібно відзначити зусилля римо-католицької церкви, котра намагається своїх віруючих зробити повноправними учасниками процесу управління державою, здійснює пошук нових і повніших форм участі в громадському житті громадян-християн та нехристиян. “Життя демократії, - зазначають її ієрархи, - не може бути ефективним без активної, відповідальної та щирої участі кожного з нас” [1,с.1]. Такий підхід був узаконений рішеннями Другого Ватиканського собору. В його документах, зокрема, зазначено, що “миряни не повинні відмовлятися від участі в громадському житті, в економічній, соціальній, законодавчій, адміністративній та культурній сферах, маючи на меті на особистому та державному рівні пропагувати суспільне благо” [1, с.1]. В обов’язок католиків входить пропагування та захист таких суспільних цінностей як громадський порядок і мир, свобода і рівність, повага до людського життя та довкілля, справедливість та солідарність, тобто тих засад, котрі виступають фундаментом громадянського суспільства.

Таким чином, Церква виступає суттєвим фактором демократизації життя суспільства на засадах християнських цінностей, формує соціально активну позицію віруючих у справі відстоювання ними своїх громадянських прав, що в кінцевому підсумку прямо слугує інтересам формування і розвитку громадянського суспільства в Україні.

Використані джерела:

1. Йозеф Кардинал Ратцінгер, Тарнісіо Бертоне. *Миряни і політика. Доктринальні зауваги щодо деяких питань стосовно участі католиків у політичному житті* // Арка. – 2003. - № 7 (65). –С. 1, 4-5.
2. Кирик Ю. *Важливий нерв громадського життя* // Арка. –2003. –№ 6(64). –С.4.
3. *Суспільна доктрина Церкви. (Збірник статей).* –Львів.: Свічадо, 1998. –300 с.

АКСІОМИ В ПРАВІ

Аксіома як філософська категорія відома ще з часів античності. Вона була введена в науковий обіг Аристотелем. У якості правової категорії поняття аксіоми вперше застосовано В. М. Кудрявцевим 1967 р..

Правові аксіоми – це вихідні, основні положення юридичної науки, що не викликають сумнівів і не потребують доказів, на підставі яких розробляються всі інші категорії правової науки, які згодом втілюються у нормах права [1,27-28]. Вони ґрунтуються на методі дедукції і відображають вже встановлені, достовірні знання.

У загальній теорії права аксіоматичних положень багато: ніхто не може бути суддею у власній справі, один свідок – не свідок, будь-який сумнів на користь обвинувачуваного, хто жаліє винного, карає невинних; правосуддя зміцнює державу та інші [2,353-354]. Однак місце аксіом у правовому регулюванні досі не визначене. У зв'язку з цим немає єдиного підходу до визначення цього поняття.

А. І. Екімов і Н. А. Чечина вказують на моральний характер аксіом. Це закріплені в нормах права вимоги справедливості. Але якщо аксіоми відображають вимоги моралі, то вони також повинні закріплюватись моральними нормами. Але більшість з них не має моральних відповідників [3,52]. Зв'язок правових аксіом з мораллю полягає лише в тому, що вони відображають уявлення людей про справедливість (наприклад, несправедливо двічі карати за одне правопорушення).

Н. А. Чечина і Ференс-Сороцький ототожнюють аксіоми з нормами права [1,30-31]. Але ж аксіоми існували в усі історичні епохи і в усіх державах незалежно від їх нормативного закріплення. Коли аксіоми відображаються у нормах права, вони позбавлені традиційної логічної структури, виконують субсидіарну функцію у правовому регулюванні, тому їх можна віднести до спеціалізованих норм.

С. С. Алексєєв та Л. С. Явич стверджують, що правові аксіоми – не законодавчі норми, а специфічні різновиди принципів. Л. С. Явич вважає, що в принципах права повинні бути закладені ідеї, які виражають специфіку правового регулювання, тобто аксіоми. Вони виступають ідеологічною передумовою принципів права, але стають принципами права (нормами-принципами) тільки тоді, коли закріплюються в ньому [4,150].

З точки зору формальної логіки, ці поняття не тотожні. Принцип - 1) фундаментальне положення, головна ідея певної сфери діяльності; 2) вимога, за якою будується наукова теорія [5,269]. Аксіома – це положення певної теорії, що приймається без доведення [5,12].

О. В. Гетманцев виокремив такі відмінності між ними: принципи є категоріями загальноправового начала, а аксіоми можуть формуватись різними галузями права різних історичних епох [3,52-53]. Але принципи права теж формуються різними галузями права, тому ці відмінності не є суттєвими.

Якщо повернутись до історії, то на ранніх етапах становлення права процес формування принципів був більш простим і примітивним. Принципи створювалися спочатку у вигляді правових аксіом [6,13].

Отже, правові аксіоми доцільно віднести до норм-принципів.

Н. М. Крестовська та Л. Г. Матвєєва виділяють такі види правових аксіом:

аксіоми правосвідомості – це самоочевидності, що виходять з природи людини, з одного боку, істоти вільної і автономної, а з іншого – соціальної (суб'єктивному праву кореспондується юридичний обов'язок, правопорушення передбачає покарання);

аксіоми юридичної науки формулюються в результаті узагальнення багатовікового досвіду суспільних відносин. Г. І. Манов виділяє 3 аксіоми теорії права:

– право реалізується в 3 формах (нормативні акти, правовідносини і правосвідомість), а четвертої не існує;

– не заборонена нормами і принципами права поведінка дозволяється;

- ніхто не може бути суддею у власній справі;
аксіоми – окремі принципи права - це виражені в праві початкові нормативно-керівні засади, що характеризують його зміст (наприклад, принцип єдності прав та обов'язків);
аксіоми – конкретні норми права закріплені у законодавстві. Наприклад, у цивільному процесуальному праві діють такі аксіоми: кожен позов обмежений межами певного часу, рішення суду не повинно торкатися тих, хто не брав участі у справі;
аксіоми - загальноновизнані норми права виражають зміст загальнолюдської моралі, наприклад, ніхто не зобов'язаний надавати свідчення проти себе і своїх близьких [7,181-182].
Однак з такою класифікацією не можна погодитись, тому що вона поєднує всі підходи до визначення місця правових аксіом у правовому регулюванні, а поділ повинен здійснюватися за однією основою [8,61].
Отже, правові аксіоми є невід'ємними регуляторами суспільних відносин, які доповнюють правові норми. Вони відіграють важливу роль у забезпеченні правопорядку, принципу стабільності і динамізму, гарантуванні прав людини.

Використані джерела:

1. *Ференс-Сороцький А. А. Аксиомы в праве // Известия вузов. Правоведение. – 1988. - № 5. – С. 27-31.*
2. *Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – М., 2000. – 672 с.*
3. *Гетманцев О. В. Співвідношення аксіом і принципів в процесі України // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Правознавство: Зб. наук. праць. – Чернівці: Рута, 2003. – Вип. 200. – С. 51-54.*
4. *Явич Л. С. Общая теория права. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1976. – 288с.*
5. *Цалін С. Д. Логічний словник-довідник. – Х.: Факт, 2006. – 384 с.*
6. *Колодій А. М. Принципи права України: Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.*
7. *Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2007. – 432 с.*
8. *Хоменко І. В. Логіка для юристів: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 224 с.*

Врублевський Павло Станіславович
*студент 5 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права*

ПРАВОСВІДОМІСТЬ МОЛОДІ: ПОНЯТТЯ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ

Проблема розуміння поняття, особливостей, сутності та змісту правосвідомості завжди була в центрі уваги відомих теоретиків-правознавців, таких як: Бегінін В. А., Козюбра М. І., Рабінович П. М., Нікітін А. Ф., Суслов В. А., Мігущенко О. Н., Лукашева Е. А., Петражицький Л. І., Кудрявцев В. Н., Нерсисянц В. С. та багатьох інших. Але єдиної думки щодо визначення поняття правосвідомості не існує і до сьогодні.

Лукашева Е. А. пояснює правосвідомість, як форму суспільної свідомості, яка виступає як система поглядів, переконань, оцінок та уявлень класу чи суспільства і яка направлена на встановлення правового режиму в суспільстві. [1, с. 74].

Бегінін В. А. трактує, правосвідомість як правові уявлення і правові почуття загального характеру, які мають нормативне значення для поведінки людей. [2, с. 22].

Суслов В. А. тлумачить поняття правосвідомості, як поєднання ідеології та психології, що являє собою сукупність ідей про право та правову дійсність, а також емоцій, орієнтацій, які виникають у зв'язку з поведінкою людей і т. д. [3, с. 56].

Отже, правосвідомість можна визначити, як духовну систему уявлень, ідей, поглядів, переконань, концепцій, теорій, почуттів, емоцій настроїв, психологічних переживань, які складаються з приводу правової дійсності, в ході її відображення, осмислення, пізнання, відчуття і перетворення.

Характерними ознаками правосвідомості можна виділити:

правосвідомість є однією з форм суспільної свідомості та в цілому з політичною, моральною, філософською, іншими формами свідомості відображає суспільне буття;

правосвідомість містить поняття, уявлення, судження, почуття, емоції, концепції, теорії, програми;

правосвідомість обумовлена соціально-економічним устроєм конкретного суспільства, рівнем розвитку його загальної культури;

ідеологічні елементи правосвідомості виступають головними елементами правової культури та правового виховання.

Структуру правової свідомості людини складають правова ідеологія та правова психологія.

Правова свідомість поділяється на буденну, професійну і наукову.

Буденна свідомість — це сукупність знань, ідей, теорій, концепцій, почуттів, емоцій та інших ідеологічних і психологічних якостей основної маси громадянського суспільства відносно чинного та бажаного права і правової системи.

Професійна свідомість характеризується як сукупність юридичних професійних правових знань, почуттів, емоцій, оцінок, настанов, мотивів, що характерні для представників відповідної групи та формуються завдяки професійній діяльності і навчанню.

Наукова свідомість — це сукупність наукових знань, теорій, доктрин, оцінок, емоцій і почуттів юристів-науковців відносно чинної та бажаної правової системи громадянського суспільства.

Одним із етапів побудови концепції правосвідомості молоді виступає осмислення поняття «молодь».

Молодь – це соціально-демографічна спільність, яка виділяється на основі сукупності вікової характеристики, соціально-психологічних властивостей та соціального положення і є самостійним суб'єктом суспільних відносин. [4, с. 35].

Ознаками, які дозволяють виділити молодь з поміж усього населення є: вік, соціальний статус та соціально-психологічні риси.

Правосвідомість молоді являє собою відносно самостійне духовне утворення, яке посідає особливе місце в структурі суспільної правосвідомості і виражає ставлення молоді до правових явищ в суспільному житті.

У структурі правосвідомості суспільства виділяють такі елементи:

правова психологія

правова ідеологія

правова поведінка

Правова психологія — це сукупність почуттів і емоцій, що виражають ставлення індивіда, групи, суспільства до права, правових явищ.

Правова ідеологія — це система правових принципів, ідей, теорій, концепцій, що відображають теоретичне осмислення правової дійсності, усвідомлене проникнення в сутність правових явищ.

Правова поведінка — вольовий бік правосвідомості, який являє собою процес переведення правових норм у реальну правову поведінку. Вона складається із елементів, що визначають її напрямок, — мотивів правової поведінки, правових настанов. Отже, від поведінкового елемента правосвідомості залежить ступінь її якісного стану. [5, с. 461].

У сучасних умовах в суспільстві необхідно подолати правовий нігілізм, виховуючи поважне ставлення до закону, шляхом забезпечення якості прийнятих законів, зміцнення законності та правопорядку, дійсної незалежності судів від влади і чиновників.

Природно, що виховання правосвідомості починається з засвоєння моральних цінностей, норм в сім'ї, школі, в духовному житті. У правовому вихованні велика роль належить художній літературі, засобам масової інформації.

Метою правового виховання повинно стати формування поваги до права, закону, яка повинна спиратися на стійкі правові переконання, погляди, оцінки, установки, прищеплення навичок правомірної і соціально-активної поведінки особистості в правовій сфері. Таким чином, правове виховання повинно бути спрямовано на правовий розвиток особистості, що розглядається як процес формування правової свідомості та правової культури.

Одним з основних напрямків у справі підвищення правової культури суспільства має бути правове навчання.

Дуже важливо ознайомлення молоді з зразками та ідеалами, правосвідомості і традиціями тих країн, де рівень правової захищеності особистості, а отже, і рівень правової культури, вище, ніж в Україні.

Тому, правосвідомість молоді це поняття історично мінливе і змінюється із зміною життєвих цінностей в свідомості молодих людей.

Використані джерела:

1. Лукашева Е. А. Социалистическое правосознание и законность. – М.: Юрид. Лит., 1973. – С. 104.
2. Багинин В. А. Общественное правосознание и государственность. Саратов, 1993. – С. 28.
3. Суслов В. А. Структура правосознания // Правоведение. – 1997. – № 2. – С. 87.
4. Омельчук І. А. Правосвідомість як юридична категорія // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2005. – № 1.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.
6. Дмитренко Ю. М., Підходи до дослідження української правосвідомості в перехідний період розвитку суспільства // Харків: ХДУХТ, 2007. – 15 с.
7. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30 – С. 141.
8. Марченко М. Н., ред., Под ред. Марченко М.Н. Теория государства и права: Учебник – М.: Зерцало 2009. – 848 с.
9. Теорія держави і права: Навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 264-265.
10. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. Учеб. пособие. / Под ред. проф. В.Г. Стрекозовой. – М.: 1996. – 377 с.

Габінет Дмитро Анатолійович,
аспірант Інституту законодавства ВРУ

ВІДОБРАЖЕННЯ ІДЕЙ ПРО МОНАРХІЧНУ ФОРМУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В ТЕОРЕТИЧНІЙ СПАДЩИНІ Є.Х. ЧИКАЛЕНКА

Сьогодні, коли вкотре здійснюється спроба пошуку найоптимальнішого вектору розвитку Української держави, все більшого значення набуває вивчення історичного досвіду державотворення на українських землях та аналізу теоретичної спадщини, напрацьованої видатними представниками політико-правової думки, для яких відродження української державності та пошук найоптимальнішої моделі побудови майбутньої незалежної держави стали справою усього життя.

Чільне місце серед останніх належить Євгену Харлампійовичу Чикаленку (1861-1929) – активному учаснику українського національно-визвольного руху кінця XIX – першої чверті XX століття.

Саме Є. Чикаленка видатний український громадсько-політичний діяч, дипломат та публіцист М. Славинський у вступній статті спеціального випуску тижневика «Тризуб», яке вийшло на початку 1929 року в Парижі, назвав «будителем українського народу» [8, с. 7].

І така оцінка сучасника в повній мірі відображає значення творчого доробку Євгена Харлампійовича для справи майбутнього українського державотворення.

У своїх поглядах Є. Чикаленко пройшов складний шлях від захисника республіканських перетворень в Україні до одного з ідеологів концепції побудови майбутньої української монархії.

Звичайно, Є. Чикаленко був не єдиним, хто висунув та обґрунтував ідею майбутньої української монархічної держави, але на відміну від інших, зокрема ідеолога української трудової монархії В. Липинського, Євген Харлампійович вважав, що «Українським монархом» мав стати «якийсь варяг, що прийшов би з своєю гвардією і з своїми «фаховцями» чи «спецами» [5, с. 242].

Такий підхід Є. Чикаленко пояснює тим, що українці мали свою державу лише тоді, коли мали «своїх монархів», але «своїх» не за походженням, а за національною приналежністю підданих [7, с. 269].

Разом з тим, цікавим видається історичний аналіз Є. Чикаленка, з приводу того, що «українці ніколи не помиряться на тому, щоб на чолі держави як автократом був їхній чоловік, як це вже було на протязі нашої історії. Коли якийсь вибереться Дорошенко, то зараз же виникнуть Ханенки, Суховієнки, Самойловичи і т.д., які вважають, що вони більше здатні «утерти сльози неньці Україні» і знов розвалить державу» [4, с. 241].

В деякій мірі інтерпретувавши ідеї, висловлені свого часу Ш.-Л. Монтеск'є з приводу залежності форми правління держави від певних географічних факторів [6, с. 228], Є. Чикаленко пояснює також нездатність будь-кого з представників української нації бути ефективним монархом і тим, що «родюча земля та лагідне сонце, що не вимагають тяжкої праці, як польський пісочок та московська глина, не виробили у нашого народу систематичної працьовитості та енергії в боротьбі з природою, як у наших сусід. Кров перехожих, свободолюбних народів, що тече в жилах нашого народу, не дала витворитись в йому здатності до гуртування, дисциплінованості, до державної організації, як у москалів. Всі оці фактори, що впливали на протязі тисяч років, не дали змоги виробитися у нашого народу відпорності проти сусід, під яких він мусив завжди підпадати; він мав свою державність тільки тоді, коли її організовували варяги...» [7, с. 271].

Підкріплювались такі погляди також спостереженнями Є. Чикаленка за ситуацією в країнах тогочасної Європи, де «чужоземні королевичі» зорганізували державу з «неграмотних хліборобів» і повели понадкласову та понадпартійну політику [7, с. 269]. Зокрема, прикладом для наслідування, на думку Євгена Харлампійовича, був досвід Греції, де при владі знаходились представники німецької династії Глюксбургів Георг I та Костянтин I, та Болгарії, де керівництво країною також здійснювали представники німецької Саксен-Кобург-Готської династії Фердинанд I та Борис III.

Як слушно зазначає І. Старовойтенко, «теорія Є. Чикаленка стала резонансною подією у середовищі української еміграції. Вона викликала чимало розмов, дискусій, публікацій» [2, с. 216].

Її опонентом став В. Липинський, який виступив на сторінках «Хліборобської України» з аргументованою відповіддю – «Покликання «варягів» чи організація хліборобів. Кілька уваг з приводу статті Є.Х. Чикаленка «Де вихід?» [3]. Реакцією на монархічну теорію Є. Чикаленка став гострий пасквіль М. Шаповала «Голос землі (3 листа самогубця). Фельетон присвячений українським монархістам. 5 травня 1921 р.» [9]. Піддав критиці ідеї Євгена Харлампійовича у своїй публікації «В справі проектів про майбутній лад на Україні» і С. Шелухин [10].

Цікаво, що сам Є. Чикаленко не вважав себе монархістом. Так, у 1923 році Євген Харлампійович писав В. Винниченкові, що він такий само монархіст, як і його адресат, та пояснював, що свою пропозицію він сформулював в інтересах відродження української державності, її порятунку від комуністичної окупації. Діяч зізнався: «Я не монархіст, а український державник, незалежно від форми, яку вона приймає» [1, с. 17].

Дійсно, як у своїй публікації «Де вихід?» зазначає сам автор: «А згодом, коли держава наша одіб'ється від Москви, устоїться, окріпне під монархом і коли весь народ навчиться читати виборчі списки, як по інших державах, привчиться за конституційної монархії, як

наприклад в Англії, до виборчого права, призвичаїться до громадського самоврядування, тоді внуки наші чи правнуки, може, й схотять подумати і за Українську Народню Республіку...» [7, с. 273].

Таким чином, для Є. Чикаленка монархічна форма правління виступає лише знаряддям для здобуття незалежності та розбудови української держави.

Отже, Є. Чикаленко став одним з ідеологів побудови незалежної Української держави, яка мала у своєму становленні та розвиткові обов'язково пройти через монархічну форму правління, коли б при владі знаходився покликаний з-за кордону (але ні за яких умов не з Росії) правитель, який встановивши владу своєї династії, припинивши чвари між різними за ідеологічним спрямуванням політичними групами, приніс би на українські землі порядок та спокій, притаманний для цивілізованих Європейських країн. Саме за таких умов український народ здобув би можливість розвитку та самовдосконалення, а підвищивши рівень своєї освіченості, навчившись певним основам самоврядування, отримав би змогу в майбутньому еволюційним та мирним шляхом перетворити свою державу на республіку.

Використані джерела:

1. Гальченко С. Листи Є.Х. Чикаленка до В.К. Винниченка // *Учитель*. – К., 1998. – № 7-8. – С. 13 – 20
2. Інна Старовойтенко Дискусія В. Липинського та Є. Чикаленка про шляхи здобуття української державності (1920-ті роки) // *В'ячеслав Липинський в історії, теорії та практиці українського державотворення: матеріали Міжнародної конференції, 26-27 квітня 2007 р.* – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Л. Українки, 2007. – 569 с.
3. Липинський В. Покликання «варягів» чи організація хліборобів? Кілька зауваг з приводу статті Є.Х. Чикаленка «Де вихід?». – Нью-Йорк: Вид. корпорація «Булава», 1954. – 114 с. Вперше опублікована: *Хліборобська Україна*. – Відень, 1922 – 1923. – Зб. 7-8. – С. 312-340; 1924 – 1925. – Зб. 5. – С. 296 – 376.
4. Лист Чикаленка Є. Лукасевичу Є. 16 березня 1921 р. // Євген Чикаленко. *Щоденник (1918-1919). У 2-х т.: Документально-художнє видання*. – К.: Темпора, 2004. – т. 2. – С. 240 - 242
5. Лист Чикаленка Є. Лукасевичу Є. 7 квітня 1921 р. // Євген Чикаленко. *Щоденник (1918-1919). У 2-х т.: Документально-художнє видання*. – К.: Темпора, 2004. – т. 2. – С. 242 - 243
6. Орач Є.М. *Історія політичних і правових вчень: Навчальний посібник*. – К.: Атіка, 2005. – 560 с.
7. Чикаленко Є. Де вихід? // Євген Чикаленко. *Щоденник (1918-1919). У 2-х т.: Документально-художнє видання*. – К.: Темпора, 2004. – т. 2. – 464 с. - С. 265 - 273 Вперше опублікована: *Воля*. – Відень, 1921. – Т. 2. – Ч. 3/4. – 23 квіт. – С. 99-105
8. Чикаленко Є.Х. *Щоденник, 1919-1920*. – Київ-Нью-Йорк: Видавництво імені Олени Теліги, 2005. – 640 с.
9. Шаповал М. Голос землі (3 листа самогубця). Фельєтон присвячений українським монархістам. 5 травня 1921 р. // *Вільна спілка*. – Львів, 1921. – Ч. 1. – С. 46 – 58
10. Шелухин С. В справі проектів про майбутній лад на Україні // *Воля*. Відень, 1921. – Т. 2. – Ч. 11/12. – С. 404 – 407

Галайденко Тетяна Василівна
Здобувач кафедри судових та правоохоронних органів
Національної Одеської юридичної академії
Головний спеціаліст відділу підготовки матеріалів з питань дисциплінарної
відповідальності управління з питань дисциплінарної відповідальності та звільнення суддів
за особливих обставин Вищої ради юстиції

РОЛЬ ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ

Незалежність судової влади є конституційним принципом правосуддя (ч. 1 ст. 126 Конституції України 1996 р. (далі - КУ). В Основному Законі також визначено, що державна влада в Україні здійснюється на засадах поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ч. 1 ст. 6 КУ); встановлені засади організації і діяльності судової влади та взаємодії між нею, законодавчою і виконавчою владою на підставі конституційно закріпленої системи стримувань і противаг. Суд відіграє важливу роль в забезпеченні принципів верховенства права і основних засад правової держави.

Особлива роль, відведена судовій владі в суспільстві, вимагає спеціальної моделі забезпечення її незалежності. Оскільки судді як носії судової влади мають стояти осторонь політичних процесів і уникати прямих контактів із представниками інших гілок влади з метою уникнення зовнішнього тиску й забезпечення безсторонності при розгляді справ, утворюють спеціальні органи в судовій системі, які спрямовані на забезпечення незалежності суддів. До таких органів згідно з КУ належать Вища рада юстиції.

Відповідно до ст.13 КУ до відання Вищої ради юстиції належить: 1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад; 2) прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності; 3) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів. Згідно ч. 2 ст. 1 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15.01.1993 р. вона є колегіальним, незалежним органом, відповідальним за формування високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі, а також за прийняття рішень, стосовно порушень суддями і прокурорами вимог щодо несумісності та у межах своєї компетенції про їх дисциплінарну відповідальність. Враховуючи компетенцію цього державного органу, ряд науковців відносить його до контрольно-наглядової гілки влади, з чим не можна погодитися, зважаючи на належність Вищої ради юстиції до структури судової влади і завдання, які вона виконує відносно неї. Адже комплектування судів професійними і сумлінними кадрами є однією з основних гарантій забезпечення незалежності суддів під час вирішення й розгляду судових справ.

Під час судової реформи в травні-липні 2010 р. до Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15.01.1993 р. були внесені суттєві зміни, спрямовані на посилення ролі Вищої ради юстиції у забезпеченні відповідальності суддівського корпусу за свою професійну діяльність й очищення його від осіб, які порушують свої службові обов'язки. По-перше, спростився порядок отримання Вищою радою юстиції інформації, необхідної для реалізації передбачених законом повноважень. Так, оновлена редакція статті 25 вказаного закону передбачає, що Вища рада юстиції для здійснення своїх повноважень може витребувати від судів копії судових справ, розгляд яких не закінчено, крім справ, розгляд яких відбувається у закритому судовому засіданні. Копії судових справ надаються Вищій раді юстиції в порядку, встановленому частинами першою та другою цієї статті. Витребування копії судової справи не перешкоджає розгляду такої справи в суді. Ненадання Вищій раді юстиції інформації, копій судових справ, а також надання завідомо недостовірної інформації має наслідком відповідальність, встановлену законом. Зокрема, адміністративна відповідальність встановлена статтею 188-32 КУпАП за невиконання законних вимог Вищої ради юстиції щодо надання інформації. Вказані законодавчі зміни суттєво спрощують прийняття рішення як щодо притягнення суддів вищих спеціалізованих судів і Верховного Суду України до

дисциплінарної відповідальності, так і звільнення суддів з посад у передбачених законом випадках.

По-друге, з травня 2010 р. змінилася процедура прийняття рішень Вищою радою юстиції. Згідно нової редакції статті 24 до Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15.01.1993 р. засідання Вищої ради юстиції є правомочними, якщо на ньому присутні більшість членів Вищої ради юстиції, а засідання секції Вищої ради юстиції вважається правомочним, якщо на ньому присутні не менш як три четвертих від її складу. Це дало змогу Вищій раді юстиції оперативно приймати рішення з питань, віднесених до її компетенції, виключивши можливість саботування засідань деякими членами цього органу, які свідомо не являлися на них. В результаті місяцями рішення не приймалися, робота Вищої ради юстиції була паралізована.

По-третє, важливою законодавчою новелою стало встановлення чітких критеріїв порушення суддею присяги, як підстави його звільнення з посади, які раніше були відсутні. Так, відповідно до статті 24 до Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15.01.1993 р. порушенням суддею присяги є: вчинення ним дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності судових органів; незаконне отримання суддею матеріальних благ або здійснення витрат, що перевищують доходи такого судді та членів його сім'ї; умисне затягування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом; порушення морально-етичних принципів поведінки судді. Порушенням присяги судді, що обіймає адміністративну посаду в суді, є також невиконання ним посадових обов'язків, встановлених для відповідної адміністративної посади, пов'язаних з процесуальними діями. Незважаючи на те, що опоненти судової реформи нарікають на розмитість критеріїв порушення суддями присяги, вказані законодавчі новели слід оцінити позитивно. Практика діяльності Вищої ради юстиції в нових реаліях дозволить більш детально конкретизувати ці критерії, і у такий спосіб відкоригувати статтю 24 до Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15.01.1993 р. Такий шлях, на нашу думку, видається оптимальним.

Після набуття чинності Закону України «Про внесення змін до де-яких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» від 13.05.2010 р. Вища рада юстиції отримала змогу підвищити ефективність своєї роботи.

Так, з травня по вересень 2010 року Вищою радою юстиції було прийнято 44 рішення про звільнення суддів за порушення присяги та подано до Верховної Ради України 26 подань та 8 подань Президенту України про звільнення суддів за порушення присяги.

Ще однією важливою новацією судової реформи стало наділення Вищої ради юстиції повноваженнями із призначення суддів на адміністративні посади і звільнення їх з посад. Відповідно до п.2 ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники призначаються на посади строком на п'ять років із числа суддів цього суду та звільняються з посад Вищою радою юстиції за поданням відповідної ради суддів. Питання призначення суддів на адміністративні посади нарешті отримало законодавче визначення після декількох років правового вакууму.

Окрім того, відповідне призначення, яке є традиційно вразливим для суддів, віднесено до компетенції органу судової влади, що позитивно відзначиться на забезпеченні незалежності суддів.

Враховуючи викладене, можна резюмувати, що новації судової реформи 2010 року спрямовані на підсилення правового статусу Вищої ради юстиції, підвищення ефективності її діяльності, а також забезпечення незалежності судової гілки влади.

К ВОПРОСАМ О ЗАРОЖДЕНИИ ПОЛИЦЕЙСКОГО ПРАВА И ОПРЕДЕЛЕНИИ ЕГО СОДЕРЖАНИЯ

Полиция как служба обеспечения правопорядка и безопасности зародилась еще в Античности. Так, Афины располагали полицией, вооруженной луками, численностью в 3000 человек. В Египте существовала полиция, организованная в основном по военному образцу. В республиканском Риме четыре эдила обеспечивали управление полицией и осуществляли надзор за зданиями и строительством в городе, за рынками, а также ведали общественными играми [4, с. 652].

Сам термин «полиция» в современном его понимании, то есть для обозначения системы административных органов, предназначенных для борьбы с правонарушениями и охраны общественного порядка, стал применяться сравнительно недавно – с 20-х годов XVIII в. – сначала в Европе, а затем и во всем мире [1, с. 9-10]. При этом в научный и общеупотребительный оборот термин «полиция» (греч. *politeia*) ввел древнегреческий философ, ученый-энциклопедист Аристотель (384–322 гг. до н. э.), который «полицией» именовал государственное (городское) управление (от греч. *polis* (пулис) – город-государство: например древнегреческие города – полисы). Именно в этом смысле термин «полиция» перешел в латинский язык (лат. *politia*) и именно в этом смысле употреблялся средневековыми писателями. Надзорно-репрессивные органы, исполнявшие в Древней Греции, Риме и Византии, по сути, полицейские функции, имели иное наименование.

В период разложения рабовладельческого государства и средние века органы, осуществляющие полицейские функции, постепенно стали специализироваться на охране внутренней безопасности и общественного порядка. И с конца XIV в. термин «полиция» во Франции (франц. *police, policite*) и Германии (нем. *polizei*) начали употреблять уже в специфичном смысле – как совокупность различных элементов общественного порядка, общественного благополучия, а затем и правительственная деятельность, направленная к достижению этого благополучия [3, с. 55-56]. Позже этот термин стал означать всю совокупность дел светского государственного управления (*res policae*) и в этом широком смысле вошел в употребление сначала в язык законодательства и администрации, а затем проник в научную литературу для характеристики направления, господствовавшего в течение долгого времени в истории различных государств [2, с. 5].

Возникновение полицейского права как науки В. Ф. Дерюжинский относит ко второй половине XVIII в. К этому времени относится появление научных работ, в которых впервые сделаны попытки исследования и освещения вопросов, составивших предмет изучения полицейского права. В этих работах дана цельная и законченная система того обширного научного материала, который накапливался и разрабатывался задолго до издания названных работ. Этот материал дала прежде всего сама жизнь, жизнь общества и государства, интересы которых и породили потребность в особой дисциплине для изучения и научной разработки их.

Таким образом, полицейское право относится к кругу наук о государстве, содержание же полицейского права составляет изучение тех разнообразных отраслей государственной и общественной деятельности, которые направлены к обеспечению наиболее благоприятных условий культурного развития народа.

Обеспечить условия, благоприятные развитию этих обоих видов общественного и индивидуального благосостояния, – такова та великая задача, которую государство призвано осуществить соединенными усилиями правительства и общества, в лице как органов самоуправления, так и отдельных общественных союзов [2, с. 15-16].

Изучению полицейского права подлежат те отрасли государственной и общественной деятельности, которые имеют своим предметом различные стороны хозяйственной жизни, содействие духовно-интеллектуальному развитию населения, а также те стороны

государственной и общественной деятельности, которые по своему характеру не могут быть отнесены прямо ни к одной из намеченных двух областей, но которые, тем не менее, также необходимы в интересах обеспечения всестороннего культурного развития как целого общества, так и отдельных членов его. Например, те отдельные отрасли государственной деятельности, задачи которых состоят в охране общественного порядка и спокойствия, как важных условий общежития, которые в совокупности своей принято обозначать термином «полиции безопасности», как-то: полиция передвижения, полиция общественных союзов и собраний, исключительные меры полиции безопасности

Кроме того, к явлениям, изучаемым полицейским правом, также относятся учения о медицинской и санитарной полиции и о мерах к охранению общественной нравственности и полиция печати, т. е. учение о тех внешних условиях, в которых находилась и должна находиться печать, как важный фактор культурного развития.

Если же говорить о науке полицейского права, как о науке государственного управления, то необходимо выделить отдельные задачи государства, определяемые отраслями, изучение которых входит в предмет полицейского права. Финансовое управление – изыскание материальных средств и употребление их на государственные цели; управление внешними делами, вытекающее из необходимости для каждого государства установить известные отношения к другим государствам и озаботиться их регулированием; военное управление, к области которого относятся заботы по обеспечению государства вооруженными силами с целью охранения принадлежащей ему территории и защиты населения от опасностей, могущих угрожать ему извне; организация правосудия и судебное управление, задачами которого являются обеспечение за населением закономерных способов защиты гражданских прав и установление целесообразной репрессии уголовных нарушений; внутреннее управление – оказание населению всевозможного содействия к развитию его культурных интересов и удовлетворению многосложных потребностей его материального и духовного существования.

Здесь необходимо отметить, что многие из явлений, изучаемых полицейским правом, были предметом изучения и других наук. Так, различные виды промышленности и другие стороны экономической жизни, которые составляют значительную часть полицейского права, исследуются политической экономией. Вопросы, связанные с народным образованием, составляют предмет изучения педагогики, специальной науки о воспитании. Народное здравие и медицинская помощь имеют для своей разработки особые науки – гигиену и целый ряд медицинских наук. Однако одни и те же явления могут и должны быть изучаемы с различных сторон, различных точек зрения и с различными целями [2, с. 18].

Благоприятные условия развития различных сторон экономической жизни, содействие к развитию духовно-интеллектуальных интересов населения, наконец, обеспечение целого ряда условий общественного спокойствия и безопасности, – вот три основные группы, на которые распадается подлежащий изучению полицейского права обширный материал. Главная задача этого изучения сводится к рассмотрению тех мер и средств, путем которых государство и общество осуществляют свои задачи по отношению к указанным сторонам и интересам культурного развития населения.

Использованные источники:

1. Губанов А. В. *Полиция зарубежных стран. Организационно-правовые основы, стратегия и тактика деятельности.* М.: МАЭП, 1999.
2. Дерюжинский В. Ф. *Лекции по полицейскому праву.* СПб., 1907.
3. Корнев А. В. *Полицейское государство: идеи и практика: Учебное пособие.* М., 1998.
4. Тихомирова Л. В., Тихомиров М. Ю. *Юридическая энциклопедия.* М., 2006.

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА В ГОСУДАРСТВАХ СОЦИОЦЕНТРИСТСКОЙ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ

В современной теоретико-правовой науке выделяют социоцентристский и персоноцентристский типы правовой культуры. Критерием их выделения является то, какие ценности защищаются правом в первую очередь: если это человек, личность, персона, таковую называют персоноцентристской правовой культурой [1, с. 30–35], если это любая иная ценность (чаще всего – общество, государство), то это социоцентристская правовая культура [1, с. 36–41].

Оба типа правовой культуры защищают коллективистское право или коллективные интересы, так как любое право не может не защищать наряду с интересами личности и интересы общества как целого. Право защищает одновременно личность и коллектив, частные и общие интересы, разрешают споры и нейтрализуют конфликты, нивелируют противоречия в обществе. В итоге удовлетворяются связанные между собой публичные, корпоративные и личные интересы. Но при возникновении между ними противоречий приоритеты в разных правовых культурах отдаются прямо противоположным ценностям: в одном случае на первом месте – личность, в другом – коллектив, коллективистские, социальные ценности.

Социоцентристская правовая культура характеризуется тем, что, отдавая приоритет не личностным ценностям, она предоставляет неравную защиту разным лицам. При этом не все люди признаются субъектами права, а при рассмотрении круга субъектов права, одни наделяются большими правами, другие – меньшими.. Некоторые субъекты находятся вне (над) правовой системы, выведены из-под ее регулирующего воздействия, из-под оценки их действий как правомерных или неправомерных.

В социоцентристской правовой культуре главными правовыми средствами являются запреты, обязывания, санкции. Велика роль разного рода ограничений и антистимулов, в том числе смертной казни, длительных сроков лишения свободы. Превалируют административно-правовые режимы, которые сами по себе необходимы в любой правовой культуре, но в определенных пределах. Если эти режимы становятся ведущими и чуть ли не единственными в регулировании подавляющего круга отношений в обществе, то это свидетельствует о недостатке в нем свободы.

В социоцентристской правовой культуре господствует абсолютно обязывающий тип «правового» регулирования, когда обязанностям одной стороны корреспондируют обязанности другой стороны. Для граждан установлен разрешительный (общезапретительный) тип правового регулирования, в основе которого лежит общий запрет и ряд дозволений, часто даже предписаний о том, какого поведения следует придерживаться. Для органов государственной власти и управления, для должностных лиц устанавливается общедозволительный режим с некоторыми не всегда конкретно поименованными запретами и ограничениями, а для вышестоящих органов и должностных лиц – и вовсе без таковых. Такой режим, где государственным органам и его представителям дозволено все и где господствует государственная вседозволенность – это власть без пределов [2].

Запреты и ограничения здесь устанавливаются не столько законами, сколько указаниями (письменными или устными и часто секретными), общими установками и директивами партийных органов или пророчествами религиозных лидеров; здесь действуют негласные нормы и обычаи, все внимательно прислушивается к тем указаниям, которые исходят сверху – из единого центра управления обществом.

В экономической сфере социоцентристская правовая культура базируется на коллективных или государственных формах собственности на орудия и средства производства. Здесь велика роль государства, причем не только в экономической жизни, но и во всех иных сферах общественной жизнедеятельности. Здесь устанавливается всесторонний

государственный контроль и учет, жесткое государственное регулирование. Государство подавляет и подчиняет себе общество и, безусловно, личность. Причем делает это вынужденно-закономерно. Плановое хозяйство разрушает демократию, свободу и правовое государство, так как приводит к проникновению государственного насилия во все сферы человеческого существования, включая самые интимные. Такая система жизнедеятельности основывается на тоталитарной дисциплине, единообразии, беспрекословном подчинении начальству.

В сфере политики для социоцентристских социальных и правовых систем вообще характерна высокая степень нерасчлененности, индискретности многих сфер общественной жизнедеятельности. В политической жизни господствует один субъект – правящая элита, образующаяся на базе доминирующей в обществе семейно-клановой, сословной, конфессиональной, военной, партийной социальной группы. Часто эта группа представлена одним лицом – обожествляемым харизматическим лидером..

В социоцентристских режимах связь государственной власти с населением односторонняя. Контроль за государственной властью со стороны общества или каких-либо его структур отсутствует. Государственная власть осуществляет прямой и полный контроль за средствами массовой информации, уничтожая все альтернативные средства информации, создавая при помощи подчиненных себе средств массовой информации совершенно особую, искусственную или виртуальную реальность, придуманную правящей группировкой или диктатором.

В идеологической сфере социоцентристских правовых систем господствует религия или, как в тоталитарных системах, – псевдорелигия (например, коммунистическая или национал-социалистическая идеология). Отсутствуют свобода мысли и слова, свобода совести и вероисповедания.

Правовая культура социоцентристского типа в области прав и свобод человека характеризуется тем, что такие права и свободы ограничены [3]. Тоталитарные режимы осуществляют обычно геноцид против собственного народа, против отдельных его этнических, социальных, конфессиональных групп.

Социоцентристский тип правовой культуры характеризуется непризнанием или открытым попранием прав человека в самых различных конкретно-исторических, культурных и прочих формах и в самой различной степени. Исторически это первый тип правовой культуры, на смену которому идет персоноцентристский тип.

Литература

1. *Права человека: энциклопедический словарь /Отв. Ред. С. С. Алексеев. М., 2009.*
2. *Саидов А. Х. Общепризнанные права человека. М., 2002.*
3. *Хованская А. В. Достоинство человека: международный опыт правового понимания // Государство и право. 2002. № 3*

Грачев Николай Дмитриевич,

ассистент и магистрант кафедры уголовного, уголовно-исполнительного права и криминологии Саратовского государственного университета им. Н.Г. Чернышевского

РИСКИ СУВЕРЕНИТЕТА В ГЛОБАЛИЗИРОВАННОМ СОЦИАЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Концептуализация рисков в современном социально-философском дискурсе предполагает одновременное уточнение и углубление традиционных представлений о критериях выделения стадий общественного развития. Современная эпоха, достоянием которой является осознание пагубности глубоких трансформаций окружающей среды, осознание опасностей и рисков, порождающихся этими трансформациями, губительности духа активного преобразования среды и последующего переустройства, формирует сложное

и противоречивое глобальное мышление, направленное на элиминацию любого рода локальных интерпретаций общих, общечеловеческих проблем. Парадокс заключается в том, что социально-политические процессы, протекающие в индустриальной цивилизации, базировались на совершенно ином принципе – автономности и независимости основных политических субъектов, в качестве которых выступали национальные государства. С момента возникновения самой категории «национальное государство» суверенитет воспринимался в качестве неотъемлемой черты такой формы политической организации.

Идея суверенитета, поставившая интересы разрозненных социальных групп под контроль государственной власти, оказалась необходимой в условиях становления эры национальных государств, пришедших на смену феодальной раздробленности. Но эта эра, как справедливо замечает С. Краснер, заканчивается с актуализацией глобализационных процессов, наносящих кардинальный удар по сложившейся структуре социального и политического пространства [1, с. 11-12]. Суверенитет следует воспринимать не как универсальный политический феномен, определяющий онтологические основания сферы политического, а как сугубо контекстуальное явление, возникшее для решения конкретных политических задач, но обладающее определенным запасом инерции, позволяющим суверенитету практически в неизменном виде оставаться актуальной политической характеристикой вот уже на протяжении четырех столетий. При этом многообразие аспектов функционирования идеи суверенитета на протяжении ее истории, а также вариативность форм ее репрезентации в конкретной политической реальности заставляет обратиться к выявлению более дробных номинаций.

Четкая сегментация социального пространства в соответствии с географическими границами политических субъектов стало адекватным вызовом на те угрозы, которые европейские государства на ранней стадии своего становления. По словам А. Кустарева, «манипулирование территорией сдерживалось не юридически, а идеологически, то есть культом «родной земли», «родины», но этот фактор становится все слабее, по мере того как ослабляется националистический *Zeitgeist* и усиливаются рациональные соображения. Территориальный суверенитет, вообще говоря, никогда не претендовал на доктринальную неотчуждаемость территории. Он всего лишь означал право на распоряжение территорией, а это предполагает продажу, переуступку, сдачу в аренду, хотя также и сохранение за собой» [2, с. 28]. Но разрушение концепции национального государства в современных условиях заставляет по-новому оценить функциональность данных форм суверенитета и их соответствие соблюдению демократических прав и свобод личности.

Внутренний суверенитет, по мнению основоположников концепции «общественного договора», должен был состоять в создании централизованной власти, которая получает полномочия от народа, но обладает правом использовать данные полномочия даже в том случае, если народ возражает против их применения. В сосредоточении власти в руках одного человека или же собрания людей Гоббс и усматривал сущность государства. Развернутое же определение последнего, содержащееся в «Левиафане», гласит: «государство есть единое лицо, ответственным за действия которого сделало себя путем взаимного договора между собой огромное множество людей, с тем чтобы использовать силу и средства всех их так, как сочтет необходимым для их мира и общей защиты» [3, с. 54].

В современной ситуации внутренний суверенитет рассматривается, в первую очередь, в качестве основания для выбора гражданами альтернативных моделей управления, одна из которых закрепляется в качестве официально признанной. Суть суверенитета взаимозависимости заключается в приоритете государства по отношению к иным социальным и политическим субъектам в выборе форм пересечения государственной границы, то есть в определении степени угрозы той или иной формы для территориальной целостности и независимости государства. Суть внешнего суверенитета заключается в репрезентации определенной общности людей – граждан данного государства – на международной арене, хотя этот аспект суверенности вторичен по отношению к внутреннему, так как только делегирование полномочий от народа определенному правящему субъекту позволяет этому субъекту выступать от лица государства. Ключевой в данной ситуации становится проблема соотношения внешнего и внутреннего суверенитета,

то есть легитимности внутригосударственной и внешнегосударственной. Внутренний суверенитет без внешнего оказывается способен существовать только в условиях жесткой политической изоляции, что в современном мире является практически нереальным. Пример Северной Кореи и Кубы демонстрирует возможность достижения определенных соглашений на международной арене даже при отсутствии официального признания их правительства. С другой стороны, признание легитимности правящего субъекта на межгосударственном уровне еще не позволяет ему обзавестись поддержкой в самой стране.

Наконец, так называемый «вестфальский» аспект суверенитета заключается в доктрине «невмешательства» по отношению к другим государствам и требования такого же отношения к себе. Такая доктрина становится орудием в руках достаточно слабых политических образований, пытающихся юридически закрепить право на самостоятельное осуществление внутривнутриполитической жизни. Этот принцип, как показывает политическая практика, несмотря на свое императивное значение, также оказывается фиктивным, поскольку не исключает воздействие на внутреннюю политику государства экономическими или какими-либо иными способами.

В глобализованном социальном пространстве суверенитет перестает быть гарантом социальной стабильности, а становится источником возникновения рискогенных ситуаций. Наложение политических контуров индустриальной цивилизации на формирующиеся структуры глобального социума (международные корпорации, органы межгосударственного управления) приводит к дестабилизации социального пространства, поскольку делает индивида заложником потенциальной неопределенности в распределении политических полномочий между суверенными государствами и новыми политическими образованиями. Задача социально-философского исследования в данной ситуации заключается в выявлении базовых ценностей человеческого существования и концептуализация такой системы взаимодействия между различными социальными структурами, которая позволила бы обеспечить воплощение данных ценностей.

Использованные источники:

1. Krasner S. *Sovereignty. Organized Hypocrisy*. Princeton: Princeton University Press, 1999.
2. Кустарев А. Государственный суверенитет в условиях глобализации // *Pro et Contra*, 2006, № 4.
3. Гоббс Т. *Левиафан* // *Собр. соч. В 2-х тт. Т. 1*. М.: Наука, 1961.

Дергилева Светлана Юрьевна

*адъюнкт 1-го курса факультета научных и научно-педагогических кадров
Санкт-Петербургского университета МВД России*

К ВОПРОСУ О МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ОСНОВАНИЯХ СОВРЕМЕННЫХ ЮРИДИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Важнейшее значение в юридических исследованиях имеет их методологическая основа. Методология – это учение о методах, способах организации и построения теоретической и практической деятельности. Методологией называют также систему соответствующих методов и способов. Как исследовательское направление в отраслевых естественных и общественных науках методология включает вопросы теории познания, которые касаются, прежде всего, путей достижения истинного и практически эффективного знания, отношения его к реальности, внутренней логики теоретической деятельности [1, с. 257].

По мнению Р. Лукича, методология – это наука о методе или о методах, она исследует методы, которыми мы пользуемся, занимаясь правом в теоретико-познавательных или практических целях [2, с. 24]. Д. А. Керимов отмечает, что методология не является

самостоятельной (общей или частной) наукой, локальной отраслью научного знания, существующей изолированно от всей системы наук. Она возникла исторически и развивалась всем комплексом научного знания. Функциональное назначение методологии состоит в обслуживании любого научного поиска. Иначе говоря, как по происхождению и развитию, так и по назначению и роли – это общенаучный феномен, внутренне имманентный науке в целом и каждой ее отдельной отрасли. Этот феномен создан в результате синтеза всеобщего познания и призван обслуживать его вне зависимости от того, в рамках какой конкретной области знания это познание осуществляется. Кроме того, объединяя познавательные возможности всех наук, методология умножает и обогащает исследовательский потенциал каждой из них. Эти интегративные качества методология обретает благодаря тому, что ее ядром является философия – единство диалектики, гносеологии и логики [3, с. 51–52].

В юридической литературе методы рассматриваются преимущественно путем их классификации. Они делятся по сфере их применения на всеобщий, диалектико-материалистический метод, методы общие для наук, но специальные по отношению ко всеобщему, и частноправовые методы [4, с. 5].

К общим методам исследования, используемым во всех науках, относятся: анализ и синтез, индукция и дедукция, аналогия, сравнение, эксперимент, восхождение от конкретного к абстрактному и от абстрактного к конкретному, которые разрабатываются в сфере формальной и диалектической логики и используются для решения конкретных познавательных задач. К частнонаучным методам относят формально-юридический и сравнительно-правовой методы. Специальные методы включают в себя статистический, математический, кибернетический, социально-психологические приемы и др.

Данная классификация раскрывает качественное различие между диалектико-материалистическим методом и остальными приемами научного познания, устанавливает связи методов с теориями, на основе которых они разрабатываются, и учитывает степень модификации, приспособления специальных методов в правовой науке [5, с. 13].

С учетом форм и задач исследования выделяют исторический и логический методы исследования. Логический метод, понимаемый как способ познания закономерностей функционирования и развития исследуемого, представляет собой совокупность общих, специальных и частных методов, применяемых отдельной юридической наукой [6, с. 12]. Исторический метод представляет собой способ изучения закономерностей функционирования и развития исследуемого путем воспроизведения его истории, генезиса во всем многообразии фактов, событий, сменяющих друг друга в хронологической последовательной форме и являющихся выражением внутреннего закономерного хода развития. Исторический и логический методы достигают получения знаний различными путями. При помощи исторического метода закономерности развития исследуемого раскрываются путем воспроизведения его истории, генезиса. Логический метод применяется при рассмотрении структуры, современного состояния исследуемого. Таким образом, логический метод является тем же историческим методом, только освобожденным от исторической формы и мешающих случайностей [5, с. 174].

Следует согласиться с мнением Д. А. Керимова о том, что правовые явления рассматриваются либо строго исторически, либо только логически, а одновременно историко-логическому исследованию правовых явлений и процессов уделяется явно недостаточное внимание. Однако логика мышления исторична, в той же мере, в какой история логична, поэтому исследование в своей методологической основе должно исходить из единства исторического и логического. Без исторического воспроизведения действительности исключается возможность логического осознания ее закономерностей, но и без логического осмысления хода истории невозможно вскрыть внутренние причины и механизмы закономерного ее движения [2, с. 16].

Исследование должно быть основано на органическом единстве логического и исторического познания. Логико-исторический подход предполагает изучение фактической предыстории, истории, зрелого состояния и перспектив развития правовых явлений.

Методологическая проблематика настолько бесконечна, насколько бесконечно само познание. Охватить все многообразие и сложность проблем методологии невозможно одним исследованием, это вечная задача науки, а также всех ее отраслей. Каждое отдельное исследование методологических проблем должно внести свой вклад в их разработку.

Использованные источники:

1. Васильев А. М. *Правовые категории: Методологические аспекты разработки системы категорий теории права*. – М., 1976.
2. Лукич Р. *Методология права*. – М., 1981.
3. Керимов Д. А. *Методология права (предмет, функции проблемы философии права)*. – М., 2000.
4. Фельдман Д. И., Курдюков Г. И., Лазарев В. В. *Теоретические проблемы методологии исследования государства и права*. – Казань, 1975.
5. Сырых В. М. *Метод правовой науки: (Основные элементы, структура)*. – М., 1980.
6. Васильев А. М. *Теория государства и права*. – М., 1982.

Джураєва Олена Олексіївна,
к.ю.н., доцент кафедри теорії держави і права
НУ «Одеська юридична академія»

ПРАВООХОРОННА БЕЗПЕКА ЯК ФУНКЦІЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Забезпечення безпеки громадян, держави і суспільства в цілому є важливою умовою власне самого існування громадянського суспільства. І правоохоронні органи є безпосередньо відповідальними за безпеку кожного громадянина на території України та за її межами.

Зміцнення власної безпеки є стійкою тенденцією розвитку суспільства. Це зумовлено об'єктивними потребами та інтересами людей, які повинні використовувати усі наявні правові засоби, насамперед право і законність, для постійного зміцнення власної безпеки. Безпека, стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, має бути гарантована правоохоронними органами у різних сферах життєдіяльності – економічній, політичній, військовій, технологічній, інформаційній, екологічній та ін. [1; 36].

Світовий досвід розвитку юриспруденції показує, що ефективна боротьба зі злочинністю неможлива без підтримки громадськості, без широкого залучення приватних осіб до справи виявлення та розкриття злочинів [2; 111].

Особливість забезпечення правоохоронної безпеки, особливо в умовах сучасної держави, потребує збереження та удосконалення в структурній організації держави відповідних елементів, котрі повинні організовувати охорону суспільної безпеки, гарантувати суспільну безпеку та вести боротьбу зі злочинністю.

Забезпечення правоохоронної безпеки є основною внутрішньою функцією, що гарантує вирішення стратегічних задач та досягнення відповідної мети, що постає перед державою на сучасному етапі розвитку, за рахунок здійснення державним апаратом своїх визначених видів діяльності.

Як зазначає Л.Ф. Кваша, правоохоронна безпека може бути досягнута, якщо державою побудована та в оптимальному режимі функціонує система органів, що забезпечують за допомогою сили виконання закону. Це необхідно для недопущення злочинів, а у разі їх скоєння можна гарантувати невідворотність відповідальності та покарання. По-друге, характерною ознакою функції забезпечення правоохоронної безпеки виступає її здібність нейтралізувати деякі загрози, що існують у відповідній сфері суспільного життя шляхом виконання міліцією та іншими правоохоронними органами

відповідних правових функцій. Крім того, вважається, що держава забезпечує правоохоронну безпеку за рахунок створення та забезпечення функціонування системи державних установ або недержавних організацій, що мають організаційно-правовий статус згідно відповідних нормативних актів. По-друге, представлення їм можливості у конкретних організаційно-правових формах здійснювати відповідні види правоохоронної діяльності, які розрізняються в залежності від юридичного характеру міри впливу. По-третє, правоохоронний орган і, перш за все міліція, може інтегрувати декілька видів правоохоронної діяльності. Завдяки такому поєднанню і досягається стратегічна мета, виконання якої залежить від такої функції держави, як забезпечення правоохоронної безпеки. В цілому же стану правоохоронної безпеки може бути досягнуто, якщо кожне силове відомство належним чином реалізує закріплені за ним правоохоронні функції в інтересах тих задач, які воно поставило. Також, міліція та інші правоохоронні органи повинні ефективно діяти в межах повноважень, що їм надаються. Вони повинні відповідати сучасному стану суспільства та суспільних відносин [3; 22-23].

Правоохоронні органи створюються державою для виконання відповідних функцій, що є конкретними напрямками такої діяльності, а саме: конституційний контроль, правосуддя, прокурорський нагляд, виявлення та розслідування правопорушень, юридична допомога та захист у кримінальних і цивільних справах.

Загалом розвиток будь-якої держави сполучено з виникненням і удосконалюванням спеціальних сил і засобів, призначених для силового забезпечення внутрішньої безпеки і стабільності суспільства. У свою чергу, це пов'язано з розвитком функцій і механізму держави. Таким чином, функції виступають одним з визначальних критеріїв у процесі розвитку збройних формувань, призначених для забезпечення правопорядку та безпеки держави.

Правоохоронна діяльність, як функція держави є однією з основних, виникаючих відразу ж з виникнення держави, тому що порядок у суспільстві є неодмінною умовою нормального існування і розвитку як суспільства в цілому, так і самої держави.

Здійснюючи цю функцію, держава шляхом видання законів встановлює в суспільстві визначений порядок (правопорядок), перелік правопорушень, визначає міри відповідальності за правопорушення, за допомогою процесуального законодавства визначає процедуру (порядок) розслідування, розгляду справ, пов'язаних із правопорушеннями, установлює систему правоохоронних органів, покликаних вести боротьбу із правопорушеннями (ограни слідства, суду і .т.ін.), визначає їх компетенцію і т.д.

Як свідчить практика, державами давно ведеться пошук дійових заходів по найбільш ефективному забезпеченню внутрішньої безпеки і громадського порядку в країні. Вирішення цієї проблеми сполучено зі здійсненням саме державою, яка займає центральне місце в політичній системі суспільства, відповідних функцій і створює для їхнього здійснення свою правоохоронну систему.

Використані джерела:

1. Бойчук М.В. *Правопорядок і безпека особистості у громадянському суспільстві* /М.В. Бойчук //Трибуна. – 2002. - №9-10.
2. Петрова Н.Е. *Взаимодействие общества и государства в обеспечении правопорядка* Н.Е. Петрова //Право и государство: теория и практика. – 2006. - №6.
3. Кваша Л.Ф. *Правоохранительная безопасность и её место в системе функций государства* /Л.Ф. Кваша //Юрист-Правоведъ, 2001. - №2.

СПІВВІДНОШЕННЯ НОРМ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ ТА НОРМ ПРАВА У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Церква за визначенням, за своєю природою і за своїм задумом і сенсом виникала і розвивалась як інститут влади. Причому таке бачення місця церкви у житті суспільства окреслено у багатьох наукових концепціях природи влади. Показово, що багато мислителів минулого і сьогодення, аналізуючи владу, і релігію, і церкву, так чи інакше вказують на їхню єдність (це і Фома Аквінський, і Бенедикт Спіноза, це і Макс Вебер). Таким чином, уявлення про владу та юридичні засоби її здійснення не може бути повним без аналізу місця і ролі в цьому проблемному полі церкви та напрацьованої нею етичної ідеології.

Головною сполучною ланкою церковної (у нашому розумінні християнської) етики і світського права є спільне розуміння багатьох суспільних ідеалів, яким надається важливе загальнолюдське значення.

Такими є принципи справедливості, розумності, добросовісності та моральності. Особливо яскраво це можна побачити на прикладі історії та сучасності українського права.

Релігійна духовність української нації формувалась тривалий період на основі поєднання язичницьких і християнських вірувань. Хоча християнство – явище світове, наш народ засвоював його відповідно до своєї психології, своїх національних культурних традицій, обрядів, звичаїв, менталітету, особливостей життєвих потреб і соціальних інтересів. Цей процес відбувався при постійному взаємному впливові норм християнської етики та приписів норм права. Він має продовжуватися і сьогодні.

Вважаємо, що християнська етика може надати допомогу у процесах правозастосування. Це полягає у можливості звернення до релігійних цінностей як засобів окреслення меж здійснення окремих позитивних прав та свобод людини і громадянина.

Проблема визначення меж здійснення основних прав є винятково актуальною у сфері приватно-правових відносин. Критерії визначення таких меж носять значною мірою невизначений чітко характер і описуються поняттями "добросовісність", "розумність", "відповідність моральним засадам". Крім того, сучасне законодавство мало уваги приділяє обмеженням у процесі здійснення прав, передбачені Конституцією та іншими законами.

Моральне наповнення змісту основних прав людини сьогодні перетворюється на провідний чинник.

Права людини – це певні її можливості, об'єктивно зумовлені характером та досягнутим рівнем розвитку суспільства (котрі на сучасному етапі зазнають відчутного міжнародного впливу), які обґрунтовані з позицій моральних норм, домінуючих у відповідному суспільстві, спрямовані на забезпечення гідних умов існування та нормального розвитку людини, а отже, – й на утвердження її самоцінності як унікальної родової біосоціальної істоти [1, С.40].

Отже, моральний чинник реалізації прав людини та громадянина у праві перетворюється на важливий елемент окреслення меж їх здійснення і пояснює численні випадки апелювання до "моральних засад суспільства" у новітньому законодавстві (особливо яскраво це демонструє цивільне та сімейне законодавство України).

"Проблема, з якої починається етика як теорія моральної діяльності, – це проблема свободи поведінки. Чому це так – не важко зрозуміти. Дія є моральною, коли вона ґрунтується на виборі в полі протистояння добра і зла. Таким чином, її визначення як моральної передбачає свободу людини, її здатність обирати. В моральному розумінні мій учинок чогось вартий (похвали або осуду) лише в тому разі, коли я міг його й не здійснити, а обрати якийсь інший варіант поведінки", – зазначає професор Віктор Малахов [2, С.259-260]

Категорії моральності, таким чином, перетворюються на важливі чинники відокремлення правомірної поведінки людини від її свавільної свободи вчиняти будь-які вчинки відповідно до власних бажань.

Найважливіше питання сучасності - це зв'язок ідеї прав і свобод особистості з проблемою її моральної відповідальності. З позицій світського права особистості заборонено лише поводити себе таким чином, що може спричинити за собою обмеження чужої свободи. Іншими словами, юридичні закони треба поважати, а от моральні імперативи - зовсім не обов'язково. Саме тому релігійна етика, з якої випливає на пріоритеті моральних цінностей, сьогодні піддається запеклим нападкам. Вона оголошується застарілою, що заважає прогресу. У кращому разі її терплять - настільки, наскільки вона не суперечить основним постулатам лібералізму.

Центральним поняттям сучасної концепції прав людини є поняття «людська гідність». Гідність людини - це головний мотив і виправдання існування прав і свобод. Саме для захисту людської гідності формулюються ті чи інші права і свободи. В історичному розвитку західних країн перелік прав і свобод розширювався, охоплюючи все нові і нові сфери суспільного життя. Так з'явилися політичні, економічні, культурні та соціальні права. Цей процес показує, що в історії відбувається поступове виявлення нових граней гідності людини. В останні ж роки особливо загострилися питання взаємин між статями, статусу людського життя, біоетики. Іншими словами, зароджується нове покоління прав людини - права, пов'язані з визначенням того, що є людина на рівні його природи.

Відповідно ми можемо вести мову про те, що вимоги християнської етики можуть та повинні бути враховані в якості «моральних засад» суспільства у процесі розробки проєктів нормативно-правових актів.

Використані джерела:

1. Добрянський С. Права людини: деякі проблеми загальної теорії // *Юридична Україна*. – 2003. – №5. – С.40.
2. Малахов В.А. *Етика: Курс лекцій. Навчальний посібник*. – К.: Либідь, 2001. – С.259-260.

Жура Александра Юрьевна,

*курсант 3 курса факультета подготовки следственных работников
Санкт-Петербургского университета МВД России*

ПРИРОДА И СУЩНОСТЬ РЕВОЛЮЦИОННОЙ ЗАКОННОСТИ

Для многих современных государств, в том числе для России и Украины, характерна особая значимость проблемных вопросов, связанных с оптимизацией государственной политики в сфере обеспечения законности. Законность выступает, в качестве детерминанты национальной безопасности, принципа построения и деятельности демократического государства, средства осуществления государственной власти и состояния общественной и государственной жизни.[2, с. 515]. Концептуальный подход к становлению и развитию законности требует обращения к историческому опыту, накопленному в переходные периоды. Для России таким периодом стал этап перехода к новой экономической политике. Проблема перехода Советского государства к новой экономической политике всегда вызывала большой интерес у историков. Этой проблеме уделялось большое внимание в Тезисах ЦК КПСС «50 лет Великой Октябрьской социалистической революции», где нэп назывался «важным и необходимым этапом на пути к социализму» [3, с. 65]. Несмотря на иной взгляд современного исследователя на многие проблемы, никто не станет отрицать, что именно на этом этапе происходило переустройство экономики государства и трансформация ее политико-правовой системы.

Диалектическая взаимосвязь между государственной политикой и правом, являющимся основой законности и правопорядка обусловила приведение режима законности в соответствие с новыми условиями. Политическая и идеологическая борьба, продуцируемая ею правоприменительная практика, опережали букву и дух принимаемых законов, многие из которых сами по себе были достаточно разумными и демократичными. Примат политики породил особый вид законности – «революционную законность», базирующуюся не столько на праве и правопонимании, сколько на революционном правосознании. Следует отметить, что идеи «революционной законности» и «революционного правопорядка» имеют скорее политическую, а не правовую природу, в силу чего, несмотря на их формальное закрепление нормами права, они носили, прежде всего, политический характер. Согласно постановлению IV Всероссийского Чрезвычайного съезда Советов «О революционной законности», допускалось отступление от правовых норм. Постановление гласило, что «меры, отступающие от законов Российской Социалистической Федеративной Советской Республики или выходящие за их пределы, допустимы лишь в том случае, если они вызваны экстренными условиями гражданской войны и борьбы с контрреволюцией. В каждом данном случае применение подобной меры должно сопровождаться:

а) точным формальным установлением соответствующего советского учреждения или должностного лица наличности условий, требующих выхода из пределов закона;

б) немедленным сообщением соответствующего заявления в письменной форме в Совет Народных Комиссаров, с копией для местных и заинтересованных властей» [1, ст. 908]. Теория революционной законности строилась, учитывая, прежде всего, прерогативу политического подхода по отношению к юридическому. «Законность нового типа» содержала в своей основе формально-юридическое обоснование и оправдание уничтожения «враждебных классов» любыми средствами, в том числе и с помощью административного и судебного произвола, а также открытого политического террора, что являлось одним из основных отличий революционной законности от законности «вообще» [4, с. 53]. Однако, по мнению В. М. Курицына, роль революционной законности состояла, прежде всего, в том, что ее укрепление «...было необходимым условием проведения хозяйственных реформ и развития социалистической экономики» [3, с. 66].

Вышесказанное свидетельствует о том, что представления о законности являлись одним из краеугольных камней советской правовой доктрины. Отсутствие или нечеткость институциональной части марксистской теории построения социалистического государства и права привело к тому, что практика государственно-правового строительства и правоохраны «выстраивалась» по ходу истории развития советской государственности, опережая теорию и «подгоняя» ее под себя.

Использованные источники:

1. *«Известия Всероссийского Центрального Исполнительного Комитета Советов» 1918 г от 6 декабря № 267.*
2. *Витрук Н. В. Законность: понятие, защита и обеспечение. Н. Новгород, 1993.*
3. *Курицын В. М. НЭП и революционная законность // Вопросы истории. 1967. № 9. с.65-66*
4. *Пионтковский А. А. Марксизм и уголовное право. М., 1927.*

ЕФЕКТИВНА ПРАВОВА ПОЛІТИКА ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Початок ХХІ ст. в більшості країн світу відзначається прискореними темпами злочинності, ефективний контроль над якою перетворився в одну з глобальних проблем сучасності, який вимагає комплексного підходу. Своєрідно до цього питання підходить політологія. Так, В.А. Шабалін виділяє такі проблеми феномену злочинності, які цікавлять політологію та інші науки: “по-перше, виявлення політичних факторів, які впливають на злочинність; по-друге, зворотній вплив злочинності на політичне життя і політичні процеси; по-третє, аналіз таких видів політичної поведінки, які визначаються кримінальним правом як злочинні діяння” [1, с. 43].

Аналіз процесів трансформації змушує зробити висновок про те, що проблема співвідношення у суспільному житті політики і права дедалі більше загострюється. Існуюче законодавство виявляється неспроможним сприяти розв’язанню проблем, які породжуються відносинами між громадянами, соціальними групами та державами. Поширюється тенденція “політизації правових норм” [2, с. 229].

Існує велика кількість сфер політики: соціальна, правова, економічна, екологічна, антропологічна, національна, культурно-освітня, аграрна, міжнародна і т.і. Це й визначає те, що політика сама по собі не є само ціннісною формою людської діяльності, її дії – це найчастіше розв’язання проблем за межами самої себе. Адже політика як одна з найдинамічніших сфер суспільного життя, тісно взаємодіє з іншими, відчуваючи їх вплив і разом з тим детермінуючи їх функціонування та розвиток.

Правова політика України в останні роки стала об’єктом уваги зі сторони вчених-правників та політологів. Проте, на нашу думку, проблема її пріоритетів на сьогоднішній день не одержала належного висвітлення в юридичній літературі. Саме тому це питання при його очевидній маловивченості є надзвичайно актуальним і має велике значення як для науки, так і для практики.

На думку В. Селівона “підвищення ефективності державної політики, її різновидів, в тому числі правової політики, ставлення до неї науки і як до мистецтва можливого набувають своєї актуальності і необхідності практичного вирішення. Сьогодні не виникає запитання, потрібна чи ні державна правова політика в Україні. Виникає запитання, якою вона має бути в сучасних умовах, якою має бути її методологія і теорія, характеристика, зміст і вимір тощо. І відповідь на ці та інші запитання поряд з політологією має дати, зокрема, вітчизняна юриспруденція” [3, с. 7].

Кожну політику відрізняє її спрямованість, а також способи і засоби досягнення поставлених завдань. Державна політика здійснюється насамперед правовими засобами. В даному випадку під правовою політикою слід розуміти один з різновидів політики в загальносоціальному аспекті. В такому розумінні правова політика відрізняється від інших видів політики тим, що вона спрямована на вдосконалення або перетворення права.

Використані джерела:

1. Шабалін В.А. Політика и преступность / В.А. Шабалін // *Государство и право*. – 1994. – № 4. – С. 43-52.
2. Перегуда Є.В. Політика і право на етапі суспільної трансформації // *Матеріали Міжнародної наукової конференції “Трансформація політики в право: різні традиції і досвід” (9-12 листопада 2005 р., Київ-Харків), Харків, 2006.* – С. 229-237.
3. Селівон В. Правова політика України (деякі теоретичні аспекти питання сутності, змісту та технології) / В. Селівон // *Право України*. – 2001. – № 12. – С. 6-13.

Карнаушенко Леонид Владимирович,
*кандидат исторических наук, доцент,
начальник кафедры философии и социологии
Краснодарского университета МВД России*

ПРОЕКТЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СИСТЕМЫ РОССИИ В XVIII ВЕКЕ

Попытки реформировать государственную систему посредством обращения к воле монарха и государственных инициатив в XVIII в. стали постоянными. Они нашли свое отражение в проектах П. И. Шувалова, Н. И. Панина, А. А. Безбородко, Екатерины II. Так, идеи ограничения административного произвола, укрепления правового положения различных социальных групп, реформирования правосудия и юриспруденции выступали в качестве предмета постоянных размышлений П. И. Шувалова. В Проекте Шувалова «О разных государственной пользы способах» [6, с. 106] нашли свое проявление мысли о гражданских, общих и естественных («натуральных») правах, о безоговорочном служении власти, о пределах государственной власти. Однако несовместимость реализации гражданских прав личности и существовавшей в Российской империи политической системы для мыслящих людей все в большей степени становилась очевидной. Понимание того, что частные реформы не способны изменить имеющееся положение, приводило к мыслям о реформировании самой политической системы, об ограничении самодержавной власти правовыми нормами – «фундаментальными законами».

Попытка создать более четкие законодательные основы государственности, которые не могли бы нарушаться произволом монархов, была предпринята Н. И. Паниным. С целью усилить правовой контроль над указами и распоряжениями самодержца он предложил создать при монархе особое учреждение — Императорский совет [4, с. 202–217]. Концепция «законной монархии» Панина состояла в создании определенной системы ограничений деспотической власти монарха. По его мнению, реформы Петра I и проведенная им европеизация были прологом к установлению конституционного строя, в котором решающую роль играла бы образованная знать. Личный деспотизм, который был нужен, чтобы вырвать страну из отсталости, должен был уступить место правовой монархии, положение сословий в которой гарантировалось бы законом.

Поручив Н. И. Панину подготовку окончательного текста Манифеста об учреждении Императорского совета и даже подписав его, Екатерина II не решилась приступить к его реализации. Помятуя об истории подписания Кондиций Анной Иоанновной, Екатерина утвержденного самой же Манифест аннулировала, собственноручно надорвав на нем свою подпись.

Идея создания Императорского совета могла рассматриваться как очередная попытка усиления олигархического начала в монархической администрации, однако, с другой стороны, она, бесспорно, являлась шагом к ограничению монархии и последующим укреплением административно-правовых начал власти. Введение Императорского совета означало бы важный шаг на пути бюрократизации монархической власти и уменьшения фактора личной роли монарха в принятии важнейших решений [1, с. 307]. Понимание Екатериной закономерных последствий проекта, скорее всего, и послужило причиной того, что он реализован так и не был. Хотя сама идея некоторое развитие получила в учреждении при высочайшем дворе Совета, основными функциями которого становились проведение общего политического курса, обеспечение безопасности и преемственности монархической власти в период междуцарствия. Следствием изменения структуры управления стала реформа Сената 1763 г., превратившая его из высшего правительственного учреждения главным образом в институт контроля над управлением и применением законов, а его главу — генерал-прокурора — в одного из наиболее могущественных представителей администрации. В екатерининскую эпоху Сенат становится постоянным гарантом единства законодательной политики, юридического оформления законодательных актов и их соблюдения всеми ветвями администрации монархического государства.

В истории конституционализма эпоха Екатерины II занимает особое место. Официально одобренной программой социально-политических преобразований Просвещенного абсолютизма явился Наказ Екатерины II, разработанный для Комиссии по составлению проекта нового Уложения в 1767 г. [2]. Суть предложенной программы состояла в реализации идеи просветителей об утверждении начал законной монархии в противовес деспотическим режимам, где законом является изменяющаяся воля властелина [3, с. 239–254]. Созыв Уложенной комиссии свидетельствовал о попытке верховной власти апеллировать к обществу для выработки оптимальной стратегии социально-политического развития, учитывающей интересы различных социальных слоев и групп. Существо подхода Екатерины II к определению перспектив российской политической системы состояло в интерпретации ее как легитимной монархии, монархии, где управление осуществляется на основании фундаментальных законов.

Концепция фундаментальных правовых принципов, лежащих в основании политической системы, предполагала возможность несоответствия им новых законов и, следовательно, допускала возможность их пересмотра в правовом порядке. Юридическая сила правовых актов ранжировалась: выделялись основные законы (фундаментальные установления), временные предписания (временные учреждения или регламенты) и предписания (приказы и указы). В правовых актах должны быть закреплены пределы государственной власти. Фундаментальных законов много быть не должно. Среди их характеристик – устойчивость и независимость существования от царствующего суверена. Признание монархом существования обязательных для него законов – ограничение власти. Предложенная Екатериной II концепция совершенно новой для общественной мысли России не была, однако облечена в философские формулы и провозглашена с трона она была впервые [1, с. 305]. При этом, правда, не следует забывать, что Наказ, в котором нашла свое отражение концепция, – не готовый кодекс законов, а компендиум общих принципов, на которых, должно основываться общество и государство [5, с. 44–86], создавая который Екатерина исходила не из существующего в России порядка, а из представления о том, каким он должен быть в идеале.

Несмотря на то, что создать Императорский совет и определить законодательно-правовые основания самодержавного правления монарха в условиях правовых реалий XVIII в. не удавалось, Н. И. Панин в течение многих лет продолжал скрытно работать над проектом создания фундаментальных законов государства. Возможность его реализации Панин связывал с перспективами перехода власти к наследнику престола, будущему императору Павлу I, воспитателем которого он был назначен еще Елизаветой Петровной. После смерти Н. И. Панина его брат П. И. Панин придал проекту конституционных реформ, о которых мечтал его брат, новое движение. Он подготовил для наследника ряд документов, посвященных фундаментальным законам государства. Среди них было «рассуждение» о необходимости введения фундаментальных законов, записанное со слов Панина Д. И. Фонвизиним. Проект-«рассуждение» не только содержал декларацию о форме государственного правления (монархии с фундаментальными, не переменными законами), но и раскрывал основные черты будущей правовой реформы, а также характеризовал способы правового регулирования отношений всех основных сословных категорий государства. И хотя проект оставался известным только узкому кругу государственных деятелей и в целом никогда не был реализован, определенное воздействие на представителей государственной власти он оказал: его можно обнаружить в жалованных грамотах, формулирующих права дворянства и городов, в Указе о престолонаследии 1797 г. Павла I, реализовавшего одно из положений проекта Н. И. Панина – о правовом порядке наследования престола.

Литература

1. Медушевский А. Н. Демократия и авторитаризм: Российский конституционализм в сравнительной перспективе. М., 1997.
2. Наказ императрицы Екатерины II, данный Комиссии о составлении проекта нового Уложения. СПб., 1907.
3. Омельченко С. А. Законная монархия Екатерины II. Просвещенный абсолютизм в России. М., 1993.
4. Сборник Русского исторического общества. Т. VII. СПб., 1871.
5. Тарановский Ф. В. Политическая доктрина в Наказе императрицы Екатерины II // Сборник статей по истории права, посвященный М. Ф. Владимирскому-Буданову. Киев, 1904.
6. Шувалов П. И. О разных государственной пользы способах // Исторический архив. 1962. № 6.

Клименко Татьяна Евгеньевна

*студентка 2-го курса, экономико-правового факультета,
Одесского национального университета им. И.И. Мечникова*

ПАКТ МОЛОТОВА – РИББЕНТРОПА: СГОВОР ИЛИ ВЫНУЖДЕННЫЙ ШАГ?

Нередко тема причин и обстоятельств развязывания мировой войны нарочито сводится к советско-германскому договору о ненападении от 23 августа 1939г. Видимость взаимосвязи событий выдаётся здесь за взаимообуславливленность и сущность. Искусственно и порой так искусно переставляются слагаемые, что меняется конечный результат, глушащий память народов, дабы оправдать зло.

Оценка любого значительного политического события – независимо от эмоционального восприятия, которое оно получает в последствии, – возможна лишь в том случае, если оно рассматривается в конкретном контексте исторического развития.

Европейскому конфликту предшествовала серия агрессивных действий в различных районах земного шара. Япония стремилась к установлению господства в Азии и бассейне Тихого океана. В ноябре 1936г. между Германией и Японией был подписан «Антикоминтерновский пакт» (находящийся в противоречии с германо-советским договором 1926г.), которому прилагалось секретное дополнительное соглашение. В 1935г. Италия развязала войну против Эфиопии. Франция главным союзником выбрала Англию. Весьма противоречивой была политика США [1,432-433].

Общая ситуация в Европе серьезно изменилась после сдачи западными державами Чехословакии на милость Германии. Гитлер был уверен, что, не смотря на переговоры о взаимопомощи, Англия и Франция не вмешаются; СССР может оказать помощь Чехословакии, но поскольку он не имеет с ней общей сухопутной границы, а Польша и Румыния не согласны пропустить советские войска через свою территорию, то эта помощь будет ограничена действиями советской авиации.

Правительства Франции и Англии предъявили 19 сентября 1938г. правительству Чехословакии ультимативное требование о передаче Германии Судетской области, что предусматривало Мюнхенское соглашение [2,2]. Англия и Франция рассчитывали тем самым отвести угрозу от себя и направить её на Восток, в конечном счете, против СССР [3,320]. 21 сентября 1938г. Польша предъявила Чехословакии ультиматум о «возвращении» ей Тешинской области. Идее коллективной безопасности был нанесен смертельный удар [1,437].

15 марта 1939г. Германия ликвидировала Чехословакию как самостоятельное государство.

17 апреля 1939г. Советское правительство предложило заключить соглашение между СССР, Англией и Францией о взаимной помощи и военную конвенцию. Заключать с Советским Союзом договор о взаимопомощи, т.е. брать на себя обязательства об оказании помощи СССР в случае агрессии против него, Англия не собиралась. За основу возможного сговора бралась идея заключения нового «пакта четырёх» - «второго Мюнхена» (Англия, Франция, Германия и Италия). В случае выгодной сделки с Германией Англия намеревалась прекратить переговоры с СССР. Делегации не имели полномочий на подписание военного соглашения [1, 339]. Военные переговоры с СССР британская дипломатия рассматривала, как средство давления на Германию [2,6-7]. Переговоры были прерваны, из-за отказа Польши пропустить русские войска через свою территорию навстречу германским армиям в случае агрессии.

С мая 1939г. советские и монгольские войска вели напряженные бои с японцами, а данные разведки давали основания полагать о координированной акции Японии и Германии.

Когда стало ясно, что заключение направленного на противодействие нацистской агрессии договора с Англией и Францией маловероятно, а Польша принимать советскую помощь не хочет, было решено обеспечить свои национальные интересы путем соглашения с Германией. 23 августа 1939 года народным комиссаром по иностранным делам СССР Вячеславом Молотовым и министром иностранных дел Третьего рейха Иоахимом фон Риббентропом был подписан «Договор о ненападении» между гитлеровской Германией и сталинским Советским Союзом. Предусматривалось, что СССР и Германия обязуются воздерживаться от всякого насилия, от всякого агрессивного действия в отношении друг друга как отдельно, так и совместно с другими державами. Договор был заключен на 10 лет, но немецкая сторона никогда не рассчитывала более чем на двухлетнюю его длительность.

Договор сопровождался секретным протоколом о разделе сфер влияния в Восточной Европе. К «сфере интересов» России (СССР) были отнесены Финляндия, Эстония, Латвия, Литва, восточная часть Польши (т.н. Западная Белоруссия и Западная Украина) и Бессарабия. Граница сферы русских интересов де-факто признавалась Германией максимальным рубежом продвижения своих войска на восток [3,2]. Германия обязывалась не проникать в Латвию, Эстонию и Финляндию, в качестве предотвращения «продвижения через Прибалтику». Германские войска в случае войны не могли по договору продвигаться далее линии рек Нарева, Вислы, Сана, а вопрос о дальнейшей судьбе некоторых областей, входивших в состав Польского государства, не будет решаться без согласия СССР. Советское правительство подчеркнуло интерес к Бессарабии.

СССР получил возможность вступить в войну позже других участников, да ещё, и имея при этом некоторую свободу выбора — на чьей стороне выступить [2,13-14]. Агрессия Японии против СССР была отодвинута на неопределенное время. Англия, Франция и США были вынуждены считаться с договором.

Политическое решение осуществить в 1939г. разгром Польши было принято Гитлером в начале года. 25 марта он поставил об этом в известность главнокомандующего сухопутными силами. 3 апреля была издана директива об операции «Вайс» - о готовности вермахта к нападению на Польшу к 1 сентября и еще 22 июня Гитлеру предоставили ориентировочный календарный план. Следовательно, план «Вайс» был разработан и утвержден вне связи с договором о ненападении [1, 455-465]. Таким образом, решение германского руководства о нападении на Польшу явилось причинами конечного согласия на заключение договора о ненападении.

Использованные источники:

1. Волков В.К., Илюхина Р.М., Кошкин А.А. 1939 год: Уроки истории – М.: Мысль, 1990. – 508 с.
2. Ржешевский О. Пакт Молотова-Риббентрона: pro et contra// Журнал «Золотой Лев» - 2009. - № 211-212.
3. Пыхалов И. Надо ли стыдиться пакта Риббентрона-Молотова//Журнал «Золотой Лев» - 2009. - № 211-212.

Конесев С.А.

*преподаватель кафедры государственного и административного права
Мордовского государственного университета*

ОБЕСПЕЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ КАК ПРАВОВАЯ КАТЕГОРИЯ

Указом Президента РФ от 12 мая 2009 года № 537 [1] утверждена Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года, которая обозначена как официально признанная система стратегических приоритетов, целей и мер в области внутренней и внешней политики, определяющих состояние национальной безопасности и уровень устойчивого развития государства на долгосрочную перспективу. Одной из основополагающих категорий, используемых в указанной стратегии, выступает понятие «обеспечение национальной безопасности». Так, основными направлениями обеспечения национальной безопасности Российской Федерации являются стратегические национальные приоритеты, которыми определяются задачи важнейших социальных, политических и экономических преобразований для создания безопасных условий реализации конституционных прав и свобод граждан Российской Федерации, осуществления устойчивого развития страны, сохранения территориальной целостности и суверенитета государства.

Стратегия закрепляет, что концептуальные положения в области обеспечения национальной безопасности базируются на фундаментальной взаимосвязи и взаимозависимости Стратегии национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года и Концепции долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2020 года, утвержденной Распоряжением Правительства РФ от 17 ноября 2008 г. № 1662-р [2].

Таким образом, выстраивается взаимосвязь между обеспечением национальной безопасности и стратегическими национальными приоритетами, под которыми понимаются важнейшие направления обеспечения национальной безопасности, по которым реализуются конституционные права и свободы граждан Российской Федерации, осуществляются устойчивое социально-экономическое развитие и охрана суверенитета страны, ее независимости и территориальной целостности. Стратегия выделяет такое понятие как «система обеспечения национальной безопасности», которое, в свою очередь, включает в себя понятия:

– «силы обеспечения национальной безопасности» – Вооруженные Силы Российской Федерации, другие войска, воинские формирования и органы, в которых федеральным законодательством предусмотрена военная и (или) правоохранительная служба, а также федеральные органы государственной власти, принимающие участие в обеспечении национальной безопасности государства на основании законодательства Российской Федерации;

– «средства обеспечения национальной безопасности» – технологии, а также технические, программные, лингвистические, правовые, организационные средства, включая телекоммуникационные каналы, используемые в системе обеспечения национальной безопасности для сбора, формирования, обработки, передачи или приема информации о состоянии национальной безопасности и мерах по ее укреплению.

Согласно Стратегии основное содержание обеспечения национальной безопасности состоит в поддержании правовых и институциональных механизмов, а также ресурсных возможностей государства и общества на уровне, отвечающем национальным интересам Российской Федерации. Такое понимание соответственно проводит связь с еще одной категорией – «национальные интересы». Следует отметить, что в современной российской юридической науке существуют различные точки зрения относительно понятия «национальный интерес». Однако большинство исследователей данного вопроса согласны с

тем, что национальный интерес состоит из двух компонентов: интересов граждан и интересов государства, причем эти интересы неразрывно связаны, они не противопоставляются, но дополняют друг друга [3]. Профессор В.М. Баранов справедливо отмечает, что «национальные интересы – реальный базис правовой политики государства. Они выступают тем ориентиром, который способен придать ей высший ценностный смысл и выстроить осязаемые, фактически достижимые текущие и перспективные цели. И право на этом пути – один из главных инструментов, который призван оберегать национальные интересы, но не препятствовать их реализации, не осложнять функционирование» [4]. Наиболее подробно содержание понятия «национальных интересов» рассмотрено профессором Т.Я. Хабриевой, которая рассматривает их внутреннее деление на два взаимодополняющих элемента: «Первое означает, что в условиях развивающейся глобализации и интеграции России в мировое хозяйство она сохраняет право на выбор собственного пути демократического развития в соответствии с общечеловеческими ценностями и теми традициями, которые утвердились на протяжении веков развития российской государственности, вобравшей в себя опыт цивилизации многих народов, живущих на ее территории... Второй общеприоритетный элемент – воплощение в законодательстве принципа социальной справедливости – обеспечивает необходимое единство общества. На этой основе складывается не только легализация, но и легитимация государственной власти, то есть осознание ее различными социальными и иными группами населения, всеми народами страны как справедливой, соответствующей их надеждам» [5].

Подводя итог, следует сформулировать вывод, что обеспечение безопасности выступает связующим звеном между собственно безопасностью и национальными интересами. Это некая живая связь, благодаря которой национальные интересы находят свое воплощение в реальной государственной политике, в повседневной жизни государства. Обращаясь к Стратегии национальной безопасности, можно увидеть, что обеспечение безопасности происходит по нескольким ключевым направлениям (таковых девять): 1. национальная оборона; 2. государственная и общественная безопасность; 3. повышение качества жизни российских граждан; 4. экономический рост; 5. наука, технологии и образование; 6. здравоохранение; 7. культура; 8. экология живых систем и рациональное природопользование; 9. стратегическая стабильность и равноправное стратегическое партнерство. Применительно к каждому направлению выделены негативные факторы, а также способы их устранения. Нельзя не отметить, что в Стратегии обозначены цели обеспечения национальной безопасности в той или иной сфере, благодаря чему выстраивается соответствующая правотворческая политика.

Использованные источники:

1. *Собрание законодательства РФ. 2009. № 20. Ст. 2444.*
2. *Собрание законодательства РФ. 2008. № 47. Ст. 5489.*
3. *Хижняк В.С. Классификация национальных интересов современной России // Конституционное и муниципальное право. 2008. № 5.*
4. *Баранов В.М. Деструктивное воздействие права и национальные интересы // Журнал российского права. 2005. № 12.*
5. *Хабриева Т.Я. Национальные интересы и законодательные приоритеты России // Журнал российского права. 2005. № 12.*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В НАЦІОНАЛЬНУ ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Ратифікація Україною 17 липня 1997 року Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі Конвенція) [1] стала важливим етапом на шляху входження нашої держави у європейський політико-правовий простір.

Відповідно до статті 9 Конституції України [2] "чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України". Таким чином, Конвенція та протоколи до неї набули статусу частини національного законодавства.

Ратифікувавши Конвенцію Україна визнала обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини, що також зобов'язало сприймати зміст Конвенції з позиції європейського права в галузі прав людини. [3, 142] Європейський суд з прав людини (далі – Європейський суд) є міжнародним органом, який за умов, визначених Конвенцією, може розглядати заяви, подані особами, які скаржаться на порушення своїх прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Юридичний зміст основних принципів міжнародного права закріплює зобов'язання кожної держави виконувати свої міжнародно-правові зобов'язання, а засоби реалізації цих зобов'язань визначаються національним правом, якщо інше не випливає з міжнародно-правової норми. У статті 27 Віденської конвенції [4] про право міжнародних договорів 1969 року закріплено принцип добросовісного виконання державою своїх міжнародних зобов'язань. Відповідно до цієї норми держава-учасниця не може посилається на положення свого внутрішнього права для виправдання невиконання нею міжнародного договору.

З іншого боку, мають бути враховані особливості Конвенції, що пов'язані з її метою та предметом регулювання. Ці особливості Конвенції відзначались як при її тлумаченні в правозастосовчій практиці Європейського суду (а раніше - і Комісії) так і в сучасній європейській доктрині прав людини. Вже в одному з своїх перших рішень Європейська Комісія з прав людини зазначала, що "зобов'язання згідно з Конвенцією фактично мають об'єктивну природу, оскільки їх метою є не взаємна уступка державами-учасниками своїх прав та обов'язків з метою забезпечення певних загальних інтересів, а створення нового публічного порядку", внаслідок чого виникають не стільки суб'єктивні та взаємні права для держав, скільки обов'язок захищати основні права людей від їх порушення державами-учасниками. Дещо пізніше Європейський суд вніс уточнення в цю тезу, зазначивши, що "на відміну від класичних міжнародних угод Конвенція містить окрім звичайних двосторонніх зобов'язань також і універсальні об'єктивні зобов'язання."

Права та свободи, що містяться у Конвенції - це мінімальні європейські стандарти прав людини, які повинні бути в основі діяльності держав-учасниць в галузі дотримання прав людини. Держави-члени Ради Європи повинні застосовувати ці стандарти в своєму законодавстві та правозастосовчій практиці, однак за ними залишається свобода вибору засобів застосування цих стандартів. Включення міжнародних та європейських стандартів прав людини в правові системи держав, в тому числі України, здійснюється шляхом їх закріплення в Конституції держави, законах, а також через підписання, ратифікацію міжнародних угод, що містять такі норми. Останні частіше набувають - статусу частини правової системи, що дає можливість судовим та іншим поавозастосовчим установам їх безпосередньо використовувати як частину національного права. Так, європейська практика свідчить, що норми Конвенції найбільш ефективно застосовуються тоді, коли вони безпосередньо включені у внутрішньодержавне право.

Імплементация міжнародно-правових норм в національне законодавство є досить складною процедурою, в широкому сенсі це - здійснення міжнародно-правових і

внутрішньодержавних норм задля виконання міжнародно-правових зобов'язань, а також створення на міжнародному і внутрішньодержавному рівнях умов для такого здійснення.

У більш конкретному розумінні імплементація норм міжнародного права - це цілеспрямована організаційно-правова діяльність держави, яка здійснюється індивідуально, колективно або в межах міжнародної організації з метою своєчасної, всебічної і повної реалізації зобов'язань, взятих ними у відповідності з міжнародним правом у формі відсилання, інкорпорації, трансформації [5].

Практика міжнародних судових органів захисту прав людини доводить, що ці органи прикладають чимало зусиль задля ініціювання широкого застосування національними судами норм міжнародних конвенцій з прав людини. Зокрема, Європейський суд неодноразово наполягав на застосуванні такого принципу: якщо Конвенція є правовою основою, на яку може посилається заявник, то він повинен це робити в національному суді, або навіть сам національний суд повинен звернутися до відповідної норми Конвенції. Особливе значення у внутрішньодержавній імплементації належить приведенню судової практики у відповідність до міжнародно-правових зобов'язань держави.

З метою дотримання Україною зобов'язань, що випливають з її членства в Раді Європи, та задля ефективного виконання статті 46 Конвенції [4], згідно якої, держави-учасники зобов'язуються виконувати остаточне рішення Європейського суду в будь-якій справі, в якій вони є сторонами, 23 лютого 2006 року було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [6], який зафіксував на законодавчому рівні систему інституційних та процедурних механізмів виконання рішень Європейського суду та запобігання новим порушенням Конвенції.

Таким чином, під виконанням рішення Європейського суду слід розуміти вжиття державою індивідуальних заходів, спрямованих на усунення конкретного порушення, визначеного в рішенні Європейського суду, та заходів загального характеру, спрямованих на усунення підстави для надходження до Європейського суду аналогічних заяв проти України у майбутньому.

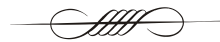
Заходи індивідуального характеру полягають у виплаті заявнику справедливої сатисфакції [6, ст.1], присудженої Європейським судом, та відновлення, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який заявник мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*). Зазначене можливе, зокрема, шляхом повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі, повторного розгляду справи адміністративним органом тощо.

Заходи загального характеру [6, ст.1] полягають у вчиненні дій, спрямованих на усунення причини, що стала підставою звернення до Європейського суду, з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Європейським судом порушення. Такими заходами у більшості випадків є внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування; внесення змін до адміністративної практики; забезпечення юридичної експертизи законопроектів та інші заходи, які унеможливають подальші порушення Конвенції та забезпечують максимальне відшкодування наслідків порушень, які вже мали місце.

Таким чином, виконання рішення Європейського суду в частині вжиття заходів загального характеру є імплементаційним заходом, оскільки потребує вчинення цілого ряду дій щодо приведення чинного законодавства у відповідність із положеннями Конвенції та практикою Європейського суду з метою уникнення аналогічних порушень Конвенції в подальшому.

Використані джерела:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97
2. Конституція України від 28 червня 1996 року за редакцією від 8 грудня 2004 року.
3. Шляхтун, П. П. Конституційне право України: Підручник. — К.: «Освіта України», КНТ, 2008. - 592 с.
4. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 18 квітня 1961 ратифікована на підставі Указ від 14.04.1986 № 2077-XI
5. Мингазов Л.Х. Эффективность норм международного права. — Казань, С. 188.
6. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV

Котуха Олександр Степанович

*старший викладач кафедри цивільного права та процесу
юридичний факультет Львівська комерційна академія*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ, ГАЛУЗЕВІ ТА МІЖГАЛУЗЕВІ ПРАВОВІ ПРЕЗУМПЦІЇ

Досліджуючи розподіл презумпцій на види, можна зауважити, що презумпційні припущення можуть поширюватися на всі галузі, на кілька або на одну конкретну галузь права.

Відповідно до внутрішньої системи права, основним елементом якої є галузь права, правові презумпції можна поділити на загальноправові, галузеві і міжгалузеві.

Недостатнє вивчення такої класифікації сприяє тому, що іноді презумпції, які використовуються у всіх галузях права, називають "загальними" [1, с. 26].

За сферою правового регулювання проф. В.К. Бабаєв класифікує правові презумпції на загальноправові, міжгалузеві та галузеві. Розглядаючи загальноправові презумпції, він справедливо зазначає, що вони "діють у всіх без винятку галузях права" [2, с.93]. До загальноправових, вчений відносить презумпції добросовісності, істинності державного правового акту, знання закону, до міжгалузевих – презумпцію вини, до галузевих – презумпцію батьківства [3, с. 58].

Щодо загальноправових, а точніше, загальногалузевих презумпцій, то вони своїм змістом відображають загальні правові принципи, і відповідно ними у своїй діяльності повинні керуватися не лише судді, але й особи, які провадять слідство, прокурори, адвокати, а також законодавці творячи нові закони, і навіть пересічні громадяни.

Варто звернути увагу на позицію В.А. Ойгензіхта: "Ці загальні презумпції в ситуації "невизначеності" або повністю продовжують діяти, або, залишаючись загальною передумовою для співвідносного висновку, є підставою для виникнення додаткових презумпцій невстановленого факту"[4, с. 28]. Ця точка зору якоюсь мірою підтверджує те, що загальні юридичні презумпції як правові принципи закріплюються в основному законі (Конституції) і галузевих законах та можуть виражатися у вигляді трансформованих принципів - презумпцій певної галузі права.

Так, загальна правова презумпція добропорядності громадянина проявляється у міжгалузевій презумпції невинуватості, яку вважають самостійним принципом кримінального права та процесу. Відповідно до загальноправової презумпції добропорядності споконвічно передбачається, що громадянин дотримується норм цивільного, трудового, податкового, кримінального й інших галузей права. Що стосується кримінального закону, це презумпційне положення ставиться під сумнів у процесі попереднього слідства при виявленні у діях громадянина складу злочину. Панасюк А.Ю.

стверджує: "Закон зобов'язує суддю вирішувати, "чи містить діяння, в якому обвинувачується обвинувачений, склад злочину", тобто чи має діяння ознаки конкретного виду злочину. Якщо суддя дасть позитивну відповідь: "так, у діях обвинувачуваного містяться ознаки конкретного злочину", суддя вже не може бути неупередженим. Це типовий приклад презумпції вини"[5, с. 77].

Таким чином, можна вважати, що загальногалузовими є правові презумпції: знання закону, правдивості (істинності) судового акту (рішення суду), добросовісності громадянина, істинності діючого закону, норм права.

Загальногалузові презумпції виконують роль правових принципів, тому необхідним є їх пряме закріплення в законі.

Презумпційні припущення, що діють тільки у певній галузі права, є галузовими презумпціями. Їх дія обмежується однією галуззю права, тобто певною групою якісно-однорідних суспільних відносин. Вони призначені для врегулювання вузького кола питань, що виникають у цій групі суспільних відносин. До них можна віднести презумпцію, закріплену в Сімейному Кодексі України, що містить припущення про те, що реєстрація шлюбу в органах запису актів цивільного стану є безперечним доказом шлюбу, а також презумпцію батьківства, презумпцію рівності часток при розділі загального майна чоловіка і жінки. У податковому праві закріплена галузева презумпція про те, що власність (майно) приносить дохід. У кримінальному праві таким є презумпційне припущення про підвищення суспільної небезпеки злочину у випадку його вчинення організованою групою осіб, за попереднім зговором, чи відкрито [8].

Вузька сфера дії таких презумпцій обумовлена специфікою кожної галузі права, у якій вони застосовуються.

Міжгалузові презумпції, часто не виділяються авторами як самостійний вид, незважаючи на розподіл їх на галузові та загальногалузові. Такий підхід викликає певні сумніви [6, с. 195].

На наш погляд, безперечно вірною є думка про наявність такого виду презумпцій, і твердження, що при міжгалузевих презумпціях відносини, на які вони поширюються, повинні бути подібними [7, с.86]. До таких презумпцій належить презумпція обов'язковості виконання рішення суду, яке вступило у законну силу, закріпленої у цивільному процесуальному, господарському та кримінально - процесуальному праві.

На нашу думку, міжгалузева презумпція – це припущення про існування фактів, засноване на однотипних закономірностях зв'язку між подібними передбачуваними і наявними фактами, закріплене в нормах різних галузей права, що тягне виникнення універсальних, однорідних юридичних наслідків. Як приклад можна навести презумпцію вини заподіювача шкоди, яка закріплена і діє у цивільному та трудовому законодавстві. До цієї групи презумпцій можна також віднести:

- презумпцію осудності, закріплена у статті 19 Кримінального Кодексу України [8];
- презумпційне припущення про те, що особа, яка вчинила правопорушення у зв'язку зі своєю службовою діяльністю чи посадою, знову вчинить аналогічний злочин (проступок), якщо не буде позбавлений можливості займати ту ж посаду або займатися тією же діяльністю [8].

Поділ правових презумпцій на загальноправові, галузеві та міжгалузові є необхідним і природним, оскільки відповідає внутрішній сутності і побудові права та сприяє розмежуванню і систематизації різних груп правових відносин.

Використані джерела:

1. Воложанин В.П. *Юридические предположения в советском гражданском праве и процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1953. -26 с.*
2. Бабаев В. К. *Теория современного советского права. Фрагменты лекций, схемы. - Н. Новгород, 1991 год, - 155 с.*
3. Бабаев В.К. *Презумпции в советском праве: Учебное пособие. (Горьковская высшая школа МВД СССР) - Горький, 1974. - 124 с.*

церковний Статут Ярослава. Для підтвердження правильності своїх висновків М.Ф. Владимирський-Буданов також наводить свідчення, що містяться у літописах.

Як видно з аналізу вказаної вище праці, вчений знаходить достатню кількість підтверджень існування в договорах греків з русами норм руського права. Це, зокрема, наявність в договорах Олега та Ігоря з греками помсти, можливості її заміни майновим викупом, посилань на «Закон руський» у статтях про спричинення тілесних ушкоджень, крадіжку тощо [1,308-310].

Вчений переконливо доводить, що на наступному етапі відбувається розвиток основ руського кримінального права, що відобразилось у Руській Правді. Дослідник наводить наступні докази: термінологічно оформлюється поняття злочину («обида»), вперше у нормах відобразилось поняття афекту, необхідної оборони, співучасті у вчиненні злочину, замаху, розширюється коло видів злочинів (причому злочини розташовуються за певною системою – проти особи, проти власності), відмирає помста із заміною її на віру та головництво, формується і набуває розвитку система грошових штрафів (віра, продаж, головництво, урок) тощо [1,311-328].

Як видно з аналізу наукової спадщини вченого, розвиток руського кримінального права відбувався у наступний історичний період, причому, як вважав М.Ф. Владимирський-Буданов, цей процес був відображений як у Литовському Статуті, так і у Соборному Уложенні 1649 р. У своїй другій праці він намагався довести реальність рецепції норм литовсько-руського кримінального права до Уложення 1649 р. З цією метою вчений здійснив порівняльний аналіз окремих артикулів Литовського Статуту 1588 р. і відповідних статей Уложення (зокрема, розділів I, II, X, XI Статуту та глав II, III, VII, IX, X, XXII Уложення). У результаті проведеного дослідження М.Ф. Владимирський-Буданов дійшов висновку, що «...обращение составителей Уложения к Статуту возвращением к историческим основаниям русского права, а не отречением от них» [2,21]. Він зазначає, що відступ від основ руського права відбувся у Московській державі у XIV – XV ст., а мостом між правом Київської Русі та Уложенням є Литовський Статут, який «...сберег в большем обилии древнейшие законы русского права (окрасив их однако своим сословным характером)» [2,22].

Таким чином, із сказаного вище можна зробити наступні висновки:

1. М.Ф. Владимирський-Буданов не тільки розгорнуто дослідив історію вітчизняного кримінального права у період Київської Русі, але й обґрунтував важливі положення, які мають значення і сьогодні (наявність у русько-візантійських договорах норм суто руського права, його генезис у період Руської Правди тощо).

2. Вченим обґрунтовано доведено, що формування кримінального права Київської Русі проходило у X ст., і цей процес знайшов своє закономірне відображення у нормах русько-візантійських договорів (договорах Олега та Ігоря). Слід погодитись з думкою дослідника, що розвиток кримінального права Київської Русі відбувався у період видання Руської Правди. Він стосувався таких понять та інститутів кримінального права як поняття злочину, інституту звільнення від кримінальної відповідальності, інституту співучасті у вчиненні злочину, поняття видів злочинів. Вчений обґрунтовано довів, що значні еволюційні зміни торкнулись і інституту покарання. Вони відобразились у нормах Руської Правди у вигляді відмирання помсти, панування композицій та зародження суто кримінальних кар.

3. Як вважав історик права, подальший розвиток руського кримінального права був відображений у Литовському Статуті. У Московській державі XIV – XV ст. відбувся відступ від його основ, а зворотній процес зафіксовано у Соборному Уложенні 1649 р. На думку вченого, вказаному процесу сприяла рецепція норм литовсько-руського кримінального права до Уложення 1649 р.

Використані джерела:

1. Владимирский-Буданов М.Ф. *Обзор истории русского права* / Владимирский-Буданов М.Ф. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. – 640 с.
2. Владимирский-Буданов М.Ф. *Отношение между Литовским Статутом и Уложением царя Алексея Михайловича* / М.Ф. Владимирский-Буданов // *Сборник государственных знаний*. – 1877. – Т. IV. – С. 3 – 38.

К ВОПРОСУ О ВОЗМОЖНОСТИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРАВА

Современными юристами учеными и практиками активно обсуждается вопрос об эффективности принимаемых органами государств огромного числа разнообразных нормативных правовых актов вообще и законов в частности. Эффективность закона определяется соотношением между целями содержащихся в законе правовых норм и результатом их реализации в социальной практике [2, с. 209], тем, в какой степени практическое применение закона приводит к реализации целей, поставленных законодателем. Поэтому выявить эффективность того или иного процесса, явления – значит установить, насколько полученные результаты соответствуют намеченным целям. Основными целями нормативно-правовых актов, в частности законов, могут выступать совершенствование органов власти, благосостояние граждан, создание и укрепление семьи и другие.

Эффективность закона рассматривается современными исследователями в контексте проблем, связанных с определением эффективности права. При определении социальной эффективности права наиболее важными показателями будут являться фактическая эффективность, полезность и экономичность права.

При исследовании всех элементов общественной системы, эффективность права можно представить в виде математической функции, где количественное измерение эффективности может получить выражение в точных экономических и иных социальных показателях. В данном случае речь пойдет о фактической эффективности. Затем будет высчитан эффект, количественный показатель достигнутого при помощи юридических средств регулирования. Так, например, эффективность права в области, осуществляемой им охранительной функции, выражается в динамике правонарушений, в результативности системы принудительных мер и мер профилактического характера, применяемых органами правопорядка. Полученный при расчетах математический результат может быть как положительным, так и отрицательным. Он будет отражать наличие или отсутствие социальной эффективности права

Оценка социальной эффективности права в целом, по мнению С. С. Алексеева, должна исходить из характеристики права с «качественной» стороны. С этой точки зрения эффективность права выражается в том, в какой мере достигается стратегическая цель права как регулятора – обеспечиваются ли организованность и порядок в общественной жизни, точное и строгое исполнение юридических обязанностей всеми субъектами, существуют ли возможности полного осуществления субъективных прав, выраженных в них социальной свободы, активности, исключаются ли из жизни общества произвол, своеволие, бесконтрольность [1, с. 198]. Иными словами, общим показателем эффективности права является его «реализованная ценность», находящая отражение в состоянии законности, уровне правопорядка как в целом, так и во всех его звеньях [3, с. 53].

Для характеристики эффективности права используются также и такие критерии как полезность и экономичность.

Экономическая составляющая эффективности юридических норм складывается с учетом количества затраченных на всех стадиях механизма правового регулирования материальных средств, человеческой энергии, времени, а также иных показателей. «Экономический анализ права подразумевает три отдельных, но взаимосвязанных элемента, – пишет Д. Фридман. – Первый – это использование экономической теории в целях определения эффекта правовых норм. Второй – привлечение экономической теории для определения экономической эффективности правовых норм, чтобы выработать рекомендации по дальнейшему их использованию. Третий – применение экономической теории для того, чтобы определить, какими должны быть правовые нормы. Итак, первое

связано с теорией ценообразования, второе — с экономической теорией благосостояния, третье — с теорией общественного выбора» [4, с. 141].

Задача определения эффективности той или иной правовой нормы может быть решена еще на стадии ее разработки. Для этого нередко прибегают к ее опытной проверке, к постановке правового эксперимента. Его конечная цель заключается в выработке оптимального, наиболее эффективного варианта правового регулирования. Среди таких испытательных мер можно выделить следующие: опубликование в сети Интернет всех готовящихся законопроектов для всенародного обсуждения (опубликование должно быть на официальном сайте); выделение времени для открытого обсуждения законопроектов в прямом эфире радио- и телеканалов в присутствии парламентариев и главы государства, в Российской Федерации – членов Федерального Собрания Российской Федерации и (или) Президента.

Одним из важных общих показателей социальной эффективности права являются результативность работы юридических органов, состояние юридической практики, выявленные в ней недостатки и трудности в решении юридических вопросов, фактические возможности юридических органов в их преодолении. При этом эффективность закона возрастает тогда, когда множество оппонентов могут высказать свою точку зрения на его содержание.

«Великое дело законодательства состоит в том, чтобы создавать общественное благо из наибольшего числа частных интересов», – подчеркивал французский философ П. Буаст. Иначе «бесполезные законы лишают силы законы необходимые», – говорил Ш. Монтескье. Ведь, по справедливому замечанию И. Бентама, «цель общества и государства одна – развитие счастья. Всякое правительство должно стремиться к тому, чтобы доставить возможно большее количество добра возможно большему числу лиц; оно достигает осуществления этой цели при помощи законов, которыми создаются права и обязанности...».

Использованные источники:

1. Алексеев С. С. *Общая теория права: В 2 т. Т. I.* – М.: «Юридическая литература», 1981.
2. Лапаева В. В. *Социология права // Краткий учебный курс.* – М., 2008.
3. Лазарев В. В. *Эффективность правоприменительных актов.* – Казань, 1976.
4. Фридман Д. *Право и экономическая теория // Экономическая теория преступлений и наказаний.* 2002. № 6.

Ласточкина Ксения Андреевна,
преподаватель кафедры публичного права
Учреждения образования Федерации профсоюзов Беларуси
Международного Института Трудовых и Социальных Отношений

О СООТНОШЕНИИ ПОНЯТИЙ «ПРАВООБРАЗОВАНИЕ» И «ПРАВОВОТВОРЧЕСТВО»

На протяжении всего существования Республики Беларусь идет активная правотворческая деятельность, что характерно для любого молодого государства. Но, к сожалению, большое количество принимаемых нормативных правовых актов не обуславливает их высокого качества. Поэтому сегодня для белорусского государства одним из актуальных направлений социально-экономического развития является оптимизация правотворчества, что обусловит совершенствования законодательства.

Сегодня достаточное внимание уделяется правотворческой деятельности, как ее теоретическим основам, так и прикладным проблемам, но при этом получается, что один этап – этап правотворчества – «вырывают» из длительного процесса правообразования. Но на наш взгляд, целесообразнее исследовать весь процесс правообразования, ведь

реформировать и оптимизировать нужно не правотворчество, а весь процесс правообразования. Ведь целью такой оптимизации является совершенствование нормативных правовых актов, правовых норм, а значит нужно исследовать весь путь, который норма права «проживает».

Но исследование обозначенной выше ситуации осложняется отсутствием «четко разработанного анализа понятийного аппарата данной проблематики и единообразного толкования смысла важнейших категорий правотворчества» [1, с. 207-208].

Таким образом, необходимо определиться с понятиями и их соотношением «правообразование» и «правотворчество». В учебной и научной литературе по теории права нет единого взгляда по этому вопросу.

На наш взгляд, логичными и обоснованными теориями являются те, которые правотворчество трактуют как один из этапов всего процесса правообразования. Значит, они соотносятся между собой как часть и целое.

Процесс правообразования в научной и учебной литературе чаще всего рассматривается в двух аспектах. Первый аспект – это исторический; при этом правообразование представляет собой процесс формирования права как особого регулятора, который протекал на определенном этапе развития человечества, то есть процесс происхождения права. Также правообразование можно рассматривать как процесс развития права, который протекает сегодня. Право как нормативная система уже сформировано, но при этом оно постоянно развивается, что обусловлено динамикой общественной жизни. Необходимо подчеркнуть, что на современном этапе развития человечества мы уже не можем говорить о формировании права. Если речь идет об исследовании современного правообразования, то мы говорим о процессе развития права, о процессе создания новых правовых норм, но никак не права вообще. В данной статье речь идет о правообразовании как о процессе развития права, о совершенствовании и принятии новых правовых норм. Правообразование – это социальный многофакторный процесс, состоящий из естественных и организованных этапов, на протяжении которого формируется и развивается право. Правообразование – это длительный, сложный процесс, направленный на улучшение жизни общества. В связи с регулярным усложнением общественных отношений в них появляется все больше новых областей, которые нуждаются в правовом регулировании. Это необходимо для постоянного совершенствования общественной жизни.

Что касается правотворчества, то это этап, на котором «государство не творит право, а выражает его» [2, с. 201-202]. Именно на этом официальном этапе происходит придание нормам юридической силы. Нормы приобретают общеобязательный характер, их реализация гарантируется государством, что придает особый статус праву наряду с иными социальными нормами. Как указывает Алексеев С.С., «через правотворчество правовая система преимущественно и оснащается регулятивной энергией. Правотворчество – главный канал воздействия государственной власти на социальную жизнь через механизм правового регулирования и в связи с этим – главный канал придания нормам юридической силы, значения критерия правомерности поведения» [3, с.301]. Именно этап правотворчества полностью урегулирован правом, четко определена и закреплена в нормативных правовых актах процедура правотворческой деятельности, определены ее субъекты и обязательные стадии и так далее. Этап правотворческой деятельности полностью урегулирован правом и обременен процедурами, от которых нельзя отступить.

Здесь хотелось бы указать на еще один очень важный момент. Термин «нормотворчество», используемый в национальном законодательстве и некоторыми учеными, на наш взгляд, не отражает сущности данного явления, так как нормотворческая деятельность является более широким понятием, чем деятельность правотворческая. Под нормотворчеством можно понимать процесс создания любых норм – религиозных, норм морали, корпоративных, традиций и обычаев, но в том числе и правовых. Выходит, что понятие «нормотворчество» более широкое понятия «правотворчество».

Использование неверных терминов недопустимо, так как размывает само понятие, усложняет понимание между разными учеными и связь между теорией и практикой, ведь под разными терминами может подразумеваться одно и то же явление. Это может, в итоге,

привести к подмене понятий, что недопустимо. Единая терминология поддерживает единство правовой системы, обеспечивает единство теории и практики. Именно поэтому, нам представляется необходимым заменить термин «нормотворчество» во всех нормативных правовых актах Республики Беларусь на «правотворчество».

Таким образом, правообразование – это социальный многофакторный процесс, состоящий из естественных и организованных этапов, на протяжении которого формируется и развивается право. Правотворчество, в свою очередь, является одним из этапов всего процесса правообразования, на котором компетентные государственные органы издают правовые нормы либо санкционируют существующие правоотношения и обычаи в соответствии с объективными потребностями общества в правовом регулировании.

Использованные источники:

1. Касаева, Т. В. *Правотворчество и правообразование*/Т.В. Касаева//Правовая политика и правовая жизнь. - 2009. - № 2. - С. 207 – 208.
2. Милушева, Т.В. *Государственная власть и правообразование*/Т.В. Милушева//Правовая политика и правовая жизнь. - 2009. - № 2. - С. 201 – 202.
3. Алексеев С.С. *Общая теория права: в 2-х т. Т.1.* – М.: Юрид. лит., 1981. – 360с.

Маринич Людмила Валеріївна

*Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, м. Черкаси,
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін, доктор філософії в галузі права*

ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА

Важливою умовою життєдіяльності людей є праця, яка завжди становила вольову діяльність, спрямовану на створення матеріальних цінностей. Для того, щоб мати їжу, одяг, взуття, люди незалежно від своєї волі та свідомості вступають у відносини з іншими людьми щодо виробництва і розподілу цих благ. Виникають відносини по виробництву, управлінню та розподілу, створюється власність на знаряддя та засоби виробництва, на результати своєї та чужої праці. Ці зв'язки неможливі без певної організації, що створюється на базі взаємодії людей один з одним. Первісним регулятором такої взаємодії між людьми виступало звичаєве право.

Звичаєве право є специфічним соціально-юридичним явищем, обумовленим природою соціального буття людини. Як регулятор поведінки, воно репрезентується через повсякденне життя людей та всі історичні форми життєдіяльності. Воно визначається як форма права, сукупність правових звичаїв, тобто загальних правил поведінки, що діють у межах певної спільноти стосовно всіх її членів, які об'єднані змістом цих правил, усвідомлюються як правомірні і обов'язкові, відповідають і безпосередньо ґрунтуються на принципах природного права, виступають як результат тривалої, однакової і постійної практики вирішення правових ситуацій, що виникають на основі типових відносин у практичному житті людей, забезпечуються соціальною санкцією та можуть мати захист з боку державних органів влади та суду. Звичаєве право характеризує собою здатність суспільства визнавати та встановлювати певний обсяг прав і обов'язків, що необхідний для нормального відтворення певних видів соціальних відношень.

Специфічною рисою звичаєвого права є те, що в основі його здійснення знаходиться суспільна думка, яка і виступає примусовою силою по забезпеченню звичаєво-правових норм у випадку їх порушення. Чинність звичаєвого права обумовлена суспільним буттям спільноти, чий інтереси та цінності звичаєво-правові норми відображають.

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть. Народні звичаї – це не відокремлене явище в житті народу, а рух та дія світовідчуттів, світосприйняття та взаємини між окремими людьми [5,67]. Вони охоплюють усі ділянки громадського, родинного і суспільного життя. Звичаї, на

думку відомого етнографа О.Воропая є тими неписаними законами, якими керуються в найменших щоденних і найбільших всенародних справах. Вони як і мова найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю, що виробилися протягом усього довгого життя і розвитку українського народу [3,27].

В Україні до звичаєвого права завжди ставилися з особливою повагою, яскравим підтвердженням цьому є давнє повір'я, що від тих батьків, які не дотримуються звичаїв, родяться діти, що стають вовкулаками. Початок національного походження звичаєвого права визнавав вчений та філософ Савін'ї; який перший звернувся до внутрішньої природи права, виклавши свої спостереження в праці "Про визнання нашого часу у відносинах до законодавства". Зокрема він говорив про природу, розвиток та функціонування права так: "Скрізь, де тільки ми знаходимо документальну історію, там цивільне право вже має певний характер, властивий даному народу, як і його мова, звичаї" [2,145]. Звичай за часом опередує закон, спостерігається в усіх народів вже на перших щаблях суспільного життя, складає первинну форму, в якій виявляється народне правове переконання, він є продуктом народного складу ума, волі та почуттів. Важливою особливістю звичаєвого права є те, що його норми сприймалися загалом як справедливі, які відповідали уявленням людей про вимоги моральності і моралі. З цими нормами мусили рахуватися всі правителі. Вони не наважувалися відмовити у санкціонуванні старих звичаїв і традицій, тим самим підносячи їх до рівня джерел права.

Отже, правовий звичай – це історично перша форма існування правових норм, першоджерело права, норми якого слід враховувати при формуванні національних джерел права. Важко визначити, як саме формувався той або інший правовий звичай. Але доречним є твердження, що основою формування звичаю була творчість народу, котра відображала ментальність та об'єктивні тенденції його розвитку .

Використані джерела:

1. Антологія української юридичної думки. В 10 томах. Т.3 / за ред. Шемшученка Ю.С. – К. Видавничий дім "Юридична книга", 2003. – 584с.
2. Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології /Х.К.Вовк. – К.: Мистецтво, 1995. – 336с.: іл.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу /О.Воропай. – К., 1993. – 291с.
4. Гримич М. Звичаєве цивільне право українців ХІХ – початку ХХ століття /М.Гримич. – К.: Арістей, 2006. – 560с.
5. Івановська О. Звичаєве право в Україні. Етнографічний аспект /О.Івановська. – К.: "Екс Об", 2002. -263с.

Міщук Володимир Володимирович,
старший викладач кафедри правового забезпечення діяльності водного транспорту
юридичного факультету КДАВТ ім. гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ УНІТАРНОЇ ДЕРЖАВИ

Унітарна форма державного устрою є стійкою формою державно-правового буття. Феномен стійкості унітаризму вбачається як у видовій різноманітності його змістовного наповнення, завдяки чому значна частина сучасних унітарних держав досить активно та успішно розвивається в умовах посилення демократичних тенденцій національного державотворення, так і в належному рівні його нормативно-правового забезпечення. Дійсно, інституціоналізація є важливим чинником утвердження унітарної форми територіального устрою держави. Мета даної публікації полягає у дослідженні змістовного наповнення поняття «інституціоналізація унітарної держави», а також передбачається здійснення видової класифікації нормативного закріплення форми територіального устрою унітарних держав.

Зауважимо, що поняття «інституціоналізація» (з лат. *institutum* – устрій, установа) можна трактувати як у широкому загальнотеоретичному, так і у вузькому правовому значеннях. У широкому розумінні інституціоналізація – це процес виокремлення, формування і закріплення правових, державних, економічних, організаційних, культурних, релігійних та інших структур для задоволення суспільних потреб, у вузькому правовому – це процес визначення та нормативного закріплення відповідних державно-правових відносин (інститутів). Зауважимо, що інститут – це система суспільних відносин, урегульованих змістовно близькими нормами права, наприклад, інститут державного устрою, інститут територіального устрою держави, інститут народовладдя тощо. Сутнісна цінність інституціоналізації полягає в тому, що вона: 1) забезпечує відносну стабільність тих чи інших суспільних відносин; 2) зазвичай нормативно закріплює змістовне наповнення того чи іншого державно-правового інституту; 3) виокремлює нові суспільно важливі відносини, які є соціально значимими в умовах державно-правової дійсності; 4) вказує на відповідну векторну спрямованість державної діяльності; 5) надає тим чи іншим суспільним відносинам статусу де-юре, завдяки чому виникає новий конституційно-правовий інститут, наприклад, інститут місцевого самоврядування (статті 7, 140-146 Конституції України), інститут усиновлення (статті 207-242 Сімейного кодексу України); 6) збагачує систему права новими інститутами, відтак впливає на її формування.

Отже, інституціоналізація унітарної держави – це нормативне закріплення структури держави, співвідношення загальнодержавної та місцевої державної влади, а також способу її територіального поділу.

Інституціоналізація унітарності держави може здійснюватися в різний спосіб. По-перше, здебільшого інституціоналізація унітарності держави закріплюється конституційно у вигляді прямої вказівки на унітарну форму територіального устрою. Згідно ч. 2 ст. 2 Конституції України «Україна є унітарною державою». «Республіка Албанія – унітарна, неподільна держава» зазначено у п. 2 ст. 1 Конституції Республіки Албанія від 21 жовтня 1998 р. Конституція Польської Республіки від 2 квітня 1997 р. у ст. 3 визначила «Польська Республіка є унітарною державою». Водночас зауважимо, що, зазвичай, конституційні норми не розкривають нормативного визначення поняття «унітарна держава». Проте іноді, як зауважує В.М. Шаповал, в них застережені певні особливості владарювання у зв'язку з відповідною організацією державної території [1, с. 113]. Наприклад, у ст. 6 Конституції Португальської Республіки від 2 квітня 1976 р. зазначено: «Держава є унітарною і поважає у своїй організації і діяльності автономний режим островів і принципи субсидіарності, автономії місцевих органів влади і демократичну децентралізацію державного управління».

По-друге, інституціоналізація унітарності держави може встановлюватися за змістом конституційних норм, які визначають загальні характеристики держави. Так, про унітарну форму територіального устрою держави непрямо свідчать конституційні визначення держави як «єдиної», «неподільної», «єдиної і неподільної» тощо. Визначення держави як «єдиної» міститься у конституціях Болгарії, Китаю, Португалії, Чехії тощо. Наприклад, «Республіка Болгарія – єдина держава з місцевим самоврядуванням. У ній не допускаються автономні територіальні утворення» зазначено у п. 1 ст. 2 Конституції Республіки Болгарії від 13 липня 1991 р. Унітарність держави визначена у Вступі (Преамбулі) Конституції КНР від 4 грудня 1982 р. «Китайська Народна Республіка – єдина багатонаціональна держава, створена загальними зусиллями народів різних національностей всієї держави». Вказівка на неподільність держави міститься у конституційних нормах Франції, Люксембургу і Македонії. Так, ст. 1 Конституційного закону від 4 серпня 1995 р. регламентує «Франція є неподільною, світською, демократичною і соціальною Республікою». Визначення «єдиної і неподільної» держави міститься у конституціях Молдови, Грузії, Словенії, Румунії, Хорватії, Туркменістану тощо. Наприклад, згідно ч. 1 ст. 1 Конституції Молдови від 29 липня 1994 р. «Республіка Молдова – суверенна і незалежна, єдина і неподільна держава». У ч. 1 ст. 1 Конституції Румунії від 21 листопада 1991 р. зазначено «Румунія – національна, суверена і незалежна, єдина і неподільна держава». «Республіка Хорватія – єдина і неподільна, демократична і соціальна держава» – зазначено у ст. 1 Конституції Хорватії від 22 грудня 1990 р. Водночас Конституція Князівства Ліхтенштейн від 5 жовтня 1921 р. визначила, що

«Князівство Ліхтенштейн складає шляхом об'єднання двох своїх частин Вадуц і Шелленберг неподільне і невід'ємне ціле». Змістовно близьке нормативне закріплення унітарності держави міститься у § 1 Конституції Норвежського Королівства від 17 травня 1814 р. (в редакції Закону від 18 листопада 1905 р.), зокрема «Норвежське Королівство є вільною, незалежною, неподільною і невідчужуваною державою».

По-третє, інституціоналізація унітарності держави може закріплюватися і через конституційні норми, які визначають адміністративно-територіальний устрій держави. Наприклад, Конституція Королівства Нідерландів від 17 лютого 1983 р. не містить жодної прямої вказівки на унітарність держави, проте форма її державного устрою визначена ст. 132, в якій зазначено: «Адміністративно-територіальний устрій провінцій і муніципалітетів, а також склад і повноваження органів провінцій і муніципалітетів встановлюється Актом парламенту».

Підсумовуючи зазначене, доходимо висновку: 1) інституціоналізація унітарної держави – це нормативне закріплення структури держави, співвідношення загальнодержавної та місцевої державної влади, а також способу її територіального поділу; 2) інституціоналізація унітарної держави здійснюється на конституційному рівні і може мати як пряму, так і непряму форми. Пряма форма опосередковує безпосередню вказівку у конституційній нормі на унітарну форму територіального устрою держави. Непряма форма – об'єктивується у змістовному наповненні конституційних норм, які характеризують державу як «єдину», «неподільну», «неподільну та невід'ємну» і т.п., або встановлюють унітарну форму територіального устрою через визначення системи адміністративно-територіального поділу держави.

Використані джерела:

1. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підручник / В.М. Шаповал. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 464 с.

Наливайко Лариса Романівна

кандидат юридичних наук, доцент

Мордюк Владислава Сергіївна

студентка 4 курсу юридичного факультету

Запорізький юридичний інститут

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ПИТАННЯ БАГАТОРІВНЕВОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ

Сучасні міграційні тенденції у контексті участі України в європейському та світовому міграційному просторі розглядаються як один з важливих чинників формування національної політики, приведення її у відповідність до європейських стандартів з урахуванням демографічної ситуації й істотних змін у системі міжнародних відносин, що зумовлені глобалізацією. Великі масштаби і, насамперед, можливі негативні наслідки міграції працездатного населення держави вимагають керованості та контролю. Все це актуалізує розробку концепції державної міграційної політики України з метою глибокого дослідження і прогнозування таких процесів, їх наукового обґрунтування, а також методичного, організаційного, правового забезпечення та організації постійно діючого моніторингу за міграцією населення.

Однією із складових державної міграційної політики на сьогодні є регулювання та нормативна протидія зовнішнім міграціям, які стимулюють до посилення криміногенну та економічну небезпеку. Погоджуючись з С.В. Максименко, вважаємо, що тут першочерговими мають бути захисні (адміністративні) заходи регулювання обсягів, спрямувань і характеру зовнішніх переміщень. Головним напрямом внутрішньої міграції

політики у цій концепції є забезпечення свободи територіального пересування населення та оптимізація міжрегіонального перерозподілу трудових ресурсів [1, с. 129].

Невирішеним залишається також співвідношення між потребами держави, що полягає у поповненні населення за рахунок міграції і потребами у забезпеченні соціальної стабільності, що також вимагає свого юридичного підходу і, звідси ж, регламентації.

Потрібно констатувати концептуальну невизначеність державної міграційної політики України, в тому числі її принципів, стратегічних цілей, сучасних завдань, стандартів із забезпечення прав людини.

Реальну загрозу національній безпеці України становлять нелегальна міграція, стійка тенденція до зростання процесів внутрішньої й зовнішньої трудової міграції громадян України, що мають здебільшого необоротний характер та негативно впливають на загострення демографічної кризи, сприяють поширенню територіального простору існуючих і виникненню нових депресивних територій, призводять до відтоку за кордон найбільш кваліфікованої частини трудових ресурсів, інтелектуального потенціалу.

Внаслідок беззаперечної важливості регулювання міграційних потоків, які мають великий вплив на всі сфери розвитку країни постає питання про міграційну політику України, як сукупності засобів і способів визначених на державному рівні та інструменту впливу на всі сфери життєдіяльності суспільства. Мета і завдання цієї політики формуються у відповідності до ситуації в країні, а також державних пріоритетних завдань.

Україна виступає не тільки місцем перебування мігрантів, а й сама в свою чергу є експортером власної робочої сили на міжнародному ринку праці. Це втрата висококваліфікованих, наукових кадрів, яких за нинішньої деградації системи освіти в державі просто нікому замінити. Соціологічні дослідження показали, що основний мотив міграції національних меншин України – фінансовий, що пов'язаний з: відсутністю належного забезпечення сімейного бюджету (недостатня чи несвоєчасна виплата заробітних плат, пенсій); відсутністю гарантій здійснення підприємницької діяльності на відповідному законодавчому рівні; високим рівнем прихованого і незахищеного безробіття.

Не менш важливу роль відіграють такі фактори, як : родинні зв'язки та їх ускладнення внаслідок послаблення візового режиму із країнами Європейського Союзу, посилення негативних настроїв.

Становлення державної міграційної політики сучасної України є багаторівневою концептуалізацією як нормативного закріплення основних прав людини і громадянина, так і практичних напрацювань, що простежуються через еволюцію політико-правових рішень.

Перший етап пов'язують із започаткуванням правового регулювання міграційних процесів внаслідок прийняття Декларації про державний суверенітет України, Закону України «Про громадянство України» та Закону України «Про національні меншини». Також до цього етапу потрібно віднести функціонування і діяльність першого органу виконавчої влади у сфері регулювання міграції – Комітету у справах національностей при Кабінеті Міністрів України (1992 р.) та створення Комісії у справах біженців при Кабінеті Міністрів України, основною функцією якої стала координація роботи центральних та місцевих органів виконавчої влади з розробки та здійснення термінових заходів щодо тимчасового розміщення, працевлаштування біженців, надання соціальної та медичної допомоги.

Другий етап є інституалізацією державної міграційної політики, тобто перетворення її в організоване політико-правове явище з ієрархією влади, правилами поведінки та ін. Тобто регулювання міграційних потоків набуває вигляду упорядкованого процесу. Хоча на цьому етапі була відсутня законодавча база регулювання створеного Міністерства України у справах національностей та міграції.

Третій етап – прийняття наприкінці 1993 – початку 1994 рр. законів України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про біженців», «Про порядок виїзду та в'їзду в Україну громадян України». З цього моменту вже було закріплено певні пріоритети державної політики у галузі міграції.

22 червня 1994 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про створення органів міграційної служби в Україні», що стала початком четвертого етапу, на якому визначилися основні напрями держави у цій сфері.

П'ятий етап збігається з прийняттям Конституції України, яка створила основи конституційного регулювання міграційної сфери.

Шостий етап, як зазначають більшість вчених зумовлений численними реорганізаціями Міністерства України у справах національностей та міграції проведених протягом 1996-2001 рр. на перший погляд ці зміни були недоречними і незрозумілими діями посадових осіб, але згодом стало зрозумілим, що завдяки їм відбулося нове усвідомлення міграційної проблеми, що проявилось через привнесення до регулювання міграційних потоків відповідної стабільності та визначеності [2, с. 116].

Сьомий етап пов'язаний із прийняттям і внесенням змін до деяких законодавчих актів протягом 2001 р. : Закон України «Про громадянство України», «Про біженців», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства».

Загалом в Україні створена законодавча база у сфері міграції, але на сьогодні вона не є досконалою та повною, уніфікованою, ряд її положень є не достатньо науково обґрунтованими, тому є потреба не тільки в прийнятті нових нормативно-правових документів, а й вдосконалення, доробка вже існуючих.

Отже, назріла нагальна потреба у розробці та прийнятті державної концепції міграційної політики України. Міграційні потоки потребують жорсткого контролю й значного обмеження. Це стосується не тільки трудових мігрантів, а й студентів, що прибувають на навчання до України, а самі вбачають в ній лише транзитний пункт до країн Західної Європи. Існує велика кількість на перший погляд не помітних нюансів, які потрібно дуже жорстко регламентувати, встановивши не тільки, можливо, квоти щодо кількості мігрантів. Також не можна не звернути увагу на виїзд українців на заробітки закордон – потрібно сприяти залишенню їх на батьківщині покращенням соціально-економічного життя.

Звичайно, на сьогодні Українська держава, яка перебуває у перманентно кризовому стані, нездатна повною мірою забезпечити жорсткі міграційні заходи, проте це аж ніяк не означає того, що міграційна політика Україні зараз не потрібна. Навпаки, Україна потребує міграційної політики: по-перше, політики першочергових заходів, які відповідатимуть сьогоднішнім можливостям держави, і, по-друге, перспективної міграційної політики, яка виходитиме з припущення, що у найближчому майбутньому разом зі зростанням ВВП України зростуть й можливості держави.

Використані джерела:

1. Максименко С. В. *Державна міграційна політика: концептуально-правовий аналіз її генези та становлення* / С. В. Максименко // *Держава і право: зб. наук. праць.* – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2008. – №40. – С. 129.
2. Мосьондз С. О. *Становлення державної міграційної політики України* / С. О. Мосьондз // *Право України.* – 2005. - №11. – С. 116.

Наливайко Лариса Романівна

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри загальноправових дисциплін

Чугуєнко Олег Микоалійович

студент III курсу юридичного факультету Запорізький юридичний інститут

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ „ДИСКРИМІНАЦІЯ” В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Особливої уваги в процесі становлення теорії дискримінації набувають питання щодо реалізації права на захист від дискримінації в національному законодавстві України, оскільки в цілому ці проблеми є майже недослідженими.

Актуальність дослідження теоретичних та практичних проблем дискримінації зумовлена значною кількістю правопорушень, які виникають в різних сферах життя суспільства на підставі раси, статі, національності, кольору шкіри, походження, віку, фізичного стану, релігійного віросповідання, володіння мовою, майнового стану, соціального статусу та за іншими ознаками. У зв'язку із цим особливого значення набуває розробка правових положень, які б становили відповідальність осіб за порушення прав людини на ґрунті дискримінації.

Рівність людини у своїй гідності та правах є основоположною умовою захисту прав і свобод людини та громадянина. Адже всі люди народжуються рівними у своїх свободах, правах та гідності, є рівними перед законом та мають право на захист законом. Саме природна рівність людей є причиною заборони прийняття дискримінаційних законів, що порушують права і свободи, рівність людини за ознаками статі, кольору шкіри, політичних й інших переконань, майнового чи іншого стану тощо.

Актуальність проблеми захисту прав людини від дискримінації обумовлена тим, що саме дискримінація є основним засобом порушення прав і свобод людини. Саме дискримінація, нехтуючи принципом рівності, зводить нанівець такі фундаментальні поняття, як "рівність всіх перед законом", "заборона обмеження прав і свобод за ознаками", "заборони привілеїв" та інші.

Проаналізувавши висловлені в правовій літературі погляди на термін "дискримінація", найбільш узагальнюючим визначенням є наступне. Дискримінація – це діяння, яке скоюється по відношенню до людей на основі демонстрації відмінностей між ними і тягне за собою порушення прав та свобод або приниження честі та гідності людини. Вона виступає запереченням рівності людини у своїй гідності та правах, порушуючи при цьому конституційний принцип верховенства права. Проте дискримінація є не лише фактом розрізнення, розділення або відокремлення за вказаними вище ознаками, а й підбурюванням до такого [1, с. 23].

Дискримінація, як соціально-правове явище, проявляється в певних формах. Так, однією з найнебезпечніших та найкривавіших форм дискримінації є расизм, що являє собою ідеологію і політику, що ґрунтуються на ідеї расової зверхності. Расизм виходить з ідеї фізичної та психічної нерівноцінності людських рас і вирішального впливу расових відмінностей на історію та культуру суспільства, про розподіл людей на вищу та нижчу раси, з яких перші є єдиними творцями цивілізації, покликаними до панування, а інші не здані до створення вищої культури та приречені на експлуатацію. Що ж стосується світової практики, то расизм призвів до таких серйозних злочинів, як геноцид, фашизм, апартеїд, депортація та інші.

Наступною формою прояву дискримінації є ксенофобія [2], яка являє собою ненависть, нетерпимість до кого-небудь або до чогось чужого, незнайомого, незвичайного. Гучними проявами ксенофобських настроїв в Україні є практика протидії та зривання громадських заходів українських та кримських татар силами активістів проросійських організацій, що є порушенням права українців на мирні зібрання.

Значну увагу треба також приділити релігійній нетерпимості, яка вмотивована релігійними переконаннями або практикою, або власне нетерпимістю до інших релігійних вірувань. Вона проявляється як на культурному рівні, так і в якості догми деяких релігійних груп.

Крім зазначених форм дискримінації існують й інші форми такі, як: етноцид; етнічні чистки; жорстокість міліції; вікова дискримінація; дискримінація за станом здоров'я; відмова в наданні медичної допомоги, в матеріальній підтримці, освітніх та соціальних послуг, в судовому захисті, права займати посади; обмеженому доступі до товарів і послуг, що є загальнодоступними; проблеми рівності жінки і чоловіка та інші.

Отже, дискримінація – це діяння, яке скоюється по відношенню до людей на основі демонстрації відмінностей між ними і тягне за собою порушення прав та свобод або приниження честі та гідності людини.

Використані джерела:

1. Федорова О. П. *Противодействие ксенофобии и этнической дискриминации : пособие : в 2 т. / под общ. ред. О. П. Федоровой. – Т. 2. – М. : Московская Хельсинская Группа, 2005. – С. 23.*
2. Мартиненко О. А. *Расизм та ксенофобія в Україні – нові виклики у сфері захисту прав людини / О. А. Мартиненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/114079>. – 06.06.2008.*

Нижник Надежда Степановна,
*профессор кафедры теории государства и права
Санкт-Петербургского университета МВД России
доктор юридических наук, профессор*

ПРЕОБРАЗОВАНИЯ ПОЛИТИКО-ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВА КАК ДЕТЕРМИНАНТА ФОРМ КОММУНИКАТИВНЫХ ПРАКТИК

Трансформации политико-правовой системы общества всегда сопровождаются изменением правосознания, акцентированием внимания на сущности правовых традиций, стремлением пересмотреть взгляды на право, прежнее отношение к праву, отношение к прежним законам. Это находит отражение в модификации правовой ментальности в целом и формировании блока актуализированных терминов в частности [7, р. XIII; 8, s. XIII–XXVII; 6, с. 10–13]. Политические события осмысливаются вербально, а термины, использующиеся для их описания, предстают как маркированные, эмоционально окрашенные и идеологизированные. Термины-идеологемы выступают эффективным средством манипуляции массовым сознанием, а в условиях ретроспективного анализа дают возможность выявить особенности трансформации правового сознания общества в определенную эпоху.

В рамках российской культурной традиции, сложившейся к началу XX в., соотношение понятий «закон» и «революция» было вполне определенным: законами именовались кодифицированные нормы права, а революцией называли, насильственную смену власти, признаваемой несправедливой.[4, с. 86–91, 127–177]. «Законность» традиционно понималась как соблюдение законов, соответствие законам (именно это истолкование фиксировалось всеми толковыми словарями русского языка).

Предположение, что термин «революционная законность» должен был бы означать соблюдение революционных законов, оказывалось не вполне уместным. Прилагательное «революционный» существенно меняло значение термина «закон». «Революцией» называли не конкретное событие (свержение монарха), а длительный непрерывный процесс реорганизации общества, а прилагательное «революционный» использовалось в новом значении – «чрезвычайный».

Административная практика революционеров, которые ставили перед собой принципиально новые цели, не могла соответствовать ни законам, ни традициям, ни авторитетным прежде политическим теориям. Целесообразность их действий не могла оцениваться по прежним критериям.

Нарушение закона «революционным правительством» означало, что закон устарел, его соблюдение уже несообразно цели «революционного правительства». Нарушение закона правительством – результат действия нового закона.

«Революционные законы» – выше законности как таковой, попытка оспорить юридическую обоснованность любых действий «революционного правительства» – проявление контрреволюционности.

Несмотря на кардинальные трансформации политико-правовой системы России начала XX в., до Октября 1917 г. термин «революционная законность» в России широкого употребления не имел. В. И. Ленин в дооктябрьских работах и речах обходился без него, как

и любой марксист, называя российские законы «буржуазными» и утверждая, что марксисты могли использовать «буржуазные» законы для борьбы с «буржуазным» обществом и требовать неукоснительного соблюдения принципа законности от «буржуазного» правительства. Но в случае революции «буржуазные» законы подлежали отмене. И о законности вопрос уже не ставился.

В Октябре 1917 г. в условиях кардинальных преобразований российской правовой системы провозглашалось, что взявшие власть «руководствуются в своих решениях и приговорах законами свергнутых правительств лишь постольку, поскольку таковые не отменены революцией и не противоречат революционной совести и революционному правосознанию» [1].

Статус официальных получили новые юридические термины: «революционная совесть» и «революционное правосознание». Термин «законность» был не нужен в силу устойчивых ассоциаций с «законами свергнутых правительств». А в связи с необходимостью охарактеризовать административную деятельность нового правительства статус официального приобрел и термин «революционный правопорядок», своего рода аналог упраздненной «законности».

Использование прежних законов советские лидеры считали нежелательным, а других законов еще не было. В советских декретах не определялось, как устанавливать вину, на основании каких норм права определять меру наказания и выносить приговоры, какие решения судов надлежит считать законными. Однако считалось, что революционная совесть и революционное правосознание вполне достаточны для вынесения приговоров.

Термин «законность» обрел негативную эмоциональную окраску. На страницах журнала Наркомата юстиции «Пролетарская революция и право», например, уголовные законы объявлялись ненужными [2, с. 27], а замнаркома юстиции П. И. Стучка отмечал: «Старые законы были "сожжены". ... Пролетарская революция обязывает к творчеству. И в том именно заключается своеобразная роль суда в пролетарской революции, что он становится творческой силой в создании нового правопорядка» [5, с. 3]. П. И. Стучка настаивал, чтобы местные суды вообще на законы не ориентировались. Потому что законы – помеха [5, с. 7]. Для дипломированного юриста термин «законность» приобрел статус ругательства: «законность» – это «буржуазная законность», требование соблюдать законность может исходить только от «пресловутой буржуазии».

Однако, как показала практика, уже в первые годы Советской власти подобное отношение к себе испытали и советские (не «буржуазные») законы.

В. И. Ленин, обращаясь к делегатам V Всероссийского Съезда Советов, подчеркивал: «...Плох тот революционер, который в момент острой борьбы останавливается перед незыблемостью закона. Законы в переходное время имеют временное значение. И если закон препятствует развитию революции, он отменяется или исправляется» [3, с. 504].

Однако после официального объявления политики «красного террора» всякие обоснования радикального отказа от всех законов российских и нарушения законов советских потеряли смысл: идея законности никак не согласовывалась ни с «Постановлением о красном терроре», ни с «Приказом о заложниках». Но в контексте идеи революционного правопорядка расстрелы заложников и иные репрессии осмысливались как средства утверждения революционного правопорядка – состояния общества, обеспечивающего выполнение всех распоряжений правительства, даже если они противоречат законам, ранее этим правительством принятым.

Термин «законность» заменили словами «революционный правопорядок», «революционный порядок», «внутренний порядок».

Наличие в правовой культуре элементов культуры отрицания свидетельствовало о существовании правового нигилизма. Советские законодатели целенаправленно изменяли правосознание, сформировавшееся в Российской империи, отрицая прежние взгляды на право, прежнее отношение к праву, отношение к прежним законам, какими бы эти законы ни были. Советские законодатели целенаправленно разрушали российские юридическую традицию, создавая новую – советскую.

Использованные источники:

1. Декрет о суде // *Собрание узаконений и распоряжений Рабочего и крестьянского правительства*. 1917. № 4. Ст. 50.
2. Козловский М. *Пролетарская революция и уголовное право* // *Пролетарская революция и право*. 1918. № 1.
3. Ленин В. И. *Собрание сочинений*. Т. 36. М., 1962.
4. Одесский М. Л., Фельдман Д. М. *Поэтика террора и новая административная ментальность: Очерки истории формирования*. М., 1997.
5. Стучка П. И. *Пролетарская революция и суд* // *Пролетарская революция и право*. 1918. № 1.
6. Фельдман Д. М. *Терминология власти*. М., 2006.
7. Koebner R., Schmidt H. D. *Imperialism: The Story and Significance of a Political Word: 1840–1960*. Cambridge, 1964.
8. Koselleck R. *Einleitung // Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politischsozialen Sprache in Deutschland*. (Hrsg.). O. Brunner, W. Conze, R. Koselleck. Bd. 1. Stuttgart, 1972.

Никулина Юлия Александровна

*адъюнкт кафедры теории государства и права
Санкт-Петербургского университета МВД России*

ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВАНИЯ, ДЕТЕРМИНАНТЫ И СОДЕРЖАНИЕ

Проблемы народонаселения всегда находились в центре внимания политических деятелей, руководителей государств, философов, экономистов. Это вполне естественно и закономерно, поскольку существование того или иного государственного образования с глубокой древности зависело прежде всего от численности населения, его возрастной, половой и социальной структуры, национального состава.

Первая попытка анализа демографического состояния была сделана в Древнем Китае около 4000 лет назад. Известны факты учета населения в Индии, Палестине, Египте, Древней Греции и Римской империи. В Средние века взгляды на проблемы народонаселения получили дальнейшее развитие. Однако акцент исследований был перенесен с политического аспекта на экономические взаимосвязи между темпами роста населения страны и экономическим потенциалом государства. В те времена правящие классы были заинтересованы в максимальном увеличении числа подданных как главном показателе богатства того или иного властелина. В основе политики в области народонаселения лежал принцип «плодитесь и размножайтесь». Церковная мораль, доминировавшая в те годы в Европе, поощряла обязательность вступления в брак, единобрачие и наличие большого числа детей в семье. После выхода в 1798 г. книги Т. Р. Мальтуса «Опыт о законе народонаселения»[1] демографические проблемы вновь оказались в центре внимания ученых и политиков. Разгорелась жесткая дискуссия о причинах и характере перенаселения и о законах, управляющих темпами рождаемости и смертности. Согласно догматам Мальтуса, перенаселение носит естественный и абсолютный характер, а динамика рождаемости зависит от вечного биологического закона. Соответственно, главную роль в регулировании темпов прироста населения он отводил действию разрушительных факторов: болезням, голоду, войне и т. д. Доктрину Т. Р. Мальтуса критиковали в XIX в. с различных позиций социалисты-утописты В. Томсон, Р. Оуэн, Ш. Фурье, русские ученые В. А. Милютин, Н. Г. Чернышевский, Д. И. Менделеев. К. Маркс и Ф. Энгельс постоянно подчеркивали, что теория народонаселения Т. Мальтуса игнорирует развитие производительных сил, умышленно извращает действительность, не желает замечать фактов, что уровень рождаемости, условия и продолжительность жизни человека зависят не только от

калорийности пищи, но и от условий труда, быта, уровня образования, места жительства, вероисповедания и др. В современных условиях взгляды на рост населения и, соответственно, на демографическую политику достаточно разнообразны. Сторонники социального начала основное внимание уделяют социально-экономическим мероприятиям, а именно системе образования, аграрным реформам, индустриальному развитию, медицинской пропаганде, экономической помощи семье и т. д.

Другая группа исследователей, рассматривающая в качестве главного фактора биологическое начало, в основу демографической политики предлагает положить мероприятия, направленные на медицинский и химический контроль над рождаемостью. При этом, главным образом, ведут разговор о правах бедных на планирование семьи, но полностью замалчивают те права, которые могли бы избавить людей от голода и обеспечить им достойное существование. На первом этапе демографическая политика понималась преимущественно лишь как система, влияющая на процессы естественного воспроизводства населения, то есть на рождаемость и смертность. Следующим этапом понимания содержания политики такого рода явилось включение в данный феномен элемента миграции. Наконец, в наши дни в систему демографической политики включаются помимо указанных направлений качественные показатели, например, структура населения по полу и возрасту, по уровню образования, профессиональной подготовке, национальности, отраслевой занятости, уровню здоровья и т. д. При этом политика народонаселения обоснованно рассматривается как часть и составной элемент социально-экономической политики той или иной страны в целом. Она носит ярко выраженный комплексный характер, как и национальная политика [2, с. 65].

Таким образом, демографическую политику можно определить как целенаправленную деятельность государственных органов и иных социальных институтов в сфере регулирования процессов воспроизводства населения. Она призвана воздействовать на формирование желательного для общества режима воспроизводства населения, сохранения или изменения тенденций в области динамики численности и структуры населения, темпов их изменений, динамики рождаемости, смертности, семейного состава, расселения, внутренней и внешней миграции, качественных характеристик населения. Демографическая политика – система различных мер, предпринимаемых государством с целью воздействия на естественное движение населения, на решение специфических для данной страны проблем населения. Необходимость проведения демографической политики – воздействие государства на процессы рождаемости – признана практически всеми странами мира, независимо от демографической ситуации и темпов роста населения.

Значение демографической политики неодинаково для различных подсистем и стран в зависимости от уровня их экономического развития и этапа демографического перехода. В частности, в пятой части всех стран, где проживает 26 % населения мира, полагают, что рост или естественное увеличение населения оказывает незначительное влияние на развитие страны и не требуется добиваться особых целей в этой сфере.

Демографическая политика, будучи частью социально-экономической политики, не всегда проявляется четко. С наибольшей определенностью она проводится, когда ее прямой целью выступает воздействие на демографическое развитие.

Демографическая политика оказывает влияние на две стороны репродуктивного поведения населения – на реализацию потребности в детях и на формирование потребности у личности и семьи в таком количестве детей, которое соответствовало бы интересам общества. Это достигается экономическими, административно-юридическими и социально-психологическими мерами. Характерной чертой этих мер является их долговременность в силу того, что демографическим процессам свойственна значительная инерционность, определяемая устойчивостью стандартов демографического поведения. Особенность предпринимаемых мер заключается в их воздействии на динамику демографических процессов преимущественно не прямо, а опосредованно, через поведение человека.

Использованные источники:

1. Мальтус Т.Р. Опыт о законе народонаселения. - Петрозаводск, 1993.
2. Сергеева О.А. Демографические аспекты цивилизационной динамики // Народонаселение. – М., 2002. – № 1.

Ніколаєнко Наталія Вікторівна,
головний консультант відділу проблем розвитку
національного законодавства Інституту законодавства Верховної Ради України

РОЛЬ ДЕРЖАВИ ПРИ ВИРІШЕННІ НАЦІОНАЛЬНИХ ПИТАНЬ (ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ СПАДЩИНИ М.М. КОВАЛЕВСЬКОГО)

Ознайомлення з працями українсько-російських правознавців кінця XIX – початку XX ст. завжди викликало живий інтерес з боку наукової спільноти. На сучасному ж етапі розвитку вітчизняної юридичної науки об'єктивне та неупереджене вивчення наукової спадщини видатних вчених-юристів минулого вважається одним з пріоритетних напрямів наукового пізнання.

У плеяді знаних мислителів дожовтневої епохи гідне місце займає Максим Максимович Ковалевський – український і російський правознавець, історик, соціолог, етнограф, доктор державного права, з 1914 року академік Російської академії наук по історико-філологічному відділенню, талановитий педагог, відомий громадсько-політичний та державний діяч свого часу.

М. Ковалевський був представником соціологічного напрямку у правознавстві. Вчені цього напрямку, за визначенням дослідників, намагались створити не настільки відверту теорію державного абсолютизму, висунувши ідею про свідоме та добровільне самообмеження державної влади. Гарантії дотримання державною владою добровільного самообмеження вони вбачали у розвинутій системі об'єктивного права, а також в існуванні судових органів [3, 73, 102; 14, 9; 16, 193-194].

Стверджуючи, що «сучасна держава поширила свою роль та продовжує прагнути до подальшого її поширення» [8, 23], Максим Максимович Ковалевський, у той же час, вбачав таке поширення її ролі та функцій у тому, що «...сучасна держава, на відміну від давньої, визнає за кожним зі своїх підданих поряд з повною громадянською правоздатністю більшу чи меншу суму публічних і політичних прав» [11, 82].

«Держава, - наголошував М. Ковалевський, - повинна покласти в основу свого політичного відродження дві політичні аксіоми: свобода совісті та рівність громадян перед законом, судом, катом, державною службою, що усе разом охоплюється поняттям рівноправ'я» [4, 274].

Однак, хоча мислитель у своїх теоретичних розробках і вважав історичною закономірністю необхідність еволюційного розвитку суспільства від нижчої до більш високої стадії, у той же час, не міг не враховувати реалій життя. Будучи прибічником філософії позитивізму, яка спирається на аналіз фактів, він бачив, що здійсненню такого прогресу перешкоджають «протиставлення бідності й багатства, різниця між забезпеченими та незабезпеченими». Прагнучи до подолання цього протиріччя, мислитель пропонував проведення низки конкретних державних кроків: посилення втручання держави у розпорядження власністю в інтересах селян та робочих, закріплення права на працю, вільну діяльність профспілок, їх боротьбу за соціальні права [2, 432].

За словами його сучасників, М. Ковалевський ніколи не залишався осторонь від вирішення найгостріших соціальних проблем, виступаючи з питань відміни смертної кари, проведення амністії, а «у промовах про відношення церкви до держави, свободу совісті, у питаннях усунення обмежень, пов'язаних зі складанням священнослужителями свого сану, завжди відстоював широкі людські погляди» [9, 22; 10, 92].

Недарма, за відносно недовгий термін депутатської діяльності Максим Максимович неодноразово обирався головою або був членом багатьох комісій з розгляду законопроектів соціального спрямування. Так, за його власними спогадами, він входив до складу комісії з підготовки законопроекту про громадянську рівність, головував у комісії зі складання закону про особисту свободу, «і комісія прийняла мою пропозицію – триматися при підготовці нашого проекту англійської системи «Habeas corpus» [5, 85], тобто, законодавчого акту, прийнятого парламентом Англії у 1679 року, який, визначаючи правила арешту та притягнення до суду обвинувачених у злочинах, надавав суду право контролювати законність затримання та арешту громадян, а громадянам – вимагати початку такої процедури [13, 237].

Особливо ж хвилювало мислителя національне питання, вирішення якого він вважав гарантією миру та порядку будь-якої багатонаціональної держави та умовою забезпечення рівності підданих перед законом. Максим Максимович підкреслював: «я такий само гарячий прихильник принципу рівноправ'я, як і іншого принципу ... – поваги до культурних особливостей народу та створеного віками історичного права», будучи впевненим, що тільки поєднання та примирення обох принципів у змозі стати запорукою миру та злагоди у такій багатонаціональній державі як Росія [7, 439, 441].

Враховуючи прогресивний досвід у суспільному розумінні національних проблем, М. Ковалевський закликав відповідальні кола до проведення більш доцільної внутрішньої політики з цих питань, у тому числі українському. Він підкреслював, що цілісність та єдність імперії багато у чому залежить від цивілізованого розв'язання національних питань. «Для кого сьогодні не постає беззаперечною істиною, - писав Максим Ковалевський, - що не можна безкарно утискувати малоросійський друк, ... не можна підтримувати у населенні цілком зрозуміле незадоволення безплідною боротьбою з народною мовою, школами...» [15, 68-69].

Вчений неодноразово яскраво демонстрував своє негативне відношення до великодержавного російського шовінізму. Прикладом цього, на нашу думку, може слугувати його участь у підписанні разом з найпрогресивнішими представниками російської інтелігенції О.О. Блоком, В.О. Вернадським, О.М. Горьким, О.І. Купріним, П.М. Мілюковим, О.М. Толстим, М.І. Туган-Барановським авторського звернення російського письменника В.Г. Короленка «До російського суспільства». У зверненні, індикатором якого стали прояви російського шовінізму стосовно єврейського населення, а саме судова справа Бейліса, засуджувалися прояви «фанатизму й темної неправди», «насилля над іноплебними співвітчизниками» та йшлося про захист прав людини [12, 150-151].

Принагідно зазначити, що восени 1915 р., під час розгулу чорносотенного терору, М.М. Ковалевський виступив проти урядових переслідувань української мови [1, 137].

Виступаючи з осудом сучасної йому національної політики, мислитель вважав прямим обов'язком усілякого, навіть неконституційного уряду, покладення кінця безправ'ю та самосуду. «Необхідно посилити суворість законів проти усілякого виду експлуатації, - писав він, - та забезпечити дійсну рівність підданих будь-якої національності перед законом» [7, 430].

Саме тому, Максим Максимович негативно сприймав встановлення державою кількісних цензів на прийняття євреїв у вищі учбові заклади, накази про обмеження для єврейського населення у певних державних та наукових посадах та зайняття певними видами діяльності, з біллю наголошуючи: «Соромно, соромно за недовіру до історичної місії російського народу, соромно за те, що стотридцяти мільйонна нація, яка покриває собою одну шосту всієї суші..., обходячись однією російською мовою, потребує мір, що полягають у насаджуванні своєї мови та своєї релігії порівняно незначній меншості осіб, які цінують та бережуть, як історичну спадщину, особливості своєї віри та своєї мови» [6, 11].

Вчений чудово розумів, що мова, яка повинна стати цементуючим фактором, об'єднуючою ознакою при вирішенні національних суперечностей, насправді не завжди відповідає цим функціям, про що свідчать такі його слова: «І мені, росіянину, - писав М. Ковалевський, - стає моторошно, що мова Пушкіна й Толстого, не визнана найкращим

засобом до укріплення російської єдності, поряд із законністю та рівноправ'ям всіх національностей» [6, 13].

З означених слів стає очевидним, що особливого значення у справі мирного вирішення цього болючого для Росії питання надавав він державній підтримці та розвитку різнобічних проявів національної культури всіх народів імперії, неодноразово підкреслюючи їх особливу інтегруючу та консолідуючу роль та будучи твердо впевненим, що «...національність підтримується любов'ю до рідної мови та народної церкви – уламками давно зниклої політичної єдності» [6, 13], а функції сучасної держави полягають у створенні сприятливого клімату суспільної терпимості шляхом гарантування й неухильного дотримання відповідних прав і свобод людини та громадянина.

Використані джерела:

1. Ісаєвич Я.Д. М.М. Ковалевський і Україна / Я.Д. Ісаєвич // Український історичний журнал. – 1966. – № 4. – С. 135 – 137.
2. История политических и правовых учений: учебник / Под. ред О.Э. Лейста. – М.: Юридическая литература, 1997. – 576 с.
3. Казмер М.Э. Социологическое направление в русской дореволюционной правовой мысли / М.Э. Казмер. – Рига: Зинатне, 1983. – 130 с.
4. Ковалевский М.М. Армянский вопрос / М.М. Ковалевский // Вестник Европы. – 1915. – № 6. – С. 256 – 274.
5. Ковалевский М.М. Моя жизнь. V / М. М. Ковалевский // История СССР. – М.: «Наука», 1969. – № 5 (сентябрь-октябрь). – С. 76 – 100.
6. Ковалевский М.М. Национальный вопрос и равенство подданных перед законом / М.М. Ковалевский. – Варшава: Правда, 1906. – 16 с.
7. Ковалевский М.М. Равноправие в Финляндии / М.М. Ковалевский // Вестник Европы, 1912. – № 2. – С. 428 – 442.
8. Ковалевский М.М. Учение о личных правах / М.М. Ковалевский. – М.: Саблин, 1905. – 42 с.
9. Кони А.Ф. М.М. Ковалевский в законодательной деятельности / А.Ф. Кони // Вестник Европы. – 1916. – май (кн.5). – С. 11 – 27.
10. Кузьмин-Караваев В. М.М. Ковалевский в Первой Г. Думе / В. Кузьмин-Караваев // М.М. Ковалевский. Ученый, государственный и общественный деятель и гражданин. Сб. статей. – Петроград, 1917. – С. 87 – 93.
11. Куприц Н.Я. М.М. Ковалевский. (Из истории политической и правовой мысли) / Н.Я. Куприц. – М.: Юридическая литература, 1978. – 120 с.
12. Мучник А.Г. Философия достоинства, свободы и прав человека / А.Г. Мучник. – К.: Парламентское издательство, 2009. – 696 с.
13. Политико-правовые ценности: история и современность / Графский В.Г., Дождев Д.В., Ефремова Н.Н., Козлова Н.Ю., и др.; под ред.: Нерсисянца В.С.; Редкол.: Графский В.Г., Лаптева Л.Е., Мамут Л.С. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 256 с.
14. Социологическая мысль в России. Очерки истории немарксистской социологии последней трети XIX — начала XX века / Под ред. Б.А. Чагина. — Л.: Наука, Ленингр. отд-ние, 1978. — 416 с.
15. Стебницький П. (Смуток П.). М.М. Ковалевський і українство / П. Стебницький // Українська життя. – 1916. – № 4 – 5. – С. 65 – 69.
16. Тимошенко В.І. Розвиток юридичних, соціологічних та ідеократичних теорій держави в політико-правовій думці України і Росії кінця XIX – початку XX ст.: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.01 / Віра Іванівна Тимошенко. – К., 2005. – 415 с.

СОЗДАНИЕ ИМПЕРАТОРСКОГО УЧИЛИЩА ПРАВОВЕДЕНИЯ И ЗАДАЧИ ПОДГОТОВКИ ЮРИСТОВ В РОССИИ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА

В XIX – начале XX в. в Российской империи действовали несколько видов учебных заведений, которые занимались подготовкой юристов. Прежде всего к ним следует отнести университеты, имевшие юридические факультеты (например, Санкт-Петербургский, Московский, Варшавский, Томский). Однако университеты не могли в полной мере удовлетворить потребность в квалифицированных кадрах для государственного аппарата, поскольку «имея неплохую академическую подготовку» их выпускники «...предпочитали уходить в науку» [2, с. 102] или «в военную и в другие роды службы, ... не были обязаны следовать определенному назначению» [3, с. III].

Не могли решить проблему «кадрового голода» и созданные в России лицеи, по мнению Сперанского «...воспитанники их, коим, впрочем, и число незначительно, расходятся по всем родам гражданской службы и редко служат по судебной части...» [3, с. III].

Тем не менее, «все в России, от верху и до низу, очень хорошо понимали в то время, что одна из самых больших язв – проклятое чиновничество, прогнившее до мозга костей, живущее взятками и не находящее в них ровно ничего худого, крючкотворствующее, кривящее на каждом шагу душой, пишушее горы дел, лукавое, но не умное, едва грамотное, свирепое за бумагами хотя добродушное на вид дома и за вистом». «... Никто ничего не предпринимал, никто даже и не предлагал, чтобы помочь общей беде и вытравить гнойную болячку» [5, с. 1022]. Решение нашел 23-летний Принц Петр Георгиевич Ольденбургский (1812–1881) – сын Принца Георгия Петровича Ольденбургского и Великой княгини Екатерины Павловны. Его деятельность в 1-м Департаменте Правительственного Сената «привела ... к убежденности в необходимости создать в России высшее учебное заведение, после окончания которого молодые люди посвятили бы себя службе в судебных органах» По мнению Петра Ольденбургского «...учебные заведения, существующие ныне не удовлетворяют потребностей государства в образованных и сведущих чиновниках в канцеляриях судебных мест. Молодые люди... обыкновенно стремятся в Министерские департаменты, где и виды честолубия и способы содержания более льстят их надеждам» [4, с. 11].

Необходимость создания специального училища для судебной части, «в коем бы воспитанники теорией и практикой приготовлены были предпочтительно к прохождению сего рода службы» обосновывает и М. М. Сперанский в своей докладной записке Николаю I от 24 января 1835 г. Объяснял он это прежде всего тем, что введение в действие Свода законов Российской империи, выявило необходимость в образованных юристах-практиках. «Для суда везде нужны способные и благородные делопроизводители; у нас они нужнее, нежели где-нибудь: ибо у нас нет и долго еще не будет ни ученых судей, ни ученых адвокатов...» «При добром производителе судья, избранный доверием сословия с здравым смыслом и чистой совестью, хотя и без технического знания, вообще может быть полезнее, нежели судья просто ученый» [4, с. III.] . В результате благодаря усилиям Принца Ольденбургского и М. М. Сперанского 5 декабря 1835 г. было открыто Императорское училище правоведения, просуществовавшее до 1918 г.

За восемьдесят лет своего существования училище достигло цели, которая перед ним ставилась. Выпускники училища «..внесли дух правды в старые судебные учреждения. Ими обновился состав канцелярий правительствующего Сената, а затем и сам сенат; из среды питомцев училища правоведения явились сподвижники императора Александра Николаевича в его реформах по освобождению крестьян, ... в создании «судебных уставов»... » [3, с. IV]. Выпускниками Училища правоведения были многие министры

юстиции, внутренних дел, а также другие государственные деятели и ученые России, такие как: Д. Н. Набоков, Н. А. Манасеин, И. Л. Горемыкин, А. Г. Булыгин, К. П. Победоносцев, М. И. Зарудный. [1, с. 25]. Выпускники Училища правоведения поступили на службу и в Санкт-Петербургскую полицию. Это рассматривалось как одно из средств улучшения деятельности столичной полиции, вызывавшей нарекания со стороны населения, крупных сановников из-за низкого уровня подготовки и образования ее сотрудников [1, с. 25].

Литература

1. Борисов А. В., Колодкин Л. М. Становление и развитие юридического образования в дореволюционной России. М., 1994.
2. Захаров В. В. Как готовить юриста: изучая русские рецепты. Очерки истории юридического образования в России второй половины XIX – начала XX века. Курск, 2006.
3. Императорское Училище правоведения. Записка графа М. М. Сперанского. // Русская старина. 1885. № 12.
4. Рункевич Н. Г. Речь, произнесенная в Императорском училище правоведения 14 августа 1912 г., в день чествования памяти Принца Петра Георгиевича Ольденбургского по случаю столетия со дня его рождения. СПб., 1912.
5. Стасов В. В. Училище правоведения сорок лет тому назад 1836–1842 г.г. // Русская старина. 1880. № 12.

Омельчук Ірина Анатоліївна

*сариий викладач кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права*

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНИХ УСТАНОВ У ФОРМУВАННІ ПРАВОСВІДОМОСТІ МОЛОДІ ЩОДО ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ.

В сучасних умовах розвитку України, коли здійснюється визначення та закріплення на законодавчому рівні принципу гуманізму, відбувається переорієнтація освіти на розвиток особистості, утверджується пріоритет загальнолюдських цінностей, особливого значення набуває проблема правосвідомості молоді щодо прав і свобод людини.

Особливе місце у формуванні правосвідомості молоді щодо прав і свобод людини посідають професійні установи. Професійні установи включають в себе установи середньої та вищої професійної освіти. Вирішуючи спільні зі школою завдання, професійні установи наділені певною специфікою правовиховної діяльності. Система професійної освіти повинна готувати не просто кваліфікованих робітників, а передусім членів суспільства з розвинутою правосвідомістю в сфері прав людини, оскільки поряд з професійними знаннями, їм прийдеться користуватися і правовими знаннями, вирішуючи різні життєві проблеми. При аналізі практики формування правосвідомості учнів закладів професійної освіти можна виділити ряд протиріч: 1) між потребою держави та суспільства в законослухняній поведінці громадян і низьким рівнем їх правової культури та, як наслідок, ріст злочинності; 2) необхідністю формування активної життєвої позиції молоді в суспільних відносинах і недостатнім рівнем їх правової свідомості; 3) необхідністю формування правосвідомості учнів та відсутністю методичного забезпечення вивчення правових дисциплін в професійних установах, а також недостатньою підготовкою педагогічних колективів до вирішення даної проблеми. Зараз в професійних установах України викладається така навчальна дисципліна, як „Правознавство” (в якій поверхнево розглядаються права і свободи людини). Ознайомившись з навчальними планами викладання „Правознавства” в неюридичних факультетах України, можна зробити наступний висновок- як правило, на вивчення курсу „Правознавство” відводиться один семестр, причому курс включає тільки вивчення загальних понять, що саме по собі непогано, проте є тільки базою для отримання прикладних знань. Як наслідок, студент, який прослухав такий курс, не має чітких правових знань в сфері

прав людини, які необхідні для реального життя. Хоча є винятки. Наприклад, в Донецькому інституті психології і підприємництва) використовуються нестандартні методики і моделі навчання правам людини студентів неюридичних факультетів.

Процес формування правосвідомості учнів професійних установ в сфері прав і свобод людини буде відбуватися більш ефективно, якщо: 1) розроблена модель формування правосвідомості щодо прав і свобод людини включатиме правосвідомість в сукупності її структурних компонентів (знання права, оціночний і поведінковий компоненти) та відображення педагогічного процесу її формування, цілі і етапи формування правосвідомості, зміст правової освіти, педагогічні технології формування правосвідомості, критерії оцінки рівня її сформованості; 2) процес формування правосвідомості учнів професійних установ повинен будуватися на основі: системного підходу, що проявляється в цілісності структури правосвідомості і комплексному впливі на всі його компоненти; діяльнісного підходу, який виражається в завданні таких видів учбово-професійної діяльності учням, які б сприяли формуванню позитивної правосвідомості в сфері прав людини; особистісного підходу в основі якого знаходиться не потреба сформувати працівника, який максимально відповідає запитам виробництва, а наповнення навчально-виробничої діяльності учнів інтелектуальним і творчим змістом, який забезпечував процес їх соціального становлення; 3) зміст правової освіти в професійних установах повинен складатися з двох складових: а) базисного компонента (інваріантного для всіх типів освітніх установ) та б) варіантного (профільованого за групами професій); 4) використання взаємопов'язаних дидактичних технологій, які комплексно впливають на компоненти правосвідомості.

Отже, формування та розвиток правової свідомості і культури студентів є важливим завданням, яке стоїть перед закладами професійної освіти. Освітній процес в сучасних професійних установах не відображає необхідність формування правової свідомості молоді щодо прав і свобод людини. Курс „Правознавство” не створює достатню теоретичну та практичну базу для підготовки майбутнього спеціаліста до сучасних реалій життя, тому першочерговим завданням є визначення педагогічних умов ефективного введення змісту правової освіти щодо прав і свобод людини в процесі професійної підготовки. Ми вважаємо, що тему прав і свобод людини потрібно розширити не тільки в курсі „Правознавство”, але і в курсі вивчення інших гуманітарних дисциплін. Для цього необхідно: переглянути і змінити зміст навчальної та методичної літератури, ввести тематичний розділ з правовою направленістю, який міститиме не тільки відповідні тексти, але і завдання більш творчого характеру, які направлені на осмислення сприйняття тем курсу і формування власної точки зору на права людини.

Осташова Валерія Олександрівна,
аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРАВОВОГО САМОВИХОВАННЯ

Концепт «правове самовиховання» в юридичній науці з'явився не так давно. Його поява була ознаменована виходом у 1991 році праці Д. Е. Тихомирова «Правовое самовоспитание молодёжи», яка до цього часу залишається єдиним комплексним дослідженням зазначеного питання. Автор висвітлює поняття правового самовиховання, його роль у житті людини, дає рекомендації молоді з організації даного процесу, розкриває його цілі, задачі та методи, подає приблизний план реалізації [1].

Такі форми правового виховання як правова освіта, правова пропаганда, правомірна соціально-активна поведінка набули подальшого дослідження. Правове ж самовиховання, яке являється рівнозначною формою правового виховання, на нашу думку, у теорії і практиці

недооцінене. Разом з тим, слід зазначити, що у науковому просторі робота над правовим самовихованням останнім часом помітно активізувалася.

Так, у дослідженні С. М. Легуші правове самовиховання розглянуто як форму правового виховання курсантів вищих навчальних закладів МВС України та визначено його основні завдання: отримання курсантами необхідної кількості правових і професійних знань, навичок та вмінь відповідно до мети та завдань у кожній конкретній ситуації; вироблення психологічної установки, свідомої звички щодо самостійного систематичного оволодіння відповідною інформацією правового змісту; формування вміння чітко мислити, самостійно вирішувати пізнавальні завдання та самостійно орієнтуватися в науковій інформації [2, с.138-139].

В. І. Царенко у своїй праці «Формування правосвідомості особистості військовослужбовців-прикордонників України» описує правове самовиховання в контексті формування правосвідомості військовослужбовців-прикордонників України. Дослідник розкрив актуальність зазначеного процесу, дав визначення правовому самовихованню як категорії теорії права, проаналізував його структуру, виділив два етапи в організації зазначеного процесу та розкрив їх зміст [3].

За переконанням П. В. Макушева, формування та вдосконалення професійної правосвідомості та правової культури можливе лише шляхом правового виховання і правової освіти, які повинні здійснюватися, зокрема, через правове самовиховання [4, с.11].

М. М. Цимбалюк відводить особливо важливу роль у трансформації сучасного суспільства правовому самовихованню як чиннику формування правосвідомості громадян, даючи власне визначення даному процесу, розкриває зміст цього поняття, його особливості, говорить про діалектику процесів правового виховання і самовиховання. Самовиховання, на думку науковця, може бути успішним, коли існує можливість пробудити власні сили людини, активність, бажання жити відповідно до демократичних принципів, загальнолюдських цінностей, чинного законодавства. Але, щоб правові знання та юридичний досвід стали внутрішнім надбанням людини, потрібне їй власне бажання взяти на озброєння ці цінності [5].

Тлумачення самовиховання як найбільш ефективного способу для формування правосвідомості всіх суб'єктів права, що формує в індивіда повагу до нього, потребу неухильного дотримання правових норм шляхом самонавчання, самостійного аналізу правової дійсності й особистої практики зустрічається у праці І. В. Осики «Правова культура у формуванні правової, соціальної держави» [6].

Досліджуване питання знайшло своє відображення також у роботі М. Й. Штангрета, який говорить, що вміло організоване індивідуальне правове виховання курсантів сприяє їх правовому самовихованню. Курсанти розвиваються і формуються як особистості в процесі самовиховання, що сприяє формуванню у них таких важливих для майбутньої правоохоронної діяльності правових почуттів, як відповідальність, дисциплінованість, обов'язковість та ін. [7].

Вивченню правового самовиховання у контексті правового виховання та правової соціалізації приділено увагу у дисертаційному дослідженні В. Ю. Швачки, яка дала своє визначення цьому поняттю, обґрунтувала виключну важливість такого способу правового виховання. Науковцем також виділено два основних етапи правового самовиховання: «підготовчий (формування сукупності правових знань; визначення свого ставлення до різноманітних явищ соціально-правової реальності); безпосереднє самовиховання (самоаналіз і самооцінка недоліків власної поведінки, що не відповідає встановленим нормам права; формування мети правового самовиховання та конкретних завдань для її досягнення; самовдосконалення; поступове впровадження засвоєних свідомістю норм права в практику щоденної поведінки)» [8, с.16].

Н. Ю. Коваленко, характеризуючи групи методів правового виховання студентів, значну роль відводить саме правовому самовихованню, яке визначає як усвідомлену потребу у студентів до саморозвитку в набутті правових знань, формуванні позитивних правових установок та навичок правомірної поведінки і діяльності [9, с.13-14].

Не дивлячись на зростаючу останнім часом серед юристів-науковців увагу до питання правового самовиховання залишаються не з'ясованими окремі складові цієї категорії, серед яких елементи її структури, співвідношення форми та змісту, а загалом потреба у її комплексному дослідженні є актуальною.

Використані джерела:

1. Тихомиров Д. Е. Правовое самовоспитание молодёжи / Дионис Еварестович Тихомиров. – К. : Изд-во об-ва «Знание» України, 1991. – 32 с.
2. Легуша С. М. Сутність, функції і механізм правового виховання курсантів вищих навчальних закладів МВС України: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Легуша Сергій Михайлович. – К., 2002. – 215 с.
3. Царенко В. І. Формування правосвідомості особистості військовослужбовців-прикордонників України: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Царенко Володимир Іванович. – К., 2003. – 209 с.
4. Макушев П. В. Професійна правова свідомість і правова культура дільничного інспектора міліції (шляхи формування і удосконалювання) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / П. В. Макушев. – К., 2004. – 21 с.
5. Цимбалюк М. М. Формування правосвідомості громадян у процесі розбудови громадянського суспільства: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.12 / Цимбалюк Михайло Михайлович. – К., 2004. – 187 с.
6. Осика І. В. Правова культура у формуванні правової, соціальної держави: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Осика Ірина Віталіївна. – К., 2004. – 194 с.
7. Штангрет М. Й. Філософські проблеми правового виховання молоді (на прикладі закладів освіти МВС України): дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.12 / Штангрет Михайло Йосипович. – Львів, 2007. – 187 с.
8. Швачка В. Ю. Правова соціалізація особи в сучасних умовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В. Ю. Швачка. – К., 2008. – 20 с.
9. Коваленко Н. Ю. Формування правосвідомості і правової культури студентів в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Н. Ю. Коваленко. – К., 2009. – 19 с.

Падюкова Юлія Володимирівна,
студентка 4-го курсу, юридичного факультету,
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ІНСТИТУТ МИРОВИХ СУДДІВ: ПОШУК ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ.

Багато кому ідея мирових суддів в Україні може видатись неактуальною або й нереальною. Адже вона вимагає багато праці з погляду як конституційної системи правосуддя, так і організаційно-процесуального закріплення цього інституту. Але, якщо ми хочемо, щоб народ повірив у справедливість українського суспільства, держава та громадськість мають подбати про наближення до нього судової влади.

Інститут мирових суддів був включений до проекту Конституції України 1992 року, але потім від нього відмовились. Питання про відродження даного інституту було поставлено тільки на сучасному етапі судово-правової реформи[1,88]. Тим не менше, інститут мирових суддів аналізували багато вітчизняних науковців, розглядаючи історичний та зарубіжний досвід[2,37].

Необхідність впровадження інституту мирових суддів зумовлена, зокрема, з погляду на такий критерій, як доступ до правосуддя[3]. Введення інституту мирових суддів – це

реальний шанс зменшити навантаження на місцеві загальні суди, оскільки відносно нескладні (малозначимі) справи та вимоги за невеликою ціною позову можуть бути передані на розгляд мирового суду.

На думку деяких авторів, відсутність, наприклад, відповідальності суддів перед територіальними громадами, є головною причиною неефективності діючих місцевих судів[4,4]. Ця відповідальність - не що інше, як один з елементів інституту мирових суддів.

Найпоширеніша точка зору на природу мирових суддів полягає в тому, що мирові судді є засобом позасудового вирішення спорів, автономним, незалежним від держави інститутом – на зразок третейських судів або медіаторів. Доступність до правосуддя не виключає можливості для особи вирішити свій спір у досудовому або позасудовому порядку. Держава, з огляду на національні правові традиції, конституційно-правові засади, міжнародно-правові договори, повинна сприяти розвитку таких недержавних інституцій, як третейські суди, мирові судді, посередники (медіатори)[5,33] тощо, які допомагають залагодити спір, не доводячи його до суду.

Вільний доступ до правосуддя є конституційним правом особи й основою справедливого судочинства. Важливими принципами вільного доступу до правосуддя здійснюваного мировими судьями мають бути, насамперед, територіально зручне місцезнаходження мирових суддів (рухомість, виїзд судді до зручного для сторін місця вирішення спору тощо), а також невідкладність вирішення спору (уникнення затягування розгляду справи) та інші.

Введення інституту мирових суддів або громадських мирових суддів – це реальний шанс зменшити навантаження на місцеві загальні суди, оскільки відносно нескладні (малозначимі) справи та вимоги за невеликою ціною позову можуть бути передані на розгляд мирового суду.

Запровадження інституту мирових суддів в Україні відповідає тенденціям розвитку суспільства в напрямі побудови правової держави, знаходиться в гармонії з традиціями і світоглядом нашого народу, стало б прогресивним явищем у сфері правосуддя.

Позитив такої моделі мирових суддів – в тому, що її запровадження не вимагає зусиль держави, витрачання державних коштів. При цьому зберігається плюс для тих, хто втратив довіру до державних органів, зокрема, до судів. Проте при запровадженні цієї моделі ускладнюється перевірка діяльності мирових суддів, кваліфікованості вирішення ними справ.

Згідно з другою моделлю – державницькою – мирові судді є складовими системи державних судів зі збереженням всіх вимог, їх прав та обов'язків (яскравий приклад – Російська Федерація). Ця модель видається більш ефективною, оскільки забезпечує якісніший розгляд справ (адже висувуються певні вимоги до кандидатів у мирові судді), юридичну відповідальність судді за неправильне рішення або ухвалу.

При цьому головним недоліком цієї моделі на сьогоднішній день є те, що запровадження такої моделі не можливе, зважаючи на норми чинної Конституції України щодо судоустрою в державі.

Є ще одна правова позиція, яка по суті є модифікацією перших двох. Йдеться про громадську (від слова «громада» як базового суб'єкта місцевого самоврядування) модель мирових суддів.

В рамках такого підходу можна виділити також два напрямки. Перший – мирові судді – елемент державної судової системи, який, втім, обирається органами місцевого самоврядування. В цьому випадку мирові судді є найнижчою ланкою судової системи, при цьому вони не є членами професійного суддівського корпусу (магістрату) і виконують судові функції тимчасово. Такий підхід поширений в Іспанії, Італії тощо. Хоча формально мирові судді у цих країнах призначаються вищими судовими органами або іншими органами, фактично акти цих органів базуються на відповідних поданнях органів місцевого самоврядування – тобто фактично особу, яка стане мировим суддею в даній адміністративно-територіальній одиниці обирає орган місцевої влади цієї одиниці (муніципальна рада або мер).

Дана модель видається найдоцільнішою, зважаючи на те, що мирові судді, обрані відповідним органом адміністративно-територіальної одиниці, користуються вищим

авторитетом та зможуть забезпечити якісніше здійснення функцій. При цьому реально встановити відповідальність мирових суддів перед громадою в особі органів місцевого самоврядування.

Другий підхід – громадські мирові судді – відокремлені від державної системи судів органи в структурі місцевого самоврядування. Відповідно до цієї точки зору, це довірені особи територіальної громади, які обираються сільською, селищною, міською, районною в місті радою за їх згодою, працюють безкоштовно і діють відповідно до чинного законодавства, інших нормативно-правових актів, норм народної моралі з метою позасудового вирішення спорів (конфліктів) та примирення їх сторін. Однозначним плюсом цього підходу є те, що для його практичної реалізації не потрібне внесення змін або прийняття нових законів – це можливо зробити на рівні локальних нормативних актів. Проте компетенція таких мирових суддів буде обмеженою, а тому даний підхід не може вважатися оптимальним.

На сьогоднішній день, зважаючи на чинне законодавство і норми Конституції з питань судоустрою, найбільш реальними для запровадження є модель позасудового розгляду або другий варіант громадської моделі (мирові судді як елемент місцевого самоврядування), оскільки вони не потребують внесення змін до Конституції. Якщо ж відповідні зміни до Конституції будуть внесені, то доцільніше було б запровадити громадську модель у першому варіанті (за зразком іспанської або італійської моделі).

Таким чином, впровадження закону про мирових суддів повинно мати на меті інституціоналізацію мирових суддів, як досудового засобу вирішення спорів або інституту в структурі органів місцевого самоврядування.

Використані джерела:

1. Кампо В. Чи потрібні нам мирові судді? // *Український юрист*, 2004, № 11 (23). – С. 88.
2. Шигаль Д.А. Мировий суд і реформування сучасної судової системи України // *Сучасні проблеми юридичної науки: стан і перспективи розвитку: Тези доповідей та наукових повідомлень учасників наукової конференції молодих учених та здобувачів*. – Х., 2005. – с.37-39; Шишкін В.І. Судові системи країн світу. Навч. посібник. Частина 1. – К.: Юрінком Інтер, 2001;
3. Доступ до правосуддя / Право на справедливий судовий процес/ Права людини в Україні – 2006. Доповідь правозахисних організацій. За ред. Є.Захарова. – Харків: Права людини, 2007. – 528 с.
4. Гриневецький С. Парадокси місцевого самоврядування // *Дзеркало тижня*, № 38 (617), 7 жовтня 2006 р. – С. 4.
5. Кольченко Ю. Досудове врегулювання спорів та досягнення мирової угоди/ Ю.Кольченко // *Інтелектуальна власність*. - 2005. - №: 10. - С. 33-36. .

Пенязь Елена Александровна
аспирантка 1-го курса юридического факультета
Белорусского государственного университета

ОФОРМЛЕНИЕ ИНСТИТУТА АДВОКАТУРЫ В XVI СТОЛЕТИИ (ПО СТАТУТАМ ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСВА ЛИТОВСКОГО)

Несмотря на то, что институт адвокатуры имеет очень древнее происхождение, однако возникновение и развитие этого института на Беларуси до сегодняшнего дня является мало изученным вопросам правовой истории. Эта проблема рассматривалась многими авторами в контексте иных историко-правовых проблем, особенно затрагивающих сферу исследования деятельности судебной системы Великого княжества Литовского и вопросы судебной реформы.

Институт адвокатуры в государствах Восточной Европы зародился сравнительно рано, еще во времена Римской Империи. По сравнению с Россией, где, как отмечали многие ученые, например И.Я. Фойницкий, этот институт возник лишь после судебной реформы 1864 года [3, с. 482], в Беларуси он законодательно оформился в период Великого княжества Литовского, – государства, политико-экономическим центром которого были белорусские земли.

Причины возникновения адвокатуры связаны с активизацией социально-экономической и политической жизни Великого княжества Литовского, и значительными государственными реформами XVI ст. Процесс реформирования общественных отношений, в том числе в области судостроительства и судопроизводства особенно четко проявился в Статутах 1529, 1566, 1588 гг. – систематизированных сводах законов государства.

Статуты отобразили последовательное и поэтапное оформление и развитие положений и норм, касаемых адвокатуры и ее специфики. Так, в Статуте 1529 года имелась всего одна статья, которая запрещала иностранцем заниматься адвокатской деятельностью, из чего следовало, что адвокаты уже были достаточно известны в государстве. В Статуте 1588 года имелась уже шесть статей, которыми устанавливался порядок процессуального представительства, права и обязанности адвокатов (прокураторов) (р. IV, ст.ст. 56, 57, 58, 59, 60, 61).

Судебная практика XVI столетия дает интересный и разнообразный материал, через который прослеживается последовательное развитие адвокатуры, что отмечали многие ученые (С. Борисенко, М.В. Довнар-Запольский, И. Малиновский и др.).

Причины возникновения института адвокатуры некоторые ученые связывают с введением в действие Статут 1529 г., который вывел на первое место значимость писаного права, а не обычного, тем самым положив начало новому этапу в развития судопроизводства. После его издания возникает множество вопросов относительно толкования закона о подсудности дел, исковой давности, неявке участников судебного процесса на суд и пр.

Отдельную научную статью украинский ученый С. Барисенко посвятил образованию профессиональной адвокатуры в Литовско-русском государстве. Он обратил внимание не только на существование в Великом княжестве Литовском в XVI столетии адвокатуры, которая действовала в городах на основе магдебургского права, но и на постепенное образование той адвокатуры, деятельность которой регламентировалась общегосударственным законодательством [1, с. 84].

В этот период новый институт характерный более для Великокняжеского суда, куда чаще всего обращались родовитые феодалы. В местных же судах процесс шел как правило без представительства. Однако постепенно адвокаты начали действовать при градских и земских судах, а тоже при Главном Суде (Трибунале).

Необходимо отметить, что процесс совершенствования судебного строя и судопроизводства требовал профессиональной подготовки юридических кадров. Так, часть судей и адвокатов получали образование в западноевропейских университетах, где уже с середины XV ст. росло количество кафедр римского права.

Некоторые кандидаты в адвокаты приобретали знания путем практических навыков. Так, М. Наваковский отмечал, что в Великом княжестве Литовском имели место и так называемые "апликанты" - стажеры при адвокатах [2, с. 30]. После определенного периода стажировки они подавали заявление (прошение) в местный суд, который и наделял их правом на занятие адвокатской деятельностью.

Закон требовал от защитника добросовестного исполнения своих обязанностей. Измена своему доверителю рассматривалась как измена слуги своему господину и влекла наказание, вплоть до смертной казни. За недобросовестное ведение дела адвокат наказывался тюремным заключением на четыре недели и должен был выплатить все потери, которые по его вине понес доверитель (р. IV, ст. 57-61). Когда адвокат сообщал противоположной стороне информацию о документах доверителя и начал вести дело этого человека, он не допускался к выступлению в суде. В случае своей болезни адвокат должен был предупредить

своего доверителя и суд. Причины уважительной неявки в суд и действия адвоката в случаях их возникновения также регламентировались Статутом (р. IV, ст. 59).

Особенно жестоко наказывались адвокаты за неявку на процесс без уважительных причин. Так, Статут 1588 года предусматривал наказание в виде смертной казни тому защитнику, который не явился в суд, сказавшись больным, а на следующем судебном заседании не согласился присягнуть о факте своей болезни.

При желании сторона могла отказаться от услуг адвоката или передать полномочия на ведение дела другому адвокату. Немаловажным было то, что с особами, которые попросили суд назначить им адвоката, но не могли за это заплатить, защитник обязан был работать бесплатно. Если же последующий отказывался от их защиты или затягивал такие дела, лишался должности (р. IV, ст. 57). При этом никто не мог принудить истца или ответчика приглашать по делу адвоката, о чем говорилось в постановлениях сейма 1543 г. и Статуте 1588 г. (р. IV, ст. 57, 59).

Таким образом, можно сделать вывод о том, что Статуты Великого княжества Литовского стали основой для законодательного оформления института адвокатуры. В них достаточно подробно регламентировалась деятельность адвокатов, их права и обязанности, а также ответственность за нарушения установленных норм. А Статут 1588 года с изменениями и дополнениями, который действовал на территории Беларуси вплоть до 1840 года, почти завершил оформление института профессиональной адвокатуры.

Использованные источники:

1. *Борисенок С. Утворення професійної адвокатури в Литовсько-руській державі// Праці комісії для вивчення історії західно-русько-українського права. - Київ, 1927. С. 84.*
2. *Новаковский М.М. Очерки судустройства и гражданского процесса по бывшим Статуту литовскому и конституциям составленный. С. 30.*
3. *Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства. - СПб., 1912. Т. 1. С. 482.*

Подорожна Тетяна Станіславівна,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри економічної теорії і права
Подільського державного аграрно-технічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕМЕНТНОГО СКЛАДУ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ПРАВА

Понятійно-категоріальний апарат будь-якої науки, у тому числі й юридичної, складається з необхідних елементів якими є поняття, категорії, терміни та їхні визначення. Вони володіють специфічними особливостями.

По-перше, вони є об'єктивними, тобто за допомогою операцій мислення, з можливою повнотою і точністю втілюють і пояснюють реально існуючі явища і процеси, що складають предмет вивчення конкретної науки. Для юридичної науки дане правило вкладається в наступну формулу: чим глибше і всеохоплюючі розкривається в окремих поняттях і категоріях правова дійсність, що набуває нормативного вираження чи об'єктивується в реально існуючих відносинах, тим якісніше понятійний апарат юридичної науки.

По-друге, поняття та категорії знаходяться в постійному розвитку. За словами класиків минулого К.Маркса і Ф.Енгельса, поняття – це “історичні і перехідні продукти”. Вони “так невічні, як відносини, що їх виражають” [1, с. 133]. Історизм в юридичних поняттях проявляється в тому, що вони складаються в певній за часом та місцем ситуації.

По-третє, поняття та категорії права стійкі, чим забезпечується стабільність структури юридичної науки. Однак дана риса має вибірковий і відносний характер. Вона стосується основоположних категорій, принципів понять і проявляється в межах, що заважають удосконаленню і розвитку наукового знання; звернена більше до форми ніж до змісту

наукових утворень, що розглядаються. Лише докорінні зміни в юридичних явищах (наприклад, прийняття нового Бюджетного кодексу України, прийняття можливо в майбутньому єдиного і першого кодифікованого акту з податкового права – Податкового кодексу України, чи Закону України “Про нормативно-правові акти”, чи включення в Кримінальний кодекс України нових статей), або той факт, що такі явища вже перестають існувати зовсім (наприклад, Закон України “Про бюджетну систему”) призводять до перегляду структурного складу понятійного апарату, зв’язків і співвідношень понять і категорій юриспруденції.

Слід відмітити і те, що більш рухливі ті поняття, що входять в особливу частину деяких галузей права (наприклад, бюджетний процес – у фінансовому праві, Особлива частина Кримінального кодексу України). На відміну від них, поняття, що відображають можливі моделі правового регулювання і виступають теоретичними абстракціями (загальна частина бюджетного чи кримінального права), більш стабільні. Таким чином, рухливість і постійність співвідносяться як дві сторони якісної цінності понять та категорій юридичної науки.

По-четверте, поняттям та категоріям права притаманна властивість системності. Тільки будучи взаємопов’язаними, взаємообумовленими, вони відображають цілісність знання, що складає конкретну науку, що дозволяє судити про неї як про розвинутий науковий інститут. Вони співвідносяться з цілим як підсистеми (наприклад, бюджетна система, бюджетний процес, бюджетний устрій по відношенню до системи бюджетного права), а між собою як різні сторони характеристики одного об’єкта вивчення (зокрема, бюджетна система – єдина, збалансована, самостійна, ефективна і т.д.) або як понятійні системи, що включають знання про взаємопов’язані явища і процеси бюджетно-правової дійсності (наприклад, державний бюджет, доходи державного бюджету, видатки державного бюджету). Розширення понятійного апарату права, збагачення науки новими термінами, формулами, ідеями (можливо за рахунок пов’язаних із правознавством наукових дисциплін) дозволить не тільки більш повніше аналізувати правовий матеріал, але й окреслити перспективи розвитку права, прогнозувати і передбачати майбутнє юридичної науки.

Слід також відзначити, що на структурний склад понятійного апарату права, сферу застосування окремих понять та їх системні зв’язки впливають різні об’єктивні і суб’єктивні чинники. В числі названих факторів особливу роль грає нормативний. Тобто ще однією з характерних та основних особливостей категорій та понять права є їхнє закріплення в законі. Дійсно, як свідчить практика саме позиція законодавця привносить нормативну логіку в понятійний апарат науки. Зміст понять науки відображає формули закону, а понятійні ряди сприймають послідовність норм в правовому інституті [2, с. 8].

Виходячи з цього поняття та категорії права є: загальнообов’язковими для усіх; не тільки абстрактними поняттями, але й виступають засобом регулювання відносин між людьми; засобом оцінки поведінки людей; набувають можливості переводити загальні абстрактні вимоги на рівень практичних дій учасників правовідносин [3, с. 92].

Отже, з урахуванням загальнофілософських підходів та специфіки правової дійсності, можна запропонувати наступне визначення понятійно-категоріального апарату права.

Понятійно-категоріальний апарат права – це ієрархічно організована інформаційна система, яка включає в себе логічно взаємопов’язані і структурно-упорядковані поняття, категорії, терміни та їхні визначення та відрізняється цілісністю та відносною самостійністю функціонування у понятійному колі юридичної науки.

Використані джерела:

1. Маркс К., Энгельс Ф. - Соч. - Т.4.
2. Богданова Н.А. Понятия науки конституционного права: опыт аналитического и синтетического подходов к построению их системы // Вестник Московского ун-та. Серия 11. Право. – 1999. – № 5. – С. 3-22.
3. Васильев А.М. Правовые категории: Методологические аспекты разработки системы категорий теории права / А.М. Васильев. – М.: Юрид. лит., 1976. – 264 с.

Поляков Андрій Олександрович,
*Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історико-правових дисциплін,
державного та міжнародного права Інституту економіки та права Харківського
національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*

ЮРИДИЧНА КЛІНІКА В СИСТЕМІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Інтегрування України у Європейську спільноту актуалізує проблему правового регулювання надання безоплатної правової допомоги.

Відповідно до ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнятого 16 грудня 1966 Генеральною Асамблеєю ООН, ратифікованого Указом Президії ВР Української РСР № 2148-08 від 19 жовтня 1973 року, кожна держава зобов'язується забезпечити будь-якій особі, права і свободи якої порушені, ефективний засіб правового захисту і розвивати можливості судового захисту.

Право на правову допомогу, гарантоване пп. «с» п.3 ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини, прийнятої 11 квітня 1950 року Радою Європи, ратифікованої Законом України № 475/97ВР від 17 липня 1997 року, однак передбачає обов'язкову правову допомогу лише особам, обвинуваченим у скоєнні кримінального злочину, коли цього вимагають інтереси правосуддя.

Виходячи із того, що Конвенція про захист прав людини і основних свобод є частиною національного законодавства України, можна зробити висновок, що відповідно до взятих міжнародно-правових зобов'язань Україна повинна забезпечувати кожній особі право правову допомогу як під час провадження по кримінальних справах, так і під час судового провадження по інших категоріям судових справ (адміністративним, цивільним, тощо). Це на рівні національного законодавства закріплено статтею 59 Конституції України, якою гарантовано право кожного на правову допомогу та можливість її одержання безоплатно у випадках, передбачених законом. Однак положення цієї статті в частині можливості одержання правової допомоги безкоштовно фактично не розкривають інструментарію реалізації.

Уважаємо, що для забезпечення реалізації конституційного законодавства України із цього питання має відіграти досвід набуття чинності та функціонування міжнародних загальноновизнаних актів із прав людини, визначення правового і юридичного статусу юридичних клінік у високорозвинених соціально-орієнтованих країнах світу, які інструментарієм реалізації права на безоплатну правову допомогу визначають юридичну клінічну освіту.

Саме в юридичній клініці безоплатну правову допомогу можуть отримати малозабезпечені громадяни у зв'язку з веденням цивільних справ чи справ про адміністративні правопорушення, консультації та складання проектів документів.

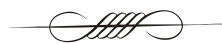
Важливість та особлива соціальна значимість діяльності юридичної клініки полягає в правовій просвіті населення, що забезпечує кожній особі повноцінно реалізувати гарантовані Конституцією права, незважаючи на формалізований характер процесуального законодавства.

Для успішної діяльності юридичних клінік необхідне чітке правове регулювання діяльності клінік не тільки в структурі вищих навчальних закладів, а, у першу чергу, нормативне забезпечення проектів щодо створення експериментальних центрів з надання безоплатної правової допомоги при судах, органах виконавчої влади, там, де громадяни саме стикаються з потребою у правовій допомозі. Вартим уваги є питання розмежування права юридичних клінік та інших об'єднань щодо надання первинної правової допомоги (яка надається на найдоступнішому місцевому рівні) представникам малозабезпеченої категорії громадян. Також врегулювання потребує проблема контролю якості правової допомоги, що надають юридичні клініки. Багато країн світу намагаються віднайти рівновагу між правовою допомогою за плату і безкоштовною, зрівняти їх у якості. Для того, щоб визначитися, які правові приписи слід закріпити в українському законодавстві, звернемося до міжнародного

досвіду. В діяльності юридичних клінік нормативно мають бути закріплені світові критерії, за якими надається безоплатна правова допомога: фінансовий критерій – недостатність засобів для використання послуг захисника; «інтереси правосуддя», що включає в себе фактичну складність справи; нездатність обвинуваченого з причин об'єктивного характеру захищати себе самостійно. Для цього слід розробити правовий інструментарій визначення фінансової спроможності клієнта юридичної клініки із дотриманням чинного законодавства, а також розробити технологію експертизи правових ситуацій, справ-звернень громадян, які співвідносні з критерієм «інтереси правосуддя».

Нині в Україні діяльність юридичних клінік визначається Типовим положенням про юридичну клініку вищого навчального закладу України (Наказ МОН № 592 від 03 серпня 2006 року), Концепцією формування системи безоплатної правової допомоги в Україні, Положенням про Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення, Стандартами (прийняті Асоціацією юридичних клінік України 16 листопада 2003 року, зі змінами і доповненнями 25 серпня 2006 року). На нашу думку, в українському законодавстві необхідно закріпити нормативний супровід вимог до умов реалізації безоплатної правової допомоги в юридичних клініках — інтегральний опис сукупності правових ресурсів, необхідних для реалізації безоплатної правової допомоги. До них відносяться: правила внутрішнього порядку документування; кадрове забезпечення (інструментарій залучення практикуючих юристів); фінансово-економічне забезпечення; матеріально-технічне й навчально-методичне забезпечення. Потребує уточнення статус юридичних клінік як організацій, що надають правову допомогу у місцях, підпорядкованих міністерству юстиції, там, де громадяни потребують такої допомоги. Інструментарій залучення практикуючих юристів до координування роботи консультантів-клініцистів забезпечить необхідний якісний рівень безоплатної правової допомоги. Сьогодні ініціатива практикуючих юристів підтримується лише моральними імперативами. Цього недостатньо для успішного функціонування юридичних клінік в системі безоплатної правової допомоги. Також вартим уваги є розробка нормативів, які б забезпечували комплексний характер роботи юридичної клініки, суть якого полягає в систематичній правовій просвіті населення через організацію соціально-правових практик. Для цього можливим видається впровадження обов'язкової юридичної клінічної практики для студентів, які отримують фахову підготовку за напрямом «Правознавство».

Отже, з метою задоволення потреб громадян у правових знаннях, для забезпечення надання кваліфікованої допомоги, реалізації завдання юридичних клініках (консультування населення з правових питань) необхідно ввести юридичну клінічну практику в системі вищої професійної освіти як обов'язкову складову навчально-виробничої практики, розробити нормативи щодо співпраці юридичних клінік з організаціями соціального спрямування (через програми надання соціальних послуг), органами міністерства юстиції. Це значно підвищить якість послуг правової допомоги і правової просвіти населення в юридичних клініках.

Пунда Олександр Олегович,
*кандидат юридичних наук,
Хмельницький економічний університет*

ГРОМАДЯНИН ЯК КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ СУБ'ЄКТ

Досвід розвинених суспільств, що сформували громадянське суспільство, свідчить, що перехід до інформаційного суспільства як першого стану антропогенної цивілізації, може реалізувати лише основна рушійна сила суспільного прогресу - культурно-історичний суб'єкт.

Серед основних характеристик, які мають бути притаманні людині як основній соціальній цінності громадянського суспільства, повинні бути: індивідуалізм, як основа

особистої характеристики людини, моральність, повага до права, високий рівень громадянської культури, повага до усіх членів суспільства, вміння поєднувати власні інтереси з інтересами суспільства в цілому, відчуття себе вільним і самостійним, приватність та повага до своєї і чужої власності тощо. Крім того, людина повинна бути високоморальною, володіти чіткими етичними принципами й установками [1].

Яким же ми бачимо громадянське суспільство? Принцип гармонійної збалансованості інтересів особи і держави та держави, особи і суспільства неможливо сформувати за десятиліття. Він є одним з головних досягнень справжньої демократії, яка розуміє громадянськість як одну з найбільших цінностей демократичного суспільства.

Громадянськість не завжди може бути відображена у нормативно-правових актах. Хоча, до прикладу, є показовою норма, закріплена у Конституції Італії: „Кожен громадянин зобов’язаний у міру власних можливостей та відповідно до власного вибору здійснювати діяльність та виконувати функцію, яка повинна сприяти матеріальному або духовному прогресу суспільства (ст.4 2.2). Для індивіда, який щиро поділяє принципи демократично-правової держави, подібна діяльність не зовнішній обов’язок, а, в першу чергу, внутрішня необхідність, моральний обов’язок”.

Єдиним ефективним засобом забезпечення стабільності соціального розвитку є формування самодостатнього культурно-історичного суб’єкта. Зокрема, останнього пропонують визначати як продукт соціальної структури суспільства, що усвідомив свої корінні інтереси як клас для себе і водночас своєю діяльністю утворює більш-менш сприятливі умови для поступового розвитку країни в цілому, здатний своєчасно виявляти і вирішувати суперечності в основних сферах життєдіяльності суспільства [2].

У розвинутих державах промислової демократії на основі ідеології і цінностей буржуазного лібералізму і соціал-демократії в ролі культурно-історичних суб’єктів виступає, з одного боку, клас приватних підприємців, а з іншого боку – середній клас, взаємовідносини між якими слід розуміти як джерело саморозвитку цих країн в цілому [3].

Сьогодні такий подвійний учасник історичного процесу пропонують визначати як “бінарний культурно-історичний суб’єкт”, який за своєю суттю є механізмом діалектичної взаємодії основних інтересів двох культурно-історичних суб’єктів, які здатні відстоювати власні інтереси, поважати при цьому інтереси іншої сторони; вирішувати з найменшими витратами і у цивілізованих формах протиріччя антагонального та аганального типів, тобто виступає джерелом саморозвитку суспільства в цілому.

Створення бінарного культурно-історичного суб’єкта сприятиме втіленню у життєдіяльність суспільства принципу соціальної справедливості і гарантуватиме його безпеку від соціальних конфліктів у формі антагоністичних протиріч.

А тому, завершуючи аналіз якостей культурно-історичного суб’єкта наголосимо на такому, можливо, з першого погляду незвичному контексті. Справа у тому, що культурно-історичний суб’єкт повинен бути наділений ще однією винятково важливою якістю – пасіонарністю.

Ми бачимо у процесах розбудови громадянського суспільства органічне продовження процесів «гуманізації» державних інститутів. І справді, держава виникає як засіб власного самоствердження етносу і будується руками його активної частини – пасіонаріїв. На початкових етапах держава керується девізом «людина (етнос) для держави». Але з часом природні процеси скорочення чисельності пасіонаріїв ведуть до зростання присутності в структурі органів державної влади врівноважених (гармонійних) людей, які перетворюють державу на інструмент захисту існуючого життєвого простору (географічного) етносу та його вироблених етнічних традицій. Девізом такої держави є «держава для потреб людини», а її гуманістична спрямованість дозволяє визначити державу як соціальну. У той же час розвинутість етнічної традиції (зокрема і у сфері засобів регулювання поведінки), акцентування на правові механізми дозволяють також назвати цю державу правовою.

Громадянське суспільство, таким чином, виконує декілька важливих функцій: захист етнічної (культурно-історичної) та правової традиції; підтримку функціонування державного організму; забезпечення достатньо необхідного рівня економічної та соціальної активності для збереження етносу в цілому (у тому числі і незначного числа пасіонаріїв та природної

кількості субпасіонаріїв – на жаль, суспільство без егоїстів, злочинців, осіб з яскраво виявленими деліквентними рисами існувати не може). Отже, громадянське суспільство перебирає на себе властиву до того лише державі функцію контролю за суспільними процесами.

Використані джерела:

1. Філик Н. В. *Державно-правові засади громадянського суспільства. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національна академія внутрішніх справ України. – Київ, 2004 – С.11.*
2. Гернего О.О. *Ідея соціальної справедливості як важливий фактор регіонального та загальнодержавного розвитку / О.О.Гернего // Вісник Академії державного управління при Президенті України. – 2001. – №2. – С.231.*
3. Гернего О.О. *Проблема гармонізації суспільних інтересів в умовах становлення громадянського суспільства / О.О.Гернего // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – №1. – С.15.*

Ринда Наталія Юріївна,
студентка 3-го курсу, юридичного факультету
Національного університету державної податкової служби України

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Як зазначається у енциклопедичній юридичній літературі, Чорнобильська катастрофа стала найбільшою в світовій історії аварією (катастрофою). Згідно з Міжнародною шкалою подій на АЕС, що передбачає сім рівнів, їй надано 7-й рівень — глобальної аварії, яка пов'язана з викидом у навколишнє середовище великої кількості радіоактивних продуктів та тривалим їх впливом, наявністю гострих променевих уражень, подальшим негативним впливом на здоров'я населення, що проживало і проживає ще в окремих регіонах на значній території [1, 970].

За період своєї незалежності Україна сформувала так зване чорнобильське ядерне законодавство, систему якого складають Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» (1991) [2], «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (1991) [3], «Про формування, порядок надходження і використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення» (2000). Також існує ряд державних органів, що займаються питаннями Чорнобиля : Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Державний комітет ядерного регулювання України Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, а також урядові органи державного управління із спеціальними повноваженнями: Державна екологічна інспекція (Держекоінспекція); Державна служба заповідної справи, Спеціальні повноваження в даній галузі мають і Міністерство охорони здоров'я України,.

Та незважаючи на це, актуальність екологічної проблеми не зникає, оскільки під загрозою залишається життя, здоров'я і безпека громадян України.

На сьогодні величезна кількість нормативно-правових актів у даній сфері суспільних відносин, свідчить про те, що вони не комплексно регулюють відповідні питання. В той же час, цей об'ємний нормативний масив застарів і потребує відповідного аналізу та упорядкування, систематизації, укрупнення з метою уникнення протиріч між окремими нормативно-правовими актами.

Існує проблема своєчасності прийняття правових актів. Варто зауважити, Закон України «Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006—2010 роки» Верховна Рада прийняла лише в 2006 році. Для прикладу, Білоруська держава, яку не менше зачепила дана проблема, таку програму прийняла ще у 1992 році.

За даними Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, чисельність постраждалих внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС перевищує 2,5 млн осіб, серед них 106 тис. інвалідів. Проте ці дані не відповідають фактичному стану речей. Таким чином, в Україні існує проблема «псевдочорнобильців», яких сьогодні близько 20—30 %. За офіційними даними, у нас є ліквідатори 1980 року народження [4]. Це люди, які користуються величезним числом доплат, пільг, послуг у галузі соціального захисту, медицини, не маючи на них ніяких прав.

Ще не менш актуальною сьогодні є проблема, пов'язана з лісом, — це знешкодження радіоактивних лісів та запобігання потенційним лісовим пожежам у Чорнобильській зоні. Із 266 тис. га земель зони більшу частину, приблизно 160 тис. га, займають ліси. Із 160 тис. га приблизно 40 тис. га — особливо небезпечні ліси, по суті, це мертвий ліс. А, отже, потребує розгляду питання щодо розробки державної цільової програми знешкодження лісів на радіоактивно забруднених територіях та попередження лісових пожеж у межах зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення [4].

Та найбільш актуальною проблемою для України на сьогоднішній день є два проекти: перший - нове безпечне укриття над четвертим енергоблоком - напівкругла арка висотою 105 метрів, якою накриють зруйнований реактор, другий проект - сховище відпрацьованого ядерного палива. В даному випадку слід говорити саме про проблему правового характеру, адже такі спроби тягнуть за собою співпрацю з іноземними державами, фінансування міжнародними організаціями, міжнародні угоди, реалізація яких внаслідок недосконалої діяльності правоохоронних органів для України є неефективною. Прикладом цього може слугувати будівля незавершеного сховища відпрацьованого ядерного палива, який за міжнародною угодою займалася французька компанія "Фарматон", витрачаючи на це великі кошти. На сьогодні дана будівля не функціонує, а Україна не прид'явила ніяких вимог перед вищезазначеною компанією[5].

Щорічний аналіз стану проблем з подолання наслідків Чорнобильської катастрофи виносяться на парламентські слухання, приймаються постанови, визначаються конкретні доручення уряду, іншим центральним і місцевим органам державної влади та органам місцевого самоврядування. Проте, на превеликий жаль, ці документи значною мірою не виконуються, тим самим дискредитується не лише Конституція, інші закони, а й влада та держава загалом.

Таким чином, для ефективної ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи необхідно:

створити єдиний державний орган, який би опікувався проблемами Чорнобиля, адже на сьогодні бюджетні кошти на державні «чорнобильські» програми розпорошуються, жодне із зазначених відомств не бере на себе і не несе кінцеву відповідальність за їх розв'язання;

вдосконалити законодавство, що регулює відносини у даній галузі шляхом його консолідації, узагальнення і, таким чином, усунути прогалини, що існують в ньому;

посилити контроль за наданням пільг, дотацій, доплат особам, що за офіційними даними мають на них права;

розгляду питання щодо розробки державної цільової програми знешкодження лісів на радіоактивно забруднених територіях та попередження лісових пожеж у межах зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення;

розвивати міжнародне співробітництво України, оскільки екологічна проблема Чорнобиля не є національною, вона охоплює цілий ряд країн, що активно працюють над її усуненням.

Використані джерела:

1. Балюк Г. І. Чорнобильська катастрофа: великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. — К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. — 992 с.

2. ЗУ «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи»: станом на 1 жовтня 2010р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К. : Парлам. вид-во, 2006. — (Бібліотека офіційних видань).
3. ЗУ «Про статус і соціальний захист громадян, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»: станом на 12 жовтня 2010р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К. : Парлам. вид-во, 2006. — (Бібліотека офіційних видань).
4. Матеріали парламентських слухань «Сучасний стан та актуальні завдання подолання наслідків Чорнобильської катастрофи» 8 квітня 2010 року. Стенограма та доповіді. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl0804109.htm
5. Олександр БІТНЕР. Чорнобиль стане екологічно безпечним / Олександр БІТНЕР//Урядовий кур'єр.-2010.-№188.

Рыльская Надежда Сергеевна,
*главный специалист отдела реализации
городских программ Управления жилищной политики
Администрации города Челябинска*

О ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НЕОИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО ПОДХОДА К АНАЛИЗУ ПРАВОВЫХ ЯВЛЕНИЙ

Использование экономического подхода к понятию права, в настоящее время доказало продуктивность экономического анализа права. Однако вопрос соотношения экономического и юридического имеет свою многовековую историю.

Экономический анализ права делится на два направления, каждое из которых ведет свое начало с момента возникновения экономической теории как самостоятельной науки в XVIII в.

Одно из направлений, которое восходит еще к работам Адама Смита, — экономический анализ законов, регулирующих явные рынки, экономическую систему в традиционном понимании. Другое направление, обоснованное в трудах Иеремии Бентама, — экономический анализ законов, регулирующих нерыночное поведение: несчастные случаи, преступления, браки, загрязнение окружающей среды, а также сами законодательные и политические процессы [1, с. 313]. Именно это направление и явилось базой для нового экономического подхода к анализу права.

Возрастающая полемика среди юристов по поводу возможности применения экономического анализа права при исследовании правовых явлений посвящена прежде всего вопросу, можно ли с помощью экономической теории определить эффективность правовой нормы, обосновать содержание законов с позиции справедливости, понимаемой как та или иная форма выравнивания доходов, благосостояния общества. Однако указанное выше понимание экономического анализа соответствует не «новому», а «старому» экономическому анализу права, основанному на маргинальном подходе, целью которого является анализ приростных изменений в системе, которая в целом стабильна. Такой подход не может работать в современной правовой системе, поскольку последняя не является стабильной и устоявшейся.

При рассмотрении проблем, связанных с реализацией норм права, следует применять концептуальную основу неоинституционального подхода, базирующегося на моделях, которые не носят прогнозируемый характер, а концентрируются непосредственно на трансакционных издержках, объясняющих выбор между рыночным и различными нерыночными режимами организации производства, а также интерпретируют институты и их эволюцию как исходящие из попыток сэкономить на трансакционных издержках [3, с. 143]. Под трансакционными издержками понимаются издержки сбора и обработки информации, издержки проведения переговоров и принятия решения, издержки контроля и

юридическої захисти виконання контракта [2, с. 209]. Таким образом, неинституциональный подход исследует конкретные правовые (институциональные) явления и не содержит утверждения об эффективности того или иного закона или института.

При рассмотрении вопроса о применении норм права, следует обратить внимание на то, что большинство правовых норм не учитывают экономические затраты субъектов в виде внешних трансакционных издержек (невозмещаемых потерь) в условиях ограниченности ресурсов, возникающих при реализации норм права. К таким издержкам можно отнести различное толкование и применение судами тех или иных правовых норм. Например, субъект обращается за возмещением вреда в суд. При подаче искового заявления, пострадавший руководствуется нормами права о возмещении вреда, в которых закреплён принцип полного возмещения вреда. При принятии решения, суд возмещает вред пострадавшему, но не в полном объёме, как это следует из текста правового акта, а в меньшем размере. В результате пострадавший несет внешние трансакционные издержки, которые не были учтены законодателем при принятии правового акта о возмещении вреда. Неинституциональный подход позволяет при принятии правового акта выявить экономические последствия для сторон при его применении и в дальнейшем разработать модель снижения указанных последствий, либо сведения их к нулю.

Исследуя вопрос о возможности применения экономического подхода в сфере анализа правовых явлений, нельзя не отметить, что роль, которую играет экономический анализ в изучении права – это роль дополнительного подхода, в некоторых областях имеющего превосходство над традиционными методами правовой школы, в других же – явно второстепенного [3, с. 136].

Литература:

1. Познер Р. О применении экономической теории и злоупотреблении ею при анализе права-// Истоки: экономика в контексте истории и культуры. М., 2004.
2. Сорвина Г. И. Экономическая мысль XX столетия: страницы истории. М., 2000.
3. Шмаков А. В., Шипкова О. Т. Экономический подход к праву: критическое высупление // Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2004. Т. 2. № 2.

Семчик Ольга Олександрівна

кандидат юридичних наук, науковий співробітник

Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ПРАВОВІ ОСНОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.

Становлення України як незалежної держави поставило перед суспільством низку викликів, розв'язання яких мало б забезпечити розвиток української державності. Одним із пріоритетних напрямків діяльності держави на сучасному етапі має стати регулювання інноваційних процесів та інвестиційної діяльності. Це пояснюється тим, що розвиток економіки кожної країни є наслідком впровадження науково-технічних досягнень у різні її галузі, що здійснюється, в першу чергу, через підтримку та стимулювання інноваційної діяльності. Саме науково-технічні та організаційні інновації забезпечують модернізацію та відповідно покращення результатів діяльності суб'єктів господарювання у різних галузях народного господарства.

Інноваційна переорієнтація - це основа євро інтеграційного вибору України, і претендувати на гідне місце в Європі й світі Україна може тільки за умови становлення інноваційного шляху розвитку, основи якого повинні бути реалізовані вже на старті нинішнього після кризового етапу в процесі структурної перебудови економіки. Йдеться про

органічне поєднання політичних, гуманітарних, соціально-психологічних, макро- та мікроекономічних факторів й інституційних передумов, які лише у комплексі здатні задати нові імпульси трансформаційним процесам, розвитку суспільства на інноваційній основі [1,37-38]. Розвиваючи думку Горбатенка В.П. можна стверджувати, що тільки комплексний підхід до вирішення проблеми державної підтримки інноваційної діяльності в Україні буде найбільш ефективним при втіленні конкретних заходів у життя.

Найвагоміше місце серед усієї системи заходів повинні займати насамперед державне фінансування та державне стимулювання інноваційної діяльності. Як зазначається у Законі України «Про інноваційну діяльність в Україні «державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів; створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності» [2]. Отже у законодавстві чітко відзначено, що нормативно-правове регулювання інноваційних відносин має створити належні умови для суб'єктів такої діяльності, а також визначити механізми підтримки державою зазначених суб'єктів. Разом із тим, реалізація положень закріплених у цитованому законі не завжди співпадає із нормативно закріпленими положеннями закону. Так у ст. 18 закону визначено джерела фінансування інноваційної діяльності. До них, зокрема належать: кошти Державного бюджету України; кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством України.

В умовах світової фінансової кризи саме виділення коштів із різних ланок бюджетної системи має бути суттєвим чинником при підвищенні ефективності державної підтримки інноваційної діяльності в Україні. Варто підтримати позицію С.І. Федчука, що на рівні бюджетного кодексу доцільно було б законодавчо закріпити положення, що врегульовували б відносини у сфері «бюджетного інвестування», оскільки саме така форма бюджетного фінансування відіграє вкрай важливе значення для підтримки суб'єктів інноваційної діяльності [3,26].

Інноваційна діяльність як діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [2] на сьогоднішньому етапі розвитку нашої держави має забезпечити зниження вартості продукції, що реалізується на внутрішньому ринку та підвищення її якості за рахунок застосування новітніх досягнень науки. Разом із тим, фінансування наукових досліджень у різних сферах діяльності і досі залишається вкрай низькою. І хоча законодавчо закріплено положення, що реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки здійснюється саме через державне замовлення на науково-технічну продукцію, на практиці виділення коштів із державного бюджету не здійснюється в повному обсязі навіть на визначені у відповідному законі про бюджет цілі. Таким чином, одним із основних напрямів підвищення ефективності державної підтримки інноваційної діяльності в Україні має стати удосконалення діяльності органів влади, які є відповідальними за реалізацію інноваційної фінансової політики держави.

Наступним напрямком підвищення ефективності управління у цій сфері необхідно обов'язково виділити податкове регулювання інноваційних відносин, адже саме за рахунок податкових стимулів можна досягти поставлене завдання - підтримки інноваційної діяльності. Зараз це питання є також вкрай актуальним у зв'язку із прийняттям Податкового кодексу України, який містить інші підходи до підтримки суб'єктів малого підприємництва ніж діючі податкові закони. Вважаємо, що нижчий від загального рівень оподаткування також сприятиме розвитку інноваційної діяльності в Україні.

Варто погодитись із висновком, що на жаль більшість передбачених законодавцем податкових пільг не можуть бути в повному обсязі реалізовані суб'єктами інноваційної діяльності для використання ними інноваційних проектів в різних галузях економіки, а тому не в повному обсязі вирішується і проблема їх належного фінансування [4,218]. І виключення із закону «Про інноваційну діяльність» положень, які передбачали пільговий

режим податкового та митного регулювання є лише зайвим свідченням непослідовності державної політики у сфері управління інноваціями.

Саме тому на сучасному етапі розбудови української держави вагомою функцією держави у сфері управління економікою має стати регулювання інноваційних процесів та інвестиційної діяльності. І це зрозуміло, оскільки економічний розвиток кожної країни є наслідком її науково-технічного прогресу й відбувається насамперед через науково-технічні та організаційні інновації.

Використані джерела:

1. *Інноваційний розвиток України: політико-правові аспекти* / За ред. В.П. Горбатенка: Монографія. – К.: Юридична думка, 2006. – 248 с.
2. Закон «Про інноваційну діяльність» від 04 липня 2002 р. № 40-IV / ВВР. – 2002. – № 36, ст.266
3. Федчук С.І. *Правове регулювання бюджетного фінансування інноваційної діяльності в Україні* / С.І.Федчук // *Фінансове право*. - №3. – 2008. – С.24-29.
4. *Правові засади інноваційного розвитку в сільському господарстві України: Монографія* / Кол. Авторів; За заг ред.В.І. Семчика. – К.: Юридична думка, 2010. – 456 с.

Сидоренко Надежда Семеновна,
*заведующая кафедрой отечественной истории
Челябинского государственного педагогического университета,
доктор исторических наук, доцент*
Нижник Надежда Степановна,
*профессор кафедры теории государства и права
Санкт-Петербургского университета МВД России,
доктор юридических наук, профессор;*

ДЕПУТАТЫ ИЗ РЕГИОНОВ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДСТАВИТЕЛЬНОГО ОРГАНА ГОСУДАРСТВА (НА ПРИМЕРЕ РАБОТЫ ДЕПУТАТОВ С УРАЛА В ГОСУДАРСТВЕННОЙ ДУМЕ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ)

Существенное значение в решении задач выявления закономерного и особенного в процессе общегосударственного развития приобретают региональные исследования, которые позволяют на фоне общего анализа деятельности представительного органа сосредоточить внимание на тех моментах, в которых наиболее полно отразились политические установки и практическая работа депутатов, выдвинутых населением отдельных регионов страны.

Одним из значимых районов исследования выступает Урал – крупный промышленный и культурный регион, на территории которого в начале XX в. проживало около 10 % населения страны. В административном отношении Урал был разделен на четыре губернии (Вятская, Оренбургская, Пермская и Уфимская), связанные между собой не только общностью географического положения, но и многочисленными нитями хозяйственно-экономического, духовного и политического развития. Индустриальное развитие Урала сопровождалось ростом грамотности и культурного уровня населения, особенно заметным среди рабочих горнозаводской промышленности (доля грамотных среди них в начале XX в. составляла 41,7 %, а в крае в целом – 17,9 %). Изменения в культурном развитии населения вели к переменам в мировоззрении, изменению взглядов на политическую и социальную структуру общества, способствовали росту самосознания, гражданственности, усилению политической активности. Урал в начале XX в. не только шел в фарватере политики центральной власти, но будучи крупным административно-территориальным районом страны, имел собственное определенное лицо.

Опубликование Манифеста 17 октября 1905 г. выявило принципиальные различия во взглядах на предстоящие преобразования политико-правовой системы российского

государства в уральском обществе. Большая его часть поддержала саму возможность «пожалования» царем реформ сверху. Эти силы были представлены в основном умеренными кругами земской общественности. Так, на экстренном заседании Челябинской городской думы от 31 октября 1905 г. отмечалось, что «Манифест 17 октября 1905 г. вполне отвечает интересам населения, и что настоящее состояние России требует, чтобы в данный момент все политические течения слились в одну партию, объединенную началами Манифеста 17 октября». В телеграмме на имя председателя Совета Министров Дума подчеркнула, что «считает своим долгом... содействовать... правительству... в деле закрепления и проведения в жизнь начал Манифеста 17 октября».

Консервативной частью общества Манифест 17 октября был воспринят как «уступка», вырванная у царя силой. В верноподданнических адресах на имя монарха консерваторы выражали мнение о поспешности принятия законодательных актов о созыве Думы в условиях революции, считая, что в силу этого обстоятельства они не смогут «умерить требования радикалов» и «успокоить страну»; подчеркивали свое опасение в том, что с избранием такой Думы «самодержавной власти грозит умаление, а затем и уничтожение и ее, и самой монархии в России». В то же время они осознавали невозможность не только отмены, но и критики уже изданных Верховной властью законодательных мер, поэтому предлагали воспользоваться мировым опытом и, не повторяя ошибок Людовика XVI, найти способы, могущие не допустить «превращение государственного строя из самодержавного в парламентский». Наиболее безболезненным им виделся путь издания нового закона о Государственной думе на основе системы выборов, согласующейся с уровнем общей и политической культуры населения. Возможность его применения они связывали, прежде всего, с неизбежностью радикального состава будущей Думы, которая, скорее всего, «выберет путь незаконного захвата не предоставленных ей прав», а поэтому допускали ее роспуск в целях защиты законности и порядка, как, впрочем, и «издание нового для нее положения и новой системы выборов».

Кадеты отнеслись к обещаниям власти более осторожно и недоверчиво. Обращая внимание на сохранение в стране и крае в ряде мест режима усиленной охраны, действия чрезвычайных законов и других подобных мер, они выражали сомнение в возможности полного и последовательного осуществления «дарованных» реформ. Левые кадеты предлагали не спешить с оказанием вотума доверия правительству. При этом следует подчеркнуть, что радикальные постановления ноябрьского (1905 г.) съезда не нашли широкого отклика в уральских земствах. К мнению большинства довольно неопределенно примкнуло лишь Сарапульское уездное земство Вятской губернии, к точке зрения меньшинства – Пермское губернское земство. Радикальные тенденции, имевшие место в Вятском и Уфимском губернских земствах, были блокированы усилиями правых.

Состав уральского депутатского корпуса в Государственную думу четырех созывов отражал тенденции, характерные для страны в целом. В I Думе большинство мест получили либералы – 24 из 43. Их успеху содействовала поддержка национал-либеральных сил. В значительной мере это объяснялось тем, что требования кадетов по национальному вопросу более соответствовали интересам нерусских народов, населявших Урал. С их помощью они намеревались добиться равноправия с русским населением. Правые и умеренные депутаты получили 7 мест. Девять депутатов прошли по списку умеренных и беспартийных. От леворадикальных сил, бойкотировавших выборы, прошел только один депутат. В ходе работы Думы происходило дальнейшее размежевание депутатов по фракциям. Во II Думе большинство получили сторонники левых партий – 26 из 43. Либералы провели только 13 депутатов, причем 10 из них были членами мусульманской партии «Иттифак-эль-муслимин». Правые не провели ни одного депутата. Отказ леворадикальных сил от тактики бойкота Думы способствовал оттягиванию ими части голосов избирателей на свою сторону, прежде всего от либеральных партий. Однако данное явление, по-видимому, не следует оценивать однозначно как победу этих сил. Представляется, что результаты выборов отчасти стали следствием сложения разнонаправленных действий, как приверженцев левых взглядов, так и их противников справа, которые еще до начала выборной кампании заявляли о необходимости принятия нового избирательного закона и

неизбежности повторения «крамольного» характера состава новой Думы, по действовавшему. В пользу этого предположения говорят и ставшие известными факты поддержки правыми кандидатур левых против кадетов в Уфе и Перми при невозможности проведения своих кандидатур. Подобная позиция являлась практическим выражением той политической линии, которая вырабатывалась в рамках Совета объединенного дворянства, ставшего идейным руководителем всего правого движения с начала 1906 г. В III Государственной думе большинство мест в составе депутатского корпуса получили представители либеральных партий – прогрессисты, кадеты, «иттифаковцы» – 21 из 31. Выборы в IV Государственную думу привели к расширению представительства уральских правых. Они получили 13 мест. Половина из них вошла в состав фракции русских националистов, придерживавшихся идеи консервативного реформирования. Успеху консерваторов содействовало не только введение нового избирательного закона, но и использование ими накопленного опыта выборной борьбы. Имела значение и благосклонность административной власти, сделавшей ставку на умеренных националистов. Либералы сохранили численное преобладание, но оно уже не было столь очевидным. Кроме того, в либеральном крыле уральского депутатского корпуса произошли существенные сдвиги. Резко сократилось представительство кандидатов кадетской партии (2 чел.); основными группами стали сторонники беспартийного «прогрессизма» (9 чел.). Интересы мусульманского населения края представляли 4 депутата, вошедшие в состав мусульманской фракции. От левых партий прошел 1 депутат.

Уральцы приняли активное участие в законотворческой работе Думы и обсуждении наиболее важных вопросов политического и социально-экономического развития российского общества и государства. Поддерживая в целом правительственный курс на «умиротворение России» и подъем ее производительных сил, депутаты либеральных фракций выступили с мнением о неэффективности использования преимущественно репрессивных мер в целях успокоения страны и настаивали на необходимости решительного перехода к политике реформ, очерченных Манифестом 17 октября 1905 г. Важнейшими из них они считали укрепление конституционно-монархического строя на пути повышения авторитета Государственной думы, расширения ее законодательных прав; переход от авторитарных методов управления к развитию местной инициативы и самостоятельности. Они поддержали законопроекты, вносимые кадетской фракцией и направленные на развитие народного просвещения; расширение прав земств и распространение их на окраинные территории России, проведение волостной, судебной реформ, призванных расширить права крестьян. Вместе с большинством Думы они высказались в поддержку требования политической амнистии. В то же время ряд депутатов умеренных фракций, выступили с предложением не настаивать на нем жестко, некоторые поддержали поправку Стаховича об одновременном осуждении политических покушений. Характерно и то, что за прекращение прений по данному вопросу высказался даже представитель социал-демократической фракции И. И. Антонов (Пермская губ.), прошедший в Думу по списку умеренных и беспартийных. Он охарактеризовал столкновения в октябре 1905 г. как недоразумение. Объясняя мотивы обеих сторон, он отмечал: «Это было чувство открыто, первый раз в России родилась воля. Свобода слова, свобода всего. Так значит нам и прений сейчас не надо – давайте покончим дело рука об руку».

Уральские правые и часть либеральных депутатов поставили свои подписи или присоединились к требованиям 43 депутатов I Думы, предложивших отложить обсуждение ответного адреса ввиду «чрезвычайной важности этого акта» и неподготовленности к его немедленному обсуждению в Думе без предварительного рассмотрения на дому. Такая позиция отвечала интересам сдерживания наиболее радикальных думцев.

Решительную поддержку выразили уральские депутаты-либералы требованию кадетской фракции о необходимости ликвидации чрезвычайных режимов, которые продолжали действовать в стране и крае, несмотря на очевидный спад революционного движения. Так, на Урале в 1908 г. на положении усиленной охраны находились Вятская и Уфимская губернии, все заводы и ряд городов Пермской губернии. Военное положение существовало в 1907–1910 гг. на Самаро-Златоустовской железной дороге. Действовали

военные суды. В выступлении А. Ф. Бабянского в III Думе были приведены статистические данные, которые позволили ему аргументировано сделать вывод, что правительство превосходит пределы борьбы с политическим терроризмом, а предоставлением чрезвычайных полномочий генерал-губернаторам в решении вынесения приговоров военными судами отправление правосудия сводится к простому желанию генерал-губернатора. Согласно его данным, за годы революции из 18 тыс. осужденных по политическим делам, 15 тыс. составляли дела, которые не относились к террору, и применение уголовных репрессий к субъектам правонарушения в этих случаях вряд ли являлось необходимым. В этом «превышении пределов борьбы» А. Ф. Бабянский увидел борьбу правительства не с политическим терроризмом, а с известными политическими течениями мысли. В качестве существенного недостатка депутат отметил и ту форму, в какой выражались эти репрессии – вынесение приговоров (прежде всего смертной казни) в военных судах. В соответствии с законом 1887 г. они не имели права учитывать смягчающие обстоятельства и, следовательно, за всякое деяние, влекущее за собой предание лица военному суду, следовала смертная казнь. Данная санкция была безоговорочной, какие бы обстоятельства не сопровождали деяние.

В отличие от уральских депутатов либеральных фракций, позиция уральских левых была менее конструктивной. Пермский депутат-трудовик К. М. Петров, критикуя внутреннюю политику правительства, выдвинул требование уничтожения военных исключительных судов и всяких исключительных положений, а предложенный в III Думу законопроект о неприкосновенности личности отверг, предлагая внесение аналогичного законопроекта I Государственной думы.

В условиях нового подъема общественного и рабочего движения в 1910–1912 гг. оппозиционный тон уральских депутатов-либералов стал заметно выше. Они поддержали линию умеренного крыла либеральных фракций Думы на «оздоровление власти». Возможности дальнейшего развития страны связывали с созданием в IV Думе умеренного конституционного центра, который должен был провести нужные для обновления страны законопроекты. При этом они считали вполне возможным налаживание делового сотрудничества с правительством и прекращение той законодательной обструкции, которая наблюдалась в III Думе. Достижение этой задачи они видели не только на пути склонения правительства к проведению политики «разумных реформ», но и в необходимости уступок со стороны Думы. В этой связи А. А. Бубликов (Пермская губ.) подчеркивал, что «при известной готовности сделать минимальные уступки, идти на соглашения мы можем дать стране многое из того, что перечислено в декларации, чего она ждет и чего не может дожидаться при розни и партийной борьбе а outrance».

Однако нельзя не отметить нараставшее стремление депутатов оппозиционных фракций к использованию думской трибуны в пропагандистских целях, к активизации внедумской деятельности с целью сплочения общества вокруг нее.

Активное участие приняли уральские депутаты в обсуждении вопросов экономического развития страны, акцентируя внимание на проблемах промышленности как серьезного фактора в деле государственного строительства. Несомненной заслугой уральских депутатов явилось привлечение внимания Думы к проблемам уральского экономического региона и в первую очередь обсуждение сложного положения горнозаводской промышленности Урала, находившейся в начале XX в. в состоянии затяжного экономического кризиса. Результатом совместных усилий депутатов Думы, Министерства торговли и промышленности, местных органов власти и общественных организаций явилась выработка комплексной программы выведения уральской горной промышленности на уровень современного организационного и технического развития. В отличие от уральских левых депутатов, настаивавших на крайних мерах решения вопроса, вплоть до лишения заводов их настоящих владельцев и передачи предприятий в руки самих рабочих, большинство уральских депутатов-либералов и консерваторов поддерживали правительственную политику. Она предполагала постепенное реформирование окружной системы уральских горных заводов на соответствующей правовой основе, с последующим переводом отдельных заводов в казенную или частную собственность. Практическая

реализация обоих подходов к разрешению проблемы убедительно доказала преимущество второго подхода, обеспечивавшего хотя и не мгновенное, но устойчивое и динамичное развитие производства. Оправданной и необходимой мерой в этой связи явилась постановка уральскими депутатами вопроса о развитии и поддержке со стороны государства мелкой кустарной промышленности, расширении мелкого кустарного кредита. И правые уральские депутаты, и либералы были едины в осознании того факта, что содействие развитию мелкого и среднего кустарного промысла в условиях технической модернизации и организационной перестройки уральской горной промышленности являлось едва ли не единственным средством разрешения острой проблемы малоземелья и безработицы. Рассматривая эту меру как дело временного характера, уральские либералы акцентировали внимание правительства на необходимости более широкого привлечения частного капитала к развитию уральской промышленности. Правые депутаты, напротив, высказывались за сохранение твердых позиций казенного предпринимательства в регионе.

Непременным условием поступательного развития страны уральские депутаты считали совершенствование аграрных отношений, приведение их в соответствие с капиталистическим характером развития страны. Аграрный вопрос был центральным не только в работе I и II Государственных дум. Прения по нему продолжались и в III Думе. В Думе первого и второго созывов большинство уральских депутатов поддержало кадетский законопроект. В то же время представители правых и умеренных фракций не настаивали на этом требовании с такой жесткостью. Так, в выступлении беспартийного правого депутата А. Перевозчикова (Пермская губ.) говорилось о необходимости данной меры, но с условием, чтобы выкуп земли не наносил ущерба владельцам участков и мог приносить крестьянину пользу.

Программа реформ, предложенная правительством в виде Закона 9 ноября 1906 г., проведенного между I и II Думами в порядке ст. 87 Основных государственных законов Российской империи, вызывала сомнения со стороны уральских депутатов-либералов, составивших большинство уральского депутатского корпуса в III Думе. Они акцентировали внимание на ошибочности силового, бюрократического подхода к разрешению острых вопросов развития сельского хозяйства. В выступлении А. Ф. Бабянского (Пермская губ.) Указ 9 ноября был охарактеризован как «реформа с обратного конца», как попытка бюрократическим путем разрешить громадную проблему. По мнению депутата, это влекло за собой не развитие сельскохозяйственной культуры, а «антикультурность», резкий разрыв в правосознании крестьянства, насильственное разрушение общины и насаждение немецкого и английского фермерства. Он выражал весьма сомнительную надежду на успех осуществления реформы прежде всего потому, что такой подход к решению аграрного вопроса потребует «громадные, миллиардные средства... и века труда многих поколений...». Особенно острой критике подвергалось стремление правительства, подталкиваемого правоокейбристиским большинством Думы, к форсированному разрушению крестьянской общины. По этому вопросу мнение всех уральских депутатов – от левых до правых – было единым. Признавая крестьянскую общину пережитком старого феодального общества, уральцы были сторонниками ее эволюционного развития, подчеркивая, что насильственная ликвидация самой основы социальной организации крестьянства и многовековой формы ведения ими хозяйства, неизбежно породит ряд новых не менее острых социальных противоречий. Это было актуализировано в отношении Урала, где община выросла исторически и соответствовала опыту выживания в суровых природно-климатических условиях. Критически оценивали депутаты-либералы организацию переселенческой политики государства, которую понимали как реализацию колониальной политики. Главной ошибкой правительства они считали сам принцип ее проведения, ограничивавший возможности привлечения частного капитала, развития частного предпринимательства и частной инициативы. Опираясь на конкретные факты и статистику, они показали значительное увеличение бюджетных расходов государства и низкую эффективность их использования. Как показывает ретроспективный анализ результатов столыпинской аграрной реформы, позиция уральских депутатов по отношению к реформе была обоснованной:

в конечном счете, ее реализация не только не привела к снятию проблемы безземелья и малоземелья, но еще более обострила ее социальный аспект в стране и крае.

Существенные изменения в работу Государственной думы внесла Первая мировая война. К лету 1915 г. либеральные фракции отошли от идеи «священного единения» во имя победы, выдвинув лозунг создания правительства, пользующегося доверием страны. Вокруг этого лозунга объединилось большинство фракций Думы, в том числе уральские депутаты-либералы и часть умеренно правых. В прениях по правительственной декларации премьера И. Л. Горемыкина на заседании четвертой сессии выступили пермские депутаты-прогрессисты И. В. Титов и А. А. Бубликов. Они сформулировали позицию своей фракции по поводу того, что «правительство в данном его составе при настоящих силах не в состоянии будет принять действенных мер для развития производительных сил страны...». Однако Дума проголосовала против прогрессистской формулы перехода к ответственному министерству, демонстрируя условную лояльность к власти.

В российской политико-правовой мысли укрепилась доктрина национального представительства, по которой депутат представляет не избирателей своего округа, а нацию в целом. Российская модель представительства не предполагала направление членам Думы наказов избирателей и отзыва своих представителей. Более того, члены Государственной думы перед началом ее работы присягали на верность императору, обязуясь помнить лишь о благе и пользе России. На практике депутаты, особенно из числа оппозиционных фракций, принимали наказания избирателей и старались выполнять их, рассматривая себя в качестве выразителей их нужд. Это было не столько отступлением от нормы, сколько следствием развития демократии в российском правовом пространстве. Предвыборные обещания депутатов стали рассматриваться их обязательствами перед избирателями, этической нормой.

Уральские депутаты-трудовики широко использовали наказания, приходявшие с мест, в целях оправдания радикальных требований решения аграрного вопроса. Только во время работы II Думы от Оренбургской, Пермской и Уфимской губерний они получили 26 наказов крестьян в поддержку требования конфискации помещичьей земли. На письма с мест ссылались уральские депутаты-трудовики, отстаивая идею эволюционного развития общины, выступая против ее искусственного разрушения. Письма, наказания, приговоры активно использовали в своей практике и уральские депутаты-кадеты. Опираясь на них, депутаты пытались реализовать тактику наступления на правительство, не останавливаясь перед возможностью открытого разрыва с ним.

Уральские депутаты оставили яркий след в работе Государственной думы. 26 февраля 1917 г. работа Государственной думы была приостановлена, а 28 февраля на Урал пришло первое сообщение о революционных переменах в Петрограде, отправленное из столицы депутатом IV Государственной думы А. А. Бубликовым. Временное правительство, вставшее во главе государства в революционный период, возобновления работы очередной сессии Думы, назначенной на апрель 1917 г., не допустило. Опасаясь протестов со стороны Советов и их союзников, которые считали Думу реакционным учреждением, тесно связанным со старым порядком и режимом, Временное правительство в октябре 1917 г. Государственную думу распустило. Так закончилась конфронтация власти и Государственной думы в российском государстве – гибелью обеих борющихся сторон.

РОЛЬ И МЕСТО СТАТУТА ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО 1588 ГОДА В РАЗВИТИИ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА ЕВРОПЫ

Развитие европейского права трудно представить без Статута Великого Княжества Литовского 1588 года (далее – Статут 1588). Статут ВКЛ оказал значительное влияние на развитие права Беларуси, Украины, Латвии, Литвы, Польши и других стран.[1, с. 5]

Источниками разработки Статута 1588 были Статуты ВКЛ 1529 и 1566 года, сеймовые постановления 1573, 1578, 1580 и 1584 годов, привилеи, постановления поветовых соймиков. Он был подготовлен на высоком теоретическом уровне квалифицированными правоведами под руководством канцлера Льва Сапегы. В Статут 1588 вошли нормы конституционного права, чего не было в то время в законодательной практике других европейских государств.[2, с. 8] В странах Западной Европы оно начало формироваться только в XVIII ст.[1, с. 6]

Многостороннее отображение социальной структуры феодального общества, в недрах которого зарождались буржуазные отношения, правовое положение разных слоев населения содействовало тому, что и через два столетия после издания Статут 1588 считался одним из самых совершенных сводов законов в Европе. «Я говорю, -- писал известный политический деятель Речи Посполитой Гуга Калантай, -- о той книге, о которой нельзя вспомнить без великого восхищения... Статут делает уважение человеческому разуму... составлен так разумно, особенно в отношении видов наказания, что его можно считать самой совершенной книгой законов во всей Европе». [3, с. 81]

Статут 1588 завершил кодификацию права в Великом княжестве Литовском. В этом законодательном акте отражались не только существующие государственно-правовые идеи, но и те, что опережали свое время, проявилась богатая правовая культура народов ВКЛ. Статут был напечатан в 1588 на старобелорусском языке в Виленской типографии Момоничей под потрономом и на средства канцлера ВКЛ Льва Сапегы.

Исходя из принципа *Cujus regio, ejus lingua*, можно говорить о том, что ВКЛ было белорусским государством, а Статут 1588 года по многим показателям можно считать первой белорусской конституцией.

В 1614 году Статут 1588 был издан на польском языке (переиздавался в 1619, 1648, 1694, 1744, 1786, 1819 годах), в 1811 – на русском и польском языке в Санкт-Петербурге. Как отмечал в своей работе исследователь ВКЛ и Статутов ВКЛ, профессор Тартуского университета с 1905 по 1918 год, Иван Лаппо, в конце XVI ст. этот свод законов был использован при кодификации прусского права, а также при подготовке Соборного уложения 1649 года в России.[4, с. 35] В XVII ст. Статут 1588 был переведен на немецкий язык; употреблялся в судах в Латвии; в 1735-1738 годах был переведен на украинский язык, был одним из основных источников права в Украине, о чем свидетельствуют 50 украинских рукописей Статута 1588. Статут был переведен также на французский и латинский языки.[1, с. 48]

Действие Статута 1588 не прекратилось и после прекращения существования в 1795 году Речи Посполитой – конфедерации Королевства Польского и Великого княжества Литовского. Беларусь и часть Украины были оккупированы Российской Империей. Но так как законодательство Империи было не таким совершенным как Статут 1588 года, он продолжал действовать на землях Беларуси, Украины и Литвы. Так до 1831 года он действовал в Витебской и Могилевской губерниях и до 1840 года в Виленской, Гродненской, Минской, Киевской, Подольской и Валынской губерниях. Его отмена была связана с национально освободительным восстанием народов бывшей Речи Посполитой в 1830-1831 годах, одной из целей которого было восстановление ВКЛ.

Таким образом Статут 1588 на 45 лет пережил государство, которым был создан.

В настоящее время Статут 1588 года изучается в различном объеме на факультетах права тех стран, где действовал данный Статут, а также в течении семестра изучается как спецкурс студентами-юристами Сорбонны.

К сожалению, в настоящее время, одна из правопреемниц ВКЛ, на языке которой был написан Статут 1588, Республика Беларусь, далека от идеалов права, от статуса правового государства, а белорусский язык находится под фактическим запретом. Но, как отмечает исследователь А. Лойка: «Статут 1588 года – это плод именно белорусского Возрождения, проявления его гуманистического, демократического отношения к человеку, народу, его языку вообще. Именно белорусское Возрождение окончательно (официально) Статутом 1588 придало нашему языку статус государственного. Язык белорусского народа должен снова по справедливости занять свой престижный в стране и мире государственный статус».[5, с. 17]

К выше сказанному добавлю, что имея такое историческое и правовое наследие как Статут 1588, белорусский народ и государство рано или поздно должны вернуться в семью европейских народов, в которой они были равными среди равных, но были насильственно оторваны двухсотлетней российско-советской оккупацией, результаты которой дают о себе знать и сейчас.

Использованные источники:

1. *Вішнеўскі А.Ф. Гісторыя дзяржавы і права Беларусі: Вучэбны дапаможнік. Мінск: Акадэмія Міністэрства ўнутраных спраў Рэспублікі Беларусь, 2003.*
2. *Статут Вялікага княства Літоўскага 1588, Пераклад на сучасную беларускую мову А.С. Шагун. – Мінск: Беларусь, 2005*
3. *Юхо І. Крыніцы беларуска-літоўскага права. Мінск, 2000*
4. *Лаппо И.И. Литовский Статут 1588 года. Каунас, 1936*
5. *Лойка А. Дзеля чаго існуе Адраджэнне. Мінск: Адраджэнне: Гістарычны альманах, 1995*

Федін Марта Ігорівна

*аспірантка II-го курсу Львівського державного університету внутрішніх справ,
викладач кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету
внутрішніх справ*

ОСТАТОЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У ПОЛЬЩІ (1935-1939 РР.)

Актуальність теми. Багатовіковий шлях України до власної державності позначений перемогами і поразками. Нинішнє державне відродження Української держави має ґрунтуватись на об'єктивно-науковому переосмисленні її минулого державотворчого процесу, особливо тих його етапів, які корегували хід національного державотворення в Україні. Історія українсько-польських відносин на геополітичному тлі Центрально-Східної Європи першої половини ХХ ст. до цього часу досліджувалася в СРСР, Україні, Польщі у невеликих часових і територіальних рамках. Існують також концептуальні розходження польської, української та російської історіографій в оцінці правового становища релігійних організацій. Неузгодженість у поглядах на історичну спадщину наших народів залишається джерелом взаємних звинувачень, що не сприяє гармонійному розвитку відносин між сусідніми державами.

Порушена тема частково висвітлена у польській та вітчизняній науці. Позатим у справі об'єктивного, не обтяженого політико-ідеологічними стереотипами дослідження даної проблеми, має бути зроблено ще чимало.

Виклад основного матеріалу. Після проголошення автокефалії Православної церкви у 1925 р. її правове становище залишалося неврегульованим. Вище духовенство Православної

церкви вважало за необхідне прийняття законодавчого акту Сеймом, що врегулював би правове становище церкви, та внутрішній статут який мав би затвердити уряд Польщі.

У 1930 р., рішенням президента Польщі, була скликана комісія, що складалася з представників уряду і православного духовенства і мала на меті розроблення проекту закону, що врегулював би правове становище Православної церкви, а також внутрішнього статуту церкви [4, 182]. Робота над цими документами завершилась у 1935 р., але у зв'язку із зміною політики держави у сфері свободи віросповідання, цю роботу продовжив створений у цьому ж році Комітет у справах національних меншин, до складу якого ввійшли: прем'єр-міністр, міністр внутрішніх справ, міністр закордонних справ, міністр у справах релігії. Завданням цього Комітету було приготування для уряду висновків стосовно політики польської держави по відношенню до Православної церкви [2, 208]

У 1938 р. уряд вніс до парламенту проект закону «Про надання повноважень президенту на видання декрету про відношення держави до православної церкви». Польська влада вирішила оформити цей документ у формі декрету, прагнучи в цей спосіб обминути вирішення цього питання парламентом [3, 175]. 18 листопада 1938 р. президентом був підписаний декрет «Про відношення держави до Польської Автокефальної Православної церкви». Згідно з цим декретом Православна церква отримала право вільного управління своїми справами дотримуючись при цьому польського законодавства. Декрет містив у собі положення якими надавалась можливість впливу польської влади на процеси управління церковними справами. Так, при обранні митрополита, міністр відповідного міністерства міг оголосити свій супротив, що призводило до повторних виборів. Досить детально цим декретом врегульовувались також питання майна Православної церкви.

Без сумніву, прийняття декрету президентом відіграло вирішальну роль у налагодженні нормальних відносин між Польською державою та Православною церквою. Введення в дію цього документу поклало край «тимчасовості» у правовому становищі Православної церкви.

Слід відмітити, що вище проаналізований документ реалізував тільки одну з вимог Конституції щодо врегулювання правового становища релігійного об'єднання. Залишалася ще справа прийняття внутрішнього статуту церкви. У 1938р. відповідний проект був запропонований міністрові віросповідань митрополитом Діонізієм і остаточно затверджений розпорядженням Ради Міністрів 10 грудня 1938р. [4, 193]. Статут являв собою внутрішню норму церковного права і врегульовував повноваження органів управління церкви та порядок їх обрання.

23 червня 1939 р. був прийнятий Закон «Про врегулювання правового становища майна Православної церкви» [4, 193].

Остаточне врегулювання стосунків з Православною церквою становило звичайно успіх як влади, так і керівництва церкви. Дані правові акти вирішили всі питання стосовно правового статусу Православної церкви, її внутрішній устрій, статус майна, а насамперед відношення до неї Польської держави. Вдалося перебороти недовіру, взаємні упередження і застороги, що мали місце протягом двадцятилітніх переговорів.

Правові акти 1938-1939 рр. створювали шанс на зменшення критики з боку духовенства та населення щодо тимчасовості попередніх актів, а також зменшували можливість зловживань з боку адміністративних органів держави, особливо зважаючи на те, що Польща проводила на західноукраїнських землях антиукраїнську політику, спрямовану на полонізацію, асиміляцію, окатоличення українського населення [1, 246]. Поряд з цим зміцнилося і майнове становище церкви.

Врегулювання згідно з інтересами церкви майнових справ носило, напевно, заохочувальний характер, для того щоб схилити духовенство до ближчої співпраці з владою.

Концепція взаємовідносин держави і церкви формувалася впродовж усього міжвоєнного двадцятиріччя, й про завершену цілісну програму можна говорити лише під кінець існування II Речі Посполитої.

Використані джерела:

1. Гетьманчук М.П. Між Москвою та Варшавою: українське питання у радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918-1939 рр.). \ М.П. Гетьманчук М.П. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська Політехніка», 2008. – 432с.
2. Chojnovski A. *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921-1939.* \ A. Chojnovski A. – Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakł. nar. im. Ossolińskich; Wydawnictwo PAN, 1979. – 262 s.
3. Krasowski K. *Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne* \ K. Krasowski – Warszawa-Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988. – 355 s.
4. Papierzyńska-Turek M. *Między tradycją a rzeczywistością. Państwo wobec prawosławia (1919-1939)* \ M. Papierzyńska-Turek. – W.: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1989. – 484 s.

Федорчук Олег Васильович

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ АВТОМОБІЛЬНОЇ ІНСПЕКЦІЇ (ДАІ): ОСНОВНІ ЕТАПИ ДІЯЛЬНОСТІ (1935-1946)

Одним із визначальних механізмів успішного функціонування сучасних демократичних держав є дотримання принципу поділу влади на окремі гілки (законодавча, виконавча, судова) та, відповідно, робота державних органів у межах своїх повноважень, компетенції та відповідальності, що максимально унеможливило службові зловживання та узурпацію влади.

Реалізація публічної влади відбувається шляхом виконання державою певних функцій (встановлення законів, регулювання всіх сфер суспільного життя, здійснення правосуддя) та за допомогою системи розгалужених спеціальних управлінських структур, вагому ролі у якій відіграють органи внутрішніх справ. Одну із ключових позицій серед структурних підрозділів ОВС України займає Державна автомобільна інспекція (ДАІ), на яку покладаються функції по забезпеченню безпеки дорожнього руху. Саме тому дослідження питання формування органів ДАІ у 1935-1946 рр. та визначення основних етапів цього процесу є особливо актуальним. Вагомість обраної нами теми значно підвищується необхідністю проведення в Україні реформи діючих органів автоінспекції та підвищення безпеки руху на автошляхах в умовах стрімкого збільшення кількості автомобільного транспорту.

Враховуючи недостатній рівень наукової розробки визначеної тематики (певним виключенням є праці вчених А. Подоляки, П. Синіцина, А. Шевченка, Я. Хом'яка тощо), виконати поставлені завдання дозволило використання широкої джерельної бази, яка включає як опубліковані законодавчі та підзаконні акти, так і архівні матеріали, що зберігаються в Галузевому державному архіві Міністерства внутрішніх справ України (ГДА МВС) та Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України).

Визначення хронології дослідження 1935-1946 рр. пояснюється формуванням та становленням органів Державної автомобільної інспекції УРСР саме у цей період, проведенням відповідних змін організаційно-структурного характеру.

Аналіз архівних матеріалів та врахування теоретичних напрацювань попередніх науковців дозволили нам виокремити наступні основні етапи процесу формування та діяльності органів Державної автомобільної інспекції у 1935-1946 рр.:

- 1) 1935-1941 рр. – організаційний період формування ДАІ;
- 2) 1941 – середина 1943 рр. – діяльність в умовах воєнного часу;
- 3) середина 1943 - 1946 рр. – післявоєнний період.

За початок першого періоду нами обрано прийняття 23 липня 1935 р. РНК СРСР постанови «Про Державну автомобільну інспекцію», відповідно до якої затверджувався її правовий статус у складі Центрального управління шосейних і ґрунтових доріг та автомобільного транспорту (Цудортранс). Однак, якщо цей нормативно-правовий акт започаткував процес формування органів ДАІ як окремого органу державного нагляду за експлуатацією автомобільного транспорту та безпекою руху, який не був наділений правом адміністративного примусу, то офіційною датою утворення ДАІ вже як міліцейського структурного підрозділу, державного позавідомчого органу контролю за дотриманням встановлених правил і норм дорожнього руху та безпеки вважається 3 липня 1936 р. – дата затвердження РНК СРСР «Положення про Державну автомобільну інспекцію», що діяла у складі Головного Управління робітничо-селянської міліції Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР.

Таким чином, за період 1935-1936 рр. ДАІ із суто наглядового органу у складі Цудортрансу перетворилася на орган НКВС, наділений всією повнотою юрисдикційних повноважень, які необхідні для контролю за дотриманням норм і правил дорожнього руху, експлуатації автомобільного транспорту та застосування адміністративного примусу для їх виконання.

Період 1935-1941 рр. в діяльності ДАІ характеризується двома протилежними тенденціями: по-перше, це налагодження функціонування системи нагляду за технічним станом транспорту, за дисципліною водіїв і дотриманням ними правил дорожнього руху та проведення ряду прогресивних організаційних заходів (заміна посвідчень водія та технічних паспортів, проведення поглибленого огляду існуючого автомобільного парку, розробка уніфікованих «Правил руху та користування автогужовими шляхами» та їх затвердження 6 червня 1940 р. тощо); по-друге, актуалізацією ряду проблем, напр.: відсутність необхідної кількості кваліфікованих досвідчених кадрів та необхідного для здійснення своїх функціональних обов'язків патрульного автомобільного транспорту, приладів для контролю швидкості, радіозв'язку та ін. До того ж друга половина 1930-х рр. - це період інтенсивного росту кількості автомобілів та розширення мережі доріг, що поряд з широким використанням гужового транспорту значно ускладнювало аварійну ситуацію. Подолання цієї проблеми відбувалося у ході організації заходів адміністративного запобігання та масової пропагандистської роботи (лекції, радіопрограми, публікації у пресі, демонстрації кінофільмів, друк плакатів, брошур та листівок, встановлення художніх стендів та панно тощо).

Другий період (1941-1943) у діяльності органів Державної автомобільної інспекції проходив в умовах воєнного часу, що обумовило певні зміни характеру та змісту роботи ДАІ. З початком Великої Вітчизняної війни на співробітників цього органу державної влади були покладені обов'язки по мобілізації транспорту до армії шляхом виявлення та перевірки технічного стану автомобільного транспорту, підготовки армійських водійських кадрів, нагляду за ступенем світломаскування та допомога транспортним колонам в орієнтації на автошляхах, участь у евакуації матеріальних та сировинних ресурсів, контроль за витратами паливно-мастильних матеріалів тощо.

Варто відмітити, що виправдана тогочасними умовами воєнного часу надмірна увага до вищеперелічених функцій обумовила нехтування деякими «цивільними» обов'язками автоінспекції. Так, в липні 1943 р. до перевірки знань правил дорожнього руху та навичок управління автомобільним транспортом водійського складу Червоної армії було залучено усіх наявних спеціалістів ДАІ Управління міліції НКВС УРСР. Наслідком цього стала негативна відповідь начальника ДАІ УМ НКВС УРСР старшого лейтенанта В. Гайдамаки на звернення керівництва Старобільської автошколи про виділення двох кваліфікованих лекторів для викладання автосправи. Однак, незважаючи на це, результати діяльності органів ДАІ у період 1941-1943 рр. мали особливе значення для забезпечення належного функціонування транспортних комунікацій УРСР, що впливало на підтримання обороноздатності республіки та СРСР в цілому.

Початок третього періоду роботи ДАІ не можна окреслити чіткими хронологічними межами, оскільки для кожного окремо взятого регіону / області УРСР він починався в різний

час і пов'язувався із звільненням території від окупації гітлерівськими військами. Так, якщо станом на 1 липня 1943 р. повноваження ДАІ УМ НКВС УРСР поширювалися лише на 34 райони Ворошиловградської (нині - Луганська), Сталінської (нині - Донецька) та Харківської областей, де налічувалося 454 автомобілі та 52 мотоцикли, то піврічний техогляд, що проводився з 15 листопада 1943 р. по 1 січня 1944 р. стосувався вже 9-ти областей (Дніпропетровська, Ворошиловградська, Запорізька, Київська, Полтавська, Сталінська, Сумська, Харківська, Чернігівська обл.), де налічувалося 3 391 автомобіль та 121 мотоцикл. Станом на 1 липня 1944 р. робота органів ДАІ УМ НКВС УРСР була налагоджена в 20-ти областях УРСР (Вінницька, Волинська, Ворошиловградська, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Кам'янець-Подільська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сталінська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Чернігівська, Чернівецька обл.), де нараховувалося 13 430 автомобілів та 461 мотоцикл. Таке швидке зростання автомобільного парку у 1943-1946 рр., що відбувалося за рахунок прибуття нових (більшість з яких – допомога союзників СРСР у Другій світовій війні) та відновлення пошкоджених автомобілів, обумовлювало збільшення навантаження на співробітників ДАІ та ускладнювало аварійну ситуацію на дорогах (див. табл. 1).

Таблиця 1. Рівень аварійності на дорогах УРСР у 1945 р.

	I	II	III	IV
	квартал	квартал	квартал	квартал
Кількість ДТП	565	722	872	752
Кількість	670	1072	1179	972
постраждалих				
Кількість загиблих	246	309	336	326
Кількість	223	182	273	212
пошкоджених автомобілів				

Загалом, умови післявоєнного періоду дещо змістили акценти роботи органів автоінспекції в бік інтенсивної підготовки необхідної кількості водійських кадрів, посиленого контролю за обліком автотранспорту та його технічного стану, станом автошляхів. Особлива увага приділялася боротьбі з динамікою росту рівня аварійності та порушеннями правил руху водіями, що знаходилися у підпорядкуванні Народного комісаріату оборони УРСР (див. табл. 1-2).

Таблиця 2. Кількість дорожньо-транспортних пригод на території УРСР у 1945-1946 рр.

Квартал	1945 р.	1946 р.	% росту
I	324	565	74,3
II	499	722	44,7
III	755	872	15,5
IV	749	752	0,4
Всього	2 327	2 911	25,0

Зокрема, 27 лютого 1945 р. була прийнята Постанова № 306 РНК УРСР «Про заходи боротьби з аварійністю на автомобільному транспорті», яка зобов'язувала Управління міліції НКВС УСРС посилити: нагляд за рухом автотранспорту, пости регулювання руху на перехрестях основних вулиць та площах великих міст УРСР, проведення масової агітаційно-пояснювальної роботи з безпеки руху транспорту та пішоходів; встановити в містах суворий порядок переходу вулиць пішоходами; активізувати роботу громадських інспекторів; забезпечити в місячний термін повне укомплектування кадрами загонів регулювання руху в містах та суворий нагляд за дотриманням водіями встановленого рівня швидкості руху; забезпечити у тримісячний термін проведення повторних екзаменів в повному об'ємі

водіями Народного комісаріату оборони, які мають тимчасові водійські посвідчення, а також усім водіям, що мають права, провести екзамени з правил дорожнього руху та ін. .

Про складність ситуації на дорогах УРСР у післявоєнний період говорить також факт створення 20 жовтня 1945 р. Комісії по організації та регулюванню руху у м. Києві, яка займалася різноманітними питаннями регулювання руху, розробкою антиаварійних профілактичних заходів і т. д.. Налагодження роботи Комісії та виконання постанови № 306 РНК дозволили в певній мірі покращити ситуацію на дорогах УРСР.

Загалом, в умовах гострої нестачі кваліфікованих кадрів, необхідного обладнання (у тому числі і патрульних автомобілів) та незадовільного стану транспортної інфраструктури у 1943-1946 рр. можна стверджувати, що органами ДАІ була проведена масштабна робота по налагодженню автомобільного руху, контролю за дотриманням водіями його правил та запобіганню дорожньо-транспортних пригод.

Таким чином, створення Державтоінспекції в системі державних органів стало закономірним результатом стрімкого розвитку автомобільних доріг та збільшення кількості автомобільного транспорту в УСРСР др. пол. 30-х рр. XX ст. Започаткований у 1935-1941 рр. процес організаційно-правового становлення ДАІ був перерваний подіями Великої Вітчизняної війни, що обумовили деякі зміни у функціональних обов'язках співробітників автоінспекції. Втім, за 1943-1946 рр. органами ДАІ вдалося налагодити плідну роботу по відновленню транспортної інфраструктури, регулюванню безпеки руху та запобіганню аварійності на дорогах.

Використані джерела:

1. *Постанова Кабінету Міністрів України № 341 «Положення про Державну автомобільну інспекцію Міністерства внутрішніх справ» від 14 квітня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.*
2. *Подолька А.М. Адміністративно-правовий статус Державної автомобільної інспекції МВС України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А.М. Подолька. – Х., 2004. – 19 с.; Сеницын П.Н. Из истории милиции Советской Украины: дисс. канд. юрид. наук. - Киев, 1965; Хом'як Я.І. Становлення та розвиток органів державної автомобільної інспекції МВС України (1936-2000 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Я.І. Хом'як. – Х., 2003. – 19 с.; Шевченко А.Є. Правові засади діяльності органів внутрішніх справ УРСР на транспорті у першій половині XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / А.Є. Шевченко. – К., 2007. – 40 с. тощо.*
3. *ГДА МВС. – Ф. 16, Оп. 1.*
4. *ЦДАВО України. – Ф. 8, Оп. 7 (т. I-IV); Ф. 6, Оп. 16; Ф. 4949, Оп. 1.*
5. *Шевченко А.Є. Організаційно-правові аспекти становлення Державної автомобільної інспекції НКВС СРСР в 30-40-ті роки XX ст. / А.Є. Шевченко // Сторінки воєнної історії України. Збірник наукових статей – К.: НАН України, Інститут історії України, 2004. – Вип. 8. – Ч. 2. – С. 286.*
6. *Історія міліції України у документах і матеріалах / Уклад і ред. П.П. Михайленко, Я.Ю. Кондратьєва: У 3-х тт. – К.: Генеза, 1999. – Т. 2. – С. 209.*
7. *ЦДАВО України. – Ф.2, Оп. 7 (т. 1), Спр. 205. – Арк. 69.*
8. *ЦДАВО України. – Ф. 2, Оп. 7 (т. I), Спр. 393. – Арк. 11-15.*
9. *ГА МВС. – Ф. 26, Оп. 1, Спр. 1. - Арк. 55,57.*
10. *ЦДАВО України. – Ф. 2, Оп. 7 (т. I), Спр. 602. – Арк. 29.*
11. *ЦДАВО України. – Ф. 2, Оп. 7 (т. I), Спр. 602. – Арк. 28.*
12. *ГА МВС. – Ф. 26, Оп. 1, Спр. 3 – Арк. 6.*
13. *ГА МВС. – Ф. 26, Оп. 1, Спр. 3 – Арк. 54.*
14. *ГА МВС. – Ф. 26, Оп. 1, Спр. 4. – Арк. 81, 103, 117, 130.*
15. *ГА МВС. – Ф. 26, Оп. 1, Спр.4. – Арк. 140.*

16. ЦДАВО України. – Ф. 2, Оп. 7 (т. III), Спр. 3336. - Арк. 13-14.
17. ЦДАВО України. – Ф. 2, Оп. 7 (т. III), Спр. 2147. – Арк. 142-143.

Цебенко Соломія Богданівна,
аспірант 4-го курсу юридичного факультету
Львівського національного університету ім. Івана Франка

ПРАВОСЛАВНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ У СВІТЛІ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Усе, що стосується людської особи, її гідності, свободи та рівності, становить фундамент державно-церковних стосунків та є основою діалогу між державою й релігійними організаціями. Будь-яка сфера формування та життєдіяльності особистості (духовна, культурна, моральна тощо) повинна охоплюватися, тією чи іншою мірою, такою співпрацею.

Людська гідність, як багатоаспектна цінність людини, глибоко проникла у зміст права. У юриспруденції деякі автори пропонують розглядати справедливість, формальну рівність та свободу як правові цінності, що впливають із людської гідності.[2,363] Ми погоджуємось із такою думкою, зважаючи, зокрема, і на те, що у законодавстві України, зокрема у статті 3 Конституції України одними з найвищих соціальних цінностей визнано честь і гідність людини. Крім того, у назвах документів Російської Православної Церкви (далі – РПЦ), які ми розглядаємо (зокрема Декларація про права і гідність людини (2006 р.) та Основи вчення Російської Православної Церкви про гідність, свободу і права людини (2008 р.), на першому місці стоять або права людини, або її гідність, проте аж ніяк не свобода людини.[3;11] Також і фундаментальними міжнародними актами проголошується, що основою свободи, справедливості і загального миру є визнання гідності кожної людини та їх рівних і невід'ємних прав.[4;8;9]

Вважається, що на міжнародному рівні презумпція гідності людини вперше була закріплена у статті 1 Загальної декларації прав людини 1948 р. (далі ЗДПЛ): «Всі люди народжуються вільними і рівними в своїй гідності та правах», щоправда, ще в преамбулі Статуту ООН 1945 р. однією з головних цілей, зокрема, проголошувалося «затвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості».

Осередкованими міжнародними стандартами, які є орієнтиром для всіх держав світу та, відповідно, і для релігійних організацій є, по-перше, те, що визнання гідності людини є основою свободи, справедливості і загального миру; по-друге, усі люди, незалежно від будь-яких індивідуальних особливостей, народжуються вільними та рівними у своїй гідності; по-третє, усі права людей – і громадянські, і політичні, і економічні, і соціальні, і культурні – впливають з властивої людській особі гідності; по-четверте, усі люди (і позбавлені волі, і психічнохворі, і жінки, тощо) мають право на повагу до своєї гідності, відповідно у зв'язку з цим на міжнародному рівні забороняється: 1) застосування тортур, катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність поводження чи покарання; 2) піддавати особу медичним чи науковим дослідом без її вільної згоди; 3) расова дискримінація; 4) рабство.[4;5;6;7;8;9;]

Загалом, у теорії та філософії прав людини не має однозначного тлумачення гідності людини, оскільки вона є морально-етичною категорією, а також особистим немайновим правом людини. Проте вважаємо, що гідність у теорії та філософії прав людини необхідно розглядати у широкому розумінні як людська антропна гідність, яка властива всім членам земної цивілізації від народження, незалежно від індивідуальних особливостей людини.[13,17; 14,167-169]

У християнстві не завжди погоджуються з виключною гідністю людини. Гідність людини впливає з того, що вона створена на образ і подобу Божу і розкривається через рівність людини і людської природи Ісуса Христа.[1,34-36; 12,148] Гідність, яка була дана людині Богом, доповнюється й тією гідністю, яку вона отримує праведним життям. Негідним

вважається життя в гріху, оскільки роблячи вибір на користь зла людина може наносити шкоду не тільки собі, але й іншим людям, спільнотам чи навколишньому середовищу. Тобто, можна сказати, що православна церква виділяє гідність і негідність людини. Однак у буквальному розумінні гідність у людини неможливо забрати, тому під негідністю можна вважати лише стан, коли її гідність дещо затьмарюється через негативні вчинки особи.[11,1.4]

Варто також звернути увагу на те, що РПЦ у Декларації про права і гідність людини 2006 р. розрізняє цінність людини та гідність людини. До речі у преамбулі Статуту ООН також є розрізнення гідності і цінності людської особистості. Щоправда, православна церква вважає, що цінність людини – це те, що дано Богом, а гідність – це те, що людина набуває, коли вона здійснює добро, тому, на думку цієї православної течії, аморальної гідності не буває (якщо є гідність, то вона аморальною не повинна бути).[3] В даному випадку є суперечність, оскільки з одного боку, цією християнською течією вказується, що є гідність і негідність особи, а з іншого боку – говорять, що аморальної гідності не буває.

У юриспруденції не здійснюють ніякого поділу на гідність і негідність, оскільки гідність людини є категоричним правом, порушення якого тягне за собою відповідальність винних осіб або держави (якщо рішення винесено проти держави). Проте, в українському законодавстві почали вживати терміносполучення такі як «негідне поведіння» та «негідні інстинкти».

Аналізуючи документи РПЦ приходимо до висновку, що інтерпретація гідності людини з православної точки зору в певному аспекті відповідає положенням міжнародних актів (зокрема стосовно того, що: і жінка, і чоловік у своїй гідності є рівними між собою; взаємовідносини між людьми повинні будуватися на повазі до гідності людини; людська гідність властива усім незалежно від індивідуальних особливостей людини чи наявності у неї психічної чи іншої хвороби).[10,X.5,XI.3,XI.5]

РПЦ допускає клонування ізольованих клітин і тканин організму, якщо це буде корисним в біологічній чи медичній практиці, і така практика не буде вважатися посяганням на гідність людини; відстоює позицію недопущення визнання на законодавчому рівні евтаназії, оскільки це призвело б до применшення гідності людини.[10,XII.6]

Проте у документах РПЦ не знайшли належного відображення деякі положення, які містяться у міжнародних актах, зокрема такі права, як: право здійснювати соціальні, економічні та культурні права та право на соціальне забезпечення для підтримання гідності людини та вільного її розвитку; право отримувати освіту, спрямовану також і на усвідомлення гідності людини; право на гуманне поведіння і на поважання людської гідності мають особи у разі їх затримання, взяття під варту чи позбавлення волі.[4;8;9]

Отже, можна зробити загальний висновок про те, що на міжнародному рівні і відповідно до православної інтерпретації гідності людини визнається право кожного на повагу до людської гідності. Відповідно кожна людина (незалежно від обсягу її дієздатності чи будь-яких індивідуальних особливостей) заслуговує на гідне з нею поведіння з боку всіх інших осіб. Тому і забороняється застосування до людей тортур чи жорстокого, нелюдського або такого, що принижує їх гідність, поведіння і покарання, а також забороняється піддавати особу медичним чи науковим дослідженням без її вільної згоди. Більше того: відповідно до міжнародних стандартів існує обов'язок кожної людської особи поводитися стосовно до іншої особи гідно, професійно та гуманно, а першочерговим завданням правової держави є охорона і захист особи, її гідності, прав і свобод.

Використані джерела:

1. *Говорун С. В оправдании человеческого достоинства // Человек. История. Весть. / Сост. К.Б. Сигов. – К.: Дух і Літера, 2006.*
2. *Гришук О.В. Людська гідність у праві: філософські проблеми. – К.: Атіка, 2007. – 432 с.*
3. *Декларация о правах и достоинстве человека X Всемирного Русского Народного Собора 04-06.04.2006 г. – Режим доступа: <http://www.mospat.ru>.*

4. Загальна декларація прав людини (1948). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Конвенція про права інвалідів (2006). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації (1965). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Міжнародний пакт про соціальні, економічні і культурні права (1966). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви, Москва, 13-16 августа 2000 г. – Режим доступу: <http://www.mospat.ru>.
11. Основы учения Русской Православной Церкви о достоинстве, свободе и правах человека // Принято на Архиерейском Соборе Русской Православной Церкви 24-29.06.2008 г. – Режим доступу: <http://www.mospat.ru>.
12. Папаян Р.А. Христианские корни современного права. – М.: Норма, 2002. – 416 с.
13. Рабінович П.М., Грищук О.В. Право людини на компенсацію моральної шкоди (загальнотеоретичні аспекти) // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / Редкол.: П.М. Рабінович (гол. ред.) та ін. – Серія І. Дослідження та реферати. Випуск 9. – Львів, 2006.
14. Філософія права: проблеми та підходи. Навчальний посібник для студентів спеціальності «Правознавство» / За загальною редакцією П.М. Рабіновича. – Львів: юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2005. – 290 с.

Чибисова Мария Валерьевна

курсант 2-го курса факультета подготовки сотрудников милиции общественной безопасности Санкт-Петербургского университета МВД России

ПРАВОВАЯ КУЛЬТУРА ЛИЧНОСТИ: ПОНЯТИЕ, СТРУКТУРА, РОЛЬ В ЖИЗНИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

В современных условиях вопрос об укреплении культуры каждого гражданина приобретает особую актуальность. Именно высокая культура действий и поступков чувств и побуждений должна являться главным результатом развития личности гражданина современного общества.

Человек с недостаточно развитой правовой культурой, как правило, обращает внимание только на самые вопиющие случаи нарушения закона, например преступления, а другими многочисленными случаями игнорирования закона остаются им не замеченными. В таком восприятии право предстает в виде айсберга, меньшая часть которого видима, а большая скрыта под толщей воды.[5, с. 146].

Правовая культура представляет собой разновидность общей культуры состоящей из духовных и материальных ценностей правовой действительности. При этом она включает лишь то, что есть в правовых явлениях социально полезного и ценного. Она не только результат, но и способ деятельности и в этом смысле духовная правовая культура понимается, как образ мышления, норм и стандарты поведения.

Научные взгляды о культуре предоставляются возможным свести к трем группам: 1) антропологические, 2) социологические, 3) философские взгляды.

При антропологическом анализе культура понимается, как совокупность всех благ созданных человеком в отличие от природных. Социологический подход трактует ее в виде суммы духовных ценностей: здесь культура выступает, как компонент общественной жизни, а при философском взгляде культура рассматривается среди явлений, выделяемых чисто аналитически, не связанных с общественным развитием.

Личностный план рассмотрения культуры закономерно обусловил основные направления российской правовой культурологии, стимулировал исследования проблем правовой культуры личности.

Сторонники концепции культуры как универсального свойства общественной жизни сосредоточили свое внимание на анализе функционирования и развития всего социального организма. С этой целью, они обратились к принципам системного анализа и изучению исследовательской практики таких отраслей науки как этнография, археология, антропология, социальное управление. Полученные ими результаты, в конечном счете, также позволили глубже осознать суть культурологического феномена в творческой деятельности человека [8, с. 267].

Рассмотрение культуры через призму творческой деятельности характерно для авторов специально занимающихся проблемами личности. Несмотря на имеющиеся расхождения во взгляде представителей данного направления их объединяет анализ культуры с позиции исторически активной творческой деятельности человека и его развития как субъекта этой деятельности. Прогресс культуры при таком подходе совпадает с развитием личности в любой сфере социальной жизнедеятельности [4, с. 176].

Говорить о зарождении правовой культуры общества можно ровно с тех самых пор, когда, собственно, зародилось право, а именно в период перехода от присваивающего хозяйства к производящему, то есть в эпоху «неолитической революции». В ходе исторического развития формировались основные правовые понятия и категории, принципы права и правосудия и другие понятия, необходимых для развитой правовой системы. Однако, через восприятие и переосмысливание правовых ценностей, наряду с правовой культурой общества, формируется правовая культура личности. Правовая культура личности выражается в субъективно выработанном индивидом уровне овладения

правом в своей деятельности, а также в правосознании индивида, то есть в совокупности представлений, взглядов, чувств, в которых выражено отношение к действующему праву.

Правовая культура общества представляет как разновидность общественной культуры отражающей определенный уровень правосознания и законности совершенства законодательства и юридической практики охватывающей все части, которые созданы людьми в области права. В теории права культуру различают как: знание, понимание и сознательное выполнение требований права в жизнедеятельности человека, и правовую культуру общества, как систему ценностей, накопленных правовой историей народа — памятников права и действующих актов, произведения юридической мысли и юридическую практику [1, с. 354].

Правовая культура – это неотъемлемая часть общей культуры народа, базируется на её началах, является отражением уровня её развития, менталитета народа. Формирование правовой культуры не есть обособленный процесс от развития других видов культуры – политической, моральной, эстетической. Это комплексная проблема. Их объединяет общность задачи — создание морально-правового климата в обществе, который гарантирует реальную свободу поведения личности и соединении с ответственностью перед обществом, обеспечивает её права, социальную защищённость, уважение её достоинства, то есть ставит человека в центр экономических, социальных, политических, культурных процессов [4, с. 180].

Структурными элементами правовой культуры выступают компоненты юридической действительности в их особом ракурсе эталонов поведения: право и правосознания, правовые отношения и законность, правопорядок и правомерная деятельность субъектов.

Структура правовой культуры личности весьма многогранна. Здесь можно вести речь о нескольких плоскостях структуры: формах выражения, социальном уровне, содержании [3, с. 320].

Правовая культура – это часть человеческой культуры, совокупность норм, ценностей, юридических институтов, процессов и форм, выполняющих функцию социальной и правовой ориентации людей в конкретном обществе. Она полностью не совпадает ни с одним видом культуры (материальной, духовной, политической и т. д.), создавая своеобразное, уникальное сочетание материальных и духовных компонентов. Определенные общие грани имеют правовая и политическая культуры, так как деятельность государства, субъектов политических властеотношений выходит в сферу правовых отношений, что, однако, не меняет природы этих отношений, не поглощает и не исчерпывает их полностью политическими закономерностями [7, с. 361].

Особая форма и вид материального и духовного творчества народа, отдельных личностей, пласт человеческого опыта, подчиняющийся своим собственным закономерностям, – право. Роль правовой культуры в жизни общества многогранна: она – своеобразная форма гармоничного развития человека, через которую достигается общесоциальный прогресс. Этот прогресс связан как с созданием собственно правовых ценностей (способы и средства разрешения социальных конфликтов, институты обеспечения прав человека и т. д.), обогащающих личность, так и предоставлением обществу необходимых юридических условий для спокойного и упорядоченного развития [2, с. 253].

Правовая культура является средоточием накопленных человечеством юридических ценностей, организмом, все элементы которого (нормы, юридические акты, институты, процессы, режимы, статусы) обладают качествами продуктов человеческого духа, кропотливого труда, исторического отбора, жизненной апробации. Она – практически единственная глобальная форма, через которую воспроизводится ценность и своеобразие национальных правовых феноменов — государственности, правопорядка, правовой системы [6, с. 195].

Использованные источники:

1. Аграновская Е. В. *Правовая культура и обеспечение прав личности*. СПб., 2001.
2. Баранов П. П. *Актуальные проблемы теории правосознания, правовой культуры и правового воспитания // Вопросы типологии российской правовой культуры*. М., 2000.
3. Вопленко Н. Н. *Правосознание и правовая культура // Правосознание следователя и юридическая практика*. М., 1998.
4. Лазарев В. В. *Теория государства и права*. СПб., 2003.
5. Матузов П. И. *Правовой нигилизм и правовой идеализм как две стороны «одной медали»*. М., 2001.
6. Петражицкий Л. И., Новгородцев П. И., Ильин И. А. *О сущности правосознания*. М., 2003.
7. Сальников В. П. *Правовая культура: проблемы формирования гражданского общества и правового государства*. СПб., 1999.
8. Синюков В. Н. *Теория государства и права*. СПб., 2002.

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.

Процесс реализации права государственными органами, их должностными лицами и государственными служащими (властными субъектами) представляет собой совокупность двух взаимообусловленных элементов: 1) саморегулятивной деятельности властных субъектов; 2) правоприменительной - основной деятельности этих субъектов. Саморегулятивная деятельность властных субъектов выступает в качестве предпосылки их правоприменительной деятельности[6, с.56].

Правоприменительная деятельность - главное назначение исполнительной власти. Но прежде чем качественно, надлежащим образом применить норму права (закона), правоприменитель должен «пропустить» ее через свое сознание, добросовестно исполнить обязанность и активно воспользоваться правом[7, с.218].

Правоприменение - правоорганизующая властная, подзаконная деятельность государства, которая носит творческий характер, отличается повышенной социальной значимостью, оказывает активное воздействие на общественные отношения (в том числе и воспитательное), формирует общественное мнение о работе властных структур[5, с.19].

В процессе применения права возникают две цепи связей: 1) между органом, издавшим норму права, и правоприменителем; 2) правоприменителем и управляемым субъектом. Первая связь осуществляется в рамках общерегулятивных отношений, вторая — в рамках конкретных (правоприменительных) отношений[4, с.64].

Правоприменительная деятельность осуществляется в рамках правоотношений, которые имеют материально-процессуальную правовую природу; специфический круг субъектов, обязательной стороной которого являются органы государственной власти; основанием для их возникновения, изменения и прекращения являются процедурно-процессуальные и материально-правовые юридические факты[1, с.59].

Правоприменительная деятельность носит преимущественно организационно-регулятивный характер. Вместе с тем, в последнее время значительная доля полномочий органов исполнительной власти осуществляется в форме юрисдикционных действий. Это, в первую очередь, касается осуществления защиты прав и свобод граждан[3, с.102].

Правоприменение - это сложная форма реализации, поскольку ее осуществление проявляется в сочетании с иными формами реализации и во взаимном проникновении друг в друга. Подобное взаимопроникновение и переплетение норм права обусловлено их императивно-атрибутивным характером. Но это не ведет ни к смешиванию, ни к отождествлению правовых предписаний и соответствующих им форм реализации права[2, с.290].

Результаты правоприменения характеризуются повышенной степенью социальной значимости. Государство не может и не должно ставить развитие определенных сторон социальной жизни в зависимость от личного произвола отдельных лиц, случайных и иных факторов неуправляемости. Ценность правоприменения как раз и состоит в его способности максимально обеспечивать ценные результаты правореализации.[8, с.268]

Использованные источники:

1. *Алексеев С.С. Линия права // Статут 2006.*
2. *Алексеев С.С. Общая теория права. - М, 1982. - Т. 2.*
3. *Исаков В.А. Правоприменительная деятельность органов управления. - М, 1979.*
4. *Малько А. В., Нырков В. В., Шундилов К. В. Теория государства и права // Норма 2009.*

5. Макуев Р. Х. *Правоприменительная деятельность милиции (теоретико-правовое исследование)* Дис.... докт. юрид. наук. М., 1994.
6. Москаев А.Н. *Правоприменительная деятельность исполнительной власти (вопрос теории)* дисс. Канд. юрид. Наук. / М. 2008. С 56.
7. Недбайло П.Е. *Применение советских правовых норм.* - М., 1960. - С. 218.
8. *Общая теория права* / Под ред. Пиголкина А.С. - М., 1995.

Шамырбеков Нургазы Джолборсович,
*адъюнкт кафедры теории государства и права
Санкт-Петербургского Университета МВД России,
старший лейтенант МВД Кыргызской Республики*

ОХРАНИТЕЛЬНАЯ ФУНКЦИЯ ПРАВА: ПОНЯТИЕ И СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ЧЕРТЫ

Право в своем «высшем назначении» – это цель наиболее высокой ступени развития общества людей – гражданского общества. Общества, в центре которого – человек с высоким достоинством и неотъемлемыми правами. Именно так, как цель общества определял смысл права Иммануил Кант. Отмечая, что гражданское устройство, воплощающее право, которое «само по себе есть цель», составляет «безусловный и первейший долг во всех вообще внешних отношениях между людьми», Кант подчеркивал, право – это «высший принцип, из которого должны исходить все максимы, касающиеся общества», и, стало быть, оно (право) призвано получить в обществе «верховную власть» [4, с. 281, 307, 421].

Бесспорно, что именно в гражданском обществе право в полной мере раскрывает свои уникальные возможности (способности) и, следовательно, при их реализации – уникальные, не имеющие альтернатив функции [1, с. 127].

Данной позиции придерживается большинство ученых-правоведов. Так, например, М.И. Байтин отмечает: «функции права непосредственно связаны с действием права, с практической реализацией его свойств официально-властного регулятора отношений между людьми, его ролью и местом в структуре правовой системы общества» [2, с. 137].

Аналогичную мысль высказывал Л.С. Явич, отмечая, что «осуществление права – это способ его бытия, существования, действия, выполнения им своей главной социальной функции, при этом нельзя понять право, если отвлечься от механизма его реализации в жизни общества» [10, с. 201].

Совершенно очевидно, что при исследовании функций права, основным, исходным методологическим принципом следует признать положение, согласно которому понятие «функции права», в первую очередь, отражают его действие, осуществление, деятельность. Действие, осуществление права, как известно, заключено в его воздействии на общественные отношения.

Действительно, понятие «функции» непосредственно выражает динамичную, активно воздействующую сторону права, проявляющуюся в действии права на общественные отношения. «Дать функциональную характеристику права – это значит вскрыть и описать способы его действия. А это в свою очередь связано с социальным назначением и социальным воздействием права. Социальное назначение права состоит в урегулировании и упорядочении общественных отношений» [3, с. 233].

Однако ссылкой только на правовое воздействие невозможно полное раскрытие сути рассматриваемого явления. Само понятие «правовое воздействие» столь обширно, что характеризует все направления и формы влияния права на общественную жизнь, а «функция представляет собой не просто деятельность, а деятельность специфическую, избирательную» [9, с. 104].

В целом, к характеристике сущности, содержания и значения функции права обращаются почти все авторы, рассматривающие особенности ее реализации в правоохранительной деятельности. Вместе с тем, рассматривая различные критерии исследования функции права, можно отметить, что, несмотря на многочисленные разногласия, имеющиеся в юридической литературе, как при определении категориального статуса функций права, так и при выделении различных видов функций, можно констатировать определенное единодушие среди ученых по вопросу о существовании охранительной функции права, которая к тому же называется основной [6, с. 96].

Осуществление правом регулятивной и охранительной функций связано с различными тенденциями (явлениями) в развитии общественных отношений в период построения гражданского общества и правового государства, для которых характерно сокращение сферы непосредственного государственно-принудительного вмешательства в регулируемые правом общественные отношения и расширение сферы его организационного, творческого воздействия. Необоснованное расширение пределов реализации охранительной функции может породить неверные представления о тенденциях правового регулирования на современном этапе. Вместе с тем, как справедливо отмечает Т.Н. Радько, не нужно понимать охранительную функцию слишком узко, в частности, полагать, что она проявляется лишь тогда, когда совершается правонарушение. При этом должны возникнуть соответствующие охранительные (правоприменительные) правоотношения, которые не исчерпывают всех форм осуществления охранительной функции. К тому же назначение охранительной функции права как раз и состоит в предотвращении нарушений норм права [8, с. 110].

Этой цели служат запреты совершать действия, нарушающие права граждан, в том числе путем формулирования составов правонарушений, установление санкций и т. д. Сам факт установления санкции за противоправное поведение оказывает серьезное влияние на некоторых лиц, побуждает их воздерживаться от совершения наказуемого поступка. А это означает, что достигается одна из целей воздействия права – охраняется определенное общественное отношение. Ему обеспечиваются нормальные условия существования и развития.

Определение охранительной функции как дополнительной, подкрепляющей другие основные функции (в частности, регулятивную), также будет не совсем точным. Подобное понимание невольно принижает значение охраны регулируемых с помощью права общественных отношений и создает неточное представление о характере регулятивного воздействия права. Его особенность как раз и состоит в том, что оно в большинстве своем осуществляется без необходимости «подкрепления» его принуждением, поскольку основывается на правомерных и добровольных действиях участников общественных отношений.

Охранительная функция присуща всем отраслям права, так как санкция является атрибутом каждой правовой нормы (за исключением специальных норм – принципов, задач, рекомендаций, дефиниций и т. д.).

В самом общем виде охранительную функцию можно определить как «обусловленное социальным назначением направление правового воздействия, нацеленное на охрану общезначимых, наиболее важных экономических, политических, национальных, личных отношений, вытеснение явлений, чуждых данному обществу» [3, с. 234].

Искоренение нежелательных явлений из жизни общества – это уже «вторичный» результат действия права, которое первоначально выступает как средство охраны тех отношений, которые в такой охране нуждаются. А охраняя эти отношения, право пресекает, запрещает, карает действия, нарушающие условия нормального развития, противоречащие интересам общества, государства и граждан и тем самым вытесняет их.

Охранительную функцию не следует противопоставлять регулятивной в том смысле, что одна из них – это негативная (поскольку включает в себя запреты, санкции, ответственность), а вторая – позитивная, так как направлена на координацию положительной деятельности субъектов права. Обе эти функции, но каждая по своему, выполняют важную задачу закрепления и охраны прав личности, содействия развитию и укреплению общественных отношений.

Исходя из вышеизложенного, можно выделить специфические черты охранительной функции права:

– во-первых, она характеризует право как особый способ воздействия на поведение людей, выражающийся во влиянии на их волю угрозой санкции, установлением запретов и реализацией юридической ответственности;

- во-вторых, она служит информатором для субъектов общественных отношений о том, какие социальные ценности взяты под охрану посредством правовых предписаний;

- в-третьих, она является показателем политического и культурного развития общества, гуманных начал, содержащихся в праве. Способ охраны напрямую зависит от гражданской развитости общества.

Таким образом, назначение охранительной функции заключается в недопущении нарушения установленного при помощи юридических норм правопорядка, своевременном выявлении и пресечении правонарушений, привлечении к юридической ответственности правонарушителей. Содержание охранительной функции, в свою очередь, включает установление санкций, запретов и составов деяний, образующих основания для юридической ответственности (гражданской, уголовной, дисциплинарной).

Использованные источники:

1. Алексеев А. А. *Тайна права. Его понимание, назначение, социальная ценность*. М., 2001. 176 с.
2. Байтин М. И. *Сущность права (Современное нормативное понимание на грани двух веков)*. Саратов, 2001. 413 с.
3. Власов В. И. *Теория государства и права: Учебник для высших юридических учебных заведений и факультетов* Ростов-н/Д., 2002. 331 с.
4. Кант И. *Сочинение на немецком и русском языках: В 4 т. Т. I*. М., 1994. 592 с.
5. Малько А. В. *Механизм правового регулирования // Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько*. М., 1999. 528 с.
6. Погорелый Д. В. *Теоретико-правовые основания реализации охранительной функции права: Дис. ... канд. юрид. наук*. СПб., 2003. 220 с.
7. Поляков А. В. *Общая теория права: Курс лекций*. СПб., 2001. 845 с.
8. Радько Т. Н. *Основные функции социалистического права*. Волгоград, 1970. 198 с.
9. Хасанов М. *Структура и функции в системе категорий материалистической диалектики*. Ташкент, 1981. 216 с.
10. Явич Л. С. *Общая теория права*. Л., 1976. 409 с.

Ярош Дмитро Васильович,

професор кафедри теорії та історії держави і права

Хмельницького університету управління та права, кандидат історичних наук, доцент

ШКОЛА УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Методична рада університету - школа удосконалення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників вузу на сучасному етапі розвитку вищої освіти.

Згідно з Положенням про методичну раду університету методична рада є дорадчо-консультативним органом університету, яка покликана сприяти реалізації державної політики у галузі вищої освіти, зокрема з питань науко-во-методичного забезпечення навчально-виховного процесу, а саме: впровадження нових інноваційних методик викладання дисциплін у вищій юридичній освіті, модернізації та підвищення якості підготовки юридичних кадрів в контексті європейської інтеграції і вимог Булонської декларації, вироблення пропозицій щодо удосконалення змісту і структури навчального процесу на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях, проведення експертизи підручників,

навчальних і наочних посібників, підготовлених викладачами університету, проведення університетських, міжвузівських науково-методичних конференцій та семінарів.

Але тема нашої статті - розкрити роль і значення діяльності методичної ради університету у вдосконаленні педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників нашого вузу на сучасному етапі розвитку вищої юридичної освіти.

Учитель повинен все життя вчитися. Це святе правило стосується не лише вчителя середньої школи, а особливо викладача вищої школи.

Для цього необхідно постійно поповнювати знання, глибоко оволодівати новою методикою. Особливо це необхідно в сучасних умовах, коли в Україні відбуваються процеси реформування та створення нового законодавства, нової правової системи.

Школами педагогічної майстерності для викладачів вузів колись були інститути, факультети, постійно діючі курси підвищення кваліфікації, на яких вони навчалися з відривом від основної роботи на протязі 5-6 місяців. Тепер таких закладів немає. Ось чому зростає роль методичної ради вузу як центру підвищення педагогічної майстерності кадрів у вищій школі.

Про це переконливо свідчить досвід багаторічної діяльності методичної ради Хмельницького університету управління та права.

Методична рада університету працює згідно з планом роботи, який, на зразок вченої ради університету, складається на I та II семестри навчального року. Плани роботи методичної ради глибоко обговорюються і затверджуються на засіданнях методичної ради університету на початку кожного семестру.

Заслуговує позитивної оцінки те, що до активної діяльності методичної ради університету систематично запрошуються провідні спеціалісти із проблем педагогіки і психології. Так, на засіданнях методичної ради виступили з доповідями: доцент, науковий керівник Центру інноваційних методик правничої освіти Києво-Могилянської академії Артикуца Н.В., проректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії Машкіна Л.А., професори Комар Ю.М., Стеченко Д.М. (м. Київ), доценти Дячок М.Г. (м. Львів), Понеділко В.Г. (м. Київ), Красильникова Г.В. (Хмельницький національний університет).

Активну участь в роботі методичної ради беруть професори Кондратьєв Р.І., Кулинич О.І., доценти Виговська Т.В., Підгородецька С.М., Тополь Ю.О., Заїкіна В.В., директор університетської бібліотеки Гошта З.Г. та інші.

В центрі уваги роботи методичної ради є вироблення та впровадження в практику новітніх технологій, сучасних методів навчання і виховання студентської молоді, аналіз методичного забезпечення навчального процесу, впровадження в практику передового педагогічного досвіду.

На кожному засіданні методичної ради ці питання глибоко обговорювали, аналізували, кафедрам надається можливість виробляти конкретні рекомендації щодо покращення ефективності науково-методичної діяльності у нашому навчальному закладі.

Так, на розширеному засіданні методичної ради було заслухано і обговорено дві доповіді наукового керівника Центру інноваційних методик правничої освіти Києво-Могилянської академії доцента Артикуци Н.В. на теми "Актуальні проблеми модернізації вищої юридичної освіти у Національному університеті "Києво-Могилянська академія" і "Інноваційні методики на викладання дисциплін у вищій юридичній освіті".

Питання запровадження нових концепцій навчання (кредитно-модульна система, дистанційна форма навчання) чотири рази обговорювались на засіданні методичної ради. Лише за останні два роки з цікавими доповідями виступали начальник навчально-методичного управління Хмельницького національного університету доцент Красильникова Г.В., проректор з наукової роботи університету Стефанчук Р.О., проректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії Машкіна Л.А., доцент кафедри історії України та країнознавства Хмельницького національного університету Яременко В.І.

Методична рада університету стала центром вивчення та впровадження в практику передового педагогічного досвіду.

Так, змістовною і корисною для викладачів університету була інформація члена методичної ради Денищика О.І. про підсумки роботи шостої міжнародної практичної

конференції "Сучасні інноваційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми", яка відбулася у м. Вінниці.

Про позитивний досвід роботи кафедр Харківської національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого по методичному забезпеченню навчального процесу розповіли на засіданні методичної ради доцент кафедри кримінального права та процесу Ярін В.М. та професор кафедри теорії та історії держави та права Тополь Ю.О.

Членами методичної ради університету, Денщиком О.І., Виговською Т.В., Ярошом Д.В. підготовлено і опубліковано цілий ряд науково-методичних статей на сторінках "Вісника Хмельницького університету управління та права", у збірниках наукових праць Кам'янець-Подільського, Вінницького педагогічних університетів, Національного університету "Києво-Могилянська академія".

Обговорюючи питання "Кафедра - центр науково-методичної роботи", члени методичної ради, завідувачі кафедр, їх заступники ознайомилися з кращим досвідом роботи кафедр теорії та історії держави і права (зав. кафедри доктор юридичних наук, професор Кондратьєв Р.І.), економічної теорії та підприємництва (зав. кафедри кандидат економічних наук, доцент Підгородецька С.М.) і впровадили його в роботу інших кафедр. Особлива увага методичною радою приділялась таким питанням: методика підготовки та читання вузівської лекції - були прочитані та обговорені на засіданні методичної ради показові лекції професора Кондратьєва Р.І., доцентів Дячка М.Г., Підгородецької С.М.; методика підготовки і проведення семінарських і практичних занять доцента Колгана В.П.; методика підготовки і проведення екзаменів (доповідь зав. кафедри Підгородецької С.М.); організація самостійної роботи студентів (доповідь доцента Гернего О.О.)

Стан та заходи покращення методичного забезпечення навчального процесу на юридичному факультеті, факультеті післядипломної освіти та заочному відділенні також обговорювались на засіданнях методичної ради. На сьогоднішній день методична рада добила того, що жодна робоча програма з нормативних курсів, чи навчально-методичний посібник не допускається до друку без рішення методичної ради.

Регулярно на засіданнях методичної ради заслуховуються питання ролі університетської бібліотеки в наданні методичної допомоги студентам у підготовці і написанні контрольних, курсових, та дипломних робіт, використання в навчальному процесі комп'ютерної техніки та технічних засобів навчання.

Декілька років при методичній раді університету було створено постійно діючий методичний семінар "Основи педагогічної майстерності", завданням якого є підвищення рівня педагогічної майстерності молодих науково-педагогічних працівників. Його керівниками є досвідчені педагоги -доценти Заїкіна В.В. та Гуменюк О.Г.

В його роботі брала участь доцент Національної академії державного управління при Президентові України Понеділко В.Г., яка прочитала змістовні лекції на теми: "Функції і типологія форм навчання. Методика аналізу основних форм занять, що застосовуються у навчальному процесі", та "Теоретичні та практичні особливості підготовки і проведення занять".

Директор Центру підвищення кваліфікації державних службовців Баюк М.І. виступив перед молодими викладачами з темою: "Контроль знань студентів: суть, види, форми та методи проведення". Цікаві думки і цінні практичні пропозиції були викладені у лекціях кандидата психологічних наук, доцента Гуменюк О.Г., присвячених соціально-психологічним основам взаємодії викладача і студента.

Як показало заслуховування питання "Про стан та заходи покращення роботи постійно діючого семінару "Основи педагогічної майстерності" на засіданні методичної ради, його створення та діяльність позитивно впливає на підвищення теоретичного і методичного рівня викладачів університету.

В новому 2010-2011 навчальному році діяльність методичної ради направлених на запровадження в організацію навчального процесу в університеті Європейської кредитно-трансферної системи та вдосконалення системи оцінювання знань студентів університету.

Так, у вересні 2010 року на засіданні методичної ради було обговорено питання «Про особливості оцінювання знань студентів, закріплених у положенні щодо кредитно-

трансферну систему організації навчального процесу в Хмельницькому університеті управління та права».

У грудні 2010 року на засіданні методичної ради буде обговорено питання «Про трансфер кредитів в умовах Європейської кредитно-трансферної системи».

Узагальнюючи вищесказане хотілося б підкреслити, що досвід діяльності методичної ради нашого університету переконує в тому, що цей дорадчо-консультативний орган при ректораті позитивно сприяє реалізації державної політики у галузі підготовки висококваліфікованих кадрів, які відповідали б сучасним вимогам. По-друге, методична рада є школою удосконалення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників, які здібні пізнавати і впроваджувати нові педагогічні технології, нові методи навчання і виховання студентської молоді.

По-третє, важливою ділянкою роботи методичної ради є питання ефективності виховної роботи у зв'язку з тим, що пріоритети виховної роботи за останні роки суттєво змінились, змінюються і підходи до неї. В університеті розроблений і введений в дію комплексний план виховної роботи. До функції методичної ради входять питання вироблення рекомендацій щодо змісту і форм виховної роботи.

**МІЖНАРОДНЕ ПРАВО
ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО**

**INTERNATIONAL LAW
COMPARATIVE LAW**

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ І ДІЯЛЬНОСТІ МИРОТВОРЧИХ МІСІЙ

На сьогоднішній день міжнародна миротворча діяльність є невід'ємною складовою процесу забезпечення національної і міжнародної безпеки держав та недопущення поширення наслідків воєнних конфліктів у світі. Такі операції пов'язані з національними інтересами всіх держав світу, що ускладнюються низкою політичних, соціальних, економічних та інших проблем. Здійснення миротворчих місій впливають на глобальну та регіональну системи безпеки. Питання колективної безпеки все частіше постає перед міжнародною спільнотою, адже цьому сприяють такі фактори: по-перше, сьогоднішні загрози виходять за національні кордони однієї держави, є взаємозалежними й повинні усуватися на глобальному й регіональному, а також національному рівнях; по-друге, те, що жодна держава, якою б сильною вона не була, не може самостійно захистити повністю себе від загроз сучасності; по-третє, не можна вважати, що завжди будуть можливості й бажання виконати обов'язки щодо захисту свого народу, не наносячи при цьому збитків своїм сусідам [1]. Для України, яка на сучасному етапі активно інтегрується в євроатлантичну та світову системи колективної безпеки, беручи активну участь зокрема в операціях з підтримання миру, вивчення цієї проблематики є також важливим. Зазначені вище чинники обумовлюють актуальність дослідження питання правового регулювання статусу і діяльності миротворчих місій

У наш час, міжнародна миротворча місія (операція) є одним з інструментів світового співтовариства у системі колективної безпеки. Правова база для проведення міжнародних миротворчих операцій включає в себе низку правових елементів, до яких відносяться правові питання проведення миротворчих операцій, правові питання, що виходять із мандату конкретної миротворчої операції щодо правомірності, згоди, використання сили, та осіб, що залучаються до миротворчої місії і мають правовий захист (це стосується миротворчих місій ООН). Останні наділені відповідно до Конвенції про привілеї та імунітети ООН 1946 р. статусом «експерта Місії». Військові спостерігачі ООН і представники цивільної поліції, у свою чергу, визначаються як експерти під час виконання службових обов'язків і мають умовно дипломатичний статус. Вони користуються функціональним імунітетом, імунітетом проти арешту та карної відповідальності. Для захисту миротворців ООН Генеральний секретар ООН у 1999 році видав «Бюлетень із застосування Міжнародного гуманітарного права для миротворчих сил ООН»[2].

У миротворчих місіях миротворчі військові сили діють неупереджено. Миротворчі операції призначені не для підтримки і не проти певної сторони. Вони проводяться неупереджено з безпристрасним ставленням до ворогуючих партій та сторін. Миротворчі операції призначені для створення середовища безпеки, у якому цивільні організації спроможні відновити, а іноді й створити, необхідну для встановлення і підтримки довготривалого миру інфраструктуру. Дії миротворчих військових сил базуються на оцінці ступеня відповідності або невідповідності політичній волі конфліктуючих сторін щодо згоди припинити збройну боротьбу, а не на упередженій оцінці відповідно до особистих переконань. При проведенні миротворчих операцій військовий успіх полягає в досягненні згоди та примушенні всіх дотримуватися встановлених норм. Це надає можливість в подальшому передати повноваження меншим військовим силам із меншими бойовими можливостями, іншим силовим відомствам, що відповідають за безпеку, цивільним організаціям. У разі досягнення цих умов військовий успіх виражається у зменшенні кількості та озброєності миротворчих сил з подальшим їх виводом. Успіх миротворчої місії більшою мірою залежить від успіху передачі повноважень від військового компоненту іншим силам, що задіяні в операції. Для успіху місії необхідно, щоб миротворчі сили були

адекватно організовані, озброєні, оснащені, підготовлені й керовані. Це надасть кредит довіри конфліктуючим сторонам, без якого неможливе успішне досягнення цілей операції. Має бути повна неупередженість з боку миротворчих сил. Для цього необхідно передбачити та застосувати цілий комплекс превентивних заходів щодо недопущення прийняття миротворчими силами чийогось боку у конфлікті. Високопрофесійне поведіння представників миротворчого контингенту підсилює ефективність проведення миротворчої операції. Коректна ментальна позиція і бездоганна поведінка миротворчого персоналу, його готовність вирішувати складні проблеми, що виникають раптово, особливо пов'язані з невиконанням сторонами умов угоди, тісна взаємодія й співробітництво між національними контингентами є незаперечними складовими успіху (где [3])) [4].

Щодо спеціальних міжнародно-правових документів, які регулюють питання стосовно здійснення миротворчих місій, то головним з них вважається Угода про статус збройних сил (SOFA), що підписується на основі згоди між усіма сторонами операції з підтримання миру. Угода встановлює статус миротворчої операції й її персоналу, залишаючи його відповідальним перед національним законодавством [5].

SOFA потрібна для операцій ООН з примушення до миру (згідно з главою VII Статуту ООН). Вона надає особовому складу сил ООН привілеї та імунітети. SOFA має прямий вплив на правовий статус кожного миротворця й має бути відома кожному з них. Здебільшого всі питання щодо проведення миротворчих місій узгоджується за допомогою угоди між Міжнародною організацією (наприклад, ООН, та урядом держави)[6].

Залишається відкритим питання визначення правового статусу миротворчої місії. Дискусійним залишається питання про те, що розуміється під терміном «миротворча місія» – направлення цивільного персоналу чи просто збройні місії у рамках НАТО, ЄС або ООН, що покликані реагувати на конфліктні та кризові ситуації. Проте мета у миротворчих місіях залишається одна - розв'язання міжнародних конфліктів у різних регіонах світу і підтримання побудови громадянського суспільства, забезпечення безпеки і дотримання прав людини. Як правило, миротворчі місії здійснюються під егідою ООН та їх діяльність визначена резолюціями Генеральної Асамблеї, що прийняті у відповідності до Статуту Організації [7].

Під проведенням миротворчої місії розуміються наступні дії:

1. розслідування інцидентів та проведення переговорів з конфліктуючими сторонами з метою їх примирення;
2. перевірка дотримання домовленості про припинення військових дій;
3. підтримання законності і правопорядку;
4. надання гуманітарної допомоги;
5. нагляд за ситуацією.

Фактично, міжнародну миротворчу місію можна визначити як міжнародні дії та інші заходи, які здійснюються за рішеннями Ради Безпеки ООН відповідно до Статуту ООН, ОБСЄ, інших регіональних організацій, які несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки згідно з положеннями глави восьмої Статуту ООН, а так само дії і заходи багатонаціональних сил, що створюються за рішенням Ради Безпеки ООН. Міжнародні миротворчі операції поділяються на: операції зі встановлення (сприяння) миру; операції з підтримання миру; операції з примушення до миру; операції з відбудови миру. У рамках миротворчої діяльності можуть проводитись пошуково-рятувальні, гуманітарні та електоральні операції [9].

Операції зі встановлення (сприяння) миру проводяться за обов'язкової згоди сторін конфлікту з метою розв'язання конфліктів, мирного урегулювання або превентивного розгортання військ, встановлення контролю за умовами перемир'я та виконання угоди про припинення вогню, забезпечення дотримання прав людини, надання гуманітарної допомоги населенню.

Операції з підтримання миру проводяться зазвичай, після досягнення домовленостей між сторонами конфлікту з метою недопущення відновлення конфлікту та надання допомоги у розвитку процесу мирного врегулювання, припинення та запобігання ескалації воєнних

дій, забезпечення нормального функціонування державних і громадських установ та організацій.

Операції з примушення до миру проводяться за відсутності згоди сторін конфлікту введенням міжнародних санкцій та застосуванням військової сили з метою припинення збройного конфлікту і примушення ворогуючих сторін до встановлення перемир'я.

Операції з відбудови миру проводяться у постконфліктний період з метою відновлення життєдіяльності важливих елементів інфраструктури та цивільних інститутів країни. Тому більше правових питань виникає саме із здійсненням операцій з примушення миру, адже хто надає право вводити санкції іншими країнами, чи не буде такі дії розцінені як втручання у внутрішні справи держави? Міжнародні миротворчі операції як форма діяльності щодо залагодження конфліктів почали застосовуватися з 1945 р., однак, правила проведення і навіть самі підходи до врегулювання воєнно-політичних конфліктів шляхом застосування таких операцій постійно зазнають змін. Найважливішим питанням у визначенні терміна „міжнародні миротворчі операції” є розгляд місця цих місій в сучасних політичній та міжнародно-правовій системах міжнародних відносин. Слід зазначити, що міжнародні миротворчі операції безумовно є втручанням у воєнно-політичний конфлікт з політичною метою. Тобто, у воєнно-політичному конфлікті контингент, що проводить миротворчу операцію від імені міжнародної спільноти, виступає в ролі окремої сторони воєнного конфлікту з метою, обумовленою вимогами цієї спільноти щодо припинення бойових дій та врегулювання самого конфлікту. Так як воєнно-політичний конфлікт є „формою соціальної взаємодії, що полягає у боротьбі протилежностей” і „основною системоутворюючою ознакою” його є влада, то міжнародна миротворча місія, є, по суті, прямим втручанням (направлення в район воєнного конфлікту окремих підрозділів, сил чи інших формувань) з боку міжнародної спільноти в політичний процес перерозподілу влади в районі конфлікту. Можна сказати, що міжнародна миротворча операція – це не що інше, як нав'язування волі міжнародної спільноти сторонам воєнно-політичного конфлікту або підпорядкування цій волі за допомогою силового примушення. Однак під час проведення миротворчої операції примушення не носить форми війни з сторонами воєнного конфлікту (хоча не виключає примушення до миру), а, перш за все, має попереджувальний і обмежувальний характер, створюючи сприятливі умови для недопущення насилля (по суті, обмеження прагнення до влади сторін воєнно-політичного конфлікту) з метою створення сприятливих умов для ненасильницьких способів досягнення стану миру. Отже, міжнародна миротворча операція покликана обмежити прагнення окремих сторін до влади і тим самим замінити його розподілом влади на окремих територіях (або іншими формами її розподілу) в залежності від цілей міжнародної спільноти. Слід зазначити, що цілі міжнародної спільноти формуються протягом тривалого часу – вже тоді, коли воєнно-політичний конфлікт розпочався. Необхідною умовою миротворчої місії є визначення початку і завершення, а термін «миротворча місія» має окреслювати досягнення політичної та гуманітарної мети операції. Сучасний перехід ООН до ширшого застосування військової сили під час проведення міжнародних миротворчих операцій (рішення від 1 грудня 2004 року) є не що інше, як зміна політичних підходів до врегулювання воєнно-політичних конфліктів. Однак зміщення акценту міжнародною спільнотою на ширше використання силових методів під час проведення операцій остаточно не змінить суть цих операцій як політичного інструмента врегулювання воєнно-політичних конфліктів. Проте мета у цих політичних діях одна - досягнення стану мирного співіснування сторін. В Україні дане питання врегульовано Указом Президента України № 435/2009 від 15 червня 2009 року Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 квітня 2009 року «Про Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України» [8]. Миротворчі місії залишаються дієвим політичним інструментом врегулювання воєнно-політичних конфліктів, що забезпечує вирішення комплексу завдань, які не можуть бути вирішені жодною державою окремо, проте питання правового регулювання статусу і діяльності миротворчих місій залишається відкритим у міжнародному праві.

Використані джерела:

1. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожний О.В. Міжнародне право. Основи теорії. Підручник. – К., 2002. – С. ???.
2. Бруз В. С. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів: (Навч. посібник). – К.: Либідь, 1995. – 111 с.
3. СІПРІ 2002: Щорічник: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідж. миру. Укр. центр екон. і політ. дослідж. ім. О. Разумкова: Редкол.: А. Гриценко (голов. ред.) та ін. – К.: „Заповіт”, 2003. – С. 77.
4. Закон України „Про участь в міжнародних миротворчих операціях” // Відомості Верховної Ради України. - №22 – 23. – 11.06.99. – С. 468 – 471 Перепелиця Г. М., Мокляк М. М., Фареник С. О. Феномен воєнно-політичного конфлікту в сучасній етнополітичній ситуації. – Київ: НІСД, 1995. – С. 9 – 10, 77, 80.
5. Степанова Е. А. Военно-гражданские отношения в операциях невоенного типа // М.: „Права человека”. – 2001. – 269 с.
6. Клаузевиц К. О войне. М.: Логос, Наука, 1997. – С. 41.
7. Минцберг Г., Альстрэд Б., Лэмпел Дж. Школы стратегий / Пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского. – СПб: Издательство „Питер”, 2000. – С. 9.
8. www.politik.org.ua

Габец Наталья Сергеевна

*преподаватель кафедры международного права юридического факультета
Гродненского государственного университета имени Янки Купалы*

ОСОБЕННОСТИ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ГУМАНИТАРНОЙ ПОМОЩИ ЕВРОПЕЙСКИМ СОЮЗОМ

Ежегодно вооруженные конфликты, засухи, землетрясения и иные чрезвычайные ситуации вызывают гуманитарные кризисы в различных частях земного шара. Каждый год миллионы людей остаются без крова, пищи, воды или медицинской помощи. В этой связи особую актуальность приобретает вопрос предоставления пострадавшим странам своевременной и эффективной гуманитарной помощи.

Особенностями современных кризисов стал их усложненный характер – иными словами, они характеризуются всё большим числом измерений и действующих лиц. Ежегодна сумма, необходимая для преодоления гуманитарных катастроф и запрашиваемая Организацией Объединенных Наций у т.н. «доноров» гуманитарной помощи, возрастает. Одновременно наблюдается тенденция снижения поступления этой материальной помощи.

Европейский Союз (далее – ЕС) является одним из крупнейших доноров гуманитарной помощи в мире. В рамках ЕС создано и постоянно функционирует Управление Европейской Комиссии по гуманитарной помощи (ЕСНО). С 1992 года Европейская Комиссия выделяет средства для оказания помощи миллионам людей, пострадавшим от стихийных бедствий или конфликтов за пределами Европейского Союза. С этого момента такая помощь была оказана более чем 100 странам мира за пределами ЕС [1]. Помощь распределяется беспристрастно, напрямую пострадавшим, независимо от их национальности, пола, вероисповедания и политических убеждений.

Программы гуманитарной помощи, финансируемые Европейской Комиссией, осуществляются также через партнерские организации, включая специализированные агентства ООН, отделения Красного Креста и Красного Полумесяца и неправительственные организации (НПО). Это позволяет оперативно реагировать на различные возникающие гуманитарные проблемы и катастрофы по всему миру. Европейская Комиссия установила тесные рабочие контакты со всеми партнерами, как на уровне стратегий, так и на уровне определенных программ гуманитарной помощи.

Следует подчеркнуть, что ЕСНО доставляет гуманитарную помощь и продолжает поддерживать пострадавшие регионы и даже после того, как внимание политиков и средств массовой информации ослабевает. Иными словами, до тех пор, пока люди продолжают нуждаться в помощи, Европейская Комиссия готова оказывать гуманитарное содействие, выражая тем самым солидарность Европейского Союза с пострадавшим населением.

Каждый год Европейская Комиссия разрабатывает стратегию оказания гуманитарной помощи пострадавшим странам. Цели данной стратегии определяются на основании тщательного анализа существующих гуманитарных проблем, а также прогноза ситуации. Финансирование гуманитарных акций производится на протяжении всего года, основываясь на оценке гуманитарных нужд и определенных предложений со стороны партнерских организаций.

Европейская Комиссия имеет целый ряд инструментов, которые применяются в различных гуманитарных кризисах [2].

В самом общем виде стратегию оказания гуманитарной помощи в ЕС можно представить следующим образом:

1) глобальный план – это есть общая стратегия содействия в определенной стране или регионе. Комиссия использует данный механизм, когда необходимость в гуманитарном содействии существует на протяжении длительного времени. Зачастую это применимо к затяжным конфликтам;

2) отдельные решения – принимаются по новым чрезвычайным ситуациям, которые не входят в глобальный план;

3) первоочередное чрезвычайное решение – является механизмом быстрого реагирования на произошедший кризис. Такая стратегия принимается в течение 72 часов.

Одной из задач ЕСНО является информирование общественности о проблемах, ставящих под угрозу жизнь людей в том или ином регионе.

В последние года, сокращая размер прямой помощи, Европейская Комиссия переключила свое внимание на поддержание устойчивого развития. Самыми большими проблемами на сегодня являются: приняты для вынужденных переселенцев, защита переселенцев и других незащищенных слоев населения и предоставление им возможности заработка.

В то время как международное сообщество постепенно движется от кризиса к стабильности, защита вынужденных переселенцев остается одним из насущных вопросов. Поэтому Европейская Комиссия будет поддерживать работу международных деятелей в сфере гуманитарной помощи, направленную на обеспечение соблюдения прав человека и выработку механизмов для борьбы за диктатуру закона, за недопущение безнаказанности действий представителей правоохранительных органов. Подобные проекты развивают и усиливают международные гуманитарные юридические принципы.

Использованные источники:

1. *Что такое гуманитарная помощь Европейской Комиссии? Информация по программе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.delrus.ec.europa.eu/ru/p_399.htm. – Дата доступа: 16.09.2010.*

2. *Гуманитарная помощь: вкратце // Европейская Комиссия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://europa.eu.int/comm/echo/>. – Дата доступа: 12.10.2010.*

ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЮРИДИЧНОЮ НАУКОЮ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЧЧИНИ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ)

У процесі оновлення вітчизняного законодавства, яке б визначало засади управління у сфері юридичної науки, варто звернути увагу на міжнародний та зарубіжний досвід нормотворення у відповідній сфері.

Особливу увагу слід зосередити на досвіді окремих зарубіжних країн. У Федеративній Республіці Німеччина докторський ступінь у галузі права можна здобути тільки після отримання Diplom Magister або Staatsexamen (диплом магістра чи державний диплом у системі підготовки національних німецьких кадрів для керівних органів, а також низки спеціальностей особливого реєстру, серед яких – юрист, які надають після отримання диплома магістр і за наявності дворічного професійного стажу). Функціонує інститут докторантури, захист дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук відбувається лише в університетах (Universitäten). Навчання в докторантурі (3 роки) пов'язане із проведенням самостійних наукових досліджень із подальшим захистом дисертацій. Дисертаційні дослідження мають проводитись в інститутах Товариства Макса Планка, науково-дослідних центрах, у національних лабораторіях [1, 5]. Специфічним для Німеччини є процес підготовки габілітації (аналог української докторської дисертації) і її захист перед спеціальною експертною комісією. Habilitation – державний диплом доктора наук, який дозволяє посідати посаду професора на університетській кафедрі. Відповідний науковий ступінь (Doctor Habilitation) можна отримати у галузі права за умови, що претендент має всі відповідні ступені вищої освіти у галузі права з гарними оцінками [1, 5].

Для законодавства Федеративної Республіки Німеччини характерною є наявність посад професорів (W2-«професор без влади», тобто не завідує кафедрою, і W3), приват-доцентів (позаштатного викладача університету), щодо зайняття яких встановлено дуже суворі вимоги із дотриманням принципу «неприпустимості домашнього працевлаштування» (в одному і тому ж вузі неможливо перейти на вищий посадовий рівень), вікового цензу (пенсійний вік – 67 років, у конкурсах можна брати участь до 51 року) [1, 5].

У Федеративній Республіці Німеччина, окрім розгалуженої системи державних органів, наділених управлінськими функціями у сфері науки, в тому числі і юридичної науки, існує й мережа державних консультативних установ (наприклад, Інститут дисертаційних досліджень у м. Бергш Гладбах), які покликані сприяти розвитку вітчизняної науки. Для науковців законодавство Федеративної Республіки Німеччина передбачає змістовні економічні та соціальні гарантії (наприклад, переваги при працевлаштуванні, підвищення заробітної плати тощо). В той же час у Федеративній Республіці Німеччина існує жорстокий контроль з боку держави як за процедурою підготовки та атестації наукових, науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, так і за діяльністю всіх учасників відповідних правовідносин. І, що особливо варто зазначити, передбачено відповідальність у разі виявлення фактів правопорушень. Так, наприклад, у м. Кьольні було виявлено факт надання співробітниками Інституту дисертаційних консультацій (м. Бергш Гладбах) збудувачам наукових ступенів допомоги у підборі наукового матеріалу, пошуку наукових керівників, написанні дисертаційних робіт (майже до повного тексту) за певну плату, що заборонено законодавством. Під час перевірки були виявленні факти написання робіт і з юридичних наук [2, 9]. Враховуючи те, що Законом «Про вищі навчальні заклади» покарання для «покупців» наукових ступенів і посередників передбачає штраф до 500 тис.євро, а також можливість застосування інших різновидів покарань, за вищезазначені протиправні діяння держава досить суворо покарала вчених – керівник, визнаний винним у 61 випадку підкупу, був засуджений до 3,5 років позбавлення волі і штрафу у розмірі 75 тис.євро, спеціаліст у галузі цивільного права, професор, який виступав учасником відповідних махінацій, до 3 років позбавлення волі, окрім того ГанOVERСЬКИМ університетом було позбавлено чотирьох

осіб наукових ступенів, серед яких були адвокати і один суддя [2, 9]. Отже, законодавство Федеративної Республіки Німеччина передбачає достатньо широкі контрольні повноваження уповноважених державних органів у сфері науки, в тому числі й на управління нею, а також достатньо серйозні санкції за порушення встановлених правових принципів.

У Великобританії науковий ступінь Doctor Philosophy (Ph.D.) присуджують за результатами виконаних дослідницьких проєктів (в тому числі і у галузі права). При цьому особа обов'язково повинна навчатися на очних докторських програмах три роки, хоча, як свідчить практика, цей термін може бути і більшим, мати диплом магістра й підготувати докторську дисертацію із новими відомостями у галузі права обсягом 80-100 тисяч слів, публічно її захистити перед незалежною комісією або ж на основі публікацій у друкованих виданнях (при цьому обов'язковою є критична оцінка автора результатів дослідження обсягом 5010 тисяч слів). Якщо «доктор філософії» є нижчим науковим ступенем, то є й «вищий ступінь доктора наук» (Higher Doctorate), який присуджують претендентам із числа професорсько-викладацького складу, які мають, здебільшого, ступінь доктора філософії за низьку опублікованих ґрунтовних наукових праць, як провідному вченому у галузі права. Як зазначає Л.Лобанова, цей ступінь останнім часом присуджують рідко, він, по суті, перетворився на почесне звання [1, 4].

У Великобританії немає вікового цензу для зайняття лекторських, професорських посад, скасовано обов'язковий вихід на пенсію й передбачено посади для науковців в тому числі й у галузі права – лектор, старший лектор, кандидат у професори (reder) і професор [1, 4].

У зв'язку із цим можна окреслити основні пріоритети запозичення зарубіжного досвіду у процесі розробки оновлених засад управління у сфері юридичної науки, а саме: а) збереження провідної ролі ВАК у процесі підготовки та атестації наукових, науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації у галузі права; б) узгодження вітчизняної системи наукових ступенів із моделлю, притаманною більшості зарубіжних країн; в) посилення нормативних вимог для майбутніх науковців; г) розширення контрольних повноважень уповноважених державних органів у сфері науки. Практична реалізація цих та інших стратегічних напрямків нормотворення дозволить створити дієві засади управління в сфері юридичної науки в Україні й спростити процес інтеграції останньої у Європейській світовий правничий науковий простір.

Використані джерела:

1. Лобанова Л.С. *Архітектура наукових ступенів: міжнародна практика і вітчизняні традиції* / Л.С.Лобанова // *Бюлетень ВАК України*. – 2009. – №10(120). – С. 2-13.
2. *Почем доктора наук? В германии разыгрался скандал в связи с продажей ученых степеней* // *Юридическая практика*. – 2009. – №37(612). – С.9.

Гуменчук Тетяна Анатоліївна
*студентка 6 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права*

Трибунал цивільної служби Європейського Союзу як спеціалізований судовий орган в складі Суду Європейських співтовариств

Трибунал цивільної служби Європейського Союзу – спеціалізований трибунал в складі Суду Європейських Співтовариств. Трибунал був заснований 2 листопада 2005 року.

Ніщцький договір передбачає створення судових груп в певних специфічних областях. [1] Згодом ця умова вдосконалюється і фіксується в статті 257 («спеціалізовані суди») Договору Функціонування ЄС – Лісабонському Договорі: «Європейський парламент і Рада, діючи відповідно до простої (звичайної) законодавчої процедури, можуть встановлювати

спеціалізовані суди, які підпорядковуються Загальному суду для слухання і визначення на I інстанції окремих дій чи процесуальних процедур в певній сфері. Європейський парламент і Рада повинні діяти відповідно до правових актів чи пропозицій від Комісії після консультацій з Судом Європейських Співтовариств чи по запиті Суду Європейських Співтовариств після консультацій з Комісією.» [2]

Рада Євросоюзу 2 листопада 2005 року прийняла на цій основі рішення про заснування Трибуналу цивільної служби ЄС. Новий спеціалізований суд покликаний вирішувати спори між ЄС і його державною службою. Дану юрисдикцію до 2005 року здійснював Загальний суд. Його рішення можуть бути предметом для оскарження в питаннях права тільки до Загального суду і у виняткових справах переглянути Судом Європейських співтовариств.

Склад. Трибунал Цивільної Служби Європейського Союзу складається з семи Суддів, призначених Радою на шість років, які можуть бути обрані повторно при поданні заяви та за слухання думки групи з семи осіб, обраних із колишніх членів Суду Європейських співтовариств і Загального суду й адвокатів, які мають визнану компетентність.

Призначаючи суддів, Рада гарантує збалансований склад Трибуналу, при якомуга ширшій географічній ознаці серед країн Держав-Членів ЄС і з повагою до представлених національних правових систем.

Судді Трибуналу вибирають свого Президента зі свого складу строком на три роки з правом переобрання.

Трибунал засідає в Палаті з трьох Суддів. Проте, кожного разу коли виникають труднощі або при важливості піднятих питань права(і це виправдано) справа може бути направлена до суду у повному складі. До того ж, у випадках, визначених у Правилах Процедури, Трибунал може засідати в Палаті з п'яти Суддів або з одного судді (одноособово).

Судді призначають Реєстратора (архіваріуса) строком на шість років. Трибунал має свою власну Реєстратуру, але використовує послуги Суду ЄС для інших адміністративних і лінгвістичних потреб.[3]

Юрисдикція. В межах судової системи ЄС саме Трибунал Цивільної Служби спеціалізується в спорах, що стосуються державної служби ЄС; ця юрисдикція спочатку входила в юрисдикцію Суду Європейських співтовариств, а потім здійснювалась Судом I інстанції після його створення в 1989 році.

В юрисдикцію Трибуналу Цивільної Служби входить слухання справ і прийняття рішення як суду I інстанції щодо суперечок між Євросоюзом і його підлеглими згідно із Статтею 270 TFEU, що в результаті представлено такою кількістю як 120 справ на рік на приблизно 35 000 членів штату установ Європейського Союзу. Ці спори стосуються не лише питань пов'язаних з робочими відносинами в точному смислі (оплата, кар'єрний ріст, прийняття на роботу, дисциплінарні заходи, і т.п.), а також і системи соціального захисту (хвороба, старість, інвалідність, нещасні випадки на роботі, допомога багатосімейним, і т.п.).

Він також має юрисдикцію в спірних питаннях між всіма установами або агентствами і їх штатом, відносно яких юрисдикція надається Судом Європейських співтовариств Євросоюзу (наприклад, спори між Європолом або Європейським Інвестиційним Банком і їх штатом).

З іншого боку, він може не заслуховувати справи і не приймати рішення щодо суперечок між національними адміністраціями і їх працівниками. Рішення, прийняті Трибуналом, можуть впродовж двох місяців підлягати оскарженню у Загальному суді, але з обмежених питань права.

Процедура. Процедура Трибуналу Цивільної Служби визначається на умовах Статуту Суду Європейських співтовариств Євросоюзу, зокрема тих, які містились в Додатку I в Правилах Процедури Трибуналу і які вступили в силу 1 листопада 2007. Як правило, судові розгляди (процедура) включають письмову фазу і усну фазу.

Письмова фаза Із заяви (позову), складеної адвокатом і відправленої в Реєстратуру, розпочинається судовий розгляд. Реєстратор відправляє заяву (позов) опонуючій стороні.

Остання впродовж двох місяців повинна представити захист. Трибунал може вирішити, що необхідний повторний обмін позовними заявами.

Будь-яка особа, яка може довести зацікавленість у результаті справи перед Трибуналом, як і Держава-Член ЄС і установи Євросоюзу, може виступати третьою стороною в судовому розгляді. Третя сторона подає заяву про свій вступ у справу, підтримуючи або опонуючи заявам однієї із сторін, щодо яких остання може потім відповідати. Третя сторона може також представляти свої спостереження в усній фазі.[3]

Усна фаза. Впродовж усної фази відбувається зазвичай відкрите слухання справи. Впродовж слухання, Судді можуть ставити питання представникам сторін і, де можливо, сторонам безпосередньо. Суддя-Доповідач складає попередній протокол слухання, який містить основні пункти справи і вказує пункти, на які сторони мають фокусувати свої аргументи. Цей документ доступний громадськості на мові ведення справи.

Судді, радяться виходячи з проєктів, підготовлених Суддею-Доповідачем. Рішення виносяться у відкритому слуханні справи.

Витрати. Процедура, яка проводиться Трибуналом безкоштовна. З іншого боку, витрати на появу у суді уповноваженого в Державі, яка є Членом ЄС, а саме від якої сторони він буде представлений, не оплачуються Трибуналом. Сторона, яка не може понести витрати у справі може, проте, звертатись за правовою допомогою.

Мирне врегулювання суперечок. На всіх стадіях процедури, включаючи і час подання позовної заяви, Трибунал може запропонувати мирне врегулювання суперечки.

Судовий розгляд тимчасових заходів. Перед тим як порушити справу, Трибунал не виконує будь-яких дій щодо відкладення спірного питання. Трибунал проте може призначити або відкласти акт, або інші тимчасові заходи.

Президент Трибуналу або, в деяких випадках, інший Суддя керує процесом призначення тимчасових заходів за допомогою аргументованого рішення.

Тимчасові заходи надаються лише за наявності трьох умов:

1. обвинувачення в основних судових розглядах повинно з першого погляду бути добре обґрунтованим;
2. позивач повинен довести невідкладність заходів, при відсутності яких він би поніс серйозну і непоправну шкоду;
3. при застосування тимчасових заходів необхідно брати до уваги у першу чергу інтереси сторін і суспільства.

Рішення по своїй природі є тимчасовим заходом і жодним чином не є не вирішеним наперед рішенням Трибуналу в головних судових розглядах. До того ж, можливе оскарження до Суду I інстанції (Загальний суд). [3]

Мовні домовленості. Мова, яка використовується у позовній заяві і яка є однією з 23 офіційних мов Держав-Членів Євросоюзу, буде мовою даної справи.

Судові розгляди в усній фазі процедури одночасно перекладаються, якщо необхідно різними державними мовами Євросоюзу. Судді радяться без перекладачів спільною мовою, французькою.

Використані джерела:

1. *Ніццький договір про внесення змін та доповнень до Договору про Європейський Союз, Договір про заснування Європейських Співтовариств та деяких пов'язаних з ними актів.*// Див. на офіційному сайті Суду Європейських співтовариств// Ресурс доступу: <http://curia.europa.eu>
2. http://en.wikipedia.org/wiki/Civil_Service_Tribunal
3. *Офіційний сайт Суду Європейських співтовариств:* <http://curia.europa.eu>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ САМОВИЗНАЧЕННЯ ТИБЕТУ

Статус КНР і Тибетського Автономного регіону співвідноситься як ціле до частини, якщо брати до уваги ті договори, які були укладені між сторонами. На сьогоднішньому етапі міжнародна спільнота занепокоєна загостренням ситуації між вищезгаданими суб'єктами, але ця конфронтація має довгу історію, яка бере свій початок ще в 13-му столітті. З точки зору міжнародного права це питання викликає зацікавленість не тільки з приводу порушень фундаментальних прав людини, а й права народу на самовизначення, дії інституту визнання.

У 1951 році між КНР і Тибетом був укладений договір, що мав назву «Про мирне звільнення Тибету із 17 пунктів». Згідно з цим договором, Тибет переходив під територіальне підпорядкування КНР. Договір був ратифікований тибетським правлінням через декілька місяців. У 1959 році відбулося формування так званого уряду Тибету у вигнанні. Далай-лама разом із своїми прибічниками покинув територію Тибету і перемістився в Індію. У 1965 році був сформований так званий Тибетський автономний регіон.

Аналізуючи нормативно-правову базу і діяльність ООН, виявилось, що тибетське питання розглядалось в 1959, 1960, 1961 та 1965-му роках на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН. На цих засіданнях визнали право на самовизначення Тибету Індія, Ірландія, Непал, Філіппіни, Тайланд. [1] Даний факт має два аспекти політичний і правовий. З точки зору політичного у такий спосіб міжнародна спільнота намагається спокутувати свою провину перед Тибетом про ненадання необхідної допомоги при його окупації китайськими військами. У міжнародно-правовому ракурсі такі дії свідчать, якщо не про визнання Тибету як незалежного суб'єкта міжнародного права, то про його визнання як народу, що бореться за власне самовизначення чи як «повсталій стороні».

«Всі народи мають право на самовизначення. За силою цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток», - проголошує ст. 1 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. [2]

Право нації, народу на самовизначення є одним із основних принципів, закріплених статутом ООН. В 1960 р. цей принцип був конкретизований у Декларації про надання незалежності колоніальним країнам та народам.

У 1961 році Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 1723(XVI), в якій відкрито визнавалось право тибетського народу на самовизначення. У 1965-му ця резолюція ще раз була підтверджена (Рез. 2079(XX)). [1]

Постійний Трибунал Народів, який збирався в листопаді 1992 в Страсбурзі, протягом тижня розбирав докази і аргументи і прийшов до висновку, що тибетці відповідають загальновизнаному юридичному поняттю «народ» і мають право на самовизначення. [4]

Варто зазначити, що ні в Статуті ООН, ні в Декларації про принципи міжнародного права, ні в Заключному акті НБСЄ від 1 серпня 1975 року, ані в інших документах, в яких говориться про право на самовизначення, не розкривається поняття народу, за яким це право закріплюється.

У спеціальному докладі, розробленому у рамках ЮНЕСКО, були визначені такі положення, що під поняттям «народ» розуміють групу людей, які наділені всіма або багатьма такими характеристиками: спільними історичними традиціями; расовою чи етнічною спільністю; культурною однорідністю; мовною спільністю; територіальними зв'язками; спільним економічним життям.

Крім цих критеріїв, така група людей повинна мати самосвідомість народу, прагнути, щоб її вважали народом, навіть, якщо її чисельність є невеликою [15]. Згідно з міжнародними оцінками, населення Тибету підпадає під правову категорію «народу».

Численними є порушення прав Тибетського населення з боку КНР. Було виявлені ще до 1976 року (саме тоді помер Мао Цзедун) численні смерті тибетських «солдат» та їх ув'язнення, документовані відомості про побиття і катування людей, які хоча б якесь мали відношення щодо поширення революційної інформації або брали участь у мітингових походах. [5, 8]

З 1950 року почалося масове переселення китайського населення на територію Тибету (За даними міжнародних правозахисних організацій, вже сьогодні 60% мешканців Тибету — переселенці. Причому 90% державних службовців — китайці за національністю) [6], спостерігалось руйнування унікальних культурних споруд і пам'яток, в тому числі була зруйнована велика кількість монастирів, здійснювався та здійснюється контроль за релігійною активністю населення Тибету. Відбувається витіснення тибетської мови, закриття тибетських класів середньої школи в ТАО, завдається шкода навколишньому природному середовищу [5]. Після 1976 року хоч простежувалася легка лібералізація, але вона була недовгою. Зафіксовані факти проведення відкритих обстрілів людей під час демонстрацій та мітингів, засудження до смертної кари без суду, численні арешти та затримання на невизначений строк, проведення катувань, відсутність презумпції невинуватості, порушення права пересування тибетського населення та інші дії, які свідчать про порушення Загальної декларації прав людини та ряду конвенцій ООН з відповідних питань. Вищезгадані факти були засвідчені Міжнародною комісією юристів, «Емністі Інтернешнл» та неодноразово були предметом обговорення на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН. 23 серпня 1990 року Підкомісія ООН з попередження дискримінації і захисту національних меншин прийняла резолюцію «Ситуація в Тибеті», в якій проявляється занепокоєність численними порушеннями загальновизнаних прав і свобод людини і громадянина. В основі всіх цих порушень прав людини лежить заперечення права тибетського народу на самовизначення.

31 жовтня 2008 року Тибетський уряд у вигнанні запропонував Китаю так званий меморандум «Про реальну автономію для тибетського народу», за яким визначались ряд вимог Тибету, які здебільшого стосувалися надання Тибету широкої культурної автономії у складі КНР.

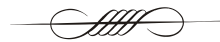
Здійснивши аналіз нормативно-правової бази, діяльності ООН, інших міжнародних організацій, особливостей історичного становлення Тибетського регіону, можна прийти до висновку, що населення Тибету підпадає під правову категорію «народу», а, отже, має повноцінне право на самовизначення. Кожна нація чи народність, яка усвідомлює свою культурну та історичну єдність, власну самобутність має право на відокремлення. Це є невід'ємним правом кожного народу.

Питання порушення прав і свобод людини в Тибетському автономному регіоні також підпадає під сферу дії міжнародного права. Незважаючи на наявність резолюцій ООН, які засвідчують такі порушення, вплив міжнародної організації на ситуацію є досить обмеженим. На сьогоднішній момент жодних активних заходів з метою припинення порушень не було здійснено.

Використані джерела:

1. Резолюції ГА ООН // www.un.org. - Дата відвідування: 10 вересня 2010.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права // zakon.rada.gov.ua. - Дата відвідування: 10 вересня 2010.
3. Дмитрієв А. І., Муравйов В. І. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. / Відп. ред. Ю. С. Шемшученко, Л. В. Губернський – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 640 с.
4. Тибет: история и современность. Подробный отчет // www.community.livejournal.com. - Дата посещения: 10 сентября 2010.
5. Тибет: права человека и законность// www.ningma.org.ua. – Дата посещения: 10 сентября 2010.
6. Каганець О. Тибет і Китай: півстоліття протистояння // www.day.kiev.ua. – Дата відвідування: 10 вересня 2010.
7. Тибетська проблема потребує невідкладного розв'язання // www.ukrslovo.org.ua. – Дата відвідування: 10 вересня 2010.

8. Права человека // www.savetibet.ru. – Дата посещения: 10 сентября 2010.
9. Статус Тибета // www.savetibet.ru. – Дата посещения: 10 сентября 2010.
10. Tibet – its ownership and human rights situation // www.china.org.cn/e-white/tibet. – Дата відвідування: 10 вересня 2010.
11. UK relations with Tibet // www.freetibet.org. – Дата відвідування: 10 березня 2010.
12. Тибет // ru.wikipedia.org/wiki/Тибет. - Дата посещения: 10 марта 2010.
13. Морозов М.В. Тибето-китайские противоречия и проблема независимости Тибета // www.fayth.org/articles/tibetanproblem.html. - Дата посещения: 10 марта 2010.
14. Коваль О. «Тибетське питання»: деякі історичні та політичні аспекти // www.uaforeignaffairs.com. - Дата відвідування: 10 вересня 2010.
15. Право на самоопределение в современном международном праве // www.peoples-rights.info. - Дата посещения: 10 сентября 2010.

Доморад Ольга Викторовна
студентка 5-го курса факультета международных отношений
Белорусского государственного университета

ПРАКТИКА ЕВРОПЕЙСКОЙ КОМИССИИ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА В 1980-х ГОДАХ В ОТНОШЕНИИ ПРАВА НА АЛЬТЕРНАТИВНУЮ СЛУЖБУ

После принятия в рамках Совета Европы Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод в 1950 году (далее - Конвенция) [1], было создано два органа – Европейская комиссия по правам человека и Европейский суд по правам человека, на которые была возложена задача по содействию и защите прав человека и основных свобод, закрепленных в Конвенции. В рамках данной статьи будет рассмотрена деятельность лишь одного органа – Комиссии в узко очерченный период – 1980 год по вопросу признания права на альтернативную службу. Исследование данного вопроса произведено на основании тщательного анализа прецедентного права Комиссии, а именно трех жалоб:

- Н. против Швеции (*N v Sweden*), 1984 г. [2];
- А. против Швейцарии (*A v Switzerland*), 1984 г. [3];
- Йохансен против Норвегии (*Johansen v Norway*), 1985 г. [4]

В первом деле г-н Н. являлся журналистом по профессии и пацифистом по убеждениям. По своим убеждениям он не признавал ни военную, на альтернативную службу (как замена военной). В своей жалобе в Комиссию он говорил, что в отношении него нарушены ст. 4, 5, 9, 10 и 14 Конвенции.

Во втором случае и в индивидуальном сообщении *Йохансен против Норвегии* Комиссия решала вопрос – закрепляет ли Конвенция право на отказ от военной службы по соображениям совести.

Проанализировав вышеперечисленные решения Комиссии, автор пришел к следующим выводам.

Во-первых, Комиссия признала, что альтернативная служба – это такой вид службы, который представляет собой замену военной службе.

Во-вторых, Комиссия растолковала, что ни п.3 ст.4, ни ст.9 не содержит положения, которое бы допускало возможность быть освобожденным от альтернативной службы. Иными словами, Комиссия признала, что каждый (решения Комиссии содержат слово «*person*», что означает «человек», вероятнее всего в данном случае речь идет о мужчинах, поскольку в большинстве стран, именно эта категория населения подлежит обязательному военному призыву) должен пройти либо военную, либо альтернативную службу. Если при наличии определенных условий человек может избежать прохождения военной службы, то в отношении альтернативной службы такое невозможно.

Далее, Комиссия сделала вывод, что Конвенция не обязывает государства предоставлять любую альтернативную службу (The Convention does not oblige the Contracting States to make available for conscientious objectors to military service any substitute civilian service (*Johansen v Norway*)). Это означает, что государства должны иметь определенный перечень мест, где возможно пройти альтернативную службу. Т.е. государство не обязано предоставлять лицу, отказывающемуся от прохождения военной службы, такие места прохождения альтернативной службы, которые не входят в вышеупомянутый перечень. С одной стороны, наличие данного перечня представляет гражданам определенные преимущества: гражданин, обратившись в соответствующую службу, может выбрать любое учреждение для прохождения военной службы из имеющегося перечня. С другой стороны, перед государством стоит задача в составлении такого перечня с перечислением доступных учреждений для прохождения альтернативной службы, удовлетворяющего запросам и потребностям общества. Поскольку отказ государства в прохождении альтернативной службы ввиду отсутствия учреждения, где можно пройти альтернативную службу – является прямым нарушением ст.9 Конвенции.

Комиссия также отметила, что государство не может налагать санкции на лиц, отказывающихся от прохождения военной службы *mutatis mutandis*. [98]

Следующий вывод, который сделала Комиссия, сводится к тому, что Конвенция **не** закрепляет права на отказ от военной службы, т.е. Конвенция не гарантирует право каждому на альтернативную службу. Несмотря на это, решения Комиссии в 1960-1970-х годах говорили об обратном (данные выводы сделаны, исходя из изучения практики Комиссии в 1960-1970-х годах - Грандрат против ФРГ (*Grandrath v FRG*), 1966 г.; X. против Австрии (*X v Austria*), 1973 г.; X. против ФРГ (*X v FRG*), 1977 г.; Арросмит против Великобритании (*Arrowsmith v UK*), 1978).

И, наконец, последний вывод, который можно сделать, проанализировав это десятилетие работы Комиссии – формулировка «в странах, в которых правомерным признается отказ от военной службы на основании убеждений» п.б п.3 ст. 4 Конвенции) оставляет за государствами право решать – признавать альтернативную службу или нет.

В заключение хочется отметить, что 80-е года в работе Европейской Комиссии по правам человека в отношении вопроса на альтернативную службу, показали всю сложность и неоднозначность данной проблемы. Тем не менее, вышеприведенные решения имеют основополагающее значение для дальнейшего изучения данного вопроса.

Использованные источники:

1. Конвенция о защите прав человека и основных свобод/Права человека: международно-правовые документы и практика их применения. В 4 т. Т.1./Сост. Е.В. Кузнецова. – Минск: Амалфея, 2009.- С.108-119.
2. *N v Sweden. Application No. 10410/83, 1984.*
3. *A v Switzerland. Application No. 10640/83, 1984.*
4. *Johansen v Norway. Application No. 10600/83, 1985.*
5. *Takemura H., International Human Right to Conscientious Objection to Military Service and Individual Duties to Disobey Manifestly Illegal Orders, p. 73.*

МОРСКОЕ ПИРАТСТВО ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ

В мировом обществе растет понимание того, что глобализация угроз безопасности требует адекватной коллективной реакции сообщества государств. Особенно тенденция роста угроз проявляется в международном судоходстве. В перечне вопросов, выдвигаемых практикой торгового мореплавания, актуальным является вопрос борьбы с пиратскими действиями, перечень объектов которого начинается с жизни лиц, находящихся на борту судна и заканчивается безопасностью прибрежных государств. Пиратские действия наносят экономический ущерб государствам, которые используют морские пути для транспортировки грузов и перевозки пассажиров.

Так, в одном из докладов межведомственной рабочей группы американского правительства отмечается, что пиратство является угрозой для наиболее важных торговых морских коммуникаций в мире и создает препятствия в развитии свободной торговли вследствие неизбежного повышения страховых ставок, а именно - способствует возникновению и увеличению напряжения между морскими государствами [1, с.135].

На уровне мирового сообщества нарабатана солидная нормативно-правовая база: а) по международной регламентации пиратства (Конвенции об открытом море 1958 г., Конвенция ООН по морскому праву 1982 г. и др.); б) по противодействию незаконным актам на море (Конвенция о борьбе с незаконными актами, направленными против безопасности морского судоходства, 1988 г.); в) по созданию основ системы международного противодействия пиратству (резолюции СБ ООН, доклады Генерального Секретаря ООН).

Конечно, Украину сейчас нельзя отнести к категории государств, которые страдают от пиратства. Однако не следует забывать о том, что наше государство является одним из основных поставщиков трудовых ресурсов в сфере торгового мореплавания, поэтому угроза нападений пиратов на иностранные суда, экипажи которых состоят из граждан Украины, все увеличивается. Также не стоит забывать о наличии собственного флота, пусть и не многочисленного, который может быть подвергнут пиратским нападениям.

К сожалению, проблема борьбы с морским пиратством не урегулирована на национальном уровне, несмотря на характеристику "мертвой нормы", что вызвано тем, что в практике украинских судов еще не было случаев рассмотрения дел по ст. 446 Уголовного кодекса Украины "Пиратство" [2]. Но она является весьма актуальной для Украины.

Именно поэтому в рамках 65-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН, которая открылась в сентябре 2010 г. Украинская делегация внесет на рассмотрение членов ООН проект всеобщей конвенции по борьбе с пиратством. Эта инициатива станет посильным взносом нашей страны в процесс эффективной борьбы с безнаказанностью на море [3]. Кроме того, Украина предлагает создать международный судебный орган по морскому пиратству.

Актуальным остается вопрос об использовании в противодействии пиратству на море возможностей международного соединения Блексифор, созданного на основании соответствующего соглашения Причерноморских стран, в том числе и Украины. Правда, для обеспечения функционирования системы морской безопасности на морском и речном транспорте Украины в апреле 2004 года министерство транспорта и связи создало государственное предприятие "Агентство морской безопасности", которое осуществляет комплекс мероприятий, направленных на борьбу с морскими преступлениями.

Пиратство приобретает международный характер: многие пиратские группировки имеют интернациональный состав; финансируются как правительствами некоторых государств, так и многочисленными террористическими организациями. В этой связи весьма интересным является метод "Предупреждение", разработанный в 1992 году "Центром исследования пиратства" при Международном морском бюро. Центр осуществляет сбор и

оперативный анализ информации от капитанов судов, подвергшихся нападению пиратов. Такой метод борьбы с морскими разбойниками является достаточно эффективным, ведь это действительно лучший способ получения показаний, что существенно облегчает расследование такого рода преступлений. Центр исследования пиратства также осуществляет своеобразный мониторинг нападений пиратов, что позволяет прогнозировать и разрабатывать карты-схемы наиболее вероятных и опасных мест нападений пиратов.

Участие в становлении и формировании системы международного противодействия пиратству ООН, ММУО (международные межправительственные организации), ряда уже «устоявшихся» региональных организаций, прежде всего европейских (НАТО, СЕ, ЕС), а также тех, которые проходят период становления и претендуют на универсальный статус «Большой восьмерки государств», ранее не принимавшие активного участия в такой деятельности, свидетельствует: о реальной опасности феномена мирового пиратства для международного и регионального правопорядка; о росте положительного потенциала международного сотрудничества в сфере противодействия пиратству; об эффективности коллективных усилий государств-членов мирового сообщества и образуемых ими ММУО в решении актуальных проблем международной безопасности.

Основные проблемы противодействия пиратству состоят в следующем: финансовые проблемы большинства прибрежных государств третьего мира; слабая способность правительств этих государств повлиять на ситуацию; невозможность постоянного перекрытия районов пиратства из-за недостаточного количества кораблей, катеров и летательных аппаратов (именно патрулирование на сегодня остается одной из наиболее эффективных мер в борьбе с пиратством); несогласованность и несовершенство правовых норм и актов, регулирующих борьбу с пиратством.

В связи с этим можно предложить такие пути решения данной проблемы:

- урегулирование на национальном уровне вопросов, связанных с морским пиратством;
- эффективное использование международного опыта и международное сотрудничество в сфере борьбы с пиратством; активное участие Украины в этой сфере в рамках международного соединения Блексифор;
- введение в практику борьбы с пиратством метода «Предупреждение», разрешив на государственном уровне вопрос сотрудничества с Центром исследования пиратства;
- разработка более совершенных мероприятий по повышению безопасности мореплавания;
- решение вопроса организации обеспечения надлежащего патрулирования потенциально опасных районов акваторий, сопровождения и охраны судов с ценным грузом, которые находятся в районах распространения морского пиратства и терроризма.

Таким образом, необходимо осознать, что успешное противодействие пиратству невозможно без координации усилий международного сообщества и регионального сотрудничества. К тому же, большую актуальность приобретает противодействие пиратству из-за его потенциальной возможности связи с международным терроризмом.

В краткосрочной перспективе требуется, чтобы судовладельцы проявляли больше заинтересованности в выполнении базовых протоколов по безопасности (наличие навигационной системы и систем нелегальной обороны, регулярное наблюдение за пиратами; учет предупреждений, которые выпускаются Международным Бюро по Судоходству и Мореплаванию; поддержание постоянного контакта с иными судами, находящимися в этом районе; нахождение на определенной дистанции от берега). Важную роль может сыграть институт страхования.

В долгосрочной перспективе, единственным путем решения пиратской проблемы является решение проблемы безвластия в таких государствах как Сомали.

Использованные источники:

1. Григорян В.Л., Дмитриев В.И. *Пиратство, разбой терроризм на море*. – М.: Академкнига, 2004.- 135 с.
2. *Кримінальний кодекс України 5 квітня 2001 року: [Електронний ресурс] / Верховна Рада України / Законодавство України/ Кодекс України*. – Режим доступу до док.: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi>
3. *Украина предложит в ООН проект всеобщей конвенции по борьбе с пиратами. [Електронний ресурс]*. – Режим доступу до док.: <http://www.rian.ru/world/20100914/275642947.html>.

Кирилюк Ольга Василівна

*студентка 4 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У ПОРТОВІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

В останні роки значно зменшилася зацікавленість інвесторів в українському портовому секторі.

Державний портовий сектор знаходиться в критичному стані внаслідок неефективного використання та відсутності належного фінансування.

Система управління державними портами засвідчила свою неспроможність швидко приймати рішення, пов'язані із залученням нових грузопотоків, модернізацією виробничих можливостей та оптимізацією фінансово-господарської діяльності.

З метою забезпечення рентабельності українських пароходств слід створити сприятливий інвестиційний клімат в державному портовому секторі.

Умови та порядок співпраці державного та приватного секторів покликаний врегулювати Закон України «Про державно-приватне партнерство».

Цей Закон закладає основи реалізації нових інфраструктурних проектів у ряді сфер, у т.ч. будівництва та експлуатації портів.

Аналіз світового досвіду свідчить про те, що приватні інвестиції є тим джерелом, яке найбільш часто використовується для фінансування інфраструктурних проектів.

Україна має найбільшу кількість морських портів у Азовсько-Чорноморському басейні, які забезпечують перевалку 40% вантажів цього регіону.

Наразі морські порти України не можуть бути приватизовані в силу забезпечення стратегічної, економічної та соціально-політичної безпеки держави.

Наявна невідповідність між темпами росту портової інфраструктури та об'ємами грузообороту свідчать про необхідність залучення інвестицій в морські порти в цілях їх повноцінного розвитку та з урахуванням інтересів держави і потенційних інвесторів [1].

Підвищена складність розробки інвестиційних проектів та їх висока вартість примушують державу шукати альтернативні шляхи їх фінансування.

В портовій сфері для реалізації масштабних капіталомістких проектів застосовується договір концесії.

Так, за Законом України «Про концесії» договір концесії визначається як договір, відповідно до якого уповноважений орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування (концесіодавець) надає на платній та строковій основі суб'єкту підприємницької діяльності (концесіонеру) право створити (побудувати) об'єкт концесії чи суттєво його поліпшити та (або) здійснювати його управління (експлуатацію) з метою задоволення громадських потреб [4].

Держава таким чином залишається власником майна, а на приватні структури покладається обов'язок повного та своєчасного фінансування. В той же час питання управління такими інвестиційними проектами вирішуються спільно органами державної

влади та представниками бізнесових структур шляхом використання моделі державно-приватного партнерства (ДПП).

Основною проблемою у сфері ДПП виступає узгодження інтересів сторін.

На даний момент залучення приватного капіталу в українські порти відбувається на основі двосторонніх угод стивідорних компаній з начальниками портів. Такі угоди повинні обов'язково пройти процедуру узгодження у Міністерстві транспорту та зв'язку України. Двостороння співпраця набуває форму спільної, державно-приватної діяльності [2;3].

ДПП передбачає поділ сфер впливу в портах. Надання морських послуг (швартування судна та виведення його з порту, безпека мореплавства) та стягнення портових зборів належить до відання дирекції порту. Начальник порту несе відповідальність за безпеку праці і дотримання санітарних та екологічних норм. Натомість стивідорні компанії займаються завантажувально-розвантажувальними роботами, будівництвом і модернізацією терміналів, оновленням обладнання, спорудженням складських приміщень та забезпеченням належних умов збереження вантажів. Слід також звернути увагу на те, що на стивідорні компанії покладається обов'язок повною мірою використовувати потужності терміналу, який знаходиться в її управлінні [5;6].

Вантажоволодільці та стивідорні компанії укладають договори про перевалку вантажів безпосередньо.

При спільному управлінні в рамках ДПП прибуток розподіляється між стивідорною компанією та портом в певних пропорціях, які визначаються для кожного конкретного випадку окремо. Оренда портів, які знаходяться у власності Фонду держмайна, гарантує державі грошові надходження у вигляді 70% від її оплати згідно з Законом України «Про оренду державного та комунального майна».

Зважаючи на збільшення попиту на портові послуги, порти в Україні важко назвати збитковими [7].

Концепція ДПП передбачає поділ досі єдиного майнового комплексу портів. У ньому виділяють спеціалізоване майно (акваторія порту, гідротехнічні споруди, засоби навігаційного забезпечення тощо), яке не підлягає відчуженню у приватну власність та не може бути предметом договору оренди. Натомість до другої складової майнового комплексу належить усе те майно, що може бути передано в концесію, оренду чи управління.

Залучення приватних стивідорних компаній до діяльності портів має аналоги застосування у багатьох країнах світу. Відмінність полягає в умовах, на яких держава погоджується долучати приватні інвестиції в портовий бізнес.

Існує дві моделі ДПП:

1. Модель ВТО (build-transfer-operate), яка передбачає створення інвестором нового об'єкта, передача його державі за умови відшкодування понесених витрат та експлуатація таких об'єктів на умовах договору оренди;

2. Brownfield contract, що являє собою контракт на розбудову, відбудову чи модернізацію існуючих об'єктів, які перебувають у державній власності.

Українські стивідорні компанії швидше підуть другим шляхом. Оскільки будівництво портової інфраструктури вимагає величезних капіталовкладень.

Наразі існує цілком реальна можливість залучення китайських інвесторів до приведення українських портів у відповідність із світовими стандартами щодо здійснення масштабних перевезень вантажів. Ряд двосторонніх домовленостей, підписаних главою держави у Китаї у вересні цього року передбачає у тому числі і розвиток портової сфери.

Усі наведені факти свідчать про те, що лише системний підхід до проблеми ДПП, і в першу чергу концесій, дозволить створити фінансово-економічний інститут, покликаний забезпечувати інвестування та гарантування приватних інвестицій в портовому бізнесі.

Використані джерела:

1. Афанасьева О.К. Критерии эффективной реализации отношений собственности в морских портах // Развитие методов управления и хозяйствования на морском транспорте: Сб. научн. трудов. – Одесса: Изд-во ОНМУ, 2005. - №23. – С. 36-44.
2. Белицкая А.В. Правовые формы государственно-частного партнерства в России и зарубежных странах // Государство и бизнес. – 2009. – №2 (20). – С. 17-22.
3. Государственно-частное партнерство и развитие портов Украины. Материалы круглого стола – <http://trans-port.com.ua/index.php?newsid=996>
4. Закон України «Про концесії» // Відомості Верховної Ради. – К., 1999. - №41. – С.25-29.
5. Краев В.И., Пантина Т.А. Экономическая оценка инвестиций на водном транспорте. – СПб.: Изд-во СПбГПУ, 2003. – 299 с.
6. Морозов А.Ю. Финансирование инвестиционных проектов по развитию инфраструктуры морских портов. Автореф. дисс. к.э.н. – М., 2007. – 32 с.
7. Ницевич А.А. Частные инвестиции в портах Украины // Порты Украины. – 2006. - №3. – С. 15-18.

Козачук Наталия Александровна

*студентка 4-го курса отделения «Международное право» Института
международных отношений КНУ им. Тараса Шевченко*

ПРОБЛЕМЫ НЕСООТВЕТСТВИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВ ВЕЛИКОЙ БРИТАНИИ И УКРАИНЫ В СФЕРЕ БОРЬБЫ С ТЕРРОРИЗМОМ ПОЛОЖЕНИЯМ ЕВРОПЕЙСКОЙ КОНВЕНЦИИ О ЗАЩИТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ОСНОВОПОЛОЖНЫХ СВОБОД

Основой идеологии демократичного и правового государства является необходимость принятия им таких законов, которые бы защищали основные права и свободы человека. От универсальных принципов международного права, касающиеся прав человека, которые нашли свое отражение также и в Европейской конвенции о защите прав человека и основоположных свобод, принятой в Риме 4 ноября 1950 года, нельзя отступать даже при борьбе с глобальными вызовами как терроризм.

В этом исследовании речь пойдет о двух основных законах, в которых произошла имплементация международно правовых норм, касающихся борьбы с терроризмом, а именно: Anti terrorism crime and security act у Великой Британии и Закон Украины «О борьбе с терроризмом» в нашей стране соответственно. Проблемой является несоответствие силовых способов реагирования, что закреплены в национальных нормативно-правовых актах, с общепринятыми международно-правовыми нормами, регулирующими защиту прав человека.

Закон « О борьбе с терроризмом, преступностью и обеспечение безопасности» базируется на Резолюциях Совета Безопасности ООН. Статья 4 Резолюции 1269 (1999), принята Советом Безопасности ООН в октябре 1999 года, призывает все государства принять соответствующие меры по «предотвращению и приостановлению всеми законными средствами деятельности по подготовке... любых террористических актов » [2]. Статья 2 Резолюции 1566 (2004) “призывает государства ко всеобщему сотрудничеству, в соответствии с их обязанностями по международному праву в борьбе с терроризмом» [3]. На примере событий, состоявшихся недавно в Великой Британии, следует проиллюстрировать противоречие ст. 21 і 22 этого Закона общепризнанным правам человека, установленным в том числе Европейской конвенцией о защите прав человека и основоположных свобод.

В апреле 2009 года в Манчестере и Ливерпуле специальной комиссией по вопросам иммиграции (Special Immigration Appeals Commission) было задержано 10 пакистанских студентов по обвинении в «исламском экстремизме». Основания задержания студентам и их

законным представителям растолковано не было. Слушание дела о выдаче арестованных под залог состоялось 11 — 12 мая 2009 года. В удовлетворении требования было отказано. 27 июля 2009 года апелляционная инстанция по этому делу, вынесла решение, которым отказала в выдаче под залог арестованных граждан Пакистана, не обосновав свое решение, полагаясь на то, что доказательства не могут быть разглашены в связи с тем, что имеют секретную информацию. Власти Великой Британии руководствовались в своих действиях абсолютно законными основаниями. Так, в соответствии с разделом IV (иммиграция и убежище) Закона «О борьбе с терроризмом, преступностью и обеспечение безопасности», п. 2 b ст. 21, лицо является террористом «если лицо считают или считали таким, которому поручено исполнение, подготовка или подстрекательство в проведении международных террористических актов»[1]. Пункт 1 ст. 21 предусматривает, что Государственный Секретарь Британии может издать документ, по какому лицо подозревается в террористической деятельности, значит, его пребывание на территории Великой Британии становится невозможным, поскольку создает угрозу национальной безопасности. Решением суда было установлено, что до марта 2010 года 7 студентов все еще будут пребывать под арестом, пока идет следствие.

Становится очевидным, что некоторые положения принятого Парламентом Великой Британии Закона «О борьбе с терроризмом, преступностью и обеспечение безопасности», противоречат базисным общепризнанным правам человека, установленным, таким документом как Европейская конвенция о защите прав человека и основоположных свобод - п.1 ст. 5 акцентирует: «Каждый человек имеет право на свободу и личную неприкосновенность», п. 2 ст. 5 «Каждому арестованному сообщаются незамедлительно на понятном ему языке причины его ареста и любое предъявленное ему обвинение» [5], эта конвенция была ратифицирована Великой Британией в 1951 году.

По моему мнению, Закон Украины «О борьбе с терроризмом» более совершенен, чем соответственный Британский. В соответствии со ст. 1 этого Закона борьбой с терроризмом является «деятельность по предотвращению, проявлению, прекращению и минимизации последствий террористической деятельности»[4]. Эта же статья определяет террористическую деятельность как такую, что охватывает планирование, организацию, подготовку и реализацию террористических актов. Следует обратить внимание также на п. 2 ст. 15 Закона, что устанавливает, что лица, которые привлекаются к антитеррористической деятельности, имеют право «задерживать и доставлять в органы внутренних дел лица, которые совершили либо совершают правонарушение». Речь идет о совершении реальных конкретных действий, а не о подозрении их совершения, как в Великобритании, что значительно в большей степени приводит этот Закон Украины в соответствие с общепризнанными нормами, касающимися защиты прав человека, Европейской конвенции о защите прав человека и основоположных свобод в частности. С другой стороны, отсутствие в некоторых случаях более конкретной регламентации полномочий субъектов, которые непосредственно занимаются борьбой с терроризмом, может привести к определенным злоупотреблениям со стороны властей при чрезвычайном положении, что теоретически могло бы привести к нарушению прав человека.

Проведенное мной исследование показывает, что для приведения национальных законодательств относительно борьбы с терроризмом Великой Британии и Украины в соответствие к нормам международного права, в частности речь идет о Европейской конвенции о защите прав человека и основоположных свобод, необходимо усовершенствовать Anti terrorism crime and security act и Закон Украины «О борьбе с терроризмом».

В процессе обеспечения исполнения международно-правовых обязательств на национальном уровне, направленных на борьбу с терроризмом, страны должны руководствоваться демократичными принципами, в соответствии с которыми: «законы демократичного государства должны служить человеку, защищать его права и свободы, а средства борьбы с международным терроризмом должны быть адекватными угрозе, что возникает. Нельзя допустить, чтоб любые причины послужили уничтожению достоинства

человека — его свободы. История свидетельствует об ошибочности идеологий, где цель оправдывает средства»[6, 51]

Использованные источники:

1. *Anti-terrorism, Crime and Security Act 2001*// <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/24/contents>
2. UN Doc. S/RES/1269 (1999)// <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/303/92/PDF/N9930392.pdf?OpenElement>.
3. UN Doc. S/RES/1566 (2004)// <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/542/82/PDF/N0454282.pdf?OpenElement>.
4. Закон України “Про боротьбу з тероризмом” від 20. 03. 2003 р. з наступними змінами та доповненнями// Відомості Верховної Ради України. — 2003. - № 25, ст. 180.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04. 11. 1950 р. зі змінами, внесеними Протоколом N 11// Офіційний вісник України. — 1998. - №13, ст. 270.
6. Петриченко О. Боротьба з тероризмом і забезпечення прав людини: чи можливий паритет?// Український журнал про права людини. — 2005. - №2. - С. 37 — 51.

Кот Ольга Сергеевна

студентка 5 курса, юридического факультета

УО «Гродненского государственного университета им. Я. Купалы»

ИНСТИТУТ ИНВЕСТИЦИОННЫХ АГЕНТОВ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Создание благоприятного, стабильного инвестиционного климата в экономике Республики Беларусь является объективной необходимостью. В условиях недостатка средств государственного бюджета и ограниченных возможностей банковской системы привлечение иных источников становится особенно актуальным, поэтому для увеличения притока иностранных инвестиций в нашу страну необходимо выработать единые эффективные методы совершенствования инвестиционного законодательства Республики Беларусь.

Одним из таких методов стало введение Указом Президента Республики Беларусь N 413 от 6 августа 2009 г. «О предоставлении физическим и юридическим лицам полномочий на представление интересов Республики Беларусь по вопросам привлечения инвестиций в Республику Беларусь» с 6 августа 2009 года института инвестиционных агентов. Деятельность инвестиционных агентов является международной практикой и введение данного института, по мнению начальника Главного управления инвестиций Министерства экономики Беларуси Сергея Трофимовича, позволит стране более гибко работать как с национальными, так и с иностранными инвесторами.

Согласно вышеуказанному нормативному документу, статус инвестиционного агента смогут получить резиденты Беларуси - зарегистрированные юридического лица и индивидуальные предприниматели, а также нерезиденты — юридического лица, осуществляющие в Беларуси деятельность через создание дочерней организации или представительства, и зарегистрированные в качестве индивидуального предпринимателя физические лица. В отдельных случаях, по решению Совета Министров Республики Беларусь, полномочия инвестиционного агента могут быть предоставлены иностранным физическим лицам и без их регистрации на территории Беларуси в качестве индивидуального предпринимателя. Данные лица должны владеть практическими навыками подготовки инвестиционных проектов к реализации, а также обладать личными деловыми качествами, позволяющими им вести переговоры с высоким управленческим составом крупных компаний. Сегодня такой статус предоставлен 7 юридическим лицам [1], среди которых есть и иностранные юридические лица (польская компания AKJ Capital S.A.).

Выше упоминалось о том, что договор с агентами заключается с учетом деятельности и опыта работы инвестиционного агента по реализации инвестиционных проектов на

территории Республики Беларусь и за ее пределами. Анализируя данное положение, можем столкнуться с проблемой, связанной с тем, что данная норма возможно не будет толковаться как норма о минимальных требованиях к инвестиционному агенту. Это, в свою очередь, приведет к значительному уменьшению круга возможных инвестиционных агентов. С другой стороны, проблему эту можно решить за счет иностранных организаций, имеющих опыт реализации инвестиционных проектов за рубежом.

В подпункте 1.3 Указа Президента Республики Беларусь N 413 от 6 августа 2009 г. «О предоставлении физическим и юридическим лицам полномочий на представление интересов Республики Беларусь по вопросам привлечения инвестиций в Республику Беларусь», закреплено, что Совет Министров Республики Беларусь определяет государственный орган для заключения этим органом с инвестиционным агентом на безвозмездной основе договора о представлении интересов Республики Беларусь по вопросам привлечения инвестиций в Республику Беларусь [2]. Таким образом, лица, подавшие заявление о получении статуса инвестиционного агента, будут действовать абсолютно бескорыстно. Однако следует отметить, что деятельность инвестиционного агента в каких-то аспектах может являться коммерческой по своей сути, так как агент содействует привлечению денежных средств в страну, поэтому, на наш взгляд, закрепление положения о вознаграждении за такого рода деятельность должно иметь место в нормативных документах. Это также может послужить определенным стимулом для качественной и своевременной работы инвестиционного агента в процессе осуществления своих обязанностей.

Подводя итог, следует еще раз обратить внимание на тот факт, что институт инвестиционного агента в Республике Беларусь – это новый механизм осуществления инвестиционной деятельности, введенный сравнительно недавно. Как и любое новшество, данный институт не безупречен и будет совершенствоваться вместе с развитием экономики и права страны.

Использованные источники:

1. Бенько, А. Все реки текут // *Новости Беларуси. Газета «Республика»* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.respublika.info/> - Дата доступа: 15.03.2010.
2. О создании дополнительных условий для инвестиционной деятельности в Республике Беларусь: Декрет Президента Респ. Беларусь, 6 авг., 2009 г., № 10 // *Национальный правовой Интернет-портал Респ. Беларусь* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravo.by>. - Дата доступа: 12.03.2010.

Кресін Олексій Веніамінович,

кандидат юридичних наук, доцент, член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права, вчений секретар Української асоціації порівняльного правознавства, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ПРО ПРОЕКТ ПАСПОРТУ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО»

Проект було розроблено у 2006 р., обговорено і схвалено учасниками міжнародного науково-практичного семінару «Порівняльне правознавство на пострадянському просторі: сучасний стан і перспективи розвитку» у м. Сімферополі 28 квітня 2006 р. До нього внесено поправки, запропоновані на семінарі, які дістали загальне схвалення. У 2006 р. цей проект було розглянуто і в цілому схвалено кафедрою теорії та історії держави і права Львівського національного університету імені Івана Франка й кафедрою права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Одеської національної юридичної академії. Його також було обговорено в Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Але в результаті виявленої відмінності позицій, з одного боку, прихильників включення до напрямів

досліджень у межах спеціальності «вивчення зарубіжних правових систем, галузей та інститутів права» та, з іншого – прибічників збереження відповідних напрямів досліджень у межах галузевих спеціальностей, власне проект не було поставлено на розгляд Вченої ради.

Проект паспорту спеціальності було ще раз обговорено на II міжнародному науковому симпозіумі «Дні порівняльного правознавства» у м. Яремчі 23 квітня 2010 р. Учасники симпозіуму одностайно погодилися з тим, що відсутність відповідної спеціальності серйозно гальмує розвиток юридичної компаративістики, змушує багатьох здобувачів наукового ступеня звужувати або принципово коригувати тематику своїх досліджень, намагаючись «втиснути» їх до існуючих спеціальностей (здебільшого до теорії держави і права, філософії права, міжнародного права). В Києві, Одесі, Харкові, Львові існує необхідний кадровий потенціал для створення відповідних спеціалізованих наукових рад.

Проект паспорту спеціальності «порівняльне правознавство» було схвалено в цілому і визначено склад робочої групи для узгодження та внесення до нього запропонованих учасниками симпозіуму змін та доповнень. До її складу увійшли Ольга Скакун (Харків), Володимир Лафітський (Москва), Людмила Луць (Львів), Мехман Дамірлі (Одеса). Вченим секретарем групи став Олексій Кресін (Київ). Вирішено оприлюднити проект для обговорення, на його основі доопрацювати у складі робочої групи, а потім запропонувати проект на розгляд юридичних науково-дослідних установ та вищих юридичних навчальних закладів, ВАК України. Учасники симпозіуму висловили думку про прийнятність і актуальність проекту також для юридичної науки інших пострадянських країн, де існують вищі атестаційні комісії.

Проект

ПАСПОРТ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

12.00.14 – порівняльне правознавство

I. Формула спеціальності:

Зміст спеціальності – дослідження правових явищ за допомогою комплексу методів, провідне місце серед яких належить порівняльним, з метою виявлення їх подібних та відмінних якостей, створення класифікаційних та типологічних груп, виявлення тенденцій їх розвитку; вивчення та розвиток порівняльно-правової методології.

Специфічними предметами порівняльного правознавства є порівняльно-правова методологія, форми, методи та результати взаємодії одно- і різнорівневих правових систем, визначення спільного і особливого у розвитку правових систем у глобальному та регіональному вимірах, створення загальної концепції функціонального пізнання права у позаправових контекстах (соціальному, культурному, ідеологічному, політичному, антропологічному та ін.), порівняльне пізнання національного права.

II. Напрями досліджень:

1. Порівняльне дослідження правових систем з метою визначення спільного і особливого, тенденцій розвитку права у наднаціональних – глобальному та регіональному вимірах.
2. Порівняльна типологізація та класифікація правових систем; формування і розвиток правових макроспільнот – правових сімей на основі системно-структурних зв'язків правових систем та культурно-ідеологічної спільності.
3. Форми, методи та результати взаємодії одно- і різнорівневих правових систем, проблеми рецепції права, адаптації національного права до права регіональних інтеграційних об'єднань; гармонізація національного та міжнародного права, імплементація принципів та норм міжнародного права у національну правову систему.
4. Функціональне пізнання права у позаправових контекстах – соціальному, культурному, ідеологічному, політичному, антропологічному та інших.
5. Вивчення впливу релігії на право, канонічного права релігій світу, персональних та територіальних релігійних правових систем.
6. Вивчення принципів і визначення методик використання зарубіжного права в судах, у нормотворчому процесі держав та міждержавних об'єднань.
7. Порівняльно-правова методологія та її застосування в юридичних науках.

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОМПАНІЙ ЯК СУБ'ЄКТА МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСОВОГО ПРАВА

У сучасній юридичній науці існують два аспекти розгляду поняття суб'єктів міжнародного фінансового права (далі МФП), який принципово відрізняється від поняття суб'єкта фінансового права в національному законодавстві. З одного боку, як і в міжнародному публічному праві, суб'єктами МФП є держави і правосуб'єктність міжурядових організацій. З цієї точки зору, суб'єкти МФП можуть вступати в міжнародні фінансові правовідносини з іншими суб'єктами МФП, а також укладати з ними міжнародні договори у фінансовій сфері, і підтримувати торгово-економічні та фінансові зв'язки, використовуючи імунітети і привілеї, встановлені для суб'єктів міжнародного публічного права. З іншого ж боку, суб'єкти МФП діють паралельно з іншими «багатофункціональними» суб'єктами світової фінансової сфери, що здійснюють регулювання, уніфікацію, координацію, стандартизацію та контроль світових фінансових зв'язків і операцій. Сфера «багатофункціональних» суб'єктів включає: міжнародні та національні фінансові установи; міждержавні регіональні інтеграційні фінансові установи; неурядові міжнародні організації; асоціативні об'єднання в сфері управління світовими фінансами; впливові політико-фінансові групи «клубного» типу; групи які проходять етап розвитку постіндустріальних держав, що знаходяться в опозиції МВФ ; ТНК; фізичні та юридичні особи різної національної юрисдикції [2,94;5].

Така точка зору не безперечна, оскільки до цих пір ведуться дискусії про віднесення МФП до публічної чи приватної галузі міжнародного та національного права. Отже, часткові міжнаціональні об'єднання капіталу, приватні суб'єкти асоціативного та іншого типу не визнаються багатьма вченими суб'єктами МФП.

Розглядаючи досвід різних країн з розробки єдиних стандартів організаційно-правових форм міжнаціональних фінансових інститутів, слід сказати, що більшість з них в даний час пішли шляхом уніфікації національного фінансового законодавства на користь уніфікованих міжнародно-правових норм.

Транснаціональні компанії (далі ТНК) у світовій науковій сфері все частіше визнаються суб'єктами міжнародного економічного, фінансового, валютного, банківського права, оскільки є основними учасниками системи міжнародних кредитних, розрахункових, валютних, інвестиційних, страхових, боргових і інших фінансових відносин. Саме ТНК реалізують переважну частину міжнародного фінансового обороту: є головними учасниками в міжнародній торгівлі цінними паперами та фінансовими послугами, здійснюють майже всі міжнародні інвестиції і забезпечують основну частину міжнародних платежів [4,210]. У сучасній юридичній літературі до категорії ТНК відносять підприємства, об'єднані перехресним володінням часткою власності та цінних паперів, які юридично зареєстровані в одній країні, а здійснюють свою діяльність в інших країнах за допомогою дочірніх підприємств і філій, що знаходяться під їх контролем. ТНК несуть інвестиційні переваги для приймаючих країн, оскільки в них надходять внески в грошовій формі, що має сприятливі наслідки для фінансової системи держави. Разом з тим діяльність ТНК несе загрозу «бюджетному суверенітету» держав, що розвиваються, оскільки податки часто сплачуються на територіях «отримання доходу» за кордоном. Державні і міжнародні органи зміцнюють фінансовий і антимонопольний контроль за діяльністю ТНК на національних ринках, а ООН виробила Кодекс добросовісної поведінки транснаціональних корпорацій. За своєю суттю Кодекс не є договором, і тому йому притаманна така ж юридична сила, як і резолюціям ООН. При цьому розвинені держави з самого початку були зацікавлені виробити Типовий статут ТНК. Проте країни прагнули обмежити цей документ перерахуванням тільки обов'язків ТНК. Крім Кодексу поведінки ТНК ООН, регулюванню діяльності ТНК присвячені декларації і резолюції Організації економічного співробітництва та розвитку (далі ОЕСР) про міжнародні

інвестиції і багатонаціональні підприємства. Зокрема, акти ОЕСР від 21 червня 1976 включають декларацію і три взаємопов'язаних документа: «Керівні принципи для багатонаціональних підприємств», «Національний режим», «Стимули і перешкоди для міжнародних інвестицій» [3,33;5].

Резолюції ОЕСР являють собою взаємопов'язані акти в тому сенсі, що регулювання ТНК вимагає застосування їх усіх разом узятих. Прийняття одного документа тягне за собою і ухвалення решти. Звичайно, декларація і резолюції ОЕСР відіграють обмежену роль, оскільки діють тільки у відносинах між розвиненими країнами, однак декларація передбачає, що держави-члени будуть прагнути до поширення національного режиму на ті підприємства, які прямо або опосередковано контролюються особами з держав-членів. Таким чином, декларація і резолюції 1976 містять у собі великі можливості для розвитку, оскільки національний режим у відношенні і національного, і багатонаціонального підприємства, закладений в декларації і резолюції, повинен орієнтуватися на норми міжнародного права[4,300].

З правової точки зору ТНК не є єдиним суб'єктом права (комерційною організацією), хоча вона і має свої відокремлені підрозділи в різних країнах світу. ТНК являє собою об'єднання формально самостійних юридичних осіб, створених відповідно до законодавства різних країн зі своїм особистим статусом. Існує цілий ряд різних ознак, що дозволяють виділити ТНК з кола інших комерційних організацій. До них відносяться: багатонаціональний характер діяльності ТНК; високий науково-технічний рівень виробництва; економічна єдність ТНК і існування в її структурі компаній різної національності, наділених різною правосуб'єктністю; інтернаціоналізація управління.

Також треба звернути увагу і на те, що ТНК складається з групи приватних підприємств, які об'єднані певними юридичними зв'язками і підкоряються загальній стратегії. При цьому важливим питанням є визначення національної приналежності такої корпорації. В якості критеріїв пропонується використовувати приналежність їх капіталу, величину обороту, розмір зарубіжної частки в операціях, характер операцій, кількість закордонних філій і дочірніх компаній і т.д. Разом з тим всі зазначені критерії мають економічний характер і не можуть бути визначальними при оцінці юридичного статусу цих організацій.

Статус ТНК постає перед нами, як певне явище, яке перебуває на межі економічних і юридичних понять. В якості основи при першому наближенні до вивчення феномену ТНК необхідно взяти ознаку єдиного управління ТНК, що співіснує з ознакою наявності декількох правосуб'єктних утворень в структурі ТНК. Визначальною рисою таких корпорацій є єдиний економічний, правовий, управлінський простір, але юридична форма установчих договорів ТНК та їхня прив'язка до різних систем права здебільше, нажаль, не завжди зрозуміла.

З усього вище вказаного можна говорити про те, що ТНК все ж таки є суб'єктами міжнародного фінансового права, зі своїми особливостями в сфері регулювання певних фінансових правовідносин.

Використані джерела:

1. *Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право: Підручник. – Видання друге, перероблене і доповнене. – К.: КНЕУ, 2003.*
2. *Петрова Г.В. Финансовое право / Г.В. Петрова. – М.: Издательство Юрайт; 2009.*
3. *Сафина О.А. Специфика юридической природы некоторых резолюций универсальных кредитно-финансовых организаций //Банковское право. - 2004. - № 4. - С.32-35*
4. *Циганкова Т.М., Гордєєва Т.Ф. Міжнародні організації: Навч. Посіб. – Вид. 2-ге не перероб. І доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 340с.*
5. *Українсько-російський словник / Уклад.: Г.П. Іжакевич та інші. – К.: Наук. думка, 1999. – 984 с.*

РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА ПРИКЛАДІ СУДДІ МАНФРЕДА ЛЯХСА

Розвиток будь-якої науки починається з теоретичного підґрунтя, створеного окремими особистостями. Особливо це помітно у державах з давньою юридичною та науковою традицією, як наприклад Німеччина, Італія, Росія, Польща. Особливу роль у цьому процесі належить міжнародному праву, що виходить за рамки внутрішнього національного законодавства, правової системи. Одним із завдань міжнародного публічного права є, здавалося б, неможливе – поєднати різні правові системи, народи, держави, що часто перебували у антагонізмі. Ідеї забезпечення мирного співіснування чи вирішення нагальних проблем існували та продовжують народжуватись у вигляді ідей та концепцій фахівців: теоретиків чи практиків, що мають бачення якогось питання. З часом ці ідеї втілюються в життя шляхом прийняття міжнародних договорів чи конвенцій. Велику роль в тлумаченні норм та положень міжнародного права шляхом вирішення реальних справ належить Міжнародному суду ООН (МС ООН).

Польський професор, суддя МС ООН Манфред Ляхс був одним з тих, хто перебував на цій посаді найдовше – 26 років (1967-1993), в тому числі як Президент цього міжнародного органу (1973-1976) [1]. За час його суддівства було прийнято багато рішень, які в той чи інший спосіб впливали на міжнародне право. Зі специфіки роботи МС важко визначити хто саме був автором тієї чи іншої доктрини чи рішення, але можна припустити, що саме цей юрист-міжнародник мав неабиякий вплив на прийняті рішення. Знаменним є той факт, що переобираючись на посаду судді на Генеральній Асамблеї ООН отримував два рази майже універсальну підтримку серед держав завдяки своїм глибоким знанням та розумінню міжнародного права, політики та теорії; при цьому отримував підтримку західного капіталістичного суспільства, хоча й був з комуністичної Польщі [2, 64]. Така підтримка була виразом визнання та поваги до багажу знань та наукової спадщини міжнародника.

Перебуваючи на посаді судді М. Ляхс бере активну участь у вирішенні міжнародних спорів (справ), рішення по яким є часто базовим для подальшої діяльності МС та міжнародно-правового статусу держав. До таких належить справа "Барселона трекшн" (Barcelona Traction, 1970), де, між іншим, прийнято важливе рішення, що "право дипломатичного захисту може здійснюватися тільки "національною державою компанії"; справа "Про ядерні випробування" (Nuclear Tests, 1974), де визнано обов'язковий характер міжнародних зобов'язань, взятих на себе державою та право суду самому визначати вимоги сторін [3, 477; 4, 111]; справа "Правові наслідки для держав тривалим перебуванням Південної Африки в Намібії" (Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia, 1970), де зокрема визначено, що "фізичний контроль над територією, а не суверенітет чи легітимність права є основою для відповідальності держави за дії, що мають наслідки для інших держав"; справа "Континентальний шельф Північного моря" (North Sea Continental Shelf, 1968), де Ляхсом відзначено, що правило рівновіддаленості є одним з засад права, а навіть набуло статусу загального правила міжнародного права. Виразалася думка, що право моря набуло тепер стійкі і виразні контури ніж мало перед тим [5, 417].

Безпосередньо працюючи у МС ООН М. Ляхс з середини бачив необхідність змін. Заснований одразу після Другої світової війни, як продовжувач Постійної палати міжнародного правосуддя, з часом діяльність цього суду вимагала змін. Тому у 1978 р. було змінено Регламент з метою покращення функціонування, і саме Ляхс відіграв головну роль у підготовці цих змін [5, 418]. Ці зміни ввели палати *ad hoc* у судовий процес, що вилилось у більш гнучку форму судочинства – сторони могли самі обирати склад палати, та безпосередньо у сам процес судочинства. Сам Ляхс стверджував, що МС "охоронець законності для міжнародного співтовариства в цілому, як з - так і без ООН" [6, 1065].

Крім діяльності в міжнародному суді М. Ляхс займався піонерським на той час космічним правом, передбачаючи необхідність його правового регулювання [3, 281]. Цікавить його і подальша доля міжнародного права, полемізуючи з тими, хто пророкує занепад цій галузі права та доводячи перспективність і вагу міжнародного права, роль міжнародника у майбутньому [7, 17-25; 8, 420]. Знання М. Ляхса у галузі космічного права дали йому можливість працювати на посаді Голови правового підкомітету мирного використання космічного простору ООН (United Nations Legal Sub-Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, 1962). Під його керівництвом була прийнята Декларація загальних принципів щодо мирного використання космічного простору на Генеральній Асамблеї 1962 р., проект Договору про космос (більш відомий як "Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла"), а тепер його ім'я носить учбовий судовий процес з космічного права, що проводиться Оргкомітетом Міжнародного інституту космічного права (The Manfred Lachs Space Law Moot Court Competition) [9].

Крім цього польський професор брав активну участь у багатьох міжнародних організаціях, зустрічах та конференціях, у підготовці численних міжнародних документів, був почесним доктором десятка університетів, та автором багатьох теоретичних робіт, відомих у багатьох країнах.

Таким чином, можемо стверджувати, що особистість може впливати на історію своїми діями, вчинками, своєю персоною. Ідеї такої видатної особистості як Манфред Ляхс закріплені у багатьох міжнародних документах та продовжують впливати на ситуацію у світі, а рішення, прийняті у рамках МС ООН, стали базою для подальших судових справ.

Використані джерела:

1. Члени міжнародного суду ООН. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/court/index.php?p1=1&p2=2&p3=2>
2. Makarczyk J. Manfred Lachs 1913-1994 // Państwo i Prawo. Miesięcznik. Kwiecień 1993, Zeszyt 4 (566).
3. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом / Пер. з англ. – Харків: Консум, 2000. – 592 с.
4. Нгуен Куок Динь, Патрик Дайе, Алэн Пелле. Международное публичное право: В 2-х т. Т. 2: Кн. 3.: Международные отношения. / Пер. с фр. – К.: Сфера, 2001. – 410 с.
5. Schwebel M. Stephen: On the Bench: Lachs the Judge. In Memoriam: Judge Manfred Lachs (1914–1993) – In: American Journal of International Law. Vol. 87, No. 3 (Jul., 1993). American Society of International Law.
6. Malcolm N. Shaw. *International Law. Sixth edition. Cambridge University Press.* – 2008. – p. 1708.
7. Lachs M. Czy kryzys prawa międzynarodowego? // Państwo i prawo. Miesięcznik. Luty 1992, Zeszyt 2(522).
8. Sudhir K. Chopra The Teacher: Lachs at the Hague Academy: In Memoriam: Judge Manfred Lachs (1914–1993) – In: American Journal of International Law. Vol. 87, No. 3 (Jul., 1993). American Society of International Law.
9. Міжнародний навчальний судовий процес ім. М. Ляхса. – Режим доступу: <http://www.iislweb.org/lachsmoot/>

ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОЇ МИТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Розпад радянського союзу та здобуття незалежності Україною поставило перед нашою державою питання про інтеграцію в європейський та світовий економічний простір. Першочергове завдання в цьому контексті полягає у скасуванні всіх можливих мит і зборів для українських товарів. Найбільш простий шлях досягнення даної цілі – стати членом спеціалізованих міжнародних організацій.

Проте, питання пов'язані з діяльністю міжнародних митних організацій залишаються невирішеними, як серед практиків так і науковців. Більше того, за часів існування СРСР, ці питання взагалі не виникали, оскільки Радянський Союз по суті був вилучений з міжнародного економічного простору. І хоча останні два десятиліття вітчизняна наука прагне надолужити втрачений час, проте ще залишилося багато невирішених питань. При цьому як правило увагу звертають на практичні аспекти функціонування міжнародних митних організацій. Так, зокрема, незважаючи на вагомий внесок таких вчених як Сандровський К.К., Борисов К.Г., Опришко В.Ф., Перепада О.В. у вивчення міжнародного митного права, досі чітко не визначено його *місце* в системі міжнародного права [1,566-568]. Крім того, поза увагою вчених залишився ряд інших теоретичних питань, які відіграють ключову роль у міжнародному митному праві. Серед таких, зокрема проблема визначення поняття міжнародна митна організація. Саме їй буде присвячено вказану доповідь.

Перше на що хотілося б звернути увагу, це визначення терміну «міжнародна митна організація», та його співвідношення із терміном «міжнародний митний союз».

Слід відзначити, що міжнародні документи як правило використовують саме останній термін. Так, відповідно до п.8(а) ст. XXIV Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) під митним союзом слід розуміти зміну двох чи більше митних територій на одну митну територію таким чином, що мита та інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі скасовуються відносно основної частини торгівлі між складовими територіями союзу чи принаймні відносно основної частини торгівлі товарами, які походять із таких територій, а також, в основному такі ж мита та інші засоби регулювання торгівлі застосовуються кожним з членів союзу до торгівлі територій, не включених до цього союзу [2]. На нашу думку таке визначення не характеризує природи митного союзу як правової категорії.

Аналізуючи термін «митний союз» у вузькому розумінні, Мартенс Ф.Ф. ще на початку минулого століття визначав його як об'єднання незалежних держав, які встановлюють за взаємною згодою спільний порядок у відносинах торгівлі і промисловості, і особливо у відносинах митного управління [3,139]. Дещо по іншому вважав Сандровський К.К., який в свою чергу вказував, що митний союз – це об'єднання політико-економічного характеру з метою координації зовнішньоекономічної діяльності держав, регламентації на єдиній або погодженій правовій основі обсягу, структури та умов експорту, імпорту товарів та інших предметів [4,136]. Узагальнюючи наведені визначення необхідно відмітити, що митний союз це в першу чергу об'єднання держав (а в окремих випадках і інших утворень) або інакше кажучи – міжнародна організація.

Такі організації наділені міжнародною правосуб'єктністю і покликані координувати дії держав-членів у певній сфері суспільних відносин (зокрема, вданому випадку – у митному співробітництві). В свою чергу, міжнародні організації можуть носити найрізноманітніші найменування: організація, фонд, *союз*, банк [5,29].

Беручи до уваги вищевикладену позицію, важко погодитись з авторами Юридичної Енциклопедії, які наполягають на тому, що митні союзи – це *угоди* які укладають дві або більше держав про ліквідацію митних кордонів між ними та створення спільної митної території з єдиним митним тарифом, який застосовується щодо третіх країн, і повним скасуванням мита у взаємних відносинах [6,637]. Видається, що в даному випадку автори

ототожнюють джерела міжнародного права на основі яких створюється такий союз із самим митним союзом, що неприпустимо.

Характеризуючи основні ознаки міжнародної митної організації, на прикладі Всесвітньої Митної Організації (оскільки це єдина універсальна організація призначена регулювати виключно митну співпрацю держав-членів), слід відмітити наступні її особливості:

- створення шляхом укладення особливого договору, який в свою чергу являється засновницьким актом (зокрема, що стосується Всесвітньої Митної Організації, то таким актом є Конвенція про створення Ради Митного Співробітництва 1950 року [7]);

- система постійнодіючих органів (у вказаній конвенції зазначено, що роботі організації сприяють Генеральний секретаріат, комітети, підкомітети, субкомітети, робочі і консультативні групи);

- автономна воля і відповідні функції (Всесвітня Митна Організація є незалежною від держав-членів при прийнятті певного рішення, та наділена рядом функцій для досягнення мети задля якої була створена).

Всім цим визначається міжнародна правосуб'єктність організації, воля якої не обов'язково співпадає з волею її членів. За своєю правовою суттю вказана організація є органом співпраці держав, а відтак не може носити наднаціонального характеру (на відміну від ЄС).

Крім Всесвітньої Митної Організації слід відмітити Південно-Африканський Митний Союз який також регулює виключно міжнародне митне співробітництво. Однак, існують організації, які хоч і не є митними, проте, так чи інакше причетні до митного співробітництва держав, і своїми актами створюють норми які є складовою частиною міжнародного митного права. Зокрема, до таких організацій слід віднести наступні: Світова Організація Торгівлі, Євразійське Економічне Співтовариство, Міжнародна Морська Організація, Всесвітня Туристична Організація та інші.

Підсумовуючи все вищесказане, слід відмітити, що використовувані в теорії і практиці поняття міжнародний митний союз і міжнародна митна організація є тотожними. Під ними слід розуміти міжнародну організацію, яка покликана координувати співробітництво держав в економічній сфері, шляхом уніфікації правил що стосуються переміщення товарів та послуг через митний кордон їх держав-членів.

Використані джерела:

1. Перепадя О.В. Актуальні питання теорії міжнародного митного права // Держава і право. – 2007. – №35. – С. 564-571.
2. http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=3&nreg=995_264
3. Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов. В 2 т. – Москва: Издательство «Юридический колледж МГУ», 1996. – Т. 2. 369 с.
4. Сандровский К.К. Международное таможенное право: Учебник. – Киев: «Знання», 2002. – 461 с.
5. Лукашук И.И. Международное право. Особенная часть: учеб. для студентов юрид. фак. и вузов. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2010. – 544 с.
6. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред) та ін. – Київ: «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 3: К-М. 792 с.: іл.
7. http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_184

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ РЕФЕРЕНДУМУ ЯК ФОРМИ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ.

Багатогранність безпосередньої демократії полягає насамперед у розмаїтті форм її реалізації, сфер застосування у суспільному і державному житті, неможливості формально уніфікувати юридичні наслідки її запровадження. Найпоширенішими формами безпосередньої демократії є вибори та референдум. Вибори є формою безпосередньої демократії за допомогою якої формуються представницькі органи. На відміну від виборів за допомогою референдуму народ безпосередньо виступає як верховний законодавець, який санкціонує найважливіші загальнообов'язкові правові норми. Імперативний характер рішень, прийнятих референдумом, відіграє важливу соціально-політичну роль у житті демократичного суспільства. Референдум, особливо загальнодержавний, є досить дорогим заходом, що зумовлює його проведення лише при вирішенні найважливіших державних питань. Але можливість проведення референдуму, особливо за народною ініціативою, стає свідченням того, що формально закріплена установча влада народу може бути фактично реалізована. Крім того, законодавче закріплення референдуму є фундаментальним проявом принципу народного суверенітету, який посідає центральне місце в системі принципів демократичного суспільства.

Слід зазначити, що правовий зміст поняття референдуму не співпадає з його етимологічним значенням (від лат. *referendum* – те, що повинно бути повідомлено). Тому для визначення правового змісту цього поняття необхідно звернутись до аналізу науково-теоретичних досліджень в даній області. Енциклопедичний словник визначаючи поняття референдуму, зводить його до всенародного голосування, що проводиться в зв'язку з прийняттям нової конституції та інших важливих законів, або внесенням до них змін [3, с. 356]. Уявляється, що таке визначення неоправдано звужує зміст досліджуваного поняття, зводячи референдум до важливої, але не єдиної його функції – прийняття законів шляхом всенародного схвалення.

Для більш точного визначення змісту поняття «референдум» необхідно звернутись до праць вчених-державознавців, присвячених цьому питанню. Зокрема, Л.Дюгі ототожнював референдум з прямим народним правлінням. Такий підхід є характерним для державно-правової науки цього історичного періоду, який характеризувався падінням традиційних монархічних режимів і заміною їх демократичними республіками або конституційними монархіями. На думку Л.Дюгі, закони обговорюються і вносяться парламентом, але «вони не мають сили закону, поки не будуть схвалені безпосереднім голосуванням на зборах громадян». Пізніше у французькій державно-правовій науці сформувався інший підхід до оцінки цього явища. Так, М.Дюверже визначав референдум як схвалення реформ, голосування закону. В цьому визначенні вже присутнє розмежування консультативного та імперативного референдуму [2, с. 21].

Не секрет, що значна кількість демократичних інститутів, в тому числі і інститут референдуму, які одержали розвиток і визнання в так званих «країнах буржуазної демократії», негативно оцінювались у вітчизняній юридичній літературі радянських часів. Так, І.П.Трайнін писав, що під референдумом «головним чином, розуміється право народу через голосування відхиляти закони, прийняті народним представництвом». При такому підході про можливість використання референдуму у практиці «соціалістичного будівництва» не могло бути і мови. Однак, після вступу в силу Конституції СРСР 1936 року, яка формально проголосила можливість використання референдуму в умовах радянського політичного режиму, було зроблено ряд спроб дати цьому явищу наукове пояснення. Зокрема, В.Дрогін з цього приводу писав: «Референдум полягає у безпосередньому зверненні до виборців для вирішення законодавчого або іншого питання. Сукупність норм, які регулюють безпосереднє звернення до виборців по законодавчих або інших питаннях,

складає державно-правовий інститут референдуму. Зaslугою даного автора є те, що при відсутності реально існуючих правових норм він теоретично обґрунтував необхідність виділення референдуму у самостійний державно-правовий інститут. Правда, в умовах авторитарного політичного режиму реалізація цього інституту носила формальний характер.

Надалі визначення терміна «референдум» було закріплене у відповідних законах Союзу РСР та більшості союзних і автономних республік. Але через відсутність практики проведення референдумів у СРСР та розходжень у теоретичних поглядах на зміст цього терміна визначення референдуму в спеціальних законах були неоднозначними і часто суперечливими. Після проведення всесоюзного референдуму 17 березня 1991 р. більшість колишніх радянських республік, у тому числі й Україна, прийняли національні закони про референдуми. В них визначення поняття «референдум» переважно обмежувалося переліком зовнішніх ознак цього інституту, а також нерідко позначалося правовими і логічними неточностями.

У юридичній науці України всеукраїнський референдум визначався А.П. Тарановим як спосіб прийняття громадянами України шляхом всенародного голосування законів, інших рішень з важливих питань загальнодержавного значення. Закони, прийняті всеукраїнським референдумом, мають вищу юридичну силу і не потребують будь-якого затвердження державними органами.

Після проведення всеукраїнського референдуму 16 квітня 2000 р. у вітчизняній науці конституційного права активізувалися відповідні наукові дослідження юридичної природи референдумів. Зокрема, Ю.М. Тодика вважає, що термін «референдум» означає голосування виборців, через яке приймається державне рішення чи рішення в сфері самоврядування³ і пропонує визначати референдум як політичний і правовий інститут, спрямований на розв'язання кардинальних проблем загальнонаціонального і місцевого значення.

Л.Т. Кривенко відзначала, що поняття всеукраїнського референдуму неодмінно має включати, крім традиційних складових, по-перше, елемент, що втілює іманентність, органічність, нерозривність референдуму з суверенітетом народу, здійсненням безпосередньо народом влади, що йому належить. По-друге, враховуючи, що світовий досвід, в тому числі новітнього часу, представляє референдум також в іншому розумінні — як спосіб політичного маніпулювання, поняття референдуму має включати такий елемент, як необхідність додержання в процесі організації, проведення та реалізації результатів референдуму всіх умов, закріплених Конституцією та законами [1, с. 16].

Таким чином, політичне значення інституту референдуму полягає в тому, з його допомогою громадяни набувають можливості ефективного впливу на формування політики державних і інших органів влади, а останні, в свою чергу, - можливість звіряти свої рішення з думкою народу або окремої його частини. референдум є невідомою частиною сучасної демократичної держави, атрибутивним елементом розвинутого громадянського суспільства. Як пріоритетна форма безпосередньої демократії, референдум дає можливість громадянам самим оцінювати зміни у суспільному житті та визначати їх розвиток.

Використані джерела:

1. Кривенко Л. Конституційні основи референдуму. Проблеми демократизації // Віче. – 2001. - №2 – С.12-17.
2. Ледюк Л. Учасницька демократія: референдуми у теорії та на практиці. – Харків: Центр Освітніх Ініціатив – 2002 – 158 С.
3. Правовые системы стран мира. Энциклопедический справочник/ Отв. ред. д.ю.н., проф. Сухарев А.Я. – 2-е изд. – М.: Издательство НОРМА - 2001 – 645 С.

ДО ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ВИЗНАННЯ

Дослідження питань визнання суб'єктів, що з'являються на міжнародній арені, отримало значну актуальність у зв'язку із процесом деколонізації, що розпочався ще на початку ХХ сторіччя та отримав значного розвитку у 60 – 70 роках. Разом із тим, зазначена тема не втрачає теоретичного та практичного інтересу й у наш час. Більш того, маємо констатувати, що розв'язання проблемних питань, пов'язаних із міжнародно-правовим визнанням, стає все більш і більш важливим з огляду на необхідність підтримання міжнародного миру та безпеки, а також забезпечення політичної стабільності цілої низки регіонів.

Незважаючи на те, що увагу наукової спільноти до відповідної проблематики було привернуто достатньо давно, ні ефективного правового регулювання, ні навіть єдиного підходу щодо певних доктринальних позицій вироблено не було. Головна причина, що пояснює такий стан речей, – відсутність кодифікованого міжнародного договору, який би комплексно та усебічно регламентував коло міжнародних відносин, пов'язаних із юридичною силою та наслідками визнання, необхідними умовами та формами його здійснення тощо. Мотиви, через які міжнародна спільнота, не спромоглася укласти такий договір, достатньо різноманітні, та, як здається, визначальними серед них є міркування щодо політичної зручності збереження status quo. Адже визнання було й лишається одним з ефективних механізмів впливу на ситуацію в окремих регіонах та навіть геополітичну стабільність. Відсутність чіткого регулювання його застосування дозволяє суб'єктам, що визнають нові міжнародні утворення, маніпулювати визнанням, що часто призводить до застосування так званої практики подвійних стандартів. Одним із її яскравих прикладів є ситуація, що склалася у зв'язку із визнанням Косова, з одного боку, та Південної Осетії й Абхазії, з іншого.

Звертаючись до теоретичних підвалин проблеми, потрібно відзначити неоднозначність ставлення науковців до розуміння значення, що його має визнання для утворення нових суб'єктів міжнародного права і, перш за все, держав. Така ситуація призвела до утворення двох основних теорій визнання у міжнародному праві – конститутивної та декларативної. Керуючись останньою, вітчизняні та російські вчені формулюють визнання як політико-правовий акт держави, котрим воно офіційно підтверджує свою обізнаність щодо виникнення нової держави, висловлює своє позитивне ставлення до цього та до наміру нової держави вступати у зносини з іншими державами та іншим чином приймати участь у міжнародному спілкуванні [1, с.108]. Зазначена теорія підкреслює об'єктивний характер міжнародної правосуб'єктності, її незалежність від політичної волі сторонніх суб'єктів та обумовленість волею самого суб'єкта, що виникає, та нормами міжнародного права.

У той самий час, конститутивна теорія визнання розглядає його як необхідну правовстановлюючу для виникнення нового суб'єкта міжнародного права обставину, тобто таку обставину, без наявності якої виникнення суб'єкта є неможливим, навіть за наявності його власної волі щодо цього (так зване condition sine qua non). Незважаючи на те, що такий підхід багато в чому заперечує загальнолюдським цінностям, найбільш широко визнаним міжнародною спільнотою після Другої світової війни, зокрема, праву націй та народів на самовизначення, події останніх десятиріч, пов'язані із появою багатьох нових держав, деякі серед яких залишаються невизнаними, свідчить про повернення саме до такого, конститутивного, розуміння визнання у практиці міжнародних зносин. Як здається, було б невірним розглядати таку тенденцію виключно як негативну, адже на тлі поширення явищ сепаратизму та інших зазіхань на територіальну цілісність багатонаціональних держав, визнання у його конститутивному розумінні виступає як ефективний засіб протидії ним. Однак, поведінка держав у питанні визнання нових суб'єктів на міжнародній арені останнім

часом отримує усе більш виражений політичний відтінок. У цьому зв'язку, не можна не погодитися із думкою італійських колег щодо того, що реалії міждержавних зносин демонструють те, наскільки визнання пов'язане із витонченими політичними міркуваннями, виступаючи таким чином актом суб'єктивного характеру [2, с. 57].

Разом із тим, не можна не визнавати, що відсутність визнання практично унеможливлює існування нової держави, адже вона залишається виключеною із міжнародного спілкування. За умов зростаючої глобалізації таке положення держави заважає, перш за все, її економічному розвитку, що, у свою чергу, має наслідком важкі умови існування для населення та інші негативні результати. Саме через це можливість вступати у зносини з іншими державами визнана необхідною ознакою держави у Міжамериканській конвенції про права та обов'язки держав 1933 року [3]. Отже, маємо наголосити, що невизнання нової держави має для неї суто практичні негативні наслідки.

Схиляючись до необхідності враховувати конститутивне значення акту визнання, не можна не відзначити низку проблемних питань, пов'язаних із зазначеною теорією. Перш за все, це питання щодо того, хто саме має визнати нову державу. Не зрозуміло, чи це мають бути усі держави світу, чи тільки провідні із них, або ж, у першу чергу, сусідні держави.

Як здається, отримання визнання із боку абсолютної кількості існуючих держав є неможливим, адже визнання є, як правило, правом, а не обов'язком держави. Щодо необхідності визнання з боку провідних держав світу [4, с.146], то таке формулювання саме по собі викликає питання про те, які саме держави та за якими критеріями слід вважати провідними і чи не буде такий підхід взагалі порушувати основний принцип міжнародного права щодо суверенної рівності держав. Якщо ж керуватися практичними міркуваннями, необхідною уявляється саме наявність визнання з боку сусідніх держав, із якими у новій державі складатиметься переважний обсяг відносин. Хоча не можна заперечувати, що за певних обставин для нової держави може бути необхідним встановлення відносин саме з державами інших регіонів.

Підводячи підсумки, слід наголосити, що проблема визнання у міжнародних відносинах може бути вирішена тільки за умови наявності політичної волі основних акторів міжнародної системи. Здається вірним визнавати конститутивну функцію, що її виконує визнання у наш час. Однак, враховуючи той значний вплив на міжнародні відносини, що його справляє визнання у такій ситуації, вкрай необхідним є чітке нормативне визначення тих критеріїв та вимог, які б зробили його дійсно правовим механізмом впливу на суб'єктів міжнародного права.

Використані джерела:

1. *Международное право. Под ред. Ю. М. Колосова, Э. С. Кривчиковой.* – М.: Международные отношения, 2006. – 816с.
2. *Le domande d'esame di Diritto Internazionale Pubblico.* - Napoli: Simone, 2009. – 304р.
3. *Convention on Rights and Duties of States (inter-American) of December 26, 1933* [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/intam03.asp
4. *Баймуратов М. А. Международное публичное право.* – Х.: Одиссей, 2007. – 704с.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ СТАТУСУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Загострення етнополітичних конфліктів у багатьох поліетнічних країнах, і зокрема, у посттоталітарних, вимагають посилення уваги до пошуків найбільш ефективних шляхів, методів і засобів запобігання їх ескалації.

Зміст і характер правового регулювання етнополітичних відносин полягає у встановленні та вдосконаленні правових норм (умов, гарантій), які визначають статус і стосунки суб'єктів цих відносин, зокрема, етнополітичної свідомої людини, нації, національних меншин, корінних народів та держав. Регулювання етнополітичних відносин здійснюється не лише законодавством окремих країн, а й міжнародних організацій, зокрема Організація Об'єднаних Націй (ООН), ЮНЕСКО, Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та ін.[1, 115].

Аналіз чинних міжнародно-правових актів дозволяє окреслити основні стандарти прав національних меншин, визначивши серед них передусім такі:

- право на збереження своєї ідентичності;
- мовні права;
- освітні права;
- культурні права.

Ці права зафіксовані, зокрема в Резолюції ООН 47/135 (1992р.) “Про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин”, прийнятій Парламентською Асамблеєю Ради Європи (ПАРЄ) [2], в Європейській Хартії регіональних мов і мовних меншин (1992р.) [3], де зазначено, що держави захищають на їх відповідних територіях існування та самобутність національних чи етнічних, культурних, релігійних та мовних меншин та заохочують створення умов для розвитку тої самобутності, для чого цими державами вживаються належні законодавчі та інші кроки для досягнення цих цілей [4, 181].

Найголовнішим у відношенні ООН до етнічних меншин у різних державах її членів є Хартія ООН від 26 червня 1945 р. та Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [5], хоча в цих документах немає поняття національної меншини, етнічної групи. У ст. 1 п.3 питання про меншини присутнє як константа, коли мова йде про те, “щоб вирішувати міжнародні проблеми...культурного та гуманітарного характеру, підтримувати та закріплювати повагу прав людини та головних свобод всіх без винятку людей без залежності від раси, статі, мови чи релігії” [4, 182].

Те ж саме стосується “Всесвітньої декларації прав людини”. Ст.2 забороняє дискримінацію, ст. 7 обумовлює принцип рівності, ст.15 — право на громадянство, ст. 20 — право на збори, ст. 26 — право на освіту.

З цих та інших документів випливає, що особи, які належать до етнонаціональних меншин, реалізують свої права в певних організаційно-правових формах, закріплених у цих актах законодавств відповідних країн, на терені яких вони мешкають. Встановлення форм реалізації прав етнонаціональних відносин у конкретній країні залежить від особливостей її правової системи, форми правління, державного та адміністративного устрою, історичних традицій тощо. Порівняльний аналіз практики сучасних держав свідчить про те, що реалізація прав національних меншин може здійснюватися у формі національно-культурної автономії, регіональної автономії, національного самоврядування, участі у роботі органів державної влади і місцевого самоврядування.

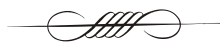
Ще одним важливим міжнародним актом, який стосується статусу національних меншин є Рамкова конвенція про захист національних меншин, документ Зустрічі Копенгагенської конференції щодо людського виміру ОБСЄ від 29 червня 1990р., ратифікована Верховною Радою України 09.12.1997 року [6].

Конвенція передбачає, що захист національних меншин та прав і свобод осіб, які належать до цих меншин, є невід'ємною частиною міжнародного захисту прав людини і як такий є одним з напрямків міжнародного співробітництва.

Отже, вищезазначене свідчить про наявність належної міждержавної договірно-правової бази для забезпечення прав національних меншин. Значення цих політико-правових міжнародних актів полягає в тому, що вони, виходячи з всесвітнього досвіду і втілюючи сучасні потреби і тенденції світового демократичного процесу, встановлюють загальнолюдські стандарти прав і свобод особи.

Використані джерела:

1. *Вавринчук М.П. Етнополітична безпека в системі національної безпеки України на етапі сучасного державотворення: Монографія. - К.: Правова єдність, 2009.-288 с.*
2. *Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин від 18.12.1992р. Україна не ратифікувала // Інтернет видання "Юриспруденція он-лайн" [Електронний ресурс].—Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.*
3. *Європейська хартія регіональних мов або мов меншин 05.11.1992р., ратифікована Законом України від 24.12.1999р. // ОВУ.- 2006.- № 50.-Ст.379.*
4. *Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи.- К., 1997.- 212с.*
5. *Загальна декларація прав людини від 10.12.1948р., Україна не ратифікувала//ОВУ.-2008.-№93.-Ст.89.*
6. *Рамкова конвенція про захист національних меншин від 29.06.1990 р., ратифікована Законом України від 09.12.1997 р. // Інтернет видання "Юриспруденція он-лайн" [Електронний ресурс].—Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.*

Стельмах Ольга Станіславівна

*аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
юрист Національного космічного агентства України*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКО-БРАЗИЛЬСЬКОГО ПРОЕКТУ «ЦИКЛОН-4»

Передача українською стороною науково-технічної продукції (далі - НТП) як внеску до статутного капіталу бінаціональної компанії «Алкантара Циклон Спейс» (далі - БК АЦС) у формі негрошових активів (на підставі Договору між Україною та ФРБ «Про довгострокове співробітництво щодо використання ракети-носія "Циклон-4" на пусковому центрі Алкантара» від 21.10.2003 р. та відповідно до Постанови КМУ від 06.01.2010 р. № 3 «Питання передачі науково-технічної продукції до капіталу спільного українсько-бразильського підприємства БК АЦС»), а також перспектива передачі ракети-носія, наземного пускового обладнання, космічного апарату, пов'язаного обладнання та ряду технічних даних спричиняють необхідність всебічного розгляду питань контролю за доступом та власне доступу до вищезазначених об'єктів.

Істотним для правового аналізу є, по-перше, усвідомлення розмежування понять «контролю за доступом» та «доступу» (друге відповідно є похідним та залежним від першого) та, по-друге, визначення того, хто та на яких засадах має право на здійснення відповідних функцій. Угода між Урядом України та Урядом ФРБ «Щодо захисту технологій, пов'язаних з участю України в запусках з пускового центру Алкантара» від 16.01.2002 р. містить вичерпний перелік суб'єктного складу, до якого входять «український учасник», «бразильський представник», «український постачальник» та «бразильський постачальник». Віднесення заінтересованих сторін до певних категорій суб'єктів українсько-бразильських

правовідносин, яким мають надаватися вищезазначені повноваження в рамках реалізації проекту «Циклон-4», потребує більшої однозначності тлумачення.

Керівним в контексті висвітленої проблематики є положення п. 2 ст. 6 Угоди, яке закріплює гарантію сторін на те, що «тільки Українські учасники, процедури безпеки щодо захисту технологій яких схвалено Урядом України, контролюватимуть доступ...». На підтвердження тези щодо надання Українським учасникам виключної компетенції з контролювання доступу виступає також ст. 8, яка, серед іншого, виступає гарантією щодо делегування Українським учасникам контролю як у випадку переносу термінів запуску, так і взагалі відміни запуску. Обмежувальною ж умовою в конкретному випадку є визначення саме у Плані контролю за технологіями (п. 9 ст. 2) як документі, що інкорпорує відповідні процедури безпеки тих Українських учасників, які здійснюватимуть контроль за доступом.

Згідно з п. 5 ст. 4 Уряд України покладає функцію з розроблення відповідних Планів на Українських постачальників, які мають відношення до діяльності щодо запусків на пусковому центрі Алкантара. У зв'язку з множинністю об'єктів доступу та необхідністю належного врахування специфіки кожного з них, робиться посилання саме на «Плани», а не на «План». Проекти більшості Планів на сьогоднішній день розроблені та знаходяться на стадії чергового погодження з бразильською стороною. Водночас зауважимо, що вимога погодження Планів з Бразильським космічним агентством впливає виключно з п. 9 ст. 2, де зазначається «схвалені відповідними відомствами Уряду України та Уряду ФРБ», ніде більше у тексті Угоди вона не згадується.

Важливим є уникнення ситуації, яка б дозволила децентралізацію контролю за доступом через надання такого права великому колу осіб, зокрема зважаючи на досить широку дефініцію «Українського учасника». Беручи до уваги два основні його взаємодоповнюючі критерії, а саме участь у діяльності, пов'язаній із запуском та перебуванням під юрисдикцією та/або контролем України, керівний склад української частини БК АЦС, теоретично, може підпадати під класифікацію Українських учасників відповідно до положень Угоди (оскільки вони призначаються спільним наказом НКАУ та ФДМУ на них поширюється юрисдикція України). Водночас не можна не зауважити на тому факті, що в дозволі (висновку) на здійснення експортної операції, БК АЦС виступає як іноземний суб'єкт підприємницької діяльності, імпортер та кінцевий споживач продукції щодо якої здійснюється міжнародна передача. Це пояснюється тим, що БК АЦС створена, зареєстрована та діє на території ФРБ згідно з бразильським законодавством. Остання теза автоматично виключає можливість поєднання в одній юридичній особі функцій контролю за технологіями, що передаються з санкції Уряду України та використання як кінцевим споживачем. Крім того, незважаючи на бінаціональну природу компанії БК АЦС, вона виступає єдиною юридичною особою, до діяльності якої застосовується особистий закон юридичної особи - єдине право держави її місцезнаходження, тобто бразильське. Імплементация ж статті 27 Статуту компанії в аспекті захисту технологій, і зокрема те, що БК АЦС забезпечує виконання Угоди про захист технологій, має тлумачитися як вжиття компанією адміністративно - організаційних заходів щодо гарантування її належної реалізації, зокрема контролю за неправомірним/несанкціонованим доступом чи передачею технологій, пов'язаних із запуском українських РН, космічних апаратів та корисного навантаження за допомогою РН з пускового центру Алкантара.

Зважаючи на те, що ст. 1 робить посилання на поняття «неправомірного доступу», п. 2 ст. 4 «несанкціонованого та неконтрольованого доступу», а визначення Бразильського представника одним із суттєвих складових закріплює формулювання «має або може мати доступ», то можна стверджувати, що право на доступ у нього існує, але без отримання належної правової санкції (права) уповноваженого на те органу контролю, останнє буде визнане недотриманням положень Угоди та порушенням взятих відповідно до неї міжнародних зобов'язань. Те саме стосується і уповноважених представників БК АЦС (Бразильського постачальника), яким доступ надаватиметься відповідно до Планів. Введення ж формулювання «неконтрольований» доступ містить деяку двозначність тлумачення, оскільки мова може йти як про юридичний контроль, так і про фізичний (технічний). Якщо, наприклад, аналізувати положення п. 2 ст. 7, то можна зробити висновок, що Угода вимагає,

щоб Бразильські представники «знаходилися під наглядом Українських учасників» та у деяких випадках їх «постійного супроводу». Такі заходи, певним чином, корелюються з вимогами п. 1 ст. 3, зокрема в аспекті необхідності забезпечення того, що: 1) відповідні об'єкти використовуватимуться тільки в рамках діяльності по запуску; 2) вони не будуть модифіковані чи копійовані; 3) будь-які копії або похідні копії об'єктів не будуть передані третій стороні. Ці вимоги передбачалися вищезгаданою Постановою КМУ шляхом внесення застереження: «У разі експорту товарів, які є внеском до капіталу спільного українсько-бразильського підприємства – БК АЦС, утвореного відповідно до Договору, зовнішньоекономічний договір (контракт) не надається». Зважаючи на те, що, наскільки нам відомо, лист-гарантія (дипломатична нота) щодо засвідчення Урядом ФРБ вищевикладеного направлений не був, то здійснення фізичного, а не лише юридичного контролю було б виправданим. Крім того, наразі мова йде про дворівневу структуру взаємодії: І. Уряд України – Уряд ФРБ (в особі уповноважених виконавчих органів НКАУ та БКА відповідно) та ІІ. БК АЦС – підприємства – підрядники. Паритет рівня взаємодії має дотримуватися, що робить доцільним вимагати від Уряду ФРБ відповідного листа-гарантії як відповіді на Постанову КМУ щодо передачі, станом на сьогодні, лише НТП.

Разом з тим, більш деталізованого розгляду потребує питання переходу права власності / залишення такого права у деяких випадках за українською стороною. Факт того, що такі міжнародні передачі товарів здійснюються на підставі міжнародного Договору, свідчить про потребу визначення правового режиму кожного з переданих до БК АЦС об'єктів українського походження. У випадку, якщо право володіння та розпорядження об'єктом залишатиметься за українською стороною, а лише право користування переходитиме до бразильської сторони, Сертифікат кінцевого споживача не буде достатнім документом, яким засвідчуватиметься гарантія БК АЦС як кінцевого споживача, а не Уряду ФРБ. Так, ст. 6 Договору серед іншого зазначає, що «сторони зобов'язуються надати АЦС для використання у рамках Договору необхідне ... обладнання», а також те, що «Бразильська сторона забезпечить згідно із законодавством ФРБ захист власності Української сторони, яка складатиметься з внесків коштів та майна для спорудження наземного комплексу». Водночас п. 1 ст. 5 цього ж Договору зазначає, що «українська сторона забезпечить постачання на контрактній основі відповідно до процедур експорту БК АЦС РН «Циклон-4» і технічної інформації, необхідної для її експлуатації, а також надання послуг з її підтримки та підготовки до пуску. Обмеженням виступає положення п. 1 ст. 5 Угоди, згідно з яким «Уряд України забороняє Українським учасникам надавати будь-яку допомогу Бразильським представникам, що пов'язана з розробкою та конструюванням РН, наземного пускового обладнання та космічних апаратів та/чи пов'язаного обладнання, за винятком, коли ця допомога визначена самим Урядом України». Крім того, п. 1 ст. 4 містить посилання на «об'єкти Українського постачальника» та «об'єкти під юрисдикцією або контролем ФРБ», що підтверджує існування певного розмежування об'єктів переданих до БК АЦС за національністю сторони, яка здійснила таку передачу.

Підбиваючи підсумки вищевикладеного вважаємо, що питання контролю за доступом та доступу повинне регламентуватися Планами контролю за технологіями. У випадку, якщо бразильська сторона не погоджуватиме їх, можна зробити посилання на п. 2 ст. 6 (потреба схвалення лише Урядом України) та п. 5 ст. 4 (гарантування Урядом ФРБ взяття зобов'язання дотримання Бразильськими представниками Планів), та надіслати їм офіційною нотою вже схвалені уповноваженим Урядом України відомством Плани. БК АЦС слід розглядати як єдину юридичну особу без права надання Українським учасникам, які входять до її складу, права контролю. Як керівний склад БК АЦС, призначений українською стороною, так і Бразильські представники матимуть лише право доступу, визначене (обмежене) відповідними Планами. Повноваження ж з фізичного (технічного) контролю за доступом доречно було б покласти на Українських постачальників.

Використані джерела:

1. *Постанова КМУ від 06.01.2010 р. № 3 «Питання передачі науково-технічної продукції до капіталу спільного українсько-бразильського підприємства БК АЦС».* - Офіційний вісник України від 22.01.2010 р. - № 1. - стор. 70. - ст. 21.
2. *Угода між Урядом України та Урядом ФРБ щодо захисту технологій, пов'язаних з участю України в запусках з пускового центру Алкантара від 16.01.2002 р.* – http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=076_007.
3. *Договір між Україною та ФРБ про довгострокове співробітництво щодо використання ракети-носія «Циклон-4» на пусковому центрі Алкантара від 21.10.2003.* - Офіційний вісник України від 10.12.2004 р. - № 47. - стор. 233. – ст. 3147.

Тимофейчик Татьяна Николаевна

*магистрант 1-го года обучения юридического факультета
УО «Гродненского государственного университета им. Я. Купалы»*

ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВСТУПЛЕНИЯ БЕЛАРУСИ ВО ВСЕМИРНУЮ ТОРГОВУЮ ОРГАНИЗАЦИЮ

Всемирная торговая организация (ВТО) – международная организация, созданная в 1995 году для объединения различных стран в экономической сфере и установления правил торговли между государствами-членами. В настоящее время членами ВТО являются 153 государства; еще 27 государств имеет в ней статус наблюдателя. Документами ВТО регулируется 97% объема мировой торговли. Уже из одного этого видно, что государство, не входящее в ВТО, не может претендовать на сколь-нибудь значимое место в системе международного разделения труда.

Правительство Республики Беларусь хорошо понимает данное обстоятельство. Программой деятельности Правительства на 2006-2010 годы, утвержденной постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 26 мая 2006 года № 664, определено, что «важным условием интеграции Беларуси в мировую экономику является вступление во Всемирную торговую организацию. Членство в ВТО для Беларуси – это способ расширить международных сегмент экспортного рынка. В стране заложены правовые основы, отвечающие современной мировой практике и требованиям ВТО и в текущей пятилетке необходимо завершить процесс вступления» [1, с. 85].

Необходимо ответить, что поставленная задача не так проста в разрешении, иначе за более чем десятилетний период планомерных переговоров о вступлении в ВТО страна могла бы продвинуться гораздо дальше, чем мы имеем на текущий момент.

Переговоры по присоединению страны-кандидата к ВТО ведутся по 4-м направлениям: приведение законодательства в соответствие с многосторонними соглашениями ВТО; доступ на рынок товаров; доступ на рынок услуг; государственная поддержка сельского хозяйства.

Вступление в ВТО требует от страны-кандидата имплементации в национальное законодательство и, тем самым, выполнения ряда системных правил, обязательных для всех стран – членов организации.

Рассмотрение вопросов о соответствии национального законодательства системным правилам ВТО осуществляется в ходе многосторонних заседаний Рабочей группы ВТО по присоединению Республики Беларусь (далее – Рабочая группа). По результатам заседания Рабочей группы страны-члены могут принять решение о переходе к очередному этапу переговоров исходя из достигнутых результатов по приведению национального законодательства присоединяющейся страны в соответствие с системными правилами ВТО. Этапы переговоров на данном направлении предусмотрены процедурой ВТО и представляют собой определенную последовательность принятия документов (Меморандум – Контрольный список – Сводный отчет – проект Доклада Рабочей группы) [3].

На настоящий момент состоялось 7 формальных заседаний Рабочей группы ВТО по присоединению Беларуси. В результате белорусской стороне удалось пройти следующие этапы переговорного процесса. В 1996 г. распространен Меморандум о внешнеторговом режиме. По итогам 4-го заседания Рабочей группы принято решение о подготовке Контрольного списка. На 5-м заседании Рабочей группы страны-члены одобрили начало подготовки Сводного отчета. Основным итогом 6-го заседания Рабочей группы ВТО стало решение о подготовке второй редакции Сводного отчета. Рассмотрение данного документа начато на 7-м заседании Рабочей группы ВТО и было продолжено на неформальном заседании. Однако по итогам двух последних заседаний из-за позиции некоторых членов не удалось добиться решения Рабочей группы о переходе к следующему этапу переговоров – подготовке проекта Доклада Рабочей группы (Draft Report of the Working Party) – итогового документа, содержащего пакет обязательств Республики Беларусь, как члена ВТО.

При этом, в качестве основных проблемных вопросов были обозначены институт «золотой акции» и исполнение таможенного законодательства (в части конфискации товаров белорусскими таможенными органами). После предоставления белорусской стороной исчерпывающей дополнительной информации по поднятым вопросам неожиданно было заявлено о наличии ряда других проблем в белорусском внешнеторговом режиме без уточнения, каких именно. Данный предлог использован для переноса на более поздние сроки очередного заседания Рабочей группы ВТО по присоединению Республики Беларусь [3].

В соответствии с Концепцией совершенствования законодательства Республики Беларусь, одобренной Указом Президента Республики Беларусь от 10 апреля 2002 года № 205, приведение нормативных правовых актов в соответствие с требованиями международных соглашений, заключенных в рамках ВТО, является приоритетным направлением развития правовой системы страны.

21 августа 2002 г. принято постановление Совета Министров и Национального банка Республики Беларусь № 1127/22 «О некоторых вопросах присоединения Республики Беларусь к ВТО». Данным постановлением одобрен план нормотворческих работ по приведению республиканского законодательства в соответствие с требованиями ВТО в качестве основы для осуществления комплекса мероприятий по присоединению Республики Беларусь к ВТО, а также для использования при разработке государственных программ и ежегодных планов подготовки законопроектов. Постановлением определены следующие области для корректировки (разработки) законодательства: нетарифное регулирование; защитные меры; валютное регулирование; государственная поддержка сельского хозяйства; налогообложение, льготы и субсидии; страхование; связь; стандартизация и техническое нормирование; санитарные и фитосанитарные меры; таможенные сборы и таможенная оценка; защита интеллектуальной собственности [2].

Таким образом, в настоящее время нормотворческая работа нацелена на завершение процесса приведения национального законодательства в соответствие с требованиями ВТО и основывается на концептуальных изменениях, которые произошли ранее. Работа сфокусирована на приведении нормативных правовых актов более низкого уровня в соответствие с базовыми законами, учитывающими правила ВТО.

Использованные источники:

1. Толочко, О.Н. Правовые проблемы присоединения Беларуси к Всемирной торговой организацией / О.Н. Толочко // *Вестник ГрГУ им. Я. Купалы*. – 2010. – № 2(99). – С. 85–90.
2. Приведение законодательства в соответствии с требованиями ВТО // *Министерство иностранных дел Республики Беларусь [Электронный ресурс]*. – 2010. – Режим доступа: <http://www.mfa.gov.by/print/ru/economic/foreign-trade/wto/2/>. – Дата доступа: 29.09.2010.
3. Переговорный процесс // *Министерство иностранных дел Республики Беларусь [Электронный ресурс]*. – 2010. – Режим доступа: <http://www.mfa.gov.by/print/ru/economic/foreign-trade/wto/4/>. – Дата доступа: 29.09.2010.

СУБЪЕКТЫ ФЕДЕРАЦИЙ КАК СУБЪЕКТЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

Классически субъектами международного права считают государства, международные организации и народы, борющиеся за свое самоопределение. Всё чаще статусом субъекта наделяют индивида. Но с учетом темпов развития международных отношений и международного права стремительно приближаются к кругу субъектов международного права и другие лица: транснациональные корпорации, «национальные» юридические лица, а также части государств. Прежде всего, это субъекты федераций.

Большинство авторов отрицают за субъектами федераций права на международное общение. «Входящие в состав федерации штаты, земли, провинции и кантоны не обладают верховенством на своей территории и, в отличие от субъектов конфедерации, не обладают суверенитетом» [5, с. 109]. Г.М. Вельяминов, например, также отрицает наличие суверенитета или территориальной компетенции у членов федераций, но вместе с тем, отмечает допустимость участия субъектов федераций в определенных сферах международных отношений (в области заключения международных договоров), полагая, что на такие права могут претендовать только государства-члены федерации (имеются ввиду республики) и только в тех случаях, когда это предусмотрено в федеральной конституции и осуществляется под контролем федерации [2].

Внутреннее законодательство ряда федеративных государств предоставляет право субъектам федераций выступать на международной арене от собственного имени (Германия, Австрия, Швейцария), заключать международные соглашения по весьма ограниченному кругу вопросов (пограничные, культурные, полицейские, экономические и т.п.) под контролем или с согласия федерации. При кодификации права договоров члены Комиссии международного права ООН были согласны с тем, что государства-члены федерации могут обладать способностью заключать международные договоры, если такая способность допускается федеральной Конституцией в установленных ею пределах. Так, например, в бытность СССР союзные республики были конституционно объявлены суверенными государствами, что, безусловно, должно было повлечь их статус субъектов международного права. На наш взгляд такому положению дел не стоит придавать большого правового значения, так как известен исторический факт политического характера данной нормы. А именно, при оформлении республик суверенными государствами, появилась возможность «включить» в члены ООН помимо СССР, Украину и Беларусь, тем самым, получив дополнительные голоса при принятии решения, дополнительный международный вес.

В настоящее время конституции некоторых республик и даже законы краев и областей содержат нормы об их полномочиях на международной арене (Башкортостан, Дагестан, Саха, Свердловская область). Федеральный закон о государственном регулировании внешнеторговой деятельности от 13 октября 1995г. содержит специальный раздел, посвященный полномочиям субъектов Российской Федерации в области внешнеторговой деятельности. Среди полномочий особо отметим право заключать соглашения в области внешнеторговых связей с субъектами иностранных федеративных государств.

Наличие некоторой правосубъектности у субъектов федерации вытекает также из «зонтичных соглашений», согласно которым федеративные государства в двухсторонних договорах в той или иной форме констатируют право составных частей этих федераций самостоятельно устанавливать и поддерживать международные отношения и заключать договоры как с подобными себе образованиями в других государствах, так и непосредственно с зарубежными федеративными государствами.

В Российской Федерации действует Федеральный закон от 4 января 1999г. N 4-ФЗ «О координации международных и внешнеэкономических связей субъектов Российской Федерации», нормы которого не дают нам возможности оценивать субъекты РФ в качестве

субъектов международного права. В то же время, как отмечает У.Ю. Мамедов, закон, принятый в 1999г., не содержит положений о судьбе уже имеющихся соглашений некоторых субъектов Российской Федерации с другими государствами или их субъектами, а также противоречат положениям ранее заключенных «зонтичных соглашений» Российской Федерации с другими государствами о поощрении сотрудничества «на региональном и муниципальном уровнях» или «на региональном и локальном уровнях» [4, с.16].

Чтобы охарактеризовать статус субъектов федераций Э.Н. Лукьянченко предлагает концепцию «смешанного вида субъектов», то есть рассматриваемые образования являются субъектами права как внутригосударственного, так и международного, при этом международная правосубъектность субъектов федераций носит субсидиарный, ограниченный характер [3]. В качестве нормативного закрепления этого статуса автор предлагает принять Венскую конвенцию о договорах субъектов федераций с иностранными партнерами, разработка проекта которой является делом первоочередной важности.

Особым статусом в международном праве также иногда обладают субнациональные (автономные) территории унитарных государств, например, Гренландия и Фарерские острова, особенно с учетом прецедента выхода из Европейского союза.

Использованные источники:

1. *О координации международных и внешнеэкономических связей субъектов Российской Федерации: Федеральный закон от 04.01.1999 № 4-ФЗ // Российская газета. 1999. 16 янв.*
2. *Вельяминов Г.М. Правовой статус субъектов РФ // Московский журнал международного права. 1995. № 2.*
3. *Лукьянченко Э.Н. Международное право и правовой статус субъектов Российской Федерации: Монография. Ставрополь, 2006.*
4. *Мамедов. У. Ю. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Казань. 2002.*
5. *Фарукишин М.Х. Субъекты федераций в международных отношениях // Полис. 1995. № 6.*

Шаляпин Григорий Павлович

Кандидат биологических наук, начальник отдела Минсельхоза России

ОЦЕНКА РЕПРЕЗЕНТАТИВНОСТИ ИНФОРМАЦИИ ФАО О РЫБОХОЗЯЙСТВЕННОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РОССИИ И УКРАИНЫ С УЧЕТОМ ЕГО СХОДСТВА И РАЗЛИЧИЙ

Официальный обзор Продовольственной и сельскохозяйственной организации ООН (ФАО) о национальном законодательстве различных стран [1] включает аналитические данные о правовых актах 44 государств, регламентирующих рыбоводную деятельность. Из них, по состоянию на 10 октября т.г., включены только две страны-представителя бывшего Советского Союза: Россия и Украина. Обе державы не входят в десятку аквакультурно развитых стран мира, а ежегодный объем производства рыбоводной продукции в них за последние отчетные три года составляла в среднем 115 и 15 тыс. тонн соответственно [2].

Из материалов ФАО следует, что основные вопросы, касающиеся рыбоводной деятельности, включая рыбоводство, в этих странах регулируются специальными законодательными актами о рыболовстве. В России к таковым относится Федеральный закон от 20.12.2004 № 166-ФЗ «О рыболовстве и сохранении водных биологических ресурсов» [3] (далее – Закон РФ о рыболовстве), а в Украине - Закон от 06.02.2003 № 486-IV «О рыбе, других водных живых ресурсах и пищевой продукции из них» [4] (далее - Закон Украины о рыбе). Однако в отличие от последней, в Российской Федерации особое значение придается правоустанавливающим документам субъектов РФ, часть из которых имеет даже собственные законодательные акты о рыбном хозяйстве, перечисленные в интернет-сайте

Департамента рыболовства и аквакультуры ФАО [1]. Вместе с тем, Закон Украины о рыбе в значительной мере регулирует правоотношения в сфере аквакультуры, в то время как Закон РФ о рыболовстве содержит незначительное количество положений, затрагивающих данную отрасль.

Сведения ФАО о законодательной базе обеих стран структурированы таким образом, чтобы заинтересованные лица могли ознакомиться с тем, какими национальными актами урегулированы основные вопросы аквакультурного производства, а именно: как осуществляется государственное управление отраслью, какие правовые определения даны её основным понятиям, что включено в ключевые принципы рыбохозяйственного законодательства, существуют ли международные соглашения в сфере аквакультуры, какова процедура и правила допуска к ведению рыбоводной деятельности, чем регламентирован доступ аквахозяйств к водным и земельным ресурсам, какими актами утверждены экологические и санитарно-ветеринарные требования к указанным организациям, как контролируется оборот рыбопродукции, предусмотрены ли фонды поддержки этой деятельности, и, в обобщении, приводится соответствующий перечень нормативных документов. Анализ опубликованных данных ФАО позволяет заключить, что в России не существует спецзакона об аквакультуре, что действительно является объективной информацией. Однако сообщения о том, что «доступ к земельным и водным ресурсам определен только некоторыми региональными актами», не совсем корректны, так как в данном случае необходимо упомянуть о Водном и Земельном кодексах РФ [3], регламентирующих указанные правоотношения. Так, Водный кодекс РФ предусматривает регулирование водопользования в полном объеме, включая водозабор и сброс сточных вод, используемых в целях аквакультуры. Данный факт не отмечен экспертами ФАО, обозначившими, что вышеуказанная деятельность «не учтена в национальном законодательстве». При этом необходимо отметить, что после вступления в действие Закона РФ о рыболовстве, многие законодательные акты субъектов РФ в рыбном хозяйстве, на которые ссылается ФАО, были признаны утратившими силу, либо существенно изменены. Кроме того, с выходом этого закона были нормативно отменены требования по лицензированию рыбохозяйственной деятельности.

Дополнительно стоит указать российские законодательные акты, касающиеся отдельных видов деятельности, связанных с аквакультурой, такие как Гражданский кодекс РФ, Федеральные законы: от 29.12.2006 № 264-ФЗ «О развитии сельского хозяйства», от 11.06.2003 № 74-ФЗ «О крестьянском (фермерском) хозяйстве», от 03.08.1995 № 123-ФЗ «О племенном животноводстве», от 14.05.1993 № 4979-1 «О ветеринарии», от 10.01.2002 № 7-ФЗ «Об охране окружающей среды» [3] и т.д.

Подобные выводы можно сделать и по результатам обзора украинского рыбохозяйственного законодательства. Мотивируя тем, что аквакультура в данной стране регламентируется Законом Украины о рыбе, ФАО дано заключение о том, что: 1) правовая база этого государства не содержит норм, касающихся доступа рыбоводных хозяйств к земельным и водным ресурсам, 2) нормативно не урегулированы вопросы водопользования и оценки влияния хозяйственной деятельности на окружающую среду, 3) отсутствуют механизмы санитарно-ветеринарного обеспечения рыбоводства, а также использования для её нужд удобрений, химических веществ и комбикормов.

Такие выводы не учитывают в полной мере многогранность украинского законодательства, которое подобно российской модели правового регулирования предусматривает разделение многих вопросов по различным отраслям права. Необходимо выделить основные законодательные акты Украины, которые также (по аналогии с российским законодательством) регулируют отдельные направления аквакультурного производства. К таковым относятся: Гражданский, Водный, Земельный кодексы, а также законы Украины: от 24.06.2004 № 1877-IV «О государственной поддержке сельского хозяйства», от 19.06.2003 № 973-IV «О фермерском хозяйстве», от 11.02.1992 № 2114-XII «О коллективном сельскохозяйственном предприятии», от 15.12.1993 № 3691-XII «О племенном деле в животноводстве», от 25.06.1992 № 2498-XII «О ветеринарной медицине», от 25.06.1991 № 1264-XII «Об охране окружающей природной среды» [4] и т.п.

Таким образом, даже названия нормативных актов, как и указанные сферы их регулирования, двух стран идентичны, хотя многие юридико-технические подходы, нормы и дефиниции имеют свою специфику и значительные отличия. Отдельно можно выделить Закон Украины от 19.02.2004 № 1516-IV «Об общегосударственной программе развития рыбного хозяйства Украины на период до 2010 года» [4], который придает более высокий юридический статус государственной поддержке рыбохозяйственного комплекса. В России общегосударственные целевые программы развития отраслей экономики предусмотрены подзаконными нормативными актами (например, постановление Правительства РФ от 12.08.2008 № 606 «О федеральной целевой программе «Повышение эффективности использования и развитие ресурсного потенциала рыбохозяйственного комплекса в 2009-2014 годах»[5]). В документах ФАО эта информация отсутствует.

На основании изложенного можно констатировать об относительной полноте, значительном сходстве в общих подходах и единообразии в структуре рыбохозяйственного законодательства России и Украины, а также считать целесообразным рекомендовать дополнение материалов ФАО в части освещения правовой базы этих стран, регламентирующих аквакультуру.

Использованные источники:

1. *Национальная аквакультура. Обзор законодательства (NALO)*// Портал ФАО. 12.05.2003. URL: <http://www.fao.org/fishery/nalo/search/en/> (дата обращения: 10.10.10).
2. *Ежегодник по статистике рыболовства и аквакультуры ФАО*// Портал ФАО. 09.03.2002. URL: <ftp://ftp.fao.org/fi/STAT/summary/a-0a.pdf> (дата обращения: 10.10.10).
3. *Законодательство Российской Федерации*// СоюзПравоИнформ. 15.05.2005. URL: <http://www.ru.spinform.ru/> (дата обращения: 11.10.10).
4. *Законодательство Украины*// СоюзПравоИнформ. 17.04.2005. URL: <http://www.ua.spinform.ru/> (дата обращения: 11.10.10).
5. *Собрание законодательства Российской Федерации*, 25.08.2008, № 34, ст. 3917.

ЗМІСТ

Теорія держави і права. Історія політичних та правових вчень. Філософія права.

<i>Аветисян Р.Р.</i> Незалежність омбудсмена як необхідна умова його діяльності	4
<i>Александров А.Н.</i> Идеи создания представительных органов в российском государстве в XVI – первой четверти XIX века	5
<i>Аманбаев Р.А.</i> Правовая система Кыргызстана: понятие, структура, особенности современного состояния	7
<i>Анохін В.О.</i> Практичні аспекти класифікації інформації в аналітичній роботі	9
<i>Балашова И.Е.</i> Марксистско-ленинское учение о государстве как основа формирования официального правопонимания в Советской России	10
<i>Балуев Е.Н.</i> Правоохранительная система государства: проблемы определения сущности и выделения структурных элементов	12
<i>Бись О.С.</i> Характеристика договірної правосуб'єктності апостольського престолу	14
<i>Болдинов Я.В.</i> Новгородское вече на рубеже XIV – XV веков: древнерусская демократия или типичная олигархия?	15
<i>Бондар Є.В.</i> Роль принципу незалежності в організації та діяльності прокурорів	17
<i>Виговський Л.А.</i> <i>Виговська Т.В.</i> Релігійні інституції та організації як фактор становлення та утвердження демократичних засад в Україні	19
<i>Волкова І.М.</i> Аксіоми в праві	24
<i>Врублевського П.С.</i> Правосвідомість молоді: поняття та шляхи формування	25
<i>Габінет Д.А.</i> Відображення ідей про монархічну форму української держави в теоретичній спадщині Є.Х. Чикаленка	27
<i>Галайденко Т.В.</i> Роль вищої ради юстиції	30
<i>Геворкян Д.С.</i> К вопросам о зарождении полицейского права и определении его содержания	32
<i>Гладышева Л.А.</i> Права человека и гражданина в государствах социалистической правовой культуры	34
<i>Грачев Н.Д.</i> Риски суверенитета в глобализированном социальном пространстве	35
<i>Дергилева С.Ю.</i> К вопросу о методологических основаниях современных юридических исследований	37
<i>Джураєва О.О.</i> Правоохоронна безпека як функція сучасної держави	39
<i>Долінська А.М.</i> Співвідношення норм християнської етики та норм права у національній правовій системі	41
<i>Жура А.Ю.</i> Природа и сущность революционной законности	42
<i>Загурський О.Б.</i> Ефективна правова політика як умова формування правової держави в Україні	44
<i>Карнаушенко Л.В.</i> Проекты реформирования государственной системы России в XVIII веке	45
<i>Клименко Т.Е.</i> Пакт молотова – Риббентропа: сговор или вынужденный шаг?	47
<i>Конесев С.А.</i> Обеспечение национальной безопасности как правовая категория	49
<i>Костреба Д.В.</i> Імплементация конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики європейського суду з прав людини в національну правову систему України	51
<i>Котуха О.С.</i> До питання про загальноправові, галузеві та міжгалузеві правові презумпції	53
<i>Кудін С.В.</i> Дослідження історії вітчизняного кримінального права у працях М.Ф. Владимировського-Буданова	55
<i>Кузнецова А.А.</i> К вопросу о возможности определения социальной эффективности права	57
<i>Ласточкина К.А.</i> О соотношении понятий «правообразование» и «правотворчество»	58
<i>Маринич Л.В.</i> Звичаєве право як чинник формування національного права	60
<i>Мищук В.В.</i> Інституціоналізація унітарної держави	61
<i>Наливайко Л.Р., Мордюк В.С.</i> Міграційна політика України: питання багаторівневої	63

концептуалізації	
<i>Наливайко Л.Р., Чугуєнко О.М.</i> Теоретико-правові проблеми визначення поняття «дискримінація» в сучасних умовах	65
<i>Нижник Н.С.</i> Преобразования политико-правовой системы государства как детерминанта форм коммуникативных практик	68
<i>Никулина Ю.А.</i> Демографическая политика государства: концептуальные основания, детерминанты и содержание	69
<i>Ніколаєнко Н.В.</i> Роль держави при вирішенні національних питань (деякі аспекти правової спадщини М.М. Ковалевського)	71
<i>Олимпиева И.В.</i> Создание императорского училища правоведения и задачи подготовки юристов в первой половине XIX века	74
<i>Омельчук І.А.</i> Роль професійних установ у формуванні правосвідомості молоді щодо прав і свобод людини	75
<i>Осташова В.О.</i> Аналіз останніх досліджень правового самовиховання	76
<i>Падюкова Ю.В.</i> Інститут мирових суддів: пошук оптимальної моделі	78
<i>Пенязь Е.А.</i> Оформление института адвокатуры в XVI столетии (по статутам Великого княжесва Литовского)	80
<i>Подорожна Т.С.</i> Особливості елементного складу понятійно-категоріального апарату права	82
<i>Поляков А.О.</i> Юридична клініка в системі надання безоплатної правової допомоги	84
<i>Пунда О.О.</i> Громадянин як культурно-історичний суб'єкт	85
<i>Ринда Н.Ю.</i> Правові аспекти подолання наслідків чорнобильської катастрофи	87
<i>Рыльская Н.С.</i> О возможности использования неoinституционального подхода к анализу правовых явлений	89
<i>Семчик О.О.</i> Правові основи підвищення ефективності державної підтримки інноваційної діяльності в Україні	90
<i>Сидоренко Н.С., Нижник Н.С.</i> Депутаты из регионов и эффективность деятельности представительного органа государства (на примере работы депутатов с Урала в государственной думе Российской Империи)	92
<i>Случак И.В.</i> Роль и место статута великого княжества Литовського 1588 года в развитии государства и права Европы	98
<i>Федін М.І.</i> Остаточне оформлення правового статусу православної церкви у Польщі (1935-1939 рр.)	99
<i>Федорчук О.В.</i> Формування органів державної автомобільної інспекції (ДАІ): основні етапи діяльності (1935-1946)	101
<i>Цебенко С.Б.</i> Православна інтерпретація гідності людини у світлі міжнародних стандартів	105
<i>Чибисова М.В.</i> Правовая культура личности: понятие, структура, роль в жизни современного общества	107
<i>Чукавина Е.С.</i> Функциональная характеристика правоприменительной деятельности	110
<i>Шамырбеков Н.Д.</i> Охранительная функция права: понятие и специфические черты	111
<i>Ярош Д.В.</i> Школа удосконалення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників	113

Міжнародне право. Порівняльне правознавство

<i>Биданцева Н.В.</i> Правове регулювання статусу і діяльності миротворчих місій	118
<i>Габец Н.С.</i> Особенности предоставления гуманитарной помощи европейским союзом ..	121
<i>Германюк М.О.</i> Досвід державного управління юридичною накою в зарубіжних країнах (на прикладі Німеччини та Великобританії)	123
<i>Гуменчук Т.А.</i> Трибунал цивільної служби європейського союзу як спеціалізований судовий орган в складі суду європейських співтовариств	124
<i>Дідовець О.М.</i> Міжнародно-правовий аспект самовизначення Тибету	127
<i>Доморад О.В.</i> Практика европейской комиссии по правам человека в 1980-х годах в отношении права на альтернативную службу	129
<i>Дубчак О.В.</i> Морское піратство. Проблемы и перспективы противодействия	131
<i>Кирилюк О.В.</i> Перспективи державно-приватного партнерства у портовій сфері України	133
<i>Козачук Н.А.</i> Проблемы несоответствия национальных законодательств великой британии и украины в сфере борьбы с терроризмом положениям европейской конвенции о защите прав человека и основоположных свобод	135
<i>Кот О.С.</i> Институт инвестиционных агентов в Республике Беларусь	137
<i>Кресін О.В.</i> Про проект паспорту спеціальності «Порівняльне правознавство»	138
<i>Кричковська Я.В.</i> Правові особливості статусу транснаціональних компаній як суб'єкта міжнародного фінансового права	140
<i>Куртинець М.І.</i> Роль особистості у розвитку міжнародного права на прикладі судді Манфреда Ляхса	142
<i>Музика Я.І.</i> Поняття міжнародної митної організації	144
<i>Невенгловська Т.М.</i> До питання про визначення сутності референдуму як форми безпосередньої демократії	146
<i>Нігрієва О.О.</i> До проблеми міжнародно-правового визнання	148
<i>Рижук І.В.</i> Міжнародно-правові стандарти статусу національних меншин	150
<i>Стельмах О.С.</i> Забезпечення питань безпеки та захисту технологій в процесі реалізації українсько-бразильського проекту «Циклон-4»	151
<i>Тимофейчик Т.Н.</i> Правовые проблемы вступления Беларуси во всемирную торговую организацию	154
<i>Чорномидз Ю.Н.</i> Субъекты федераций как субъекты международного права	156
<i>Шаляпин Г.П.</i> Оценка репрезентативности информации ФАО о рыбохозяйственном законодательстве России и Украины с учетом его сходства и различий	157

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ:

*Збірник тез міжнародної наукової конференції
«Дев'ять осінніх юридичних читань»
(м. Хмельницький, 12-13 листопада 2010 року):
у 4-х частинах*

ЧАСТИНА ПЕРША:

Теорія держави і права
Історія політичних та правових вчень
Філософія права
Міжнародне право
Порівняльне правознавство

Підписано до друку 02.11.2010 року. Формат 60х90 1/16.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний. Папір офсетний.
Облік. друк арк. 10,19. Умовн. друк. арк. 14,32
Наклад 125 прим. Зам. № 482

Комп'ютерне складання — *Сапотницький Д.О.*

Відповідальний за випуск — *Сапотницький Д.О.*

Видавництво Хмельницького університету управління та права
Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення
України про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 2105 від 21.02.2005 р.

29013, м. Хмельницький, вул. Театральна, буд. 8
Тел.: (0382) 71-80-80
Ел. адреса: nauka@univer.km.ua
www.univer.km.ua